

ÖTVÖS KÁROLY

HARCZ

AZ

ALKOTMÁNYÉRT

EÖTVÖS KÁROLY MUNKÁI
XXIV. KÖTET.

HARCZ AZ ALKOTMÁNYÉRT

EÖTVÖS KÁROLY MUNKÁI

XXIV.

**HARCZ
AZ ALKOTMÁNYÉRT**

BUDAPEST MXMIX
VII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

EÖTVÖS KÁROLY

**HARCZ
AZ ALKOTMÁNYÉRT**

2003 M

1986 J P

1995

BUDAPEST MXMIX
VII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

AZ ÖSSZES JOGOK FENTARTÁSÁVAL.

Révai és Salamon könyvnyomdája, Budapest, VIII., Üllői-út 18.

TÁJÉKOZTATÓ.

(Könyvem tartalma. — Működésem általános semertetése. — Milyen a törvényhozási, kormányzati és községi irodalom nyelve s irás módja? — A múlt példái. — Példa kell arra, milyennek kellene lenni az irodalom nyelvének. — Az én munkám valósággal életem és korom emlékirata. — Mindig ki kell tüntetni a magyar nemzet igazságait.)

E kötet tartalma nemzetünk történetének egyik igen szomorú szakaszát ismerteti. E szakaszhoz nyújt nyilvánvaló és kétségtelen adatokat.

Hét beszédem van benne s ugyanannyi hosszabb, rövidebb tanulmány, mely a beszédek keletkezésének történetét, okait és hatását világítja meg. De van azonkívül több tanulmány is, mely fontos államéleti és törvényhozási tünetet fejteget főleg azért, hogy az eseményektől távol álló olvasó beszédeim minden részét lehető tisztán érthesse meg. Ilyen tünetek például: a képviselők megvesztegetése, a kilenczes bizottság katonai javaslatai s a nagy alkotmánysegég gróf Tisza István kormányzásának idejéből.

Nagy nemzeti törekvéseink bukásának korszaka ez, a melyben most élünk. A bukás épen tiz év óta folyik szakadatlan. Kezdődött Széll Kálmán kormányra jutásával 1899 elején. Kormányzata kezdetén alig vette észre

Révai és Salamon könyvnyomdája, Budapest, VIII., Üllői-út 18.

a nemzet a közéleti erkölcsök rohamossúlyedését, az ellenzéki pártok behódolását, a sajtó megvesztegetését, az osztrák udvar befolyásának naponkénti erősödését s Magyarországnak az osztrák birodalom zsákmányoló karjai közé mindinkább való beszoríttatását. Én — fájdalom — jól láttam kezdettől fogva. Azt is észrevettem, hogy a függetlenségi párt, a melynek évtizedeken át valósággal vezére, rövid ideig elnöke s mindig buzgó munkása voltam, Kossuth Ferencz haza, jövetele óta már nem a régi. Jelszavai ugyan a régi, de meggyőződésének szilárdsága s irányának egyenes volta már megszűnt s azért pártkörü kötelékéből a Széll-kormányzás kezdetén nyomban kiléptem.

De azért folytattam a harcot a törvényhozói és irodalmi közélet mezején, a sajtóban és a törvényhozásban és a szépirodalom fegyvereivel is a nemzeti eszmék és törekvések dicsőségeért és sikereért, államunk önállóságának s fajunk erősödésének érdekében. Pihenés nélkül teljesítettem szerény erőmhöz képest mindazt, a mit ellenzéki és hazafias kötelességnek s mindazt, a mit — bár elszigetelten — a gondviselés megbízásából egyéni hivatásomnak tartottam. Küzdelmem emlékei s a kötelesség hű teljesítésének tanubizonyságai egyebek közt azok a nyilvános beszédek, melyek »Harc a nemzeti hadseregért« című munkámban összegyűjték, valamint azok is, melyek e kötetben: »Harc az alkotmányért« cím alatt látnak napvilágot.

Széll Kálmán után gróf Khuen-Héderváry Károly

következett a kormányzás vezető szerepében. Kormányzata rövid ideig tartott. Az én történelmi széttekintésem nagy vidékén az ő kormányzata ugyanaz a tájkép, a melyik a Széll kormányzata; ennek csak kiegészítő része s mint ő maga mondta egyik beszédében, csak »folytatása.« De a látás előtt más tájkép már gróf Tisza István kormányzata. A történetírás ezt más fejezetbe iktatja. Gyűjteményes műveim e kötete ehhez nyújt adatokat. Megint más fejezet báró Fejérváry Géza kormányának s a Vezérő-Bizottságnak együttes közéleti működése. Ennek története külön kötetet foglal el — ha élek — gyűjteményes műveim között. Ezt a történetet megírni szinte kötelességem, mert közvetlen tanuja, sőt — mondhatni — részese voltam ennek s rajtam kívül alig van illetékes férfi, ki ezt részletesen, hiven és igazán megírni kész vagy képes volna.

Beszédeim alaki és tartalmi értéke fölött elmélkedni nem az én dolgom, hanem az olvasóé s azoké, a kik egykor maguk e korszak történelmében és titkaiban fognak buvárkodni. Minden beszédem a szó teljes értelmében közvetlen és rögtönzött. Előre sohase irtam meg, sőt még alkalmas jegyzeteket se vettem papírosra hozzájuk. Talán az ékeszólásnak s a magasabb irodalmi írásmódnak sok szépségét tudtam volna alkalmazni s talán gondolataim megalakítása, eszméim, érvelésem, elmésségem s a világról és az emberekről való vidám elmélkedésem tökéletesebbek volnának s jobban megközelítenék azt, a mit remeknek szokás mondani, ha beszédeimet előre gondosan kidolgozom.

De ezt nem akartam, soha se volt ilyesmihez különös kedvem s talán röst is voltam hozzá. Nagy szónokaink közt se Kölcseyt, se Szemere Bertalant, se báró Eötvös Józsefet nem akartam követni. Követendő példa gyanánt Deák és Kerkapoly állt előttem, ha ugyan őket közéleti helyzetem szerény mértékéhez képest követtem. Egyben mégis szigorúan követtem. A közvélemény viharos változásai, a népszerűség megszerzésének és biztosításának leküzdhetetlen vágya, a divattal és a sokaság indulatai szerint változó jelszavak és nagy mondások varázsa, a tömegek által való ünnepltetés hivalkodása nem gyakoroltak rám soha jelentékeny hatást. Állami és közéleti, valamint irodalmi működésemben és szónoklataimban is mindig arra törekedtem, hogy egyszerű egyéniségem nyerstisztán álljon a világ előtt, minden erősségével és gyöngeségével s azt kendőzés és cziczoma ne ékesítse.

Szózataimban, kiáltványaimban, elveket és irányokat jelző irataimban más feladat teljesítését is kötelességemnek tartottam s nem csupán azt, hogy pillanatnyi hatást és sikert érjek el. E szózatok és kiáltványok a közélet váratlanul felbukkanó izgató eseményeit tárgyalják; az események újabb tünetek tolongása közben hamar feledékenységbe mennek s azért a rájuk vonatkozó iratok is gyorsan eltűnnek a közfigyelem köréből. Nem is volna szükség azokat gyűjteményes irodalmi műbe fölvenni, legföljebb néhány igen ritka esetben.

Azonban nálunk furcsa szokás fejlődött ki már 1825 óta s különösen az újabb alkotmányos korszak

kezdeté óta. Sok állami és közéleti okirat látott nálunk nyolczvan év óta napvilágot. Számuk sok ezerre megy. Trónbeszédék, kormány-szózatok, törvényjavaslatok s azoknak indokolása, pártok nyilatkozatai, pártvezérek szózatai, országgyűlési feliratok s egyéb bizottsági jelentések s terjedelmes írásbeli munkálatok: mindez történelmi s közjogi, alkotmány-elméleti és közéleti buvár-latra ugyan alkalmas anyaggyűjtemény, de nyelvünk és írásmódunk irodalmi tökéletességének magasságából nézve, fölötte silány dolgok, semmi értékük nincs, sőt ártalmasak s bizonyos tekintetben veszélyesek.

Iróink, tudósaink s a magasabb tanintézetek növendékei folyton olvassák. A darabos nyelv, a rossz szó-fűzés, az idegen nyelvek, szavak és irodalmak beszűremkedésével megfertőztetett mondatszerkesztés ruttá, unalmassá s nehézkessé teszi a rossz okiratok olvasását. De a folytonos olvasással s a jogi életben való gyakorlati alkalmazással azért lassankint beleeszik magukat az emberek gondolkodásába s a mindenféle írók, tanférflak, hatóságok és bíróságok írásmódjába s egyszer csak arra ébredünk, hogy a közéleti magyar irodalom magyar szavakkal dolgozik ugyan, de azért idegenszerű ocsmány irodalomná változott.

Szinte képzelhetetlen az a magyar írásmód, melyen hajdan 1848 előtt az udvari Főkoriáttnokság, a Helytartótanács, a Hétszemélyes és Királyi Tábla, a magasabb kormányzó hatóságok, a kerületi táblák és táblai ügyvédek s igen gyakran a vármegyék és országgyűlési bizottságok is dolgoztak. S ma se vagyunk

sokkal különben, mint hatvan év előtt. Sőt például Deák Ferencz magyar diplomatikai, szónoki és tudományos nyelvétől, a mult század ötvenes-hatvanas éveinek még mindig nem tiszta, nem tökéletes, de azért gyönyörű magyar gondolatalkításától igen nagy távra visszastünk.

A régi országgyűlések nyelvét a latinoskodás, az újabbakat a németeskedés tette tönkre. Tudományos nyelvű és írásmódu nagy íróink hajdan is voltak már, a kik hatalmas erővel kezdték meg közéleti, törvényhozási tudományos nyelvünk mivélését s az idegenségektől való megtisztítását. Deák és Kölcsey közéleti szónoklatai és iratai, Zsoldos Ignác és Fábian Gábor tudományos szép nyelve, Szemere Bertalan írásmódja s gondolatalkítása gyönyörű példák. A tudós társaságnak és egyetemnek, tudósainknak és országgyűléseinknek s az ország legmagasabb hatóságainak és bíróságainak e példákat kellett volna követniök s a magyar tudományos és közéleti nyelvet e példák nyomán kellett volna latinos és németes befolyástól menten tiszta, nemes magyarsággal fölépíteniök.

S hova jutottunk? Minő szintelen, száraz, hitvány és németes nyelven ír ma tudóstársasági és egyetemi íróink és tudósaink nagy része? A kormánynak és az országgyűlésnek írásbeli munkálatai épen botrányosak.

Pedig ezeken legelész a serdülő, teremteni vágyó, nagyratörő s nemesebb ifjuságnak elméje s a vidékbeli értelmes középosztálynak olvasó és gondolkodó ösztöne. Mit tanuljon ezekből? Honnan tanulja meg

a gondolkodás szépségeit, az érvelés tisztaságát és egyszerűségét, a magyar nyelv erejét és méltóságát, a fogalomnak magyar szavakból tökéletes megalakítását? A tudósok, szakférfiak s nagyrészből a tanárok irodalmi magyar nyelvét különben is kerékbe töri a sok műszó s a fogalmaknak német módra mesterkéltszórákással készült rút meghatározása. S hol vegyen a magyar olvasó és gondolkodó alkalmas példát, a melyet szívesen követhessen, ha az országnak törvényhozó nagyjai is oly éktelenül rombolják a magyar nyelv szépségeit?

Több évtized óta figyelek már erre s tölt el bosszúsággal ez az állapot. Minő idétlen nyelven írt például Hegedüs Sándor s minő idétlen nyelven beszélt Tisza Kálmán? Hogy tele van Szilágyi Dezső minden beszéde németből magyarra fordított műszavakkal és műmeghatározásokkal s van-e két olvasó a világon, a ki fontos kérdésekben Apponyi gróf tekergő hosszas körmondtaiból egyetlen tiszta fogalmat s ugyanazt az értelmet tudná kivonni?

Ezért közlöm közmegegyezésből készült nyilatkozataimat s egyéb köz- és államéleti irataimat gyűjteményes külön kötetben. Mind megjelentek ezek már időszaki lapokban s egyuttal, a melyek odavalók, az országgyűlés naplóiban s irományaiban, de ezekhez nem fér a nagy közönség. Így azonban hadd olvassák műveimet, a kiket a tárgy vagy írói egyéniségem érdekel, könnyen és szabadon. A magasabb tanintézetek ifjai, a tanerők s a magyar nyelvnek és írásmódnak kedvelői és

buvárai. És érezzék, hogy a magyar irodalmi nyelv a közélet és államélet kérdéseiben is sokkal szebb és tökéletesebb, mint a hogy azt a magas és legmagasabb hivatalos világ s a tudományos szakirodalom legtöbb férfja kezeli.

Sohasem estem abba az önhittségbe, hogy az én irataim tökéletesek s a magyar nyelven való gondolat-alakításnak legmagasabb remekei. Nem is lehetnek. Hiszen a közéleti működésnek, még az írásban is, gyakran igen gyorsan kell folyni s az utólagos megfontolásra s a megirt gondolatok simitgatására se idő, se mód, se alkalom. Nekem legalább nem volt. De azt erősen hiszem, hogy írásmódunk mai latinos, németes, francziás idegenszerű kesze-kuszaságában az én irataim mégis eléggé tiszták, világosak és magyarok s belőlük a mai ifju nemzedék s a következő korok is eljuthatnak arra a meggyőződésre, hogy a mi nyelvünk a legmagasabb államéleti, törvényhozási és jogtudományi fogalmak jelzésére, intézmények meghatározására s eszmék nyelvbéli megalakítására latin, német, francia szavak és műszavak és szakmondások nélkül teljesen alkalmas, szép és képes annyira, mint a világ bármely más holt vagy élő idegen nyelve. Sőt meggyőződhetnek arról is, hogy a magyar szórend és mondatszerkezet a maga eredeti tisztaságában és egyszerűségében a szépség és okosság törvényeinek sokkal jobban megfelel, mintha azt idegen szórend és mondatszerkezet beszivárgásával zavarossá és szennyessé engedjük válni.

Még egyet kell megjegyezni.

Műveim e kötete könnyen azt a látszatot idézheti elő, mintha én hazai történelmünk ama szakában, melyben beszédeim elhangzottak s irataim napvilágot láttak, vezérlő egyéniség, előmunkás vagy döntő hatalmu férfiú lettem volna s mintha nekem vagy a fejedelmi hatalom, vagy jól szervezett erős párt különös súlyt és fontosságot kölcsönzött volna.

Nem így van. Volt hatásom; ez igaz. Harminez-hetedik éve, a mióta erősen figyelt tagja vagyok a törvényhozásnak s a magyar írók társadalmának. De idegen, külső erőforrás segítségének megszerzésére soha se törekedtem. Ha egyszer-másszor volt efféle segítségem: önkényt jött. Én csak abban voltam buzgó és fáradhatatlan, hogy úgy a törvényhozás, mint az irodalom terén az igazi nemzeti eszméket, a tiszta magyar érzéseket és ösztönöket képviseljem úgy, a mint a szomorú, de egyuttal dicső történelmi múltból reánk szálltak és úgy, a miként azokat jövőendő boldogulásunk és dicsőségünk eleven vágya lelkünkben fel-fakasztja. Senkit se ismerek történelmünk alakjai közt se holtat, se elevent, a ki engem e téren buzgóságban felülmulhatott volna. Erőben, sikerben, nagyságban igen, de igyekezetben nem.

Egyéniségemnek ez a sajátsága biztosította számomra a közfigyelmet s azt a szerény hatalmat, melyet a köztudat személyemhez kapcsolt. Közmunkás voltam tehát, mondhatnám, csak csapattiszt az események hadvonalában. Mások voltak a végzet intézői, a divatos

dicsőség részesei s a hangos elismerések, jutalmak és sikerek élvezői. Effélékre törekedni nem is jutott eszembe soha.

De munkáim mégis előidézhetik azt a látszatot. Ennek oka azonban egyedül csak az, hogy ez a munkám is, valamint csaknem minden irodalmi művem, sok részben emlékirat-természetű. Minden emlékirat írója, kivétel nélkül, úgy tűnik az olvasó elé, mintha ő lett volna főleg az események intézője, a végzet irányzója. De ez csak látszat, ábránd és nem valóság. Egyébiránt e látszatnak s e látszat netaláni félreértésének daczára is fontos körülmények parancsolják beszédeim s közéleti kiáltványaim közzétételét. A magyar nemzetnek a boldogulásért s végzete irányzásáért folyó küzdelemben századok óta gyakran oly erővel kell mérkőznie, a melyek hatalmasabbak, mint ő. A tömegek s egyes nemzedékek esze pedig ingadozó s igen sokszor ott látja az igazságot, a hol a nagyobb hatalmat látja. Örök lemondásra, gyáva meghunyászkodásra vezetne, ha a tömegek és nemzedékek eszének helyesebb irányzására nem törekednénk. Műveimnek főczélja tehát bebizonyítani, hogy a magyar nemzetnek igazsága akkor is megvan s akkor is tökéletes, a mikor annak a hatalomnak ereje, mely őt megbénítani törekszik, időnként nagyobb, mint az ő ereje.

A KÉPVISELŐK MEGVESZTEGETÉSE.

I.

(A nemzeti követelések. — Miben pártkósi helyzetet talált gróf Khuen-Héderváry? — Kossuth és pártja lezserel. — Pap Zoltán felszólalása. — Tiszaeser koronát letess a ház asztalára. — A vesztegetési kísérlet története. — A vesztegetés erkölcsi és politikai természete. — Tóth János indítványa a vesztegetés tárgyában. — A kormányelnök hosszjárul.)

1903. évi június hó végén vállalkozott gróf Khuen-Héderváry Károly a kormányelnökségre. A politikai helyzet zavaros volt s minden irányban bizonytalan. Sok jelenség azt bizonyította, hogy az új kormányelnök kormányzása nem lesz se nyugodt, se sikeres, se hosszú.

Szóll Kálmán bukásával nem csillapodott a nemzet vágya és törekvése a jogos nemzeti követelések érvényesítésére. Az udvar és az új kormány is ridegen és változatlanul megállt terve mellett: fölemelni a hadsereg létszámát s ehhez képest súlyos áldozatot követelni a nemzettől s elviselhetetlen újabb pénzügyi terheket rakni vállaira. E tervet sikerre juttatni nem engedhette simán a törvényhozó testület, ha gyáva és áruló nem akart lenni. Az enyhítést és ellenértéket

nyújtó nemzeti követelésekhez annál inkább kellett ragaszkodnia. Hiszen nem voltak ezek se ujak, se mértéktelenek; sőt nagyon is szerények. Az összes hadseregnek abban a részében, a mely magyar hadsereg, magyar legyen a tisztikar, a czimer s minden hadijelvény, a vezénylő és szolgálati nyelv s a magyar katona büntető perében a tárgyalás és ítélet nyelve. Ebből álltak az épen napirenden levő nemzeti követelések. E miatt folyt fél esztendő óta a képviselőház élénk tanácskozása, a melyet a kormánypárt obstrukciónak nevezett. E miatt bukott meg a Széll-kormány s előre lehetett látni, e miatt nem lesz nyugalmas Khuen-Héderváry kormányzása se.

Gróf Khuen-Héderváry maga is érezte, hogy helyzete nem könnyű. Egyéni természete szelid, modorosa, az emberekkel való érintkezése szerény és kellemes. Bizott ebben, de a közéleti bölcsesség is azt javalta, hogy az ellenzék befolyásos elemeivel előre is érintkezzék s azok jóindulatát megnyerni vagy legalább harcosos hevét lehűteni törekedjék. Az Apponyi-féle nemzeti-párt már akkor mint ellenzék nem volt meg. Beleolvadt Széll alatt a kormánypártba. Ezzel hát nem volt baj. Nem volt a néppárttal se, a melyben ugyis erős hajlandóság volt már kezdettől fogva az udvarral lehetőleg jó viszonyban lenni. A függetlenségi pártnak Ugron—Holló árnyalata nem állott sok tagból s e miatt állandóan veszélyes nem lehetett. De nem is akart a nemzeti követelésektől elállani. Vele értettem egyet magam is s ama néhány függet-

lenségi barátom, a ki velem együtt pártkörü köteléken kívül állott.

Khuen-Héderváry gróf ily viszonyok közt igen fontosnak tartotta a függetlenségi pártnak Kossuth Ferencz-féle árnyalatával jutni egyetértésre. Ez sikerült is egyelőre. Ezzel az ellenzéknek nem ugyan legtevékenyebb, de szám szerint a legnagyobb része hajlandó lett volna a békésebb törvényhozási tanácskozásokra.

Egyéniségénél fogva Kossuth sokkal jobban szereti a békességes állapotot, mint a harciasat. A Széll-kormányval ismételve békés megállapodásra jutott. Az 1899-ik év elején is, hogy a Széll-kormányt nyugodt és állandó helyzet biztosítsák s az 1902-ik év végén is, hogy a Nessi-ügyben fölmerült katonai kérdések heves vitatása lekerüljön a napirendről. Egyik megállapodásnál se jutott a nemzet semmi észrevehető vívmányhoz, holott ellenkezőleg az volt az általános nézet, hogy a kormányval létrejött békés megállapodás a bécsi udvari törekvéseknek válik előnyükre. A közvélemény ez okból «leszerelés»-nek nevezte minden alkalommal az ily megegyezéseket.

Ez időben Kossuth Ferencz mellett ott volt a függetlenségi pártnak nyolcz—tiz férfiuból álló vezető bizottsága. A pártvezérség ugyan külsőleg Kossuth kezében volt, de annak irányát és tartalmát természetesen Kossuthal egyetértőleg a bizottság határozta meg. Khuen-Héderváry gróf tehát nemcsak Kossuth Ferencz-czel, hanem egyuttal s együttesen a bizottsággal is tárgyalt s jutott békés megállapodásra.

Ellenzéki körökben kedvezőtlen vélekedés, sőt keserűség támadt. Újabb leszerelésről beszélt mindenki. A párt zöme általános értekezleten nem is helyeselte Kossuth cselekményét. Kossuth lemondott pártja elnökségéről. A pártban szakadás kezdett támadni. Kossuth mellett megmaradt a pártnak egyik része, de a nagyobb rész új elnök választása mellett külön alakulásra törekedett. Azonban mind a két rész buzgón munkált azon, hogy a szakadást, ha lehet, elkerüljék s Kossuthot, ha lehet, az egész párt elnökségére újra megnyerjék.

Míg a legnagyobb számú ellenzék kebelében ezek történtek s a zürzavar folyton nőtt: azalatt a képviselőházban igen élénk vita folyt az egész július hónapban keresztül Khuen-Héderváry gróf kormányprogramja fölött, melylyel a miniszterelnöki széket elfoglalta. A vitában ismételtén részt vettem magam is s egyik leghatásosabb beszédemet július 1-én a vita folyamán tartottam.

A vita egészben véve heteken át fölötte éles s pillanatonként heves volt. Élesítette a függetlenségi pártban folyton lobogó forrongás. A vitát az ellenzék különböző árnyalatai közt vitarendező bizottság vezette. Gyakran izgatottak voltak az emberek s a kormánypárt és az ellenzék közt rideg és gyűlölködő kezdett lenni a nyilvános érintkezés. Annyira ugyan nem, mint később, gróf Tisza István kormányzata alatt, de azért sok jelenségből úgy látszott, mintha a képviselőház egyik legridegebb ugynevezett obstrukziós állapotába esett volna bele.

Ilyen volt a hangulat, a mikor július 29-én szólásra jelentkezett Pap Zoltán függetlenségi párti képviselő s néhány előző mondat után letett a képviselőház asztalára bankjegyekben tízezer koronát s azután mondta el szakadozottan, közbevetett kérdések által zavarva, hogy őt e pénzzel egy volt képviselő meg akarta vesztegetni; e pénzt azért adta neki, hogy ma ne tartson beszédet s a vita tartamára utazzék el vidékre; távozásának minden napjára jelentékeny összeget kap, később is javadalomban részesül s az a hatalmas ur, a ki a pénzt szolgáltatja, később is segíti minden dolgában. Az összeg ugyan, a mit kapott, tízenkétezer korona volt, de az átadó nyomban visszavett tőle közbenjárói jutalékként kétezer koronát. Ime ezt bejelenti a háznak s a nála maradt tízezer koronát azért tette le a ház asztalára, határozzon bölcsessége szerint s tegyen a pénzzel, a mit jónak lát.

A képviselőház elképedve hallotta e leleplezést. Leirhatatlan megütközés s a súlyos megbotránkozás tilt ki az arczokra. Az ellenzék sok tagja dühös haraggal tört ki, haragos kiáltások röpködtek a kormány és pártja felé. De a kormánypártot is súlyosan lepte meg az esemény. Nem egy képviselőnek ötlött elméjébe ott is az a veszedelmes gondolat, hátha csakugyan a kormány valamelyik tagja áll a vesztegető háta mögött, vagy ha nem áll is, hátha elhíttetik azt a közönséggel s hátha utóbb is a nemzet nagy rétegei elhiszik ezt! Voltak azonban a kormánypárton olyanok is, a kik az egész vesztegetési dolgot az

ellenzék cselvetésének gondolták és szinte óhajtották volna, hogy ezt fegyverül az ellenzék ellen s különösen Pap Zoltán egyénisége ellen használhassák föl.

Az ellenzék méltatlankodása, sőt haragos kitörése is teljesen indokolt volt. Hiszen, hogy valaki az ellenzék tagjait készpénznek vesztegető összegként való kézbeli átadásával bírja arra, hogy törvényhozói és hazafiúi kötelességüket gyalázatos áruházzal megszegjék s lelkiismeretök áruba bocsátásával mint nyílt ellenzék titkon vagy nyilván a kormány és az udvar terveit támogassák: ehhez mindenekelőtt az a föltevés kell, annak a gondolatnak kell megalakulni, hogy a magyar nemzeti ellenzék vagy legalább sok férfi megvásárolható. De ha ily irtózatos gondolat élhet valamelyik kormányban, vagy pártjának több tagjában, mivé lesz akkor a nemzeti ellenzék becsülete? S mi lesz a nemzet jövőjéből, ha törvényalkotásra s jogainak és érdekeinek megvédelmzésére hivatott képviselői hitvány alkotmányok? S maga az annyiszor s oly keserűen csalódott nép is miként ragaszkodhatik hiven oly alkotmányhoz, mely nem férfiakat s nem elvnek és jellemnek elszánt híveit juttatja a nemzetnek törvényhozó nagy tanácsába, hanem elvek és jellemek kufárait, dícső közéleti elvek álnok hirdetőit s a mellett számítógazembereket?

Rettenetes az a tájkép, melyre Pap Zoltán felszólalása a villám gyors világával szempillantás alatt rámutatott.

Pap Zoltán után Lovászy Márton függetlenségi képviselő szólalt fel, az ellenzéki irányu »Magyarországa

ezimű napilap felelős szerkesztője, a mely lap éppen az időben hatalmas erélylyel sürgette a nemzeti követelések teljesítését s elmondta, hogy az ő lapjánál is megjelent valami Singer Arthur nevű hírlapíró, egy német újság szerkesztője s egyenesen és komolyan azt kérdezte, hogy a kormány javára »mennyiért szerelne le a Magyarország? Ők nem álltak szóba ez emberrel, hanem elutasították.

Ujabb jelenség arra, hogy nemcsak a képviselőket, hanem a lapokat is meg akarta ejteni az orv vesztegetési kísérlet.

Beszéde folyamán Pap Zoltán közelebbi részleteket is mondott. A pénzt hozzá Dienes Márton hírlapíró s rövid ideig volt ellenzéki képviselő hozta s a vesztegetési felhívást hozzá az intézte. Tegnap estennen már a bankok zárata után készpénzt adni nem tudott, de ígérete komolyságának bizonyosságára átadott neki összesen tizenháromezer korona betétről szóló takarékpénztári betétkönyvet, melyeken Ritter Imre neve volt mint tulajdonosé.

A képviselők közt nyomban elterjedt valamely forrásból az a hír, hogy Ritter Imre Fiume kormányzójának, gróf Szápáry Lászlónak egyik gazdasági főtisztje. Egy idejüleg természetesen gyanu támadt, mely gróf Szápáry László közelében kereste a pénznek forráshelyét.

Tóth János ellenzéki képviselő azt indítványozta, hogy 15 tagu parlamenti bizottság alakittassék haldéktalanul az eset gyors és szigorú megvizsgálására, mert a vesztegetési vád, mint nagy erkölcsi sülyedésnek

jele, nemesak az ellenzék nemzeti küzdelmét, hanem az egész törvényhozásnak munkáját képes becsületében, tisztességében, jó hírnevében befektíteni.

Gróf Khuen-Héderváry Károly kormányelnök Tóth János indítványához hozzájárul s maga is szükségesnek tartja a parlamenti vizsgáló bizottság kiküldését.

A vita heve azonban nem csökkent. Hárszabályi és személyes kérdések merültek fel egymás után, a hogy a nagy izgalommal járó minden viharos ülésen szokott történni. Az ülés belenyult a délutánba, az estébe, az éjszakába. Háromszor is kértek és tartottak zárt ülést. Az ellenzék sehogy se akarta megengedni, hogy a legközelebbi ülésben az indemnitási törvényjavaslat tárgyalásának folytatása következék. Zárt ülés volt délutáni négy órakor, este nyolczkor s éjjeli féltizenegy órakor. Elvégre éjjél előtt kevés idővel záródott be az ülés, a mely reggeli tíz órakor kezdődött. Az 1873-iki obstrukció óta, tehát harminczegy év óta ez volt a képviselőháznak leghosszabb ülése. Ez is úgy ért véget, hogy az összes ellenzék megunta már a tárgytalan vitát s éjjél előtt fölkerelkedett s Kölessey himnuszának éneklése közben tömegesen kivonult a teremből.

A következő napon, július 30-án Dienes Márton elszökött Budapestről. Berlinig, Hamburgig kísérték nyomát a hirlaptudósítók, azután eltűnt szemük elől. Csakhamar bebizonyosodott, hogy Amerikába menekült.

Fontosabb körülmény ennél az, hogy általánosan elterjedt hírek szerint szökését rendőri hatóság segítette elő s szökésére 100 ezer korona segítséget nyújtottak

neki. Bebizonyult kétségtelenül, hogy eltávolításánál főurak, nemzeti kaszinóbeli tagok is segédkeztek.

E körülmények gyanusak ugyan, de a kormánynak közvetlen vesztegetési ténykedését nem bizonyítják. Gróf Szápáry László, a fumei kormányzó elég fényes, nagy és befolyásos főuri nemzetség tagja arra, hogy érdekében a legveszélyesebbé válható közvetlen tanut, Dienes Mártont, még rendőrség, még kaszinótagok s főurak is eltávolítani segítsenek.

Gróf Szápáry László ugyan július 30-án fölkereste gróf Khuen-Héderváry kormányelnököt, könyező szemekkel érzékenyen bocsánatot kért s átnyújtotta a fumei kormányzóságról való lemondását. A kormányelnök elfogadta a lemondást. Gróf Szápáry vétkecségén ez után senki se kételkedett.

A parlamenti vizsgáló-bizottság tagjait július 31-én választotta meg a képviselőház. Tagjai lettek: gróf Andrássy Gyula, Beóthy Ákos, Josipovich Géza, Nagy Ferencz, Polónyi Géza, Rohonyi Gyula, Szivák Imre és gróf Zichy János s rajtuk kívül még hét kisebb nyomatékú, halványabb tevékenységű képviselő.

Feltűnt, hogy az ellenzék legbuzgóbb, legtevékenyebb s legszilárdabb tagjai közül senkit se választottak a bizottságba. Még jobban feltűnt, hogy a többség nem engedte meg, hogy a vizsgáló-bizottság működése teljesen nyilvános legyen; a közönséget onnan kizárta, kizárta még a hirlapírókat is s az ellenzék csak heves támadással tudta elérni, hogy legalább gyorsírók legyenek ott a bizottsági jegyzőkönyv számára.

Szinte gyanut keltett a bizottságnak az a megállapodása, hogy bár nyilvános felhívást intézett azokhoz, a kik tanuskodni tudnak és akarnak, hogy a bizottság előtt jelenjenek meg, de egyuttal elhatározta, hogy senkit rendeletileg meg nem idéz, senki megjelenni és tanuskodni nem köteles s hitet tenni vallomására nem tartozik.

Mind e jelenségek szinte táplálták azt a gyanut, hogy a kormányban és a többségben fölülkerekedett a pártos felfogás s egyik se akar gyökeres, tiszta és szigoru megoldást, hanem megelégszenek gróf Szápárynak a fiunei kormányzóságról s talán még gróf Khuen-Hédervárynak később a kormányelnökségről való lemondásával. És csakugyan két héttel később benyújtotta lemondását gróf Khuen-Héderváry is, de a történelmi igazság kedvéért meg kell jegyeznem, egészen más és sokkal fontosabb politikai okokból.

II.

(A vizsgálat. — Gróf Szápáry László beismerése. — Gróf Khuen-Héderváry Károly tanuvallomása. — Az én tanuskodásom. — Miként gondolkoznak a kasszinó némely köreiben. — Gróf Szápáry vádlójának természetét.)

A vizsgáló-bizottság rögtön megkezdte működését. Első volt, a kit kihallgatott, Pap Zoltán. Lényeges pontokban megegyezik vallomása képviselőházi beszédével.

Gróf Szápáry Lászlóra kerül a sor. 1864-ben született, 39 éves. Nagyon megilletődött, szinte meghatott hangon beszél. Nem ül le kinalatra se, állva beszél.

Elővesz darab papirost s arról olvassa némileg akadozva vallomását. Így hangzik:

„Tisztelettel tudomására hozom a t. bizottságnak, hogy a Dienes Márton által kiadott pénz tőlem származott. A részleteket alig ismerem, de nem is kívántam ismerni. Tettem ezt azért, mert azt gondoltam, azt véltem, hogy elősegitem a végzetessé válható törvényen kívüli állapot megszüntését, másrészt igaz ragaszkodásból a miniszterelnök ur személye iránt. Becsületszavamat adom arra, hogy a miniszterelnök urnak e lépésemről semmiféle tudomása nem volt. Tettem azt saját egyéni akaratomból a nélkül, hogy a kormány bármit is tudott volna. — Legyen szabad sajnálatomat kifejezni a történetek fölött, főképp pedig a fölött, hogy az én hibámból a parlament méltóságán csorba esett. Uraim, egyéb jelenteni valóm nincs!”

A bizottság tagjai közül többen kérdéseket intéztek hozzá. Egyenesen megtagadta a feleletet ezekre a kérdésekre:

személyesen tárgyalt-e Dienes Mártonnal s rajta kívül még kivel?

adott-e utasítást Dienes Mártonnak, hogy kinek, melyik képviselőnek adjon mennyi pénzt s mi célra? mi indította arra a föltevésre, hogy egyes képviselők megvesztegethetők?

említett-e más képviselőt is Dienes Márton, a kinek pénzt adott Pap Zoltánon kívül?

mikor, hol, ki által, mily körülmények közt ismerkedett meg Dienes Mártonnal?

E kérdésekre megtagadta a feleletet. Okát is adta, miért tagadta meg. Ha volt is más ügynök még Dienes Mártonon kívül s ha több képviselő neve, mint olyan, a ki megvesztegethető, szóba jött is, de ő nem biztos ebben, sőt éppen semmit se tud arról, hogy azok megvesztegethetők, tehát ha nevüket emlitené, már ezzel gyanúsítaná őket, azt pedig nem tartja korrekt dolognak, hogy ártatlanok jellemében igazságtalanul gázoljon. Ő csak azt tartja helyesnek, hogy a közvetlen fő cselekvőket állítsa a bizottság elé s ezt ime megtette, a mikor ő maga ide állott s Dienes Mártont megnevezte.

Hozzá intézett kérdésekre még kijelentette, hogy a pénz, a melyet a megvesztegetésre fordított, a saját pénze s nem is gondolt arra, hogy azt valaki valaha megtérítse. Ezt nem is reméli jövőre sem.

A kormányelnök gróf Khuen-Héderváry augusztus 3-án szintén jelentkezett önkényt a bizottság előtt azzal, hogy kérdésekre nyilatkozni akar, minthogy ő is teljes világosságot akar az ügyben s következőt mondja:

Őt bizonyára azért hozták szóba a vesztegetési ügygyel kapcsolatban, mert gróf Szápáry László is, mint fumei kormányzó, a kormány tagja s mert ő vele bizonyos személyes viszonyban van. De ő se befolyást nem gyakorolt, se föl nem hatalmazta, se föl nem jogosította semmiképen, hogy azt cselekedje, a mit cselekedett.

Ő Szápáry gróf szerencsétlen lépéséről csak akkor értesült, a mikor az ügy a parlamentben szóba jött. Aznap délután Sélley miniszteri tanácsos jelentette

neki, hogy Szápáry személyesen volt nála villájában, nagy izgatottan bevallott előtte mindent s egyuttal arra kérte, adja át izenetét a kormányelnöknek, a mely abból áll, hogy ő szánja-bánja tettét, a kormányzóságról rögtön lemond s mindent megtesz, a mi tőle telik, hogy a dolgot jóvá tegye. És csakugyan még az éjjel, a képviselőház éjjeli ülése alatt irásban Sélleytől hozzá küldte lemondását, kérte fölmentetését a kormányzói állás alól s egyben szóval azt izente, hogy személyesen nem mer szemei elé kerülni.

Másnap azonban, július 30-án mégis kérte izenetileg, hogy fogadná személyesen. A kormányelnök a délutánt jelölte ki találkozásra a nemzeti kaszinó egyik külön szobájában, a hol a kormányelnök néhány barátja jelenlétében fogadta. Ott Szápáry gróf töredelmesen bevallotta bűnét s bocsánatot kért azért, a mit cselekedett. Nagy izgatottsága, könnyei, összetört lelki állapota nagyon meghatotta a jelenvoltakat. Kinos volt a helyzet. A jelenvoltakban élénk részvét támadt s valamennyiben egyszerre az a szándék sarjadt, hogy a szerencsétlen gróftól valamiképp lábra kellene állítani.

A személyes viszonyt, mely köztük több év óta fennállott, így ismertette gróf Khuen-Héderváry:

Sohase volt köztük se közéleti, se személyes benső barátság, se gyakori érintkezés. Közéleti nézeteik s törekvéseik se egyeztek sok fontos dologban. Életkoruk közt is nagy a különbség, gróf Szápáry tizenöt évvel fiatalabb, mint ő. Hanem az igaz, hogy Szápáry gróf édes apjával, a ki szintén volt fumei kormányzó,

bizalmas barátságban volt. Innen következteti, miért ragaszkodott ő hozzá annyira fia. Mert nagyon ragaszkodott s mindig különös szivességet és szolgálatkészséget mutatott, noha ő nem vette igénybe. Néhányszor jelentkezett is személyesen találkozásra, hogy tanácsokat adjon, mióta ő kormányelnök. Egyszer a sajtóügy, másodszer a szocialista kérdés rendezésének dolgában. E kettőre jól emlékezik. Valódi eredménye egyszer se volt tanácsadásainak.

Végül kijelenti, egész politikai multjában, közéleti céljának elérésére sohase nyult olyan fegyverhez, a melyet ne igazolhatott volna. Ez a bizonyossága most is, a mikor gróf Szápáry ténykedését kapcsolatba hozták az ő nevével.

A kormányelnök gróf Khuen-Héderváry után én tettem tanuvallomást a bizottság előtt. Önkényt jelentkeztem, mert a lapok közléséből láttam, hogy néhány barátom hivatkozott rám, hogy én is tudok valamit a vesztegetésről.

A vesztegetés tényéről szoros értelemben véve én nem tudtam semmit. De igenis tudtam a hozzá kapcsolódó ugyan csak mellékes, de azért fontos és érdekes körülményekről sokat s különösen jól ismertem gróf Szápáry Lászlót és Dienes Mártont is. Ez alapon, de egyuttal sok mellékes körülmény biztos ismerete alapján szilárd meggyőződés alakult bennem arra nézve, voltaképen miben áll annak a vesztegetési ügynek mivolta.

Kijelentettem e meggyőződésemet.

A vesztegetés tényének teljesen végrehajtott komoly

kísérletét Pap Zoltán esetében én is csak úgy láttam, mint minden más elfogulatlan mivelt ember. A főcselekvő kétségtelenül gróf Szápáry László s a bűnös kísérlet Pap Zoltán jellemének ellenállása nélkül kétségtelenül befejezett bűncselekménnyé vált volna. Nem is láttam én gróf Szápáry részére alaki mentséget semmiben.

Hanem teljes enyhítő körülményt — hogy a bűnügyi jogászok szavát alkalmazzam — igen is találtam.

Gróf Szápáry Lászlót én jóhiszemű, tisztos szándéku, eszmei gondolatokról ábrándozó, gyermekes gondolkozásu s nem erős itéletű férfunak ismertem. Ahányszor találkoztam vele, mindig azt a benyomást tette rám, mintha még mindig kiskoru volna, ugynevezett jó fiu. De volt benne némi hiuság is, némi becsvágy a közéleti szereplések terén, némi nagyra-törés az udvari, főuri és kaszinói gondolkozás korlátai közt.

Nemzetsége nagy és előkelő, sok tagja magas udvari, állami és katonai méltóságokat és tisztségeket viselt. Ilyen körben nevedett föl ő is s ilyen körben volt serdülő korától fogva. Ennek a körnek gondolkozása befolyásolja a budapesti Nemzeti Kaszinó szellemét is, a melyben a főrendiek, a kormányzat főtisztviselői s a magasabb versenyélet, a ló, a kártya, a vadászat és kirándulások dús és gondtalan férfiai szoknak találkozni.

E társaság nagy része helytelenül, sőt mondhatni, hitványul fogta föl a parlament ugynevezett nemzeti küz-

delmét. Nem érzi eléggé a habsburgi elnyomatás viszárságait, az önálló állami lét biztosítására való törekvés nemessége és fontossága iránt nincs öntudatos s eléggé erős érzéke, a vergődő magyarság érzései iránt meglehetősen idegen, eszejárását megfertőzteti az udvari és osztrák eszejárás, mely bíráló, fitymáló, gyakran gyűlölködő a magyarság igazi törekvéseivel szemben. A parlamenti és a nemzeti ellenzék fáradaiban, harczaiban és buzgalmában csak oktalan akadémikuskodást, csak bosszantást és kellemetlenkedést lát, melynek minden áron való megszüntetése felelne meg óhajásainak.

Kétségtelenül van gyöngé jellem, gyöngé egyéniség megfelelő arányban az ellenzéken is s a nagy vagyon előnyeivel az ellenzék sokkal kevésbé rendelkezik, mint az udvari párt, mely egyuttal kormánypárt is. Az ellenzék gyöngébb elemeit fitymálják, semmi figyelemben nem részesítik, sőt erősebb elemeit is kizorítani törekednek a boldogulás és siker minden alkalmas teréről.

Egészen igaza van gróf Szápáry Lászlónak, ha azt mondja, hogy ebben a körben ádáz és tartós parlamenti harc idején gyakran hangzik olyan szó, hogy az ellenzéki csócseléket minden áron el kellene némitani s vagy kiverni, vagy megvásárolni. A lélekvásárlás talán nem is kerülne igen nagy pénzbe, hiszen elég lenne talán csak a hangosabban kiabálókat megfizetni s talán tizenöt-husz ember elnémitásával megszűnnék az egész nemzeti harc s pihenőre jutna

kormány és parlament. Hogy gróf Szápáry képzelgő gyermekes agyában ily gondolat támadt, azt én az ő mindennapi társaságában szinte természetesnek tartom.

Ez a gondolata valahogy kiszivárgott. Megsejtették vagy megtudták oly elemek, mint Dienes Márton, Singer német lapszerkesztő s társaik. Mind koldus, de a mellett mind tékozló, dőzsölő, könnyelmű ember. Ugy szerzi a pénzt, a hogy tudja, s szerzi, ha megszorul, a legaljasabb módon is. Köztük sok elvetemedett lélek, a kinek romlottságáról alig lehet fogalmunk. Ezek azután körülvették a gyöngé ítélőtehetségű, hű főrendű urat és gazdag embert s belevonszolták abba az ocsmány sülyesztőbe, mely Pap Zoltán leleplezésével az elbámuló világ elé tárult.

Én gróf Szápáry Lászlóban nemcsak a fejvesztett embert s a vétkes főtisztviselőt láttam, hanem a szánalmas áldozatot is, a ki fosztogató szabadalmas gonosztevők eselszövényének hálójába került, hogy őt képviselők megvásárlásának ürügyén kirabolják.

Ezt mondtam el egyebek közt a vizsgáló bizottság előtt.

Előterjesztésemnek ez csak kis része volt. Sokkal nagyobb része arról szólt, minő egyoldalú pártos szerepre használja fel a kormányhatalom a rendőrséget, ha valamely vétkes cselekményt palástolni vagy elsimítani akar. Beszédemet gyorsírók följegyezték ugyan, de át nem nézhettem s a hírlapok nagyon rosszul és hézagosan közölték. Tartalma fontos és szomorun érdekes, de gróf Szápáry cselekvényére s

arra a kérdésre, vajjon ebben a kormányelnököt terheli-e valami, közvetlenül nem tartozik ide. Azért mellőzöm itt.

A vizsgáló bizottság működése július 31-től augusztus 9-ig naponként öt-hat, sőt tíz órán át is tartott. Negyvenöt tanut hallgatott ki, nem egyet többször is és azonkívül sok levél és jelentés került felolvasásra. Különösen kiterjedt a vizsgálat Dienes Márton előéletére s váratlan és gyors szökésére s arra, hogy ebben miféle szerepet játszott a rendőrség s néhány főúr és kaszinótag. De kiterjedt gróf Szápáry László készpénzbeli vagyonára is és arra a sikamlós kérdésre, vajjon gróf Khuen-Héderváry kormányelnök előzetesen tudhatott-e valamit gróf Szápáry László vesztegetési tervéről és cselekményéről?

A kormányelnököt a vizsgálat folyamán fölmerült komolyabb jelenségek közül nem terhelte egy se. Jogi és köznapi nyelven mondva, tisztán került ki a hirhedett ügy egész zürzavarából.

Az állami rendőrség súlyos tévedések és mulasztások gyanuja alatt maradt, de törvénynek alaki sértése még fegyelmi vétség alakjában se bizonyult rá. Csak ügyetlenség s pártos felfogás.

Gróf Szápáry László őszinte töredelmes lélekkel magára vett minden terhet, melyet a közérdek szempontjából tehernek kell tekinteni.

Ítélet nem lett a vizsgálat következtében. Alkotmányunk nem ismer bíróságot, a mely itélni illetékes lehetett volna. Csak gróf Szápáry Lászlót nem vonták

fegyelmi eljárás alá, noha ez megtörténhetett volna, minthogy köztisztviselő létére vétkes cselekményt követett el.

De hát vétkes-e? A jogi tudomány ezt is kérdésessé teheti. Bűn és vétek csak az, a mit a büntető törvény bűnnek és vétkeknek jelöl meg. De a képviselők megvesztegetését nem mondja se bűnnek, se vétkeknek.

Politikailag undok cselekmény mindenestre. Ámbár más alakban — fájdalom — igen gyakori.

Gróf Szápáry lemondott magas állásáról rögtön. Gróf Khuen-Héderváry Károly kormányelnök is lemondott hamarosan, már augusztus közepe táján, de nem ez ügy miatt, hanem a parlamenti zavarok s többségének ingatagsága miatt.

A vizsgálat iratai félretették, irattári por lepi őket a megsemmistülésig.

* * *

Röviden vázolnom kellett az ügyet, mert beszédeimben egyszer-kétszer fölemlitem. Nyájas olvasóim értsék meg tisztán, miről volt szó.

MAGYARORSZÁG KÜLÖN ÁLLAM.

I.

A BESZÉD TÖRTÉNETE.

(Gróf Khuen-Héderváry kormányása alatti nem volt nyugalom. — A chioyyi hadiparancs. — E hadiparancs bírálata. — Ő felségs magyarázata. — Barabás közeledése. — Viharos támadások Barabás ellen.)

A beszéd 1903. évi szeptember 29-én hangzott el a képviselőházban. Zavaros politikai viszonyok s nagy parlamenti viharok készítettek a felszólalásra. Hogy beszédem minden részét jól és tisztán megérthesse az olvasó, annak történetét s előzményeit kissé részletesen kell ismertetni.

Gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök kormánya állott az ország élén, de kormányzásának kezdete óta a nagy nemzeti kérdések tárgyalása miatt pillanatig se volt nyugalom a törvényhozási közélet mezején. A Széll-kormány alatt a katonai kérdések miatt támadt izgalom épen nem tudott s nem is akart csillapodni, az ellenzék nagy része épen nem akart a nemzeti küzdelem folytatásáról, míg küzdelme vagy

sikerhez nem jut vagy ereje ki nem merül, lemondani s bár a függetlenségi pártnak Kossuth-árnyalata ismételve hajlandó volt leszerelni, voltak a függetlenségi párton többen, kik az Ugron-Holló párttal összefogva, könyörtelenül folytatták a parlamenti harcot és pedig oly módon, mely pillanatonként a tervszerű obstrukcióhoz volt hasonló. Én is a küzdelem folytatását láttam szükségesnek sok okból. Ezek közé tartozott, hogy ugy az uralkodó részéről, mint az osztrák kormány s a magasabb osztrák politikai körök részéről több ízben oly nyilatkozatok történtek, melyek Magyarország külön állami létét vagy semmibe se vették, vagy egyenesen megtagadni látszottak és a melyek az ugynevezett osztrák birodalmi egység és ugynevezett országállam gondolatának, tervének s visszaállításának sikerét egyenesen számításba vették. Az obstrukciót nem helyeseltem, sőt utáltam, de azért, mert tiz-husz képviselő czélzatosnak látszó obstrukció módszerével küzdött: a törvényhozó hazafias kötelességének teljesítéséről lemondani nem volt szabad s Magyarország sok oldalról megtámadott s folyton kétségbe vont alkotmányát s állami létét meg kellett védelmezni.

Ennek élénk érzete szülte e beszédet is.

A Khuen-Héderváry-kormányt egyéb különös szerencsétlenségek is megrohanták. Ilyen ama végzetes megvesztegetési kísérlet, a melyet gróf Szápáry László főmei kormányzó július havának második felében ellenzéki képviselők pénzen való megvásárlásával elkövetett s a mely július 29-én pattant ki, a mikor Pap

Zoltán képviselő nyílt képviselőházi ülésben tizezer koronát, mint vesztegetésre fordított összeget, az eset körülményeinek előadása közben a ház asztalára letett.

Ujabb parlamenti zavarok támadtak e miatt, melyek lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy gróf Khuen-Héderváry Károly lemondjon kormányelnöki állásáról s vele együtt kormánya is visszavonuljon. Augusztus tizedikén jelenté be gróf Khuen-Héderváry hivatalosan a háznak, hogy a kormányról lemondott. Az új kormányalakítás sok nehézséggel járt, sok időt is vett igénybe, az ügyek időközi intézését természetesen még gróf Khuen-Héderváry végezte.

Időközben újabb bonyodalom támadt.

A hadsereg kérdésében folyt hosszas és heves nemzeti küzdelem izgalmat szült Ausztria kormányzó és törvényhozó s a hadsereg főbb intéző köreiből is. Attól tartottak, hogy ő felsége elvégre a béke és nyugalom kedvéért engedményekre lesz hajlandó s nemzeti követeléseink egyikét-másikat ki fogja egyenliteni. Ez okból elégedetlenség kezdett ama körökben nyilvánulni. Ily viszonyok közt határozta el ő felsége a Chlopy-i hadiparancs kibocsátását. E hadiparancs sokáig és sokszor volt a tárgyalások napirendjén, ennek közlését hát czélszerűnek látom. Így hangzik:

HADIPARANCS.

Fontos állami ügyek foglaltak el abban az időben, a melyet oly szívesen szántam volna a 7-ik és 12-ik hadtest idej hadgyakorlatainak.

Helyettesítemmel ő császári és királyi fenségét Ferencz Ferdinánd lovassági tábornok urat bizván meg, az ő tudósításaiból állandóan értesültem a hadgyakorlat lefolyásáról és a mint vártam, megelégedésemre szolgált, hogy ő császári és királyi fenségétől mindkét hadtest és a magyar honvédség odarendelt nagyobb csapattesteinek állapotáról és műveleteiről csak dicséretet és elismerést hallottam.

Galicziában jelen lévén a nagyobb lovassági hadgyakorlatokon, újra meggyőződhettem azoknak tanulságos tervezéséről, vezetéséről és keresztülviteléről, valamint az összes részvevő csapatok kitűnő állapotáról és nagy cselekvőképességéről.

Minél biztosabban van megokolva kedvező véleményem összes fegyveres erőm minden részének katonai értékéről, odaadással teljes szolgálatkésztségéről és összevágó együttműködéséről, annál inkább kell ragaszkodnom és akarok is ragaszkodni fennálló és jónak bizonyult intézményeihez.

Hadseregem — melynek szilárd szervezetét egyoldalú törekvések, félreismerésével azoknak a nagy feladatoknak, a melyeket a monarkia mindkét államterületének javára teljesíteni kell, megglazítani alkalmasak — különösen tudja meg, hogy sohasem adom föl azokat a jogokat és jogosultságokat, a melyek legfőbb hadurának biztosítva vannak.

Hadseregem maradjon közös és egységes, mint a milyen; — erős hatalom az osztrák-magyar monarkia megvédésére minden ellenség ellen.

Összes fegyveres erőm, esküjéhez hiven fog tovább haladni a komoly köteleességteljesítés útján, áthatva az egység és az összhang ama szellemétől, mely minden nemzeti sajátosságot tisztel és minden ellentétet kiegyenlít, a mennyiben minden néptörzsnek különös jelességeit a nagy egésznek javára értékesíti.

Chlopy, 1903 szeptember 16-án.

Ferencz József s. k.

Ime a hadiparancs, mely csakugyan alkalmas arra, hogy a magyar nemzet államfentartó és faji és történelmi önérzetét mélyen sértse és alkotmánya rendíthetlenségében vetett hitét is megingassa.

Azt mondja a hadiparancs, hogy a hadsereg szilárd-ságát az egyoldalú törekvések alkalmasak meglazítani. Tehát egyoldalú törekvésnek s a hadsereg meglazítására vezetőnek bélyegzi azt a parlamenti küzdelmet, mely arra irányul, hogy a magyar hadseregben, mely alkotmányunk szerint csak kiegészítő, de nem beolvasztott része az egész hadseregnek, a magyar nemzeti jellem tisztikarban, nyelvben, oktatásban, jelvényekben, tehát bensőleg is, alakilag is lényegesen kidomborítottassék. Ez a felfogás elvileg is, elméletileg is képtelenség, — a gyakorlatban pedig, a mint mindenki tudja, a magyarság teljes mellőzése, sőt tervszerű eltüntetése az egész hadsereg osztrákságában.

Azt is mondja a hadiparancs, hogy a hadseregnek olyan közösnek és egységesnek kell maradnia, a milyen most. Ezek a meghatározások éppen nem felelnek meg

az 1867-iki kiegyezés világos szavainak s valóságos értelmének, de nem felelnek meg ama királyi ígéreteknek sem, melyeket az év elején a Széll-kormány az uralkodó megbízásából megtett. Ehhez képest a hadiparancs felfogása ugynevezett reakció, visszátörekvés az 1867 előtti önkényuralmi intézményekre.

Végre az egyik főszerelem abban áll, hogy a hadiparancsban a magyar állam meg síncs említve, a magyar nemzet pedig csak egyik néptörzs néven szerepel, mint például Ausztriának egyéb sokféle néptörzsei. Holott a magyar király nem néptörzsek fejedelme, hanem Magyarország királya, — ezt az országot pedig nem néptörzsek alapították s tartják fenn, hanem alapította s ezer év óta fentartja a magyar nemzet. S ő felsége is 1867-ben nem néptörzsekkel kötött újabb szerződést, hanem a magyar nemzettel.

A parlamentben egyéb okokból is izgalmas volt a lelkek állapota. Vizsgálat is folyt a képviselők megvesztegetésének kísérlete miatt. A Khuen-Héderváry-kabinet augusztus 10-én bejelentett lemondása miatt csak ideiglenesen s mondhatni csupán jogi felelősség alatt vezette a kormányzatot: elképzelhető, minő visszátetszést, elégedetlenséget, sőt felháborodást szült éppen most a chlopy-i hadiparancs sértő szövege s nemzetünk iránt ellenséges felfogása.

A kormány is, de csakhamar a felség is szükségesnek látta, hogy a nemzetet legfelsőbb helyről jövő nyilatkozat, a hadiparancsnak valamely enyhe magyarázata megnyugtassa. S azért gróf Khuen-Héderváry

kormányelnök a szeptember 24-iki parlamenti ülésen a király megbízásából a következő kijelentést tette:

„Ő felsége fájdalommal és mély sajnálattal vett arról tudomást, hogy az általa kiadott hadiparancs oly felfogásokkal, félreértésekkel, sőt félremagyarázásokkal találkozott, a melyek oda konkludáltak, mintha a felséges urnak, mint a hadsereg törvény szerinti legfőbb hadurának ezen megnyilatkozása a magyar alkotmány-nak vagy a magyar nemzetnek, Magyarország törvényes jogainak, a magyar államiságnak sérelmét involválná. Ez ki van zárva; ez nem történhetett meg; ez ő felségének intenciójától távol állott . . . és a hadiparancs-nak bármely oldalról ilyen magyarázatot adni helyesen és jogosan nem szabad és nem lehet!:

Ez a királyi szó ugyan a hadiparancs egyetlen szavát vagy sértő gondolatát se változtatja meg s a magyar nemzet számára ugyan semmiféle komoly elégtételt vagy vigasztalást nem nyújt, se a jövőre nézve semmiféle kedvezményre vagy ígéretre, sőt még a nemzeti törekvések megfontolására se utal: nyugodt viszonyok közt mégis alkalmas lett volna arra, hogy enyhe modorával s elégtételadásra siető készségével minden izgalmat lecsillapítson.

Azonban mindjárt a nyilatkozat felolvasásának kezdetén, mondhatni, bizonyos baleset történt.

A mint ugyanis gróf Khuen-Héderváry Károly kormányelnök e szavakat kiejtette:

„Ő felsége fájdalommal és mély sajnálattal vett arról tudomást . . .

A képviselők ellenzéki oldalán a padsorból Barabás Béla függetlenségi párti képviselő hangosan felkiáltott:

„Nem hisszük! Már a királyi szónak nem hiszünk!:

E durva szóra leirhatatlan jelenet következett. A képviselők ülőhelyükből felugráltak s harsány hangon elkezdtek kiabálni s a terem közepére a függetlenségi párt felé tolongani, melynek közepette ült Barabás Béla. Sértő és meggyalázó irtózatot szavakat röpitettek feléje s pillanatonként úgy látszott, mintha testi erőszakkal is meg akarnák támadni s összetépni vagy a teremből kidobni törekednének. A kormányelnök a nagy zaj, zavar és fejtelenség miatt nem olvashatott tovább. Talán tíz perczig is eltartott a kínos jelenet. Az ellenzéket is megdöbbenetette Barabás minősíthetetlen kitörése, de azért eléje és körébe siettek sokan, hogy a tettleges bántalmazástól, a mitől tartani lehetett, megmentsék.

A napilapok akkori közléseiben hosszan és részletesen le van írva a kínos jelenet. De a leírásokban sok a túlzás, sok részlet el is van hallgatva, sok részlet pedig nem elég pontossággal közölve. Másként szól némileg a képviselőház naplója. Ezt hites gyorsírók jegyzik, fontosabb tünetek leírását a képviselőház elnöksége is átnézi, azután képviselőkből álló külön naplóbiráló-bizottság is átvizsgálja, a mit hát a Naplóba efféle dologról beletesznek vagy benthagynak, azt igazságnak lehet és kell tekinteni.

Hogy az olvasó s kivált a jövő nemzedék a jelenetről némileg hű képet rajzolhasson lelke elé, szórul-szóra közlöm itt a Napló leírásának egy részét.

Barabás Béla szavainak közlése után így folytatja a Napló:

»(Szünni nem akaró nagy mozgás és zaj a jobboldalon és a középén. Zajos felkiáltások: Ki vele! Ki vele! Hazaáruló!)

GRÓF ANDRÁSSY TIVADAR: A képviselő ur már hazudott! Barabás hazug! Ki vele! (Felkiáltások a jobboldalon: Hazaáruló! Gazember!)

PERCZEL DEZSŐ: Aljasság!

RAKOVSKY ISTVÁN: Hazaáruló!

KUBINYI GÉZA: Hazaárulónak itt nincs helye!

GRÓF ANDRÁSSY TIVADAR: Hazaáruló gazember!

Igy adja elő, így írja le a Napló a felháborodás egyik zajos jelenetét. Hangzottak e szavaknál erősebbek, durvábbak és sértőbbek is. Folytatódott a szóbeli harc a folyosókon is és pedig nem csupán Barabás Béla ellen, hanem általánosságban az ellenzék s különösen a függetlenségi pártnak amaz árnyalata ellen, mely a nemzeti követelésekért indított küzdelemben élénkebb részt vett. Ez indított engem főleg beszédem tartására.

Azt vettem észre ugyanis, hogy a vesztegetési kísérlet felbukkanása óta a szabadelvű többség soraiban mindinkább szaporodtak azok a képviselők, kiknek lelkében bizalmatlan, gyanakodó, gyűlölködő, ellenséges indulat kezdett támadni s naponként erősödni a függetlenségi párt harcziásabb árnyalatai ellen. Voltak heves agyak e párton is, a kik gyakran megfontolatlan szavakkal és cselekményekkel tüntek föl a parlament színterén. Se Széll Kálmán, se utána Khuen-Héderváry gróf mint

pártelnök, pártvezér és kormányelnök nem tüzelte ugyan személyes és gyűlölködő harcra táborát az ellenzék ellen, de akadhat s nem sokára akadt is kormányelnök s többségi pártvezér, a ki még ettől se riad vissza. S akkor kínos jelenetek s beláthatatlan zavarok színhelyévé alacsonyodik a magyar parlament.

Ezért vettem védelmembe Barabás Bélát, természetesen a nélkül, hogy szavait és gondolatát helyeseltém volna. Az én ajkaimon és tollam hegyén is csuszott ki gyakran igen erős szó és keserű gondolat a Habsburgok ellen. Engem is gyakran felizgatott a nemzetnek közel négyszáz éves habsburgi története, de a királyság intézményét, mint az alkotmánynak s állami létünknek fontos és hatalmas részét, bántalmazni sohase láttam czélszerűnek. Erre most még nagy szüksége van nemzetünknek, valamint arra is, hogy annak tekintélye sérthetetlen épségben álljon a világ előtt.

A vihar egyébiránt gyorsan lecsillapodott s az esetnek semmi súlyos következése nem lett. Néhány napig nem volt ülés s a szeptember 29-iki ülésen napirend előtt felszólaít Barabás Béla s mentségül és kérlelésül előadta, hogy ő a legnagyobb fokú lelki izgalomban tévedésből mondta: nem hiszünk a királyi szónak. Ezt akarta mondani: »nem hisszük, hogy a király szava.«

Barabás Béla érdekes közéleti egyéniség volt akkor, de se oly komolynak, se oly fontosnak nem tartották a pártok, hogy szavait tovább üzték-fűzték volna. Az alaki mentségben megnyugodtak.

Beszédemet nagy figyelemmel és érdeklődéssel hall-

gatta a képviselőház s végén a Napló szerint nagy tetszéssel jutalmazta.

Beszédem után a többség soraiból a kormánypártból fölállt gróf Andrássy Gyula s ezt a határozati javaslatot terjesztette elő:

„A Ház a miniszterelnöknek a korona nevében tett fentebbi kijelentését tudomásul veszi és ez ügyben további eljárást nem tart szükségesnek.”

A chlopy-i hadiparancsról azonban sok szó esett még a magyar parlamentben a nemsokára alakult gróf Tisza István kormány alatt is. Főleg azért, mert az osztrák államférfiak se hagyták nyugodni e kérdést.

Körber az osztrák kormányelnök az osztrák birodalmi tanácsban 1903. évi szeptember 23-án így nyilatkozott:

„Főlhatalmaztattunk annak a birodalmi tanács előtt való határozott hangoztatására, hogy a hadsereg minden kérdésében Ausztria törvényes befolyása tényleg megóvatik... A döntés már megtörtént; a legfőbb hadurnak akarata az, hogy az osztrák-magyar monarchia hadserege olyan maradjon, a milyen most. Közös és egységes.”

Igy beszélt a közös hadügyminiszter s így az osztrák Urak-házának több szónoka, a kik közül nem egy jogkörén és illetékességén kirugaszkodva, Magyarország állami belügyét is birálatának körébe bevonszolta.

Mindez intés akart lenni és czélzatos beavatkozás ellenünk, nehogy a magyarok azt higgyék, hogy a hadsereg kérdésében valaha nemzeti törekvéseik sikerre jutnak.

A beszéd itt következik:

II.

A BESZÉD.

A)

(Ausztriában súlyos támadások indának Magyarország önálló állami léte ellen s a többség mégis a magyar nemzeti ellenzékét támogatja szenvedélyesen. — Mit mondott Beok 1867-ben a királyról? — Mi a Hadur? — A kolozsvári Nézet-ügy a kavarok kezdete. — A kormány ígéretei üres hitegaldeek. — A többség nem teljesíti kötelességét.)

T. Képviselőház! Lehető röviden és higgadtan akarok a fennforgó kérdésekhez szólni, de mielőtt azt tenném, a legközelebbi mult ülés némely jelenetére kell visszatekintnem.

A legközelebbi mult országos ülésen a parlament többségének részéről valóságos szenvedélyes kitörésnek voltunk itt tanui, sőt nemcsak tanui, hanem részesei, tárgyai is. Ezt én akkor se értettem, de most, miután néhány nap eltelt és tünődtem felette, még kevésbé értem. Sértésre sértés szokott lenni a felelet. De mi a helyzet most, a melyben nekünk sértést kell, fájdalom, tapasztalnunk és eltűrnünk? A felelet az, hogy Ausztriának legmagasabb és magas politikai körei egyenes, bevallott súlyos támadásokat intéznek egyik napról a másikra Magyarország önállása, alkotmánya és nemzeti léte ellen.

A mikor ez a nyílt sértés, melynek valóságát önök is beismerik, melynek valóságát nem tagadja senki, melylyel az osztrákok még dicsekszenek is (Ugy van! a szélsőbaloldalon), mikor ez a sértés oly nyilvánvaló, nagy és érzékeny, akkor a többség szenvedélyes kitö-

résekre ragadtatja magát, de ki ellen, mi ellen? Azok ellen, a kik sértik a nemzet alkotmányát? Nem, hanem az ellen a párt és annak férfiai ellen, a kik védelmezik a nemzet jogait, becsületét és érdekeit. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.) Ez történt a legközelebb mult ülésen. Már most — bocsánatot kérek, ha fejtegetem ezt a tárgyat — ha azok, a kiknek mi törekvünk jobb belátást nyújtani, sőt jobb belátást rájuk erőszakolni, ha másként nem lehet, ha azok látják ezt a jelenetet a magyar törvényhozásban, micsoda következtetést vonnak le abból? Azt a következtetést, a melyet józan észszel levonhatnak és a mely nem egyéb, mint hogy ők, amaz osztrák hatalmi körök, azt a sértő hadjáratot ellenünk tovább is folytathatják. (Igaz! Ugy van!)

KUBIK BÉLA: A többség támogatásával.

VÉSZI JÓZSEF: Meg is tették az urakházában!

Mert a magyar törvényhozás többségéről — lehet, hogy hamis — nem helyes és téves alapon azt vélhetik, hogy a legjobb szövetségeseket találták benne erre a sértő hadjáratra. (Igaz! Ugy van!)

Felhozták önök, felhozták lapjaik, hogy a király személye ellen történt sértés. Bocsánatot kérek, ha a király személyét és egyéniségét sértené valaki ok nélkül, higgadt vérrel, akkor nemcsak önök feladata volna a király személyét és egyéniségét megvédelmezni. Ott lennének akkor mi is! (Helyeslés a szélsőbaloldalon.) Hanem a királyról, mint államfőről, mint államférfiuról beszélni, nem példátlan dolog, bármint örköd-

jék is az elnöki tekintély ebben a kérdésben. Hivatkozhatom e tekintetben olyan előzetes esetre, a mely e parlamentben történt és a mely előtt talán önök is kénytelenek lesznek meghajolni akarva, nem akarva. (Halljuk! Halljuk!)

Nem kisebb ember volt, mint Deák Ferencz, a ki 1861 június 12-ikén szóról-szóra ezt mondta az országgyűlésen: »nézetem szerint legnagyobb bajunk épen az, hogy maga ő Felsője nem tudja gyakran, mit kelljen eselekednie az alkotmányosság és törvényesség teljes, tökéletes visszaállítására.« (Derültség és zaj jobbfelől.)

Bocsánatot kérek, ezt Deák Ferencz mondta ő Felsőjéről 1861 június 12-ikén. Már most hasonlitsuk csak ezt össze azzal a szóval, a melyet Barabás Béla képviselőtársam ejtett ki, nagyon gyenge másolat erről. (Élénk mozgás és zaj jobbfelől. Halljuk! Halljuk!)

Örülöm kell, t. Ház, ennek a kétkedésnek, mert rákényszerít arra, hogy további bizonyításokba bocsátkozzam. (Halljuk! Halljuk!)

A mi Barabás Béla t. képviselőtársam ajkán kicsuszott, olyan mondás, a mely, fájdalom, 375. esztendő óta mindig igaz, ha ki nem mondjuk is. (Mozgás jobbfelől). Olyan mondás, a melyet a nemzetnek igaz hazafiai úgy a multban, mint a jelenben...

GRÓF TISZA ISTVÁN: A jelenben is?

... mindig éreztek és fájdalom, olyan idők mutatkoznak, hogy a közel jövőben is mindenkinek éreznie kell és igazságnak kell tartania. El van

intézve ez a dolog alakilag. De vajjon, ha mi azt mondanók, hogy a Chlopyban kibocsátott királyi szóban nem hisztünk, nem megtisztelnók-e ezzel igazán a magyar királyt? (Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.) Mert én magam, akármi következék is, bár semmi tragikum nem fog következni, a chlopy-i királyi szóban nem hiszek, azt valóban el nem fogadom, a magyar közjog és a magyar hazafiság alapján. (Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.)

Mi történt ugyanis most az utóbbi időben? Ugy chlopy-i nyílt parancs, mint az a manifesztum, a mely legfelsőbb királyi aláírással Magyarország volt és lehet miniszterelnökéhez intéztetett, az a királyi szó, vagy az a legfőbb fejedelmi szó, mert hiszen magyar királyi szóban a chlopy-i parancsot el sem fogadhatjuk, az a fejedelmi szó mereven, a maga ősi történelmi nyereségében a birodalmi egység álláspontján áll, a birodalmi egység álláspontjáról Magyarország ellen, a magyar országgyűlésen nyilvánuló nemzeti törekvések ellen nyilvánul, e nemzeti törekvések elé áttörhetetlen falat akar állítani, átléphetetlen gátat akar emelni, még pedig a birodalom egységének érinthetetlen, szent és sérthetetlen intézményében. Ez sem több, sem kevesebb. Így magyarázta ezt Ausztria miniszterelnöke is az osztrák törvényhozásban.

BÁRÓ KAAS IVOR: Tegnap újra!

De nemcsak miniszterelnöke, hanem az osztrák törvényhozás jelentősebb államférfiai is, az osztrák parlamentnek és az urakházának kiváló politikussai, Ausztria leg-

magasabb állami méltóságainak viselői mind így magyarázták azt.

IVANKA OSZKÁR: Majd megfelel reá a magyar miniszterelnök!

Magyar miniszterium? Hol van az? Tessék megmutatni! (Derűtség, zaj. Elnök csenget.) Néhány jámbor jó hazafit látok ugyan a miniszteri székeken, kormányt azonban, a mely Magyarország hatalmát képviseli, a magyar nemzet törekvéseit és érzelmeit megvédelmezni tudja vagy azt megvédelmezni akarná, én nem látok. (Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Már most a birodalmi egység alapjára helyezkedett a fejedelem, a ki egyuttal magyar király is és az általunk ugynevezett rég elmúlt birodalmi egység alapjára, fundamentumára helyezkedett Ausztria törvényhozása is.

A mi az ő tényük, az az ő tényük, annak a birálatába bele nem bocsátkozhatunk, de én valami nagyon mélyen, részletesen belebocsátkozni nem is akarok, mert a hogy én meg nem engedem, hogy Ausztria országgyűlése a mi dolgaink felett tárgyaljon, ugy nem akarok én az ő dolgaik felett tárgyalni. Ausztria törvényhozását feleletre nem vonhatjuk, az osztrák császárt feleletre nem vonhatjuk, a legfőbb hadurat sem vonhatjuk feleletre, a mely egyébiránt olyan képzeleti állami intézmény, a melyet mi sem nem ismertünk, sem életműködését tekintve, nyugodtan el nem fogadhatunk.

RÁKOSI VIKTOR: Csak Zalán futásából és Ipolyi mitológiájából ismerjük!

Ezt a mi képzelődő költőink találták ki valamikor, Ausztria aztán a szót megtanulta és csinált a reptülő szóból először eszmét, az eszméből propagandát, a propagandából intézményt és az intézményből Magyarország alkotmányának valóságos megsemmisítését. (Ugy van! a szélsőbaloldalon!) Feleletre nem vonhatjuk, én tehát valami részletes bírálatába annak a chlopy-i rendeletnek nem bocsátkozom, hanem fölvetem azt a kérdést, hogy miképen jutottunk mi el Chlopyhoz? (Derűtlenség.) És mikor ezt a szerencsétlen, ezt a kálvária-utat rajzolom le, a mely minket Chlopyhoz vezetett, akkor alkotmányos jogomban vagyok, mert akkor a magyar kormánynak és — bocsássanak meg önök — a magyar parlament többségének eljárását fogom itt ismertetni. (Halljuk! Halljuk!) Mert annyi előttem bizonyos, hogy Chlopyhoz is az engedelmet a mi parlamentünk többsége, a mi kormányunk adta meg. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.)

Hogy jutottunk mi a mai helyzethez? Lássuk csak, mert ebből nagyon sok tanulságot lehet vonni arra nézve, hogy mit csináltunk és arra nézve, hogy legközelebb mit fogunk csinálni. Nemzeti ünnepet tartottunk (Mozgás jobbfelől) és itt ne méltóztassanak előre feltenni magukban, hogy talán unni fogják magukat, mert rövid leszek, — nemzeti ünnepet tartottunk Kolozsvárott; olyan királyunk emlékét dicsőítettük ott, a ki nem is tartozott a ma uralkodó családhoz. Szobrot emeltünk neki a nemzet pénzéből és lelkesedéséből. És ennél a nemzeti ünnepélynél egyik magyar képviselő polgári

ruhában az ott jelenlévő közönséggel együtt azt énekélte, hogy »Isten áldd meg a magyart«. Erről a képviselőről Magyarország katonai kormánya felfedezte, hogy tartalékos tiszt. Ezt a képviselőt tehát — mondják — ezért törvényszék elé akarták állítani és a hadsereg, a honvédség kötelékéből becsületlenül elkergetni. (Mozgás jobbfelől.)

PAP ZOLTÁN: Elhisszük, hogy ez fáj önöknek!

OLAY LAJOS: Szégyen, gyalázata ez a magyar parlamentnek!

Bocsánatot kérek, a megtörtént dolgot önök sem elnevetni, sem elvitatni nem tudják, még leszavazni sem. Ez megtörtént dolog. (Zaj a jobboldalon.)

Ha akkor az országnak tisztelt kormánya és a parlamentnek t. többsége a nemzet érzelmeinek tiszteletét a legegyszerűbb, a legközvetlenebb, a legszentebb nemzeti érzés megnyilatkozásában országgyűlési képviselőt büntetnek, zaklatnak, zavarnak ily módon és teszik ezt alkotmányosan elismert hatóságok, kormányok, hadügyi vezetések, honvédelmi miniszterek és a hadseregi törvényszék, mikor mi ezt láttuk, akkor azt mondtuk: mit, hát ennek a nemzetnek

érzését, törekvéseit, önértetét, múltját, jövőjét annyiba se veszik a most fennálló, az alkotmány által elismert és biztosított állami és hadi intézmények, hogy ilyen durva, ilyen borzasztó sértéssel szemben megőriznék a nemzet érdekét és becsületét? Akkor azt mondtuk magunkban: ezzel a kormányval és katonai uralommal szemben pedig visszavonulunk a mi alkotmányos jogaink megrendíthetetlen fundamentumára és ezen fundamentumon ennek a kormánynak mi ujonczot többé nem adunk mindaddig, a míg a nemzet megsértett érdekei és megsértett érzelmei orvoslást nem találnak. (Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon.)

PAP ZOLTÁN: Most sem fogunk adni!

Kis dologról volt akkor szó a nagy egész szempontjából. Teljesítette-e a kormány és a többség a maga kötelességét, a mely a legkisebb, legegyszerűbb és a mellett szép kötelesség? Nem teljesítette! Hallgatott és hagyott minket küzködni a nemzet önértetének és becsületének védelmében. Sőt nemcsak hagyott, hanem ellentünk dolgozott, legalább a kormány mindenestre.

Igy kezdődött az a történet, a melynek ma közepén vagyunk és a mely innen-onnan 9—10 hónap óta folyik.

Tovább megyek. A kormány ezen esztendőnek január vagy február hónapjában bizonyos nagy engedményekkel állott elő, volt azok között katonai perrendtartás, a ezimereknek — nem tudom én — miféle kijavitása, a katonai oktatásba a magyarságnak egy kis százalékkal

nagyobb arányban való behozatala, a magyar honoságu tiszteknek a magyar ezredekhez való visszahelyezése stb. Ilyen ígéretekkel állott elő a kormány és azokat engedményeknek nevezte. Én akkor sem hittem ezekben; ki is jelentettem itt a Házban a volt miniszterelnök urnak, hogy őt ezen ígéretei alól felmentem, mert azok közül egy sem fog teljesülni. És, t. képviselőház, azóta tíz hónap múlt el. Kérdem: teljesült-e egy is ezek közül? (Ugy van! Ugy van! a szélsőbaloldalon.) Tette komolyan kísérletet a kormány vagy a többség arra nézve, hogy azok közül, a miket a kormány az uralkodó nevében itt az országgyűlésen nyíltan megígért, valami teljesebbé menjen? (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem!) Hiszen tíz hónap telt el azóta! Pedig, t. képviselőház, ez is királyi szó volt, felelős miniszterium által ünnepélyesen kijelentve. Hát történt valami? Nem történt semmi.

Ebből mi, fájdalom, alaposan következtethettük azt, a mi e nemzettel századok óta százszor megtörtént, hogy t. i. az időleges bajok időleges elhárítására tesznek ugyan ígéretekkel a trón közeléből, de azon elszánt elhatározással, hogy azok, ha a nemzet érdekében vannak, meg nem tartatnak. (Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.) Nemcsak hittem ezt, hanem itt a Házban ki is jelentettem, hogy ez így fog történni; és így is történt.

Már most, t. képviselőház, mikor én a kormány mulasztásáról és a többség hibás politikájáról beszélek, lehetetlen fel nem tennem azt a kérdést, hogy ebben

a helyzetben — a mikor a régi kormány elment és utána jött másik, természetesen még az elsónél is rosszabb kormány, (Derültség.) és a mikor belejutottunk abba a helyzetbe, hogy nincs is kormányunk, a királyi szó mellett nincs felelős miniszterium, a mikor az ország ügyeivel nem törődnek a miniszter urak, mert nem tudják, hogy ma vagy holnap lesznek-e még miniszter urak, — mondom, t. képviselőház, ebben a helyzetben fel kell vetnem azt a kérdést, hogy tíz hónap óta mit csinált a t. többség? Mit csinált? Mert ahhoz a helyzethez, a melyben vagyunk, hozzászólt az ellenzék, hozzászóltak az ország törvényhatóságai, nap-nap után hozzászólt a sajtó, mindenkinek volt nézete, törekvése, megállapodása; ellenben a t. többség tíz hónap óta mit csinált?

PICHLER GRÓZÓ: Veszekedett, hogy ki legyen a jegyző. (Élénk derültség.)

Kérem, t. képviselőház, mit csinált a többség, az országgyűlésnek az a pártja, a mely mégis első sorban felelős mindazért, a mi történik, mindazért, a mit e nemzet javára vagy ellenére intéznek és a mely felelős a mulasztásokért is? Folytonosan azt mondták, hogy programmon és megállapodáson dolgoznak.

BÁRÓ KAAS IVOR: Hieronymi, Tisza, Andrássy! A nagy szónokok a katonai vitában!

Én is figyelemmel kísértem a többség magatartását, összejött a többség nagyon gyakran értekezletre; legutóbb, talán tegnap is tartott értekezletet, ha igaz, mert én már most a többség szavának sem

hiszek. És mit csinált a többség ezen értekezleten? Roppant gonddal, államférfiúi bölcseséggel mindig a felett tanakodott, hogy mit tűrjön el továbbra is, és hogy mit ne csináljon; mert hogy mit csináljon azokkal az u. n. áramlatokkal szemben, akár innen jönnek, akár Chlopyból, arról még eddig a többség nem határozott, abban meg nem állapodott soha, vagy ha megállapodott, azt gondosan eltitkolta a nemzet előtt. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.) Már most a többség ma is ott van. Tegnap, úgy olvasom a hírlapokból, kiküldött nagybizottságot, hogy az jelöljön ki kisbizottságot, (Derültség a szélsőbaloldalon) az a kis bizottság tanácskozzék a felett, hogy minő javaslatot készítsen a többség számára; de hogy mikor lesz ebből valóság, mikor lesz ebből program, mikor lesz többségi megállapodás, mikor lesz nemzeti- vagy kormányprogram, arról még tegnap semmit se tudtak. Mikor a nemzet azt látja, hogy jogainak, érdekeinek és becsületének nagy kincse ilyen bölcs kezekbe van letéve, (Élénk derültség a szélsőbaloldalon), a mely kezek meg nem mozdulnak semmi irányban, a mely kezek csak arra intenek gondosan: tűrjetelek, tűrjetelek és megint csak tűrjetelek, nézzetek el, hallgassatok el mindent, akár honnan jön, akár Chlopyból, akár a Reichsratból; mikor a nemzet ezt látja: nem tartják-e önök egészen természetesnek, az emberi természetnek és a nemzetek lélektanának összes ösztöneiből nem látják-e jogosultnak, hogy a nemzet törvényhatóságai azt mondják: Ilyen kormány kezébe adót nem adunk, ujonezot nem

szavazunk meg!? (Élénk tetszés, helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.)

Ezt a nemzetet az élő nemzetek minden becsüléséből ki kellene zárni, ha a nemzet, a mikor tíz hónap óta látja, hogy a kormánynak és a többségnek ilyen a magaviselete, ilyen módon nem adna hangot tiltakozásának és ellenzésének. Azonban a nemzet rögtön jóváteheti azt, a mi látszólag az országnak, az államnak érdeke ellen van, rögtön kész is, hajlandó is jóvátenni, mert hazafiság vezeti őt.

De hiszen nemcsak a nemzet vont le következtetést a kormányoknak és a többségnek a magaviseletéből, hanem következtetést vontak le a magyar nemzet önállóságának öröklött ellenségei is. Következtetéseket vontak le a birodalmi egységnek régóta szunnyadó, de egészen el nem aludt hívei. S azok a következtetések Chlopyhoz vezettek és a birodalmi tanács tárgyalásaihoz. Azok a következtetések abból indultak ki, hogy: nini, hát hiszen mi akármit követelünk, akármit mondunk, akármit cselekszünk vagy nem cselekszünk, a magyar kormány és a magyar parlament többsége eltűr mindent, fel nem támad semmi ellen, még csak tiltakozó szava sincsen senkinek a pártban. Ezzel a nemzettel tehetünk mindent, mert törvényhozása eltűr mindent. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.) Ez a chlopy-i hadiparancsnak az eredete. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.) A szándék megvolt rá odafenn, az engedelmet megadta rá a magyar kormány és a magyar törvényhozás. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.)

B)

(A nagy egész. — A kényszerített birodalmi egység. — Deák nézete. — A többség mulasztása a bajok főoka. — A hadseregnek nématetítése és osztrák császárságtól 36 év óta erősebben folyik, mint azelőtt.)

Már most az a chlopy-i hadiparancs a nagy egészlől beszél, pedig az az egész, ha egész, sem nagy. (Derűtlenség a szélsőbaloldalon.) Semmi esetre sem erős és nem hatalmas; de nem is egész. De nem is új az eszme. Ne méltóztassék azt hinni, hogy ezt a nagy egészet Chlopyban fedezték fel.

THALY KÁLMÁN: Már V. Károly felfedezte!

Régi dolog ez, sok százados; de legközelebb 1861-ben is ezzel jöttek a törvényhozás elé.

1861-ben a kényszerített birodalmi egység felett, a felett, a mit Chlopyból dicsőítettek és törvényként ránk parancsolni akartak, folyt a vita; és akkor — megint nem Perczel Dezső t. képviselőtársamra hivatkozom, bár jobban szeretnék rá hivatkozni, hanem egyik volt kartársára, Deák Ferenczre, (Derűtlenség a szélsőbaloldalon. Mozgás jobb felől), a ki erre a kényszerített birodalmi egységre, vagyis a chlopy-i hadiparancsra vonatkozólag 1861. évi augusztus 8-ikán ezeket mondta, az erőszakolt közös birodalmi egységről szólván (olvassa):
 •Fogja-e az ország szívesen védeni és támogatni azon állapotot, a melyet keserű érzelmekkel tűr? Nem fog-e örülni minden veszélynek s minden bajnak, a mely az egészet fenyegetve neki reményt nyújt arra, hogy talán szabadulhat azon lánczoktól, a melyek akarata ellen másokhoz kötötték? Tehát szerinte örülni

fog az ország minden veszedelemnek és bajnak, a mely azon »nagy egész»-et éri. — (Olvassa): »Erős és hatalmas volna e a birodalom a népnek ilyen érzelmei mellett és azon szorosabb, de kényszerített kapcsolat mellett, a mely az országban ilyen érzelmeket támaszt; jobban és könnyebben lehetne-e kormányozni, mint a tágabb, de önkéntes egyesülés mellett, a mely senkinek nem fáj és a melyet a nemzet jogaival és alkotmányával megférőnek tekint?» (Helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Tehát Deák Ferencz felvetette akkor azt a kérdést, hogy ilyen, a nemzet fájdalmas érzése által fogadott és kísért erőszakos egység mellett könnyű lesz-e majd az ugynevezett birodalmat kormányozni?

Hát én erre a kérdésre a feleletet a miniszterelnök urtól várom: hogy ő könnyen kormányoz-e. (Élénk derűtség a szélsőbaloldalon.) De várom Ausztria törvényhozásától és kormányának elnökétől is, vajjon nem ott vagyunk e, hogy bizonyos birodalmi egységet erőszakolnak reánk, — most ugyan csupán csak a külügyi diplomácia és hadsereg keretében, de hát hiszen szerintük az a kettő minden — (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: És a vámközösségben!) és vajjon ilyen kényszerített egység mellett könnyen tudják-e kormányozni Ausztriát? És könnyen tudják-e kormányozni Magyarországot? És nem fenyeget e bennünket olyan idő, a midőn egyáltalában nem tudják majd kormányozni sem Ausztriát, sem Magyarországot? (Ugy van! a szélsőbaloldalon.)

A nagy egész? A nagy egészről a mi alkotmányunk

nem tud semmit. Előttünk pedig más szentírás nincs, mint a mi alkotmányunk (Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon) és annak az alkotmánynak magyarázására és annak az alkotmánynak fentartására mi épen olyan jogosultaknak érezzük magunkat, mint ennek az országnak és Ausztriának akár külön, akár közös feje, (Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon) és e tekintetben semmi királyi, ország-fejedelmi és császári és legfőbb haduri magyarázatot mi kényszerítőleg el nem fogadunk. (Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.)

Ha már most kíváncsiságból megnézzük — mert hiszen alkotmányjogilag és közjogilag mi voltaképen nem vagyunk kénytelenek a fejünket törni a felett, hogy Ausztria törvényhozásában miként beszélnek rólunk, de a gyakorlati élet szempontjából nekünk mégis foglalkoznunk kell vele, ha nem is e törvényhozásban, de általában közéletünk egész mezején mindenütt, tehát ha megnézzük, hogy a mi szövetséges társunk: Ausztria, az ugynevezett közös birodalomnak ama másik államterülete, mikép vélekedik mirőlünk és minő törekvései vannak velünk szemben; (Ugy van! a szélsőbaloldalon) mondom, ha megnézzük, hogy Ausztria kormányának és törvényhozásának mik a törekvéseik: mit látunk? Ha azok a törekvések csak az ő törekvéseik volnának, nem sok gondot okoznának nekünk. Az ő jogukkal szemben áll a mi jogunk, az ő hatalmukkal szemben áll a mi hatalmunk. Hanem mikor mi azt látjuk, hogy alkotmányos királyunk, a mi államunk legfőbb intézménye azokhoz hajlandó,

vagy ha nem is a királyunk, de a legfőbb hadur őket támogatja, nekik szolgálatot erőt, dicsőséget és befolyást mi ellenünk; akkor igenis, fájdalom, érdektünkben is áll és érdektünk jogunkká teszi, hogy ezt a kérdést szó nélkül ne hagyjuk. És mit akarnak önök, t. kormány és t. többség? Azt akarják: mi védelmezzük meg velük szemben, csupán csak mi egyedül, a magyar nemzet érdekeit és jogát? Azt hiszik önök, hogy ez első sorban nem az önök feladata és kötelessége?

BARÓ KAAS IVOR: Azt hiszik!

Mi törekszünk azokat megvédelmezni, igenis, de nekünk, fájdalom, az a helyzetünk, hogy nekünk első sorban önök ellen kell azokat megvédelmezni, (Ugy van! Ugy van! a szélsőbaloldalon) bizony, fájdalom, csak másodsorban azok ellen, kik közvetlenül egyenesen intézik a támadást, mert azok számára a bátorságot a nemzet és a jog örökös sértéséhez Magyarország kormányának, valamennyi többségének lanyhasága, tehetetlensége szolgáltatja. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.)

Mi történt? Mondom, nem fogadom el illetékesnek sem az osztrák honvédelmi miniszternek, sem az osztrák miniszterelnöknek tegnapi fejtegetéseit, sem a többi nagyméltóságnak az osztrák urakházában és birodalmi tanácsban való fejtegetéseit, de bizonyos, hogy a helyzet odáig jutott, hogy az osztrák törvényhozás jogot érez ahhoz, hogy ő a magyar törvényhozás fölött fennhatóságot gyakoroljon. Jogot érez ahhoz, hogy a magyar parlament törekvései felett bírálatot gyakoroljon, jogot

érez ahhoz, hogy kimondja: ezeket a törekvéseket nem fogadom el, ezeket a törekvéseket pedig elfogadom. Ezt lehet arroganciának mondani, de ez nem csupán arrogancia. Ez a régi történelmi viszonyok megújulása, a mely Magyarország jogait, alkotmányát és önállóságát itthon, házi használatra megengedte, (Ugy van! a szélsőbaloldalon), de a mikor a világba ki kellett lépni, a mikor az ajtó elé kellett állani, akkor a magyar jogokra, alkotmányra és önállóságra azt mondta: Azt pedig meg nem engedjük.

A Reichsratban úgy beszélnek, az osztrák törvényhozás mindkét házában úgy beszélnek a miniszterek, miniszterelnök és mások, mintha ők volnának a nagy egésznek törvényhozása, mi pedig csak egy külön országnak vagy tartománynak tanácskozó testülete. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Provinciá!) A látszat ez, de, fájdalom, e pillanatban a valóság is. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.) Ezt tűrnünk nekünk nem lehet. De ez meg sem változik mindaddig, míg Magyarország kormánya és törvényhozásának többsége talpra nem áll és az országnak és nemzetnek jogait és érdekeit a végtelékig nem törekszik megvédelmezni.

Azt mondják önök — fájdalom, sok igazság van benne — hogy ebben az áldás nélkül való küzdelemben a nemzet sokat szenved, az ország érdekei elhanyagoltatnak, közgazdasági életünk pang, a jólét eszikken, az állami terheket alig lehet tovább elviselni.

BARÓ KAAS IVOR: Tehát adjuk el Magyarországot! Legyen pénzünk! (Mozgás.)

De mindez az állapot azért van — és ez a nemzetnek sok százados tapasztalása — mert a nemzet törvényhozása és vezető férfiai időnként megengedték Ausztriának és Ausztria államférfiainak a hatalmaskodást Magyarországon. Tessék azt a hatalmaskodást visszautasítani, méltóztassék erre nézve velünk kezét fogni; (Ugy van!) akkor majd mindez a sok aj-baj elenyészik, a nemzetet fenyegető veszélyek és károk is elmaradnak. De csakis ezzel mulnak el és mással el nem mulnak. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.)

T. Ház! Ez idő szerint, fájdalom, a többségben a nemzetnek vezére nincs. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.) Fájdalom; hiszen nem minden kor szüli meg azt a nagy férfiut, a melyre minden kornak szüksége volna nálunk. E kor épen nagyon meddő volt e tekintetben; mert a többségben a nemzetnek vezérférfiai nincsenek. De ezt a hiányt meglehetősen lehetne pótolni, ha a többség férfiai nem az egymás ellen való küzdelemben emésztenék erejüket; ha a többség férfiai minden személyes érdeket és hatalmi vágyat leküzdve, találnának legalább egyetlenegy eszmét, egyetlenegy érzést, a melyben maguk közt is, de velünk is találkoznának. Itt az eszme: Magyarország alkotmányának megvédelmezése (Ugy van! a szélsőbaloldalon); itt az érzés: a nemzet becsületének megmentése. (Ülénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.) Ha önök még ebben sem tudnak egyetérteni maguk közt, ha önök akkor is, midőn mi ezt a kettőt védelmezzük, velünk szemben ellenkező álláspontra lépnek, akkor ne kárhoztassák önök se

Körbert, se Chlopyt. Akkor ők cselekszik azt, a mit a nemzetnek önzése ilyen esetben cselekedni szokott, kizsákmányolják a helyzetet, tönkreteszik a szövetségestársat, uralkodnak felette, a mikor pedig ehhez joguk nem volna. Körberék szavát, mikor ők azt mondják, hogy a hadsereg minden változtatásához az ő beleegyezésüknek kell hozzájárulnia, én elméletileg nem ostromlom, elméletileg e szavak helyességét kénytelen vagyok elismerni, de miért? Egységes hadsereg sohasem volt. Csak egységesnek mondták. Midőn a mai hadsereg megalapított, 1867-ben és 68-ban: akkor — ismerem az akkori vezetőférfiak gondolkozását — ők úgy gondolkodtak: azért, hogy Ausztriával valamelyes kiegyezésre juthassunk, a nemzetet további tönkrejutástól megmentjük, ám ne érintsük a hadseregnek akkor fennálló szervezetét, hanem hozzuk be az általános védkötelezettséget, a hadsereget tegyük nemzeti hadsereggé, a mi az osztrák hadsereg sohasem volt, sem egészében, sem részeiben. Ha a nemzet a maga egészében, a nemzet értelmes ifjúsága a maga buzgó lelkesedésében — mert általános védkötelezettség lesz — résztvesz abban a hadseregben, önként, magától, nemzetivé válik Magyarország hadserege. Ez volt akkor, 1867-ben és 68-ban a vezető államférfiak nézete.

36 esztendő telt el és bekövetkezett-e ez? Az osztrák hadsereg történetének alaposabb ismerői, mint én, ezer érvet tudnának felhozni arra, hogy a mióta u. n. általános védkötelezettség alapján a nemzet minden rétege, minden eleme bejutott a hadseregbe, azóta annak a

hadseregnek germánizációját, császárivá tételét, birodalmi egységre való alkalmasságát ezerszerte jobban erőltetik a hadsereg körében a tisztikar, a vezérlet és vezénylet és a belsejében intézői, mint az valaha azelőtt, 1848 előtt történt. Ugy hogy daczára annak, hogy a magyarság, a magyar nemzet fiai sokkal nagyobb tömegben vannak a hadseregben, mint azelőtt, az a hadsereg ma sokkal kevésbé nemzeti és sokkal kevésbé tiszteli a magyarság sajátosságait, érdekeit és becsületét, mint tisztelte régebben, a mikor még nem volt általános hadkötelezettség. (Igaz! Ugy van! a szélsőbaloldalon.) Akkor az volt a nemzet vezető férfainak nézete, a mint mondtam; 35 esztendő története élénk, fájdalmas bizonyosságot szolgáltat a mellett, hogy ők ebben a jogos, szép feltevésükben csalódtak és hogy a hadsereg szervezete, vezérlete és vezénylete Magyarország hadseregét is, Magyarország kontingensét is idegenné, németté, császárivá, birodalmi egységre alkalmassá tette. (Igaz! Ugy van! a szélsőbaloldalon.)

Harminezöt esztendő tapasztalata ez. Álljon elő önök közül az, a ki tagadni meri. Hiszen még az u. n. leglojálisabb, legmértékletesebb nyilatkozatokban is, mint az Andrássy Gyuláé, Tisza Istváné, mindenütt ott van, hogy elismerjük — nem tudom, hozzátették-e, hogy fájdalmasan ismerik el, (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem tették!) — elismerik, hogy nemzetünk szellemének a hadseregben való meggyökerezését illetőleg sok kívánni való van, abban a tekintetben még reformokra van szükség, de a mint ezt vagy azt most

megcsináljuk és türelemmel várunk, megjön magától önként.

Nem jön meg! A kit harminczöt esztendő szomorú tapasztalata e feltevéséből ki nem ábrándított, az nem alkalmas arra, hogy a nemzet törvényhozója legyen. (Igaz! Ugy van! a szélsőbaloldalon.) A kit pedig kiábrándított, mert ki kellett ábrándítania, és mégis azzal áll elő, hogy a nemzet érdekei lassankint maguktól valósulnak meg a hadsereg szervezetében, az ámitó. (Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.)

Mínthogy mi sem vakok, sem elbódultak, sem ámitók, sem ámitottak lenni nem akarunk, mínthogy a harminczöt esztendő keserű tapasztalás juttatott arra a komoly, szigorú, fatális elhatározásra, a melyben vagyunk és a melyben megmaradunk, (Igaz! Ugy van! Megmaradunk! a szélsőbaloldalon), ennél fogva mi ragaszkodunk a nemzetnek ama jogaihoz, melyeket tíz hónap óta hangoztatunk, a melyekért küzdünk és fogunk küzdeni mindaddig, a míg nem győzünk vagy a míg a végső kimerültség erőnket el nem veszi; és bárminő ellenkező, hézagos programmal vagy bármely kecsegtető, de üres szavakból álló ígéretekkel jőjön is ez a kormány vagy más kormány: mi küzdelmünk kötelességét fogjuk teljesíteni. (Élénk éljenzés és taps a szélsőbaloldalon. Szónokot számosan üdvözlök. Felkiáltások: Öt perc szünetet kérünk! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.)

A KILENCZES BIZOTTSÁG.

(A Széll és a gróf Khuen-Héderváry-kormányok alatt folyt hadügyi viták. — A kilenczes bizottság tagjai. — Javaslata. — Gróf Tisza István módosításai. — A javaslat esete.)

Több országgyűlési beszédemben emlitem a szabadelvű-párt kilenczes bizottságát s annak katonai programját. Emlitem például az 1904-ik évre szóló ujonczajánlási törvényjavaslatról tartott beszédemben is, melyet 1904. évi január 28-án mondtam el. Hogy a kilenczes bizottságra való hivatkozásomat az olvasó teljesen megértse: e bizottság történetére ki kell terjeszkednem.

A nemzetnek a hadügy terén s a hadsereg kérdéseiben fennálló jogos követeléseivel fölött az 1902-ik év végén indultak meg az élénkebb országgyűlési tárgyalások. Széll Kálmán kormánya alatt indultak s szakadatlanul tartottak e kormány lemondásáig. Sőt a vita a kormánypárt és az ellenzék közt folyton élénkebbé és zajosabbá vált amaz elviselhetetlennek mutató teher miatt, melyet a hadsereg létszámának és ellátási költségének emelése rakott volna a nemzet vállaira s melynek ellenértékéért a kormány a hadseregben a

legkisebb nemzeti vívmány megszerzésére se volt hajlandó vagy képes. Fokozta a viták hevét az a körülmény, hogy a nemzet egész társadalma lázasan figyelt rá s igen sok és igen nagyszámu vidéki küldöttség jött a fővárosba a kormányt kérni s az ellenzéknek nemes küzdelmében buzdítani.

A Széll-kormány után következő gróf Khuen-Héderváry kormány alatt is hasonló hévvel folyt a nemzeti követelésekért a parlamenti harc. Sőt ezt még elkésé-ritette a vesztegetési ügy. E kormány nem volt hosszú életű, már augusztus 10-ikén beadta lemondását. Az ügyeket azonban tovább vezette, mert se gyorsan, se könnyedén nem lehetett új kormányt alakítani. Közbejött szeptember 16-án a ohlopy-i hadiparancs is, mely a nemzetet még jobban elkésé-rité.

Az új kabinet megalakításának veszélyei közt mind az udvarnak, mind a kormányköröknek megállapodása az lett, hogy a kormány és kormányzás élére gróf Tisza Istvánt, a szabadelvű kormánypártnak s többségnek egyik ifjabb, jelentékeny tehetségű és tekintélyű vezéralakját kell állítani. Gróf Tiszának is feladata leendett a katonai terhek súlyos emelése s ő se bizhatott abban, hogy az uralkodó s a legfőbb katonai vezetők hajlandók lesznek a nemzet számára érdemes katonai vívmányok alkotására, tehát a képviselőház ellenzéki részének súlyos és szakadatlan támadásaira ő is készen lehetett. Meg akarta tehát kormányralépte előtt tudni: mire kész pártja s mire kész az uralkodó.

Igy gondolkodott a szabadelvű kormánypárt is. Benne is komoly hajlandóság támadt az ellenzéknek a lehetőség határain belül kielégíteni, a lehető nemzeti vívmányokat megszerezni s így a nagy küzdelem alatt megcsökkent népszerűségét lehetőleg felüldíteni. 1903. évi szeptember 28-án tartott értekezletén tehát elhatározta, hogy előkelő kilencz férfiuból, pártvezető egyénekből bizottságot alakít s azt a feladatot tűzi eléje, hogy katonai ügyekben a pártnak s az alakítandó kormány programját állapítsa meg. A bizottság tagjainul megválasztá:

gróf Tisza Istvánt, a kijelölt új kormányelnököt, a ki a kormányt csakhamar átveendi;

Hieronymi Károlyt, a ki már több ízben több tárca kormányzatát vezette;

Münnich Aurélt, a ki már évek óta hadi ügyekben előadói teendőket szorgalmasan végzett;

gróf Apponyi Albertet, a nemzeti-pártnak egykori ellenzéki vezérét, most a képviselőház elnökét s kormánypárti férfit;

Szentiványi Árpád és Bolgár Ferencz képviselőket;

Széll Kálmán, korábbi kormányelnököt;

Gróf Andrassy Gyula s végül Josipovich Imre képviselőket.

A bizottságnak a feladat természeténél fogva gróf Khuen-Héderváry Károly kormányelnök útján, a ki már lemondott ugyan, de az ügyeket ideiglenesen még vezette és gróf Tisza István leendő kormányelnök útján az uralkodóval is érintkeznie kellett, nehogy a készülő

programmal esetleg kedvetlenséget okozzon az uralkodónak. Így jött létre

A KILENCZES BIZOTTSÁG PROGRAMJA

mely így szól:

Az országgyűlési szabadelvű-párt ez évi szeptember 28-án tartott értekezletéből egy kilencztagu bizottságot küldött ki oly utasítással, hogy a katonai kérdésekre vonatkozó pártprogramtervezetet készítsen és ezt terjessze a pártértekezlet elé.

A kiküldött bizottság alábbiakban terjeszti javaslatát a pártértekezlet elé.

1. A közös hadsereg jelvényei, a melyek ma alkalmazásban vannak, nem felelnek meg az ország közjogi állásának, ezért a jelvények kérdése közjogunknak megfelelően rendezendő.

2. A katonai büntetőeljárás mielőbb terjesztessék az országgyűlés elé. A szóbeliségre és nyilvánosságra alapított eljárásnál a magyar állam nyelve érvényesítendő. Ennek módozatait az előterjesztendő törvény lesz hivatva megállapítani.

3. A közös hadsereg szolgálati kötelezettségének teljesítése körüli törvényes kedvezmények legfelsőbb fokú eldöntése kizárólag a honvédelmi miniszterre bízassék és a kedvezmények odaitélése lehetőleg méltányos alapokra fektetessék.

4. Régi törvényeinkben is ismételtelen kifejezett kívánsága és senki által kétségbe nem vont jogos igénye a magyar nemzetnek, valamint a harcoképesség lehető fokozása szempontjából eminens érdeke a hadseregnek

is, hogy a magyar csapatok magyar tisztekkel láttassanak el és a nemzet fiai a hadsereg vezetésénél megfelelő mértékben érvényesüljenek. Szükségesnek látjuk ennél fogva, hogy:

a) az 1868. évi augusztus 11-én kelt legfelsőbb kézirat értelmében a nem magyar csapatoknál szolgáló magyar honos tisztek magyar csapatokhoz helyeztessenek át;

b) a tisztképzés ügye akként fejlesztessék, hogy a magyar tisztek létszámában mutatkozó hiány fedezése s a magyar csapatoknak magyar tisztekkel való ellátása állandóan biztosítottassék.

E célból magyar ifjak számára fenntartott megfelelő számú alapítványi helyek alkotása s a mennyiben szükséges, az ország területén elhelyezett új képzőintézetek fölállítása, esetleg a honvédség képzőintézeteinek további kiépítése által — annyi magyar ifjunak tisztté való kiképzése biztosítandó, hogy a magyar tisztek száma a hadsereg tisztikarának minden ágazatában azt a mértéket érje el, mely a magyar honos legénység számarányának megfelel.

c) Ugyanabból a célból szükséges továbbá az is, hogy a közös hadseregnek az ország területén elhelyezett s lehetőleg magyar honos tisztek vezetése alatt álló tisztképző intézeteiben a tanterv akként módosítottassék, miszerint az intézetekben a tantárgyak jelentékeny részének tan- és vizsgálati nyelve a magyar legyen, legalább oly mértékben, hogy az ezekben belépő magyar ifjak előmenetelét a tannyelv ne akadályozza s az

ezekben kiképzett növendékek a magyar nyelvet teljesen birják, úgy, hogy megfelelő átmeneti idő után magyar honosra nézve a magyar nyelv tudása a tiszti kinevezés kötelező alapfeltétele legyen.

d) Az ország költségén fölállítandó magyar alapítványi helyek, az ország határain kívül csak azoknál az intézeteknél fognak adományoztatni, melyeknek megfelelő intézetek az ország területén nem léteznek. A mint pedig ilyen intézetek az ország területén fölállítatnak, a megfelelő magyar alapítványi helyek az intézethez fognak áttétetni.

5. A magyar csapatok összes hatóságai a magyar hatóságokkal magyarul levelezzenek.

6. Az 1868. évi XXX. törvényozikknak Horvát-Szlavon országokra vonatkozó rendelkezései nem érintetnek.

7. Számos és fontos kérdés a véderő-törvény revíziója keretén belül lesz megfontolás alá veendő, ilyen mindenekelőtt a kétéves szolgálat, figyelemmel az ország pénzügyi helyzetére, továbbá a békelétszám törvényhozási megállapítása és a póttartalék kontingentálása, valamint az egyéves önkéntesek esetleges második szolgálati évének törlése vagy szabályozása.

8. A hadsereg vezér- és szolgálati nyelvére nézve fönnálló jelenlegi állapot ő felségének az 1867-ben elismert alkotmányos fejedelmi jogai alapján tartott fönn.

A minisztérium politikai felelőssége — mint a korona minden tényére — erre is kiterjed és az

országgyűlésnek törvényszerű befolyása — mint minden alkotmányos jogra — erre nézve is fönnáll.

Ezt az állapotot a törvényhozás — korona és országgyűlés együtt — megváltoztathatja.

A szabadelvű-párt az ország eme jogait hangsúlyozván, a vezér- és szolgálati nyelv kérdését programjába nem veszi föl, mert ezt a nemzet nagy érdekeit érintő fontos politikai okokból kívánatosnak nem tartja.

Kelt Budapesten, az országgyűlési szabadelvű-párt által 1903. évi szeptember hónap 28-án alakított kilenczes bizottságnak 1903. évi október hónap 27-én tartott üléséből. *Széll Kálmán* s. k. elnök, *Münnich Aurél dr.* s. k. jegyző.

E program 4-ik pontjának c) alatti bekezdéséhez gróf Tisza István a következő módosítást javasolta:

c) Ugyanabból a célból szükséges továbbá az is, hogy a közös hadseregnek az ország területén elhelyezett tisztképző intézeteiben a tanterv akként módosíttassék, miszerint az intézetekben a tantárgyak jelentékeny részének tan- és vizsgálati nyelve a magyar legyen, legalább oly mértékben, hogy az ezekben belépő magyar ifjak előmenetelét a tannyelv ne akadályozza s az ezekben kiképzett növendékek a magyar nyelvet teljesen bírják.

Kihagyandó lesz tehát az a pont, hogy az ország területén fennálló tisztképző intézetek »lehetőleg magyar honvédtisztek vezetése alatt álljanak«.

És kihagyandó lesz, hogy »megfelelő átmeneti idő

után magyar honosra nézve a magyar nyelv tudása a tiszti kinevezés alapföltétele legyen.«

A 8-ik ponthoz ugyan gróf Tisza István:

8. A párt föntartja azt az álláspontját, hogy a királynak jogában áll az egész hadsereg kiegészítő részét képező magyar hadsereg vezér- és szolgálati nyelvét az 1867: XII. törvénycikk 11-ik szakaszában elismert alkotmányos fejedelmi jogai alapján meghatározni.

A programot 1903 okt. 31-én e módosításokkal fogadta el a szabadelvű-párt értekezlete.

* * *

Ez a program a maga egészében nem felelt meg a függetlenségi ellenzéki párt felfogásának és törekvéseinek. E párt a magyar hadseregnek az egész hadseregből való teljes különválasztására és egészen önálló magyar nemzeti hadsereg szervezésére törekedett önálló táborokkal s vezérlettel. De az új Tisza-kormány lassankint lecsillapíthatta volna a függetlenségi-párt háborgásait, ha a kilenczes bizottság javaslatait gyorsan, komolyan s igazán törekszik megértetni s intézményi életre kelteni.

A többi ellenzéki párt, a néppárt, az Ugron-Holló töredék a vívmányokban egyelőre megnyugodott volna, az Apponyi-féle nemzeti-párt amugy is beleolvadt már alakilag is a kormánypártba, a nagy függetlenségi-párt Kossuth-árnyalatával pedig úgy is meg tudott férni minden kormány, Széll-é is, Khuen-Héderváry-é is. Meg tudott, a mint a következő megmutatta, gróf

Tisza is. Azonban gróf Tisza István, a mikor kormányelnökké lett, napról-napra mindinkább erőt vett a pártszenvedély s az ellenzéket nem annyira meggyőzni és meghódítani akarta, mint inkább egyenesen eltiporni.

A kilenczes bizottság javaslatának csak egyetlenegy pontját törekedett gróf Tisza megvalósítani, ez a magyar tisztek számának a kellő magasságra emelése. Erről szól az 1904. évi XX. törvény.

Eddig ugyanis csak kevés alapítványi hely jutott kizárólag magyar katonai növendékek számára a katonai tanító intézetekben. Tisza Kálmán 1882-ben 120 magyar alapítványt rendszeresített, báró Bánffy Dezső e számot 1897-ben 250-re emelte, de még ez is kevés volt. 1903-ban még mindig 3000 magyar tiszttel volt kevesebb a szükséges létszámnál, az 1904. évi XX. törvény tehát elrendelte, hogy az eddig meglévő 250 tisztnövendéki alapítványi hely újabban 1073-al szaporíttassék s így az összes szám évenként 1323-ra emeltesse. A helyeket a közös hadsereg nevelő- és képzőintézeteinél, a katonai akadémiáknál és reáliskoláknál alapították meg.

Ebbe beleegyeztek a legfőbb katonai körök s az osztrákok is, de szívesen csak oly feltétellel, hogy a művelés költségeit egészben és egyedül Magyarország viselje. A költségek évenként többre rúgnának 600.000 koronánál. A közözügyi hányad szerint ennek valamivel több mint egyharmada esnék ránk s közel kétharmada Ausztriára. Ez lenne a tényleges állapot szerint az

igazság. De itt is durván zsákmányolják ki Magyarországot. Mi közözügyi hányad szerint hozzájárulunk a hadsereg német tisztjeinek kiképzési költségeihez, Ausztria pedig ugyanazon hadsereg magyar tisztjeinek kiképzési költségeit egészben ránk sózza.

A kilenczes bizottság többi pontjának megvalósítását gróf Tisza István meg se kísérelte.

E bizottság javaslata most már nem kötelez alakilag senkit. Nem egyéb ma már, mint a multnak egyik örökre elmúlt tünete. Az uralkodó a nyilvánosság előtt alakilag nem fogadta el. Gróf Tisza István és kormánya megbukott, felelőssége tehát megszűnt. De feloszlott és örökre megszűnt az egykori többségben levő szabadelvű kormánypárt is. Ha szétszórt elemei valamikor valamely alakban politikai párttá tömörülnek is, ez már egészen más párt, más alakulás leend.

Az ugyan megtörténhetik, hogy a nemzet és a király közti tárgyalások folyamán valamikor még a javaslat szóba jön vagy talán napirendre is kerül, de annyi benne a kibuvó, a „lehetőleg” és a „szükséghez képest”-féle föltétel, hogy a javaslattól a nemzet érdekében jelentékeny és üdvös javulást várni éppen nem lehet, kivált a míg a katonai ügyek kormányzata és igazgatása oly hatóságok kezén marad, a melyeknek neve közös ugyan, de a melyeknek mivolta valósággal udvari és osztrák és magyarelles. A gróf Tisza-féle módosítások egyébként is meggyöngítették a javaslat fontosságát.

UJONCZ-AJÁNLÁSI TÖRVÉNY 1904-RE.

I.

A BESZÉD TÖRTÉNETE.

(Felszólásom indoka és célja. — Gróf Tisza István felelete beszédemre. — A D-es bizottság programja.)

Törvényjavaslatot tárgyalt a képviselőház, melynek célja volt az 1904-ik évre a megfelelő ujonczjutalékot a hadsereg számára megajánlani. Gróf Tisza István már negyedév óta miniszterelnök volt s eddig nem volt alkalmam kormányzasi elveit és szándékait tüzetes bírálat alá venni. Most se volt ugyan rá kellő alkalom, de általános körvonalakban mégis jelezni akartam vele szemben ellenzéki felfogásomat. Ez volt a beszéd egyik oka.

A másik okom sokkal fontosabb volt. Mindig féltem, kezdettől fogva attól, hogy gróf Tisza a képviselőház tanácskozási rendjét túrhetetlenül szigorú korlátok közé akarja szorítani s e végből ő is, más is, sajtója is

örökké az obstrukciót emlegette s mintegy elő akarta készíteni a közvéleményt arra, hogy az obstrukciót csak a házszabályok kegyetlen módosításával lehet megszüntetni.

Gróf Tisza kormányra lépte óta ugyan nem volt obstrukció, de az ellenzéki árnyalatok részéről 10—15 képviselő minden csekély ok miatt minden jelentkező alkalommal felszólalt s üres feleseléssel ölte a tanácskozási időt. Ez ugyan épen nem lehetett ok a parlamentí szólásszabadság megbénítására, de Tisza gróf és tábora ürügynek felhasználhatta. Aggodalmam volt a miatt, mert ugy láttam, hogy akár sikerül, akár nem sikerül Tisza terve, minden esetben nagy közdelem lesz belőle, sok zavar és sok keserűség, a melytől meg kellene menteni az országot és a törvényhozást.

Fel akartam hát szólalni főleg azért, hogy ellenzéki barátaimat intsem és kéreljem, hogy minden apró ok miatt ne késleltessük a törvényhozás munkáját s oly javaslatoknál, melyek az állami élet rendes működésére s a kormányzat szabályos vezetésére szükségsek s a nemzetre nem ártalmasak, ne nagyon erőltessük az ellenzéki bírálatot.

Ebben áll e beszédem némi jelentősége. A beszédet 1904. évi január hó 28-án tartottam.

Elöttem gróf Tisza István kormányelnök beszélt röviden s arra kérte a képviselőházat, siessen a javaslat letárgyalásával, mert fontos, nagy ügyekre kell áttérnünk, a melyek sürgős elintézést igényelnek. S hozzá-

tette, talán megfontolatlanul, de semmi esetre se nagy bölcseséggel, hogy ha az a 10—12 képviselő, a ki úgy szereti az obstrukciót, tovább akar obstruálni és segítséget is kap, majd lesz módja erre a jövőben elég, de most ne tegye.

Beszédem nagy tetszésben részesült s maga a kormánypárt is figyelemmel és nyugodtan hallgatta.

Beszédem egyik pontjában arról szóltam, hogy a kormányelnök mulasztást követ el, a mikor javaslatai elintézésének simább módon való és gyorsabb elintézésére parlamenten kívül az ellenzék nem minden árnyalatával tárgyal és érintkezik egyenlő módon, egyenlő bizalmassággal és előzékenységgel. Gróf Tisza, mint egyén, válogathat a pártok és egyének közt az érintkezési modorban, de gróf Tisza, mint kormányelnök, mint az állam elsőrangú tisztviselője, ezt nem teheti. Csak egyenlően.

E szavaimat Tisza nem hagyta felelet nélkül. Utánam nyomban felállt s egyebek közt ezt mondotta:

„Én nem kívánok a tisztelt képviselő ur beszédének egyéb részével foglalkozni, mert hiszen a tisztelt képviselő urnak egyfelől megvan az istentől nyert az az adománya, hogy valahányszor felszólal, jóízű, élvezetes félórát vagy órát szerez a Háznak, — de másrésről tisztelt képviselőtársam vitatkozási módjában meglehetősen emancipálja magát mindazon kicsinyes korláttól, a mely őt az igazsághoz vagy a vitatkozási perrendhez hozzáfűzi, hanem egyszerűen szájába ad ellenfeleinek oly nyilatkozatokat, a melyek kvadrálnak

az ő okoskodásával, ezután nagy hatással igen jóízű viccekkel, igen jóízű humorral tárgyalja azokat. Beszédének ezzel a részével foglalkozni nem szándékozom, de utolsó kijelentésére vonatkozólag, azt hiszem, egy helyreigazítással tartozom.»

E bevezető szavak után elmondta, hogy a mikor miniszterelnökké lett, látogatást tett az összes parlamenti pártok elnökeinél. Paktumot kötni nem akar senkivel, de szívesen lép bizalmas eszmecserére személyesen az ellenzéki képviselők bármelyikével.

Erre a helyreigazításra adtam válaszul azt a rövid felszólalást, mely beszédem után mintegy záradékkul következik.

Röviden bele kell bocsátkoznom még egy felvilágosításba, hogy beszédem teljesen érthető legyen. Emlitem ugyanis beszédem folyamán a 9-es bizottság programmpontjait. Ennek történetét főntebb elbeszéltem.

II.

A BESZÉD.

(Az obstrukciók pacskóznak velünk s a kormányelnök mégis a magyar ellenzékét óvadrolja. — Miért nem fogadjuk el a külföldi példákat tanulságul? — Politikai desperádák. — Én se bírom a kormány ígéreteiben. — A nemzeti hősiesség. — Ohajlom az ugynevezett obstrukció megszüntetését. — A kormányelnök nem egyenlő módon érintkezik az ellenzék árnyalataival.)

T. képviselőház! Mióta a miniszterelnök ur kabinetjét megalakította, azóta nem volt szerencsém a kabinetalakításnak, a kormány programjának és

működésének kérdéséhez hozzászólanom. Most megkísérlem, de lehető röviden. Kijelentem, hogy a törvényjavaslatot nem fogadom el. Nem fogadom el részint közjogi álláspontomnál fogva, részint és főleg azért, mert a miniszterelnök ur működési programjában nem látok biztosítékot arra, hogy a nemzet valódi, igazi érdekei kielégítenek, de még csak arra sem, hogy azok megkíméltesenek.

Nem fogok kiterjeszkedni a viták ama majdnem végtelen anyagára, a mely kormányralépése óta itt a Házban felmerült, csak megállapítom a magam részéről, a mi meggyőződésemet is megalakította, hogy a miniszterelnök ur programjában, egész felfogásában nyomát sem látom annak, hogy a nemzet fenséges harcát, küzdelmét, a nemzeti közérületnek ama fellángolását, a melynek több, mint egy éve tanui vagyunk, ő a nemzet javára fel akarná használni. Nem látom nyomát sem annak, hogy a koronát és annak környezetét a nemzet érületéről kellőképen értesítette volna. Nem teszem fel róla, hogy magyar hazafi buzgóságával meg ne kísérelte volna, de a cshlopy-i dolgok, Körber és Pitreich kijelentései után kétségtelenül bebizonyult, hogy akármilyen komolyan kísérelte is meg, annak haszna, látszata nincs. Ily helyzetben pedig egész magyar hazafitól azt várnám, hogy ne vállalkozzék olyan program keresztülvitelére, mely csak Bécsben tetszik, hanem vagy hagyja ott helyét, (Helyeslés és taps a baloldalon) vagy vállalkozzék olyan cselekvések végrehajtására, a melyekből

a nemzetnek van legalább kis haszna, vagy ha egyéb nem, némi vigasztalása.

Általában bátor vagyok megjegyezni, hogy a miniszterelnök ur sokszoros felszólalásában oly éles jelszókat használ az ellenzék ellen, oly sajtáságos szavakkal jellemzi, gunyolja és ócsárolja az ellenzék működését, hogy ha ezek itt meghonosodnak, abból nem lesz jó, a mi parlamentárizmusunk színvonala azzal nem emelkedik. (Igaz! Ugy van! balfelől.) És mikor a t. miniszterelnök ur — ebben egyetérték vele — a mi parlamentárizmusunk tekintélyét féltő atyai gonddal őrzi, akkor ahhoz hozzátartozik az is, hogy az ellenzék eljárását, most legalább, mikor ily küzdelemhez, ily eszméhez van kötve, olyan jelszókkel illetni ne méltóztassék.

Azt mondja a miniszterelnök ur, hogy esőkönyösséget talál ezen az oldalon. Hát nézzünk a szemébe a helyzetnek, t. Ház. Katonai téren akarunk vívmányokra szert tenni?

Vívmányokra? Ez rossz szó. Rosszul van a mi helyzetünkben alkalmazva. Hát vívmány az, ha azt akarjuk, hogy idegenek naponkint arczul ne verjenek bennünket; ha meg akarjuk menteni önértzetünket, faji becsületünket attól, hogy az osztrák germanizáció és az osztrák monarchia érdekében szövetkezett erők és hatalmak szakadatlanul és arczátlanul velünk ne paczkázzanak? (Éljenezés és taps balfelől.) Nem is vívmányokra akarunk mi szert tenni, hiszen a magyarság mai világhelyzetének közepette igazi vívmányokról csak álmodozás közt, meg ábrándokban beszélhetünk. Hanem mit akarunk?

Ezelőtt például 36 esztendővel királyi rendelet lett kibocsátva a magyar tisztek visszahelyezéséről. Ez 36 esztendő óta nem történt meg. Mi vagyunk csökönnyösek? Kik a csökönnyösek? (Derűltég és éljenzés balfelől.)

Azt mondta a honvédelmi miniszter ur valamelyik bizottsági ülésen, hogy adjunk időt a kabinetnek, hogy dolgozhassanak, ők majd dolgoznak. Esztendeje elmúlt annak, honvédelmi miniszter ur, mikor elődje és az a kabinet, melyhez elődje tartozott, itt ünnepélyesen bejelentett egy-két u. n. vivmányt, a tisztek visszahelyezését, a büntető katonai perrrendtartás korszerű reformját, az egész hadseregben a jelvényeknek akként való átalakítását, hogy a magyar államiságnak valami kis lehetősége legalább a külső tünetekben meglegyen. Ünnepélyesen megígérte elődje, azt hiszem, egy esztendeje mindezeket.

Kérdem: mi történt egy esztendő alatt? (Ugy van! balfelől. Zajos felkiáltások a jobboldalon.) Pedig ezek közt a dolgok közt vannak olyanok, a miket egész buzgalommal és jóakarattal, ha őszinte az akarat, egy-két huszonnég óra alatt meg lehet csinálni! (Ugy van! Ugy van! balfelől.)

Már most a miniszterelnök ur újabb ígéretekkel jön. Pedig hiszen a régiékből sem valósult meg semmi. Ha azok közül az ígéreték közül valamelyiknél az igazi megvalósítás nyomát látnók, ha hajszálnyi nyomát látnók annak, hogy ez a kabinet akar is, tud is a nemzet érdekében valamit előre vinni, nem volna csökönnyösség, nem volna az ellenzéknek ez a kedv-

telensége, nem volna az egész országnak ez a nyomott hangulata, az a kedvetlen, az az unott lelki állapota, a melyben nemcsak a kabinetet unta meg már, hanem őszintén megvallva, mi magunk is kezdjük unni a mi egész alkotmányosságunkat.

Azt mondja a miniszterelnök ur, hogy nincs olyan parlamentárizmus több a művelt nemzetek között a világon, mint a mienk. Bizony nincs. Azért a külföldről hozható példák én rám hatással nem birnak, mert oly viszonyok között, a melyenek között mi vagyunk, egyetlen művelt nemzet sincs a világon. Hogy ezt a nemzetet a legmagasabb helyen, az állami legmagasabb tekintélynek képviselői szakadatlanul ámítsák, ha béke van és szakadatlanul ostorozzák, mikor béke nincs, hogy egy nemzetet saját koronája, uralkodója, vagy annak nevében tanácsosai folyton oly utra vezessenek, a mely azt a nemzetet saját czéljaitól vezeti el és nem saját czéljaihoz vezeti: ilyen alkotmányosság, ilyen parlamentárizmus nincs több a világon. (Ugy van! Ugy van!)

Azért, ha itt oly dolgok történnek, a melyek egyéb nemzetek parlamentjében példátlanok, tartsa azt a miniszterelnök ur, fájdalom, egészen természetesnek, mert a magyar nemzettel az ő közös uralkodóháza részéről oly dolgok történnek, a melyek a világon semmiféle más művelt nemzetnél nem történnek. (Ugy van!)

LENGYEL ZOLTÁN: Őszinte beszéd!

Azt mondja a miniszterelnök ur, — nem tudom,

kikre eszélzott — hogy politikai desperádók vannak itt. Hát fájdalom, nekem be kell vallanom, ha egész őszinte akarok lenni, hogy én azok közé tartozom. (Élénk helyeslés balfelől.) Pedig az u. n. obstrukcióval nem tartok, azt nem is helyeslem, az obstrukció folytatónak politikáját, taktikáját nem tartom eszészertűnek, de én, fájdalom, azért mégis azok közé tartozom, a kikre talán méltán mondhatta a miniszterelnök ur, hogy politikai desperádók. Megmondom, miért. Én egész őszintén kijelentem azt, a mit az előző kabinetnek, Széll Kálmán kabinetjének is kijelentettem itt a Házban, talán 8, 9 vagy nem tudom hány hónappal ez előtt, hogy azok alól az ígéretek alól, a melyeket a miniszterelnök ur a 9-es bizottság programmpontjaiban, vagy saját programjában katonai téren tett, én egyénileg felmentem, mert azokból az ígéretekből, ha ő azon a helyen lesz, és ha a többség oly módon támogatja, mint ma, nem fog teljesülni semmi sem. (Ugy van! balfelől. Nagy zaj és ellenmondások a jobboldalon.)

Ez jelenti azt, hogy én a desperádók közé tartozom. Hagyjatok fel minden reménnyel! Mert, miniszterelnök ur, — ezt most csak melleleg jegyzem meg — hogy katonai téren a nemzet érdekeit mennyire védhetjük mi meg, arra nézve én a miniszterelnök urral legalább is egyenlő fontosságú magyarázónak, felvilágosítástadóknak, tényezőnek fogadom el a közös hadügyminisztert és legalább is oly fontos tényezőnek fogadom el magát az uralkodót és annak osztrák miniszterelnökét,

a kik a mit kijelentettek Chlopyban, az osztrák Reichsratban, a delegációban, legalább oly fontos kijelentések, mint a minöket a miniszterelnök ur itt tenni tud. Már pedig ama kijelentések fennállanak. Ama kijelentéseket nagyobb erők és hatalmak tették, mint a melylyel ő tette az övéit és azokat sokkal komolyabbnak kell tekinteni, mint a minöknök, fájdalom, a magyar miniszterelnök kijelentéseit tekinthetjük, akár gróf Tisza Istvánnak nevezzék azt a miniszterelnököt, akár Széll Kálmánnak vagy bárki másnak.

Hát én azokban az ígéretekben nem bizom. Közelebbi és gyakorlati okát is tudom annak, hogy miért nem bízhatom meg bennük. (Halljuk! Halljuk!) A közös hadügyminiszter ur nyilatkozatai, — a melyeknek egy részletére sem terjeszkedem ki — a közös hadügyminiszternek a dolog érdemére tett nyilatkozatai egészben nem egyebek, mint a magyar állam, a magyar nemzet, a magyar faj önérzete ellen gondosan, roppant nagy elővigyázatossággal felépített tökéletes erődítmény. Annak egy szava sincsen, a mely a magyar állásponthoz közel áll. Annak minden szava egy Haynaunak, egy Schwarzenbergnek és a többinek a felfogása. Egyetlen szót nem találtam azokban, mely a magyar nemzetet és a magyar államiságot akármelyik népfaji törzsnél, oláhnál vagy cigánynál többre becsülné. (Igaz! Ugy van!) És a miniszterelnök ur mit csinált ezzel a beszéddel? Nem az erődöt támadta meg, hanem gyenge kis kalapácsával egynéhány malterdarabot letöredezett annak a faláról és azt mondotta,

hogy abban nincsen magyar elleni gyűlölet. Ime egy darab habares, nincsen benne magyar elleni gyűlölet! (Derűtség a szélsőbaloldalon.) Az erődöt magát hagyta épen, szépen, sőt fel is disziti. (Igaz! Ugy van! a néppárton és a szélsőbaloldalon.)

Már most többet mondok. Nemcsak biztos vagyok abban, hogy nem lesz semmi vívmány a katonai téren a mi javunkra, de én, fájdalom, még azt is látom, hogy rosszabb helyzetbe jövünk, mint a minőben tényleg eddig voltunk. Én látom azt, — majd a közeljövő felderíti előttünk, hogy kinek van igaza, a desperádónak-e, vagy a nem egészen optimistának, mint a milyen a miniszterelnök ur — én látom azt, hogy gyalázatos ármány készül ellentünk. (Igaz! Ugy van! a szélsőbaloldalon és a néppárton.)

Egyenesen megtámadni bennünket a katonai uralom nem akar, hanem ki akar zsebelni bennünket. A magyar tisztképzés czimén majd megkapjuk egy pár nyomorult tantárgynak magyar nyelven való tanítását, de ezzel szemben megkövetelik, hogy a mi saját magyarországi költségvetésünkön tartsunk a közshadsereg számára tisztnevelő-intézetet. (Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon és a néppárton.) Ez lesz a következése. És ha ettől meg tudunk menekülni, még ezt is szerencsének tartom abban a közeljövőben, a mely reánk vár.

A mi pedig a nemzeti követelményeket illeti, nemcsak a vezényszóráról és szolgálati nyelvről nem lehet szó, hanem egyébről se, a mi egy év nemes és fenséges küzdelme folytán felvettett. A vezényszót illetőleg a

Habsburgoknak még sokat kell tanulniok, pedig eddig semmit sem voltak képesek tanulni; sokat kell tanulniok, rettenetes csapásoknak kell rájuk bekövetkezni, hogy valahára tudatára jöjjenek annak, hogy Magyarország is van, magyar nemzet is van a világon. (Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon.)

HOLLÓ LAJOS: Azért nem kell ujczot kapniok!

LENGYEL ZOLTÁN: És azért nem kell ilyen miniszterelnök!

Ismétlem, miniszterelnök ur, hogy ez a helyzet, ez az egy év történetének a tanulsága.

Én részemről szerencsétlenségnek tartottam már egy év előtt a miniszterelnök urnak, mint képviselőnek felszólalását. Nagyon elhibázottnak tartottam gróf Andrássy Gyula felszólalását is.

Mert a mikor a bécsi udvar látta, hogy a magyar nemzetnek felséges küzdelmében, a mely lassan-lassan kifejlődött, oly kiváló férfiak, mint a miniszterelnök ur és gróf Andrássy Gyula képviselőtársam, egészen ellenkező irányt jelölnek ki, egészen ellentétes hangot adnak, mikor hajlam úgy sem volt bennük a magyar nemzet jogos érdekeinek a kiméléséhez, akkor még jobban kifejlődött bennük a csökönyösség. Mikor gróf Khuen-Héderváry miniszterelnöksége gyászos kísérletének elején itt mindjárt olyan hangulat kezdett támadni, hogy az ellenzéket — ezt az ostoba szót szokták használni — leszerelésre bírják, abban is biztatást láttam a bécsi udvar részére, hogy csak hadd legyen csökönyös, meg ne mozduljon semmi irányban sem, mert Magyaror-

szágon sem a többség nem elég komoly a nemzet mellett, sem az ellenzék nem elég komoly a kormány ellen. (Taps balfelől.)

Csak röviden akartam jelezni álláspontomat és nem akartam, nem is akarok hosszú parlamenti beszédet tartani, annál kevésbé, mert úgy veszem észre, hogy arra itt az elmék nem elég alkalmasak: sem az enyém, sem a másé.

Ezek az okok főleg azok, a melyek miatt nekem nincs bizalmam a miniszterelnök ur kormánya és programja iránt. Semmi sem fog teljesülni abból, a mi a nemzet javára szolgál. Csak rosszabb lesz a helyzet, mert a nemzet költségén akarnak a közös hadsereg részére intézeteket állítani és a mi még ennél szomorubb dolog, ezt a nyomorult nemzetet ismét és ismét vivmányokkal ámitják, mákonyos álomba ringatják, úgy akarják elhitetni vele, hogy vivmányokra tett szert.

BÁRÓ KAAS IVOR: Csak a nemzet a vesztes, mondotta Zichy János!

LENGYEL ZOLTÁN: Tökmagot a czingének!

Pedig ha a nemzetre rájön a balszerencse és a súlyos viszontagság, sok kincsétől fosztja meg a nemzetet, ha a már 300 év óta, fájdalom, igen jól ismert hatalom változatlanul ül a nemzet nyakán a maga gonosz, ármányos, a magyar fajból minden önérzetet kiirtani törekvő politikájával. Ez mind nagy veszély, de ennél ezerszerre nagyobb veszély, mert erkölcsi veszély és a becsületlen kibontakozásnak állja útját az, hogyha ezzel a nemzettel el akarják hitetni, hogy ez

rá nézve mind üdvös dolog. (Taps balfelől.) Azt hiszem, az elmúlt négy esztendő ámitásai után és amaz egy éves küzdelem után, a melyet itt mi folytattunk, a miniszterelnök urnak teljes őszinteséggel kellett volna a nemzet elé állni és megmondani, mi lehetséges, mi nem. Nem beszélni vivmányokról és a szemrehányást nem a nemzet ellen intézni.

Azt mondja a miniszterelnök ur, hogy nem kutatja, minő okból folyik az obstrukció. Azt hiszem, nem is kell kutatni, csak látnia kell, mert az olyan küzdelem, a milyen itt egy év óta folyik, olyan véget, mint a miniszterelnök ur akarja, nem érhet. A nemzet becsületéért küzdő elemeket, férfiakat, pártokat le lehet győzni erővel, hatalommal, de mikor a nemzet kívánságai a legridegebb csökönyösséggel utasítatnak vissza, hogy ahhoz a hazafias ellenzék még jó képet csináljon, azt megköszönje és ennek a kabinetnek kezére járjon: no hát ez a küzdelem ilyen véget nem érhet. (Élénk éljenzés és taps.)

Hogy a nemzet az ámitás után tovább ne vezettessék, arra igenis törekednünk kell valamennyitünknek, ebben egyet kell értenünk. De itt jövök ahhoz a ponthoz, a hol az obstrukcióról is megmondom a magam véleményét. (Halljuk! Halljuk!)

Az ugynevezett obstrukció olyan ügy mellett harszol, a nemzetnek olyan nagy érdekeit tüzte ki lobogójára, hogy az obstrukció, még ha minden egyébben téved is, méltán önérzettel lehet teljes arra nézve, hogy ezekért a nagy eszmékért, ezekért a nagy nemzeti érdekekért

harczol elszántan, míg ereje futja. Ezt én belátom, érzem; mindamellett ma a helyzet olyan, hogy valami-kép ebből ki kell bontakoznunk.

Én egyetértek abban a miniszterelnök urral, hogy alkotmányosság így nem folyhat a végletekig. Bizonyos az, hogy az alkotmányosságnak sok alapelve van, de az első mégis az, hogy a többség a kellő pillanatban és időben érvényesülhessen. Ez kétségtelen. A házszabályoknak is, az alkotmányosságnak is ez a célja, ez a lényege. Azért ez elől nem zárkozom el. Én magam is óhajtanám, hogy a miniszterelnök ur és kabinetje, hogy a honvédelmi miniszter ur ne jöhessen azokkal az ürügyekkel, hogy: »hagyjanak minket dolgozni«. Nincs ebben a szóban komolyság semmi. (Derűtség baloldalon.) Mert a t. miniszterelnök ur meg a honvédelmi miniszter ur a parlament nélkül is dolgozhatnak. Hogy »hagyjanak minket dolgozni« — ettől az ürügytől szeretném én a honvédelmi miniszter urat és a miniszterelnök urat, de az egész kabinetet is megmenteni. Én igenis a mellett vagyok, a mellett voltam már szeptemberben, hogy pár nap alatt engedjük keresztül ezeket az apró, külső dolgokat, de csak azért, hogy az alkotmány külső gépezete fennakadást ne szenvedjen. De azután nyomban minden lelkes hazafi, bármilyen párti, a nemzet jogaiért, érdekeiért, becsületéért kezdje meg újra a harcot és annak a harcnak ne legyen vége addig, míg e hitvány alkotmányosság értéke vagy értéktelensége ki nem tűnik, vagy a nemzet érdekei ki nem elégittetnek.

Ez lett volna az én nézetem már szeptemberben és nekem igazi, őszinte hazafias kérésem, hogy azok, a ki ma még ezt a harcot folytatják, minthogy ennek a harcnak előbb-utóbb ugyis azzal lesz vége, hogy ez a javaslat keresztülmegy, engedjék keresztül egy-két nap alatt. (Felkiáltások a jobboldalon: Most tapsoljanak!) És az alatt a 14 nap alatt, a melyet a miniszterelnök ur pihenésre ugyis szánt, hadd lássuk, hogy azokból a vívmányokból mit fogunk látni? (Helyeslés a jobboldalon.)

Itt van pl. a katonai perrendtartás kérdése. Engem nagy fájdalom fogott el, mikor hallottam azt a vitát a miniszterelnök ur meg mások közt, hogy hogyan vagyunk a katonai perrendtartással, holott az osztrák hírlapi és más nyilatkozatokban egészen más tényállást olvastam. Hiszen a katonai perrendtartási javaslat az osztrák kormány részéről kész már vagy fél esztendeje és ott fekszik a mi igazságügyminiszterünk valamelyik fiókjában. Azt mondja a miniszterelnök ur: »Nem volt alkalmunk eddig tárgyalni«. Hát félesztendő óta nem volt alkalmuk? És miért nem volt alkalmuk? Mert a magyar kormány a maga álláspontját nem állapította meg ma sem. És miért nem? Talán mi nem tudjuk? Azért nem, mert az osztrák javaslat a magyar nyelv érvényesülését kizárja, a mi kormányunk az osztrákkal összeveszni nem akar, azzal pedig, hogy német perrendtartást hozzanak a magyar közönség nyakára, a miniszterelnök ur előállani még sem mer. (Ugy van! Ugy van!)

Hogy pedig a magyar álláspont és a nemzet érdeke egész terjedelmükben érvényesítsenek ebben a javaslatban, ezt — ismétlem — megkísérteni se merte. Tehát azzal bujik ki a megoldás alól, hogy nem volt idő ebben a kérdésben állást foglalni, és így mi az osztrák kormánynak még nem felelhettünk semmit.

Én igenis csatlakozom gr. Apponyi Albert t. képviselő-társunk azon indítványához, illetőleg kéréséhez, hogy az ámitástól mentjük meg az országot, ettől a bujkálástól zárjuk el az utat. (Helyeslés jobb- és balfelől.) Ezt az alkotmány gépezetének további működésére szükséges egy-két apró javaslatot engedjük keresztül, (Helyeslés a jobboldalon) s azután kezdjük meg az igazi harcot, hadd tudjuk meg, hogy ez a kormány mire vállalkozott, mit tud és mit akar. (Helyeslés jobb- és balfelől.)

BARÓ KAAS IVOR: Csak a kézizálogot ide!

Még egyet meg kell mondanom. (Halljuk! Halljuk!) Hibáztatom a miniszterelnök ur eljárásában azt, hogy a mikor az ellenzék legnagyobb táborával békés, bizalmas és nyilvános tárgyalás útján bizonyos modus vivendit létesített, hogy ugyanakkor — ha igaz, hogy úgy történt — teljes készséggel, buzgalommal és bizalommal el nem követett mindent arra, hogy az ellenzék többi árnyalatával is hozzon létre megállapodást. (Ugy van! Ugy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Mert az szomorú dolog, hogy akkora többség, mint az önöké, és akkora ellenzék, mint a függetlenségi

párt, együtt megállapodva sem képesek a parlamenti helyzet urává lenni. És hogy nem képes a parlament urává lenni, annak a jelen esetben én lényeges okául tartom azt, hogy a miniszterelnök ur azt az előzékenységet, azt a pártok közötti tiszteletet nem vette elég komolyan figyelembe, a melylyel ő, mint az ország miniszterelnöke — nem mint annak a pártnak tagja, hanem mint az ország miniszterelnöke — az ellenzéknek minden tábora iránt tartozik. (Ugy van! Ugy van!) Meglehet, hogy nem sikerül, ha megkísérli, — nem állok érte jót, — de ha meg sem kíséri, bizonyosan nem sikerül. (Derűtlenség a bal- és a szélsőbaloldalon.)

Azért még azt kérem a miniszterelnök urtól, hogy a mit elmulasztott deczemberben, teljes hazafias bizalommal és buzgósággal tegyen arra kísérletet még most, mert ha kísérletet sem tesz rá, akkor azért, a mi itt bekövetkezik, vagy bekövetkezhetik, első sorban önmagát tegye felelőssé, ne az ellenzékét.

Nem fogadom el a javaslatot. (Élénk éljenzés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon. A szónokot számosan üdvözlölik.)

III.

VÁLASZ GRÓF TISZA ISTVÁN FELELETÉRE.

Kijelentem, tisztelt miniszterelnök ur, hogy nekem sohasem jutott eszembe arra vágyakozni, vagy azt kérni, vagy azt javasolni, hogy az ellenzéki pártok valamelyikével paktumra lépjen.

Én magam sohasem eselekedtem, a mikor módomban lett volna, akkor sem, s a mikor a Széll-kabinet megalakulásakor Széll Kálmán és a függetlenségi párt vezérsége megeselekedte, akkor is igen ártalmas és veszélyes dolognak tartottam ezelőtt vagy négy-öt esztendővel. Akkor mindent megmondtam előre, a mi be fog következni, sőt hogy el ne felejthessem, lapomban meg is irtam, hogy mi következik belőle és csakugyan minden rossz bekövetkezett. Én a paktum hive nem vagyok, nem is jutott eszembe, de másrészt még azt sem várom, hogy itt, mint a t. miniszterelnök ur mondja, »barátságos« állapotok jöjjenek létre közte és a többi ellenzéki párt között, mert az lehetetlen; mert vagy a t. miniszterelnök ur hagyja eszerben a maga álláspontját, a mit nem hiszek, vagy azok az ellenzéki pártok. Itt semmi barátságról nem lehet szó, (Mozgás és felkiáltások jobbfelől: Nem is mondta! Zaj a baloldalon. Halljuk!), de a t. miniszterelnök ur nemcsak szabadelpvűparti férfiú, hanem az ország miniszterelnöke is, s e minőségében feladata, kötelessége, akár barátságosan, akár nem barátságosan, de a kibontakozás elérésére minden lehető módot, (Felkiáltások jobbfelől: Meg is tette!) minden tisztességes buzgalommal, az ellenzéki pártok mindegyikével érintkezésbe lépve megkísérteni, de én azt látom, hogy ez nem történt meg. (Ugy van! Ugy van! a baloldalon. Élénk ellenmondások jobbfelől.)

A KIRÁLYI UDVAR KÖLTSÉGEI.

I.

A BESZÉD TÖRTÉNETE.

(A törvényjavaslat főindokai. — Az ellenzéki határozati javaslatok. — Az udvar-tartásra adott magyar pénst egészen Ausztriában költik el. — Egyéb okaim a költség tartására.)

A királyi udvar költségeit utoljára 1873-ban határozta meg a törvényhozás s attól kezdve évenként változatlanul 9.300.000 koronára rugott az harmincz éven keresztül. Elvégre az udvar szükségleteinek szaporodása s az általános drágaság a kormány véleménye szerint az eddigi évi költségvetési összeget elégtelennek bizonyította. Különös körülmény is jött közbe: a budavári királyi palotának kibővítése, diszitése s újraépítése. Ezt a királyi udvar költségeiből kellett volna teljesíteni, de ezek elégtelenek voltak, tehát az állami kincstár adott előleget kölcsönképen. Ez az előleg az 1903-ik évig összesen 18 millió koronára emelkedett. Ezt a kincstárnak vissza kell téríteni.

Igy indokolta a kormány a törvényjavaslatot, melylyel az udvar költségeit újabb tiz esztendőre szándé-

kozott meghatározni, de évenként 2 millió korona emeléssel. Lenne tehát ezentul az udvar évi szükséglete 11.300.000 korona.

A törvényjavaslat képviselőházi tárgyalása 1904. évi július 9-én kezdődött.

Gróf Apponyi Albert mindjárt a tárgyalás kezdetén sietett ellenzéki irányban felszólalni s beszédje folyamán határozati javaslatot terjesztett elő, melynek lényeges tartalma az volt, hogy a képviselőház vegye le napirendről az udvartartás költségjavaslatát, e helyett intézzen ő felségéhez feliratot, a melyben kifejezi mindazokat a kérdéseket, a melyeknek nemzeti értelemben való helyes megoldása feltétele a trón és a nemzet közti együttérzés, bizalom és szolidaritás megerősödésének.

A vita élénk és terjedelmes lett, szavazásra csak tizennégy nap mulva került a sor. A vita folyamán a függetlenségi párt soraiból is terjesztettek elő egyes képviselők indítványokat és határozati javaslatokat. Ezek közül néhányat főlemlitek.

Veress József képviselő azt indítványozta, hogy a törvényjavaslat megszavazása előtt mutassa be a kormány a püspökök, valóságos titkos tanácsosok és miniszterek eskümintáját s az uralkodócsalád házi törvényeit, továbbá terjeszzen elő törvényjavaslatot az uralkodócsalád kiváltságairól oly módon, hogy a királyi hercegek, a kik valósággal a törvény fölött állanak, se polgári, se katonai hivatalt és tisztséget ne viselhessenek.

Pap Zoltán képviselő az iránt tett indítványt, hogy feliratban kérjük meg a királyt, hogy az év nagyobb részét Magyarország székesfővárosában, Budapesten töltsse.

Lényegileg ily értelmű indítványával még tovább ment Rákosi Viktor képviselő, a ki azt javallá, mondja ki a Ház, hogy az eddigi udvartartási költséget se szavazza meg, míg a király Budapesten méltó udvartartást nem létesít s az évnek legalább fele részét Magyarország területén nem tölti.

Mindezek természetesen fölülte fontos politikai kérdések közjogi, alkotmányi, közgazdasági, diplomatikai és nemzeti érdekeink szempontjából. Nem is ujak. Századokon át ismételten sürgették az ország rendei. Végre Deák Ferencznek sikerült 1867-ben a magyar király udvartartását az osztrák császár udvartartásától úgy elvileg, mint közjogi törvényben, valamint költségvetésileg is elkülöníteni. A függetlenségi párt említett szónokai nem is törekedtek egyébre, mint arra, hogy Deák Ferencz törvényét valahára egészében és komolyan hajtsák végre. Ugy a mint azt 1867-ben és 1868-ban meg is kezdték.

Közgazdaságilag is fontos kérdés ez. Ki nem számítható kárt okoz Magyarországnak és pedig Ausztria jogtalan előnyére a mai állapot.

Ma a királyi udvar költségeit csaknem teljesen Ausztriában költik el és élvezik. Ez minden tiz éven át 113 millió korona és ez magyar pénz. Másként lenne ez, ha a király és udvara az év megfelelő részét Budapesten töltene. A hol a király és udvara:

ott lenne állandóan a királyi család hercegeinek nagy része s ezek udvara is. Ott lenne gyakran és hosszabb időre az összes külállamok diplomáciai képviselője nagy személyzetével. Iparunk, művészetünk, kereskedelmünk, idegenforgalmunk hatalmas föllendülést nyerne. A magyar király családjának tagjai megtanulnák, művelnék s terjesztenék a nemzet nyelvét is, a mit eddig soha nem cselekedtek. A mostani állapot szerint a fejedelmi udvartartás minden kárát Magyarország vallja, minden hasznát Ausztria élvezi.

Mindez okok és körülmények rám nézve is nyomatékosak voltak, hogy a vitában részt vegyek. Volt azonban még különös okom is, a mely szinte kicsinyesnek látszik, de akkor általában nem tartották annak.

Tisza István kormányelnök ugyanis nem sokkal előbb gróf Apponyi Albertet a közösügyi bizottságban, báró Bánffy Dezsőt a képviselőházban irgalmatlanul levitázta. Ámde Apponyi is, Bánffy is ellenzéki pártok vezérei. A magyar közélet egész emberöltő óta hozzászokott ahhoz, hogy a nyilvános beszédek, képviselőházi s gyülekezeti szónoklatok mezején az ellenzék ne huzza a rövidebbet, s a kormánynak és pártjának férfiai a szónoklat, költészet és irodalom mezején ne kerüljenek a nemzeti ellenzék fölé. Hiszen azok a bécsi udvart és törekvéseit képviselik időnkint többé és kevésbé, míg az ellenzék férfiai a nemzeti eszméket, törekvéseket és szenvedélyeket. Nyomasztólag hatott hát gróf Tisza Istvánnak Apponyi és Bánffy fölött látószólag kivívott szónoki diadala. Annál inkább, mert

a szabadelvű kormánypart s a befolyása alatt működő időszaki sajtó el nem mulasztotta ezt a diadalt az ellenzéki álláspont meggyöngítésére kizsákmányolni.

Én ritkán szoktam és csak úgy vélt szükség esetén a parlamentben felszólalni. Az utolsó két év azonban zavaros volt s egyébként is a legfontosabb nemzeti kérdések voltak napirenden. Többször fel kellett hát a kormány férfiai ellen nekem is szólalni s gyakran zajos külső siker kísérte felszólalásomat. Ez okból barátaim közül s az ellenzék férfiai közül többen arra kértek, sőt sürgetőleg nógattak, hogy gróf Tisza István ellen kezdjem meg a parlamentben a szónoki harcot, máskép az ellenzék tagjait szónoklatának üdeségével, érvelésének elevenségével s metsző személyes élességével nagyon elhomályosítja, segítségére jöven hatalmi állásának sulya és ragyogása is. Gróf Tisza István szónoklata egyéni izléséhez és gyakorlatához képest nagyon erős a személyi és egyéni tekintetek kizsákmányolásában s volt benne akkor még a gyakorlati államférfiui működés kezdetén kedélybeli fellángolás, ugynevezett páthosz is és a guny használatában nyilvánuló hatalmaskodási ösztön sokkal inkább, mint Apponyiban és nagyon sokkal inkább, mint Bánffyban. Ezek felfogása sokkal tárgyiasabb s érvelésük sokkal jobban odatapad a kérdés lényegéhez, mint Tiszánál. De a parlament felfogása, mint rendes időkben majd minden tömegé, kissé felületes és ledér; a tárgyias szónoklat sohase hat oly erősen rá, mint az, mely a személyes tekinteteket is feldolgozza. Az ad personam

beszédem sokkal jobban tud gyönyörködni, mint az ad rem beszédem. Ezen a mezőn tehát Tisza nagy előnyben volt a mi viszonyaink közt Apponyi és Bánffy fölött.

Én gróf Tisza István iránt se különös rokonszenvet, se különös ellenszenvet nem éreztem, nem tápláltam. Személyes benső ismeretségben nem voltam vele. A mikor képviselő lett, ha nem csalódom, 1887-ben, fiatal ember volt, én pedig már régi képviselő, de a korábbi országgyűlési szokástól eltérve, nekem be nem mutatkozott. De nem ütköztem meg rajta, sőt szinte természetesnek találtam azért, mert én édes apjának, Tisza Kálmánnak kezdettől fogva engesztelhetetlen ellenzéke voltam, Tisza Istvánt mindenki gyöngéd, ragaszkodó gyermeknek rajzolta előttem, hát egészen rendén valónak láttam, hogy politikai törekvéseink ellentétes voltát figyelmen kívül hagyva is már az édes apja iránt érzett gyermeki méltó kegyeletnél fogva se akart velem valami bensőbb ismerkedésbe bocsátkozni. Néhány hivatalos szócserét kivéve, nem is beszélgettünk egymással soha.

Igy vállalkoztam barátaim unszolására beszédem megtartására, mely 1904. évi július 18-án hangzott el a képviselőházban. A többség is nyugalommal hallgatta meg, az ellenzéki pártoknál gyakran zajos tetesések kísérték.

Őszintén bevallom, a beszéd néhol érdes, heves és személyi tekintetekkel is foglalkozik. Erre nézve épen az a gyöngesége, a mi gróf Tisza igen sok beszédének, De hiszen épen azt akartam elérni, hogy Tisza lássa

be, hogy személyes támadásokkal, ha az ellenzék kiváló férfait ilyenekben részesítené, a tanácskozás nyugalmanak megzavarásán kívül semmit elérni nem lehet. Mert az ellenzék is ügyesen és sikeresen használhatja ugyanezt a fegyvert, ha akarja. Ha tán nem oly tehetséggel is, mint Tisza, s nem oly kimagasló helyről is, mint a kormányelnöki szék, de sokkal élénkebben és szabadabban.

Bizonyos, hogy tervünk sikerült s hogy ettől fogva mindaddig, míg ősszel az ugrai levél meg nem jelent s novemberben és decemberben a nagy parlamenti viharok ki nem törtek, gróf Tisza István az ellenzékről és férfairól s törekvéseikről sokkal enyhébben nyilatkozott szónoklataiban.

Az ugrai levél után s a zsebrendőrszavazás után természetesen megbomlott a parlament minden békéje és rendje.

Az én beszédemmel jó részben be is fejeződött a tárgyalás, a törvényjavaslatot a képviselőház többsége július 22-én megszavazta.

II.

A BESZÉD.

A kormányelnök gróf Tisza István politikai multja: minden kormánynak mindenkori támogatása. — Irodalmi multja jelentéktelen, közgazdasági multja szerencsétlen. — A személyeskedés semmi sikert nem biztosít. — Gróf Tisza kormányprogramja. — A régi kormányok nagyobb tiszteletben részesítették az ellenzékot, noha az es nagyobb, se tekintélyesebb nem volt, mint a mostani. — A ki a nemzet jövőjében nem hisz: annak nem szabad a nemzet kormányására vállalkozni. — Miért ellenzem az udvartartási költséget?

T. képviselőház! (Halljuk! Halljuk! Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Öt percet kérünk!)

ELNÖK: Kívánja a t. Ház, hogy az ülést öt perczre felfüggeszsem? (Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Első sorban magam is hajlandó vagyok a gróf Apponyi Albert és társai által beadott ellenindítványhoz hozzájárulni; minthogy azonban nincs reménységem, hogy a képviselőház többsége ezt az idő szerint elfogadja, már ennél fogva is szívesen elfogadom a függetlenségi és 48-as párt részéről beadott összes határozati javaslatokat és indítványokat. Természetes következése ennek, hogy a szőnyegen fekvő törvényjavaslatot, valamint az udvartartási költségvetés illető tételét sem fogadhatom el.

A t. képviselőház szíves engedelmevel ez elhatározásomat most lehető röviden, a mennyire az idő engedi, indokolom.

Mielőtt azonban ezt tenném, engedje meg a t. képviselőház, hogy a miniszterelnök urnak legutóbb tett sok jelentékeny fontosságú kijelentésére kissé kitérjek. Kitérjek különösen azért is, mert hogy a törvényjavas-

latot és az udvartartási költségvetési tételt nem fogadom el, annak magában a kérdés természetében rejlő tárgyi okain kívül főoka az, hogy a t. miniszterelnök ur politikájával nem értek egyet és miniszterelnöki teendői, működése, eddigi összes viselt dolgai iránt bizalommal nem viseltetem, sem a multa, sem a jövőre.

A miniszterelnök ur bizonyos gyönyörűséggel, bizonyos kéjérzettel foglalkozott az elmúlt napok egyikén-másikán részint gr. Apponyi Albertnek, részint b. Bánffy Dezsőnek politikai multjával. Mindkettőnek multjában igen nagy gyönyörűséggel következtelenségeket fedezett fel és tárt a képviselőház elé. Hát ha izlése úgy hozta magával, hogy a vitát erre a térre terelje át, megengedem izlésének jogosultságát...

MADARÁSZ JÓZSEF: De nem irigylem!

... de nem irigylem, — majd megmondom az okát, miért — és szívesen nem is követem ezen a téren. Nem követem pedig azért, mert én elismerem, hogy a miniszterelnök ur előtt elég nagy gazdagság állt arra a két államférfi multjából, hogy abban a multban turkáljon, abban a multban ingadozásokat fedezzen fel, abból a multból hibás terveket, hibás gondolatokat és hibás intézkedéseket tárjon fel itt a képviselőház és az ország előtt, mert hisz mindkét államférfinak van multja, elég hosszú az egyiknek, elég gazdag mindkettőnek...

HOCK JÁNOS: És elég tartalmas is!

... és arról is biztos lehet a t. miniszterelnök ur, hogy sem azok az államférfiak, se tisztelői, se barátai

hasonló gazdagsággal a miniszterelnök urnak multjából nem rendelkeznek. (Derűtség.) És ha azt állapítom csak meg, hogy neki multja nincs, akkor sokkal kedvezőbben nyilatkozhatom a miniszterelnök urról, mint hogyha annak megállapításába bocsátkoznám, hogy van. (Derűtség.) Ámbár, meg kell jegyezmem, — a miniszterelnök ur, a mint én tudom, 15—16 éve szereplője a politikai nyilvános életnek, legalább azóta tagja e képviselőháznak, — de azóta, mióta ő a nyilvános élet mezején a nemzet nagy közkérdéseiben, mint harcos fellépett, ama tizenöt év óta őt egyébnek nem láttuk, mint a mindenkor létező, egymást követő, egymással egyet nem értő kormányok hűséges fegyverhordozójának. Minden kormányt egyenlő tüzzel-hévvvel szolgált végig, nagyobb hæv és buzgóság néha csak akkor buzdult fel a miniszterelnök urban a kormányok mellett, mikor valamelyik kormány a nemzet ellen élesebb rendszabályokat akart alkalmazni. (Ugy van!)

Ez volt a politikai multja.

Van irodalmi multja is a t. miniszterelnök urnak és az is a nyilvánosság elé tartozik.

Ezelőtt kilencz-tíz évvel megjelent tollából és neve alatt egy gazdasági kérdésekről szóló röpirat, a mely irodalmi munkában minden alaptétel hibás, minden alaptétel, a melyben a gabonaárakról és azokkal időnként járó bajokról és azok orvosszereiről okosodik, a mi gazdasági önállóságunk kérdéseiben való teljes tájékoztatlanságról tett tanuságot. (Derűtség a szélsőbaloldalon.)

De van a t. miniszterelnök urnak közgazdasági multja is, elég fontos, elég jelentékeny, bizonyos időn át elég fényes is. Nem akarok a miniszterelnök urnak gyakran heves indulata és pillanatnyi fellobbanása közben használt szavaival élni, nem akarok ledér módon nyilatkozni arról a multról, mert nem az a czélom, hogy keserítsem, hogy bosszantsam a miniszterelnök urat; hanem az a czélom, hogy arra bírjam, hogy saját lelkiismeretébe tekintsen bele, önmagával veessen számot akkor, midőn oly tényleges, gyakorlati közgazdasági tevékenység után most ilyen magas államférfiui feladatra vállalkozott.

Nagyon előkelő, nagyon tiszteletre méltó pénzügyintézetet vezetett a miniszterelnök ur, de a vezetésben nem volt szerencsés. Annak a vezetésnek az lett a vége, hogy az a nagy intézet szomorú sorsra jutott. Pedig a mint én személyesen ismerem a miniszterelnök urat — gyakori érintkezéshez nem volt szerencsém — de a mint barátaimtól is tudom és egyéni jellemét ismerem: teljes buzgósággal, teljes lelkiismeretességgel, elméjének és tanulmányainak teljes erejével törekedett azt a nagy közgazdasági vállalatot sikeresen vezetni és felvirágoztatni. De ha még az az aránylag kis intézmény is az ő kezén és az ő bölcsességével ily sorsa jutott, vajjon mit várjunk mi akkor, midőn ily nagy ország vezetésére vállalkozott? (Derűtség és zaj a szélsőbaloldalon. Egy hang: Ezt is tönkre akarja tenni!)

OLAY LAJOS: Lesz vagyonszerzés megint!

ELNÖK: Csendet kérek, t. képviselőház!

Ennek az országnak a vezetése nehéz dolog, nemzetünk legnagyobb elméi, legbölesebb államférfiai gyakran siker nélkül tettek kísérletet ez ország vezetésével. Ez a vezetés gyakran balsorsot is idézett elő, mert a nemzet ügyének, sorsának intézése nagyon nehéz. És ha a miniszterelnök ur sokkal kisebb, hasonlíthatatlanul jelentéktlenebb, noha mégis jelentékeny közigazdasági intézet vezetésében, daczára minden erélyének, bölcsességének, lelkiismeretességének, a melyet annak igazi felvirágzására fordított, oda jutott: vajjon, hogy bizzunk mi akkor abban, hogy nem nagyobb lelkiismeretességgel és nem nagyobb bölcsességgel, — mert nagyobb most sincs, mint volt két-három év előtt — (Derültség a szélsőbaloldalon) ennek az országnak milliószor nagyobb intézményével, sokszorta nehezebb ügyeivel, feladataival meg tud-e jól birkózni?

A miniszterelnök ur sok hibát, sok következetlenséget mutatott ki gr. Apponyi Albert és b. Bánffy Dezső multjából. Biztosítom a miniszterelnök urat, hogy én ugyanazon államférfiak multjából sokkal több és nagyobb hibákat és következetlenségeket tudnék kimutatni. (Derültség balfelől.)

Megmondtam akkor is, a mikor ama hibák és következetlenségek történtek és ha nem ismételtetem folytonosan, annak az volt az oka, hogy minden kérdésnél nincs kedvem felszólalni; csak nagyon ritkán szólalok ugyanis fel. Tehát én még sokkal több hibát és következetlenséget tudnék kimutatni, de mi czélt érünk el

ezzel!? Ha a miniszterelnök urnak sikerül mindkét államférfiunak vagy akár az egész ellenzéknek közeli vagy távoli multjából akármi következetlenséget felhordani, meglesz-e azzal a hadseregnél a magyar vezényszó? (Derültség a bal- és szélsőbaloldalon.) Vagy a magyar királyi udvartartás? Meg lesz-e azzal mentve Magyarország gazdasági élete? A nemzet anyagi, erkölcsi jóléte talán elő lesz mozdítva? Vajjon az a sok visszaélés, a melyet velünk a királyi udvar vagy a király nevében idegenek és nem idegenek gyakoroltak, meg lesz-e szüntetve? Talán ez a nemzet a maga jogaihoz, becsületéhez, jövődjének biztonságához hozzájut azzal, hogy a miniszterelnök ur gróf Apponyi Albert és báró Bánffy Dezső multjában valami következetlenséget talált? Erre vállalkozott a miniszterelnök ur? (Derültség a bal- és szélsőbaloldalon.) Ez a vezető magyar államférfi feladata és nem egyéb? Propria virtute kell itt laborálni, nem aliorum imbecilitate, mikor még nem is bizonyos, hogy az az imbecilitás úgy van-e, a mint ő kifejtette, (Igaz! Ugy van! Derültség balfelől.) Igaz, hogy az sem bizonyos, hogy az a propria virtus is megvan-e! (Ugy van!)

A miniszterelnök urnak miniszterelnöksége előtti multjára tehát nem akarok visszatérni, hanem ahhoz már csakugyan jogunk van, hogy szemügyre vegyük azt a szerencsétlen kilencz hónapot, a melyet mint miniszterelnök töltött el azon a széken. (Halljuk! Halljuk!)

Kilencz hónap nagy idő az államférfi életében. Kilencz

hónap alatt Newton is megszületett a maga idejében és Shakespeare is, azok pedig kissé nagyobb dolgok. (Derűtség balfelől.) Nézzük; csak úgy félvállról, mellesleg, hogy mi sikerült ez alatt a kilencz hónap alatt olyan dolog, a mely magától, a miniszterelnök urtól függött és a mely alkalmas, vagy nem alkalmas arra, hogy bizalmunkat megnyerje?

Igaz, elő fognak állani, ha előállanak majd, szóval és tollal, a kik azt mondják és azt írják, hogy mit csinálhatott volna ez alatt a kilencz hónap alatt? Hiszen azóta mi mindig zavartuk az ő munkáját, mi mindig obstrukciót, csináltunk, (Ugy van! Ugy van! a jobboldalon) nem hagytuk a törvényhozást szabadon dolgozni, (Ugy van! Ugy van! a jobboldalon) nem hagytuk a miniszter urakat szabadon otthon a bírójukban dolgozni. (Ugy van! Ugy van! a jobboldalon.) Ezzel fogják védelmezni a t. miniszterelnök urat.

RÓNAY JÁNOS: Természetes!

De Rónay t. képviselőtársamnál még jobban fogja védelmezni Gajári Géza t. képviselőtársam. (Derűtség.)

GAJÁRI GÉZA: Különösen, ha téled kapok majd tanácsot! (Folytonos zaj a jobb- és a baloldalon. Elnök csenget.)

A t. miniszterelnök ur kabinetalakítási programjáról nem szívesen beszélek, mert őszintén megvallva, igazán beszélni talán nem is tudnék. A miniszterelnök ur adott kabinetalakítási programot három-négy részletben, s mindegyik részletet kikorrigált alakban. (Derűtség balfelől.) 1903 november 6-án, gondolom, adott

itt a Házban egy programot, azután ezt kijavította november 9-én, s ezt kijavította megint november 11-én; hol elvett belőle valamit, hol hozzá tett valamit.

GRÓF TISZA ISTVÁN miniszterelnök: Én sem hozzá nem tettem, sem el nem vettem semmit!

A főrendiházban megint és időközi nyilatkozataiban újabb és újabb magyarázatokat adott, tehát nehéz...

GRÓF TISZA ISTVÁN miniszterelnök: Könnyű ráfogni, de nem lehet bebizonyítani, a mit most mond! Ráfogni mindent lehet! (Zaj a jobb- és baloldalon.)

Hát, hogy e pillanatban mindent bebizonyítsak, arra nem vállalkozom most, hanem egy-két tételnél megkísértem most is. (Halljuk! Halljuk!) Így pl. a miniszterelnök ur 1903 november 6-án tartott programbeszédében elfeledte vagy nem jutott eszébe a czimerek és jelvények kérdésében nyilatkozni. De november 9-én kijelenti, hogy a hadseregnél közös czimer és közös jelvények létrehozására fog törekedni. E miatt azután megtámadtatásokban részesült, s az ellenzék épen nem volt hajlandó ilyen nevetséges s egyuttal borzasztó torzképletbe belemenni, mint a milyen a közös czimer és jelvény. November 11-én kiigazította ezt akként, hogy elvétette a szót, (Derűtség a bal- és szélsőbaloldalon) — ilyen nagyfontosságú dologban — nem „közös”-et akart mondani, hanem azt, hogy „együttes”. (Felkiáltások balfelől: Így volt?)

GRÓF TISZA ISTVÁN miniszterelnök: Ez azt jelenti, hogy változtatott a programmon?

És még ezt a magyarázatát is meggyengítette azzal,

hogy együttes czimert ért, nem közöset, de ennek a kijelentésnek is valóságos értelme főleg az, hogy együttes megoldással akarja a czimerkérdést rendezni. (Mozgás a baloldalon.) De még ma sem tudjuk, sem én, sem senki ebben a Házban, s azt hiszem maga a miniszterelnök ur sem, hogy milyen lesz hát az a czimer, melyet ő tervez: közös-e vagy együttes-e, s akár egyik, akár másik, voltaképen milyen?

De ha már én a miniszterelnök ur kabinetalkotási programjának minden pontjára kiterjeszkedni most nem is tudnék, mégis meg kell jegyeznem, hogy azokból a határozott ígéretekéből, a melyeket a miniszterelnök ur úgy itt e Házban, mint a főrendiházban ismételve tett, ma még meg nem valósult semmi, csak egyetlenegy, a mi a nemzetnek ártalmára van, kárával jár, költségével jár, csak egyre nézve van javaslata, a mely abban áll, hogy Magyarország külön költségén mi neveljünk német tiszteket az osztrák közös hadsereg számára. (Ugy van! Ugy van! a szélsőbaloldalon.) A mi ígéretekét ő tett a katonai büntető perrendtartás dolgában, a mikor azt mondta, hogy a közvetlenség, szóbeliség, nyilvánosság és a magyar nyelv érvényesülését fogja idehozni, mindebből nincsen semmi, sőt, a mit mi kéz alatt tudunk erről a perrendtartásról, az épen az ellenkezője lesz ennek, mert a magyar nyelv érvényrejutása úgy, a hogy mi értjük ezt a szót, egyáltalán nincs is tervbe véve.

Ott van például egyik furcsa kijelentése a t. miniszterelnök urnak, a melyet én nem tudok megérteni

azzal a kis tudománnyal, multtal és gyakorlattal, a melyet én a politikai élet terén 32 év óta e Házban szereztem. És ez az, a mit a miniszterelnök ur a magyarországi két protestáns felekezet igényeiről beszél, a mikor azt mondja, hogy vannak függő kérdések, a mely függő kérdéseket a két protestáns egyház valamiféle bizottsága formulázott és a melyekkel a kormányhoz járult, hogy ő óhajtja, hogy azok a kérdések az 1848:XX. t.-cz. szellemében lehetőleg köznegyugvásra megoldást nyerjenek.

OLAY LAJOS: Ezzel vezetik félre a református papokat és tanítókat! Mind félrevezetés! Világos ámitása a szegény papoknak és tanítóknak!

ELNÖK (csenget): Kérem a képviselő urat, ne méltóztassék közbeszólni; ezért a kifejezésért rendreutasítom! (Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Miért?)

OLAY LAJOS: Beszédben is elmondtuk! Van jogunk elmondani! Tíz képviselő is elmondta! Ámitás! Százszor is ámitás! Nohát! Halljuk! (Derűltség.)

Az 1848:XX. t.-cz. végrehajtása, akár legyen kívánatos, akár ne, Magyarország mai helyzetében, a mai tényleges viszonyok közt sem nem lehetséges, sem nem kívánatos.

OLAY LAJOS: Ugy van! Ez az igazság!

Ezzel én csak egyéni meggyőződésemet mondom ki. Az 1848:XX. t.-cz.-nek sem szó szerinti értelme, sem szelleme meg nem engedheti ma azt, hogy a mai viszonyok között tapintatlan módon, éretlen bölcseséggel ebbe a kérdésbe akárci belekapjon. Mert az

1848: XX. t.-cz. olyan koncepcziónak a törvénybeiktatása, a melyre ma egész Európában alkalmatlanok a vélemények, nincsenek megérve az eszmék és hogy megérnek-e valaha, azt én nem tudom, de annyi bizonyos, hogy igen magas hevülésben levő korszak az egyházak államosításának gondolatát törvénybe iktathatta, de a mi nemzetiségi, a mi egyházi, a mi felekezeti, a mi dinasztikus viszonyaink között ma ebbe a kérdésbe belenyulni, azt a beláthatatlan vihart, a mely ezzel járna, a nemzetre felidézni ama borzasztó bajai mellett, a melyek most is megvannak: erre komoly államférfiu és komoly férfi ma nem vállalkozhatik. Azért tehát ezt emlegetni, kiröppentgetni a világba, hogy: az 1848: XX. t.-cz. szellemében, olyan dolog, a melyre mondom én azt, hogy nem értem; sem könyvekből, sem iskolából, sem 32 évi tapasztalatomból nem szereztem annyi értelmességet, hogy megértsem, mit akart ezzel a miniszterelnök ur mondani. Azt a szót, a melyet itt hallottam, nem akarom alkalmazni, mert nem akarok a miniszterelnök urnak hasonló szavakat mondani.

GRÓF TISZA ISTVÁN miniszterelnök: Az a kérdés, van-e rá ok és jog, mindig ezen fordul meg!

Nem akarom a példáját követni. A miniszterelnök ur először nem adott tiszta programot semmi dologról, másodsor, a mi pontokat már alakba öntött, azoknál meg kár és sérelem járul ránk, például a nemzet agyonterhelése mellett képeztet az osztrák hadsereg számára német tiszteteket magyar pénzen: hát akkor honnan meritsünk mi

bizalmat a t. miniszterelnök ur jövőjére eddigi kilencz hónapos multjából?

De van itt egy másik dolog, miniszterelnök ur, a mit nem hagyhatok említés nélkül s a mit már egyszer fel is ezalítottam, még pedig a parlamenti módok és szokások szerint teljes komolysággal és tisztességgel, sőt talán, a mi nekem nem is igen szokásom, bizonyos kéréllő szándékkal.

Hogy bánik a miniszterelnök ur nyilatkozataiban az ellenzékkel? (Ugy van! Helyeslés balfelől.) Bocssáson meg a miniszterelnök ur, ha tréfálni akarnék, azt mondanám: Uramöcsém, én kissé hosszabb időre tudnék visszaemlékezni ebben a tekintetben és más államférfiakra, mint a miniszterelnök ur. Olyan államférfiakra, a kik ott ültek azon a helyen vagy annak közelében, a hol most Gajári Géza t. képviselőtársam ül. (Élénk derűtség balfelől. Egy hang: Ott ült egykor Deák Ferencz!)

GAJÁRI GÉZA: Mit röhögnek?! Hiszen a maguk helyén is más ült! (Zaj jobbfelől.)

KUBIK BÉLA: De nem volt olyan nagy különbség! (Élénk derűtség.)

GAJÁRI GÉZA: Kubiknak ez az első jó mondása!

Azok a férfiak az ellenzékéről, pedig az akkori ellenzék sem nagyobb nem volt, sem komolyabb nem volt, mint a mostani, sem nagyobb súlyu nemzeti ügyek mellett nem küzdött, mint a mostani, de azok a férfiak a parlament ellenzékéről, a nemzet tanácsában az egyedül jogosult bírálókról és bírákról nem

beszéltek olyan sértő, kicsinylő, gunyos és kihívó hangon, mint a miniszterelnök ur. Nem nézhettem végig az összes beszédeit, pedig végig akartam nézni, nem volt rá időm, (Derűtség) de az olyan szavak, mint a milyeneket november 12-én mondott, hogy az ellenzék dolga gyerekes csiny, hogy az ellenzék férfiai nem tudják, mit cselekesznek; a mit november 20-án mondott, hogy az ellenzék kompromittálja a magyar parlament méltóságát, hogy a nemzet legszentebb érdekeit kockára teszi és az, hogy itt az ellenzéken zajos közbekiáltások történtek, az nem lovagias eljárás, az politikai értelemben gyávaság! (Felkiáltások a szélső-baloldalon: Igaz! Ugy van! Ezt mondta! Mozgás a szélső-balon.) S a mit a miniszterelnök ur ugyanazon napon mondott, hogy az ellenzék nemzetgyilkos politikát követ.

SRÉTER ALFRÉD: Azt mondják sokan, mások is! (Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Víz az öregnek!)

A miniszterelnök ur azzal a szóval, hogy a mit az ellenzék csinál, azt elvégezhetnék a vásárcsarnoki delnök is, a kiket köznéven, vulgó: kofáknak szoktak nevezni, (Derűtség) hogy november 27-én neveltlenségnek nevezte az ellenzék egész eljárását . . .

GRÓF TISZA ISTVÁN miniszterelnök: Aligha az egész ellenzék eljárását!

. . . hogy január 14-én az ezen oldalon ülő képviselők eljárásáról azt mondja, hogy az az alkotmány szellemét sértő, frivol és embertelen eljárás. Frivol: magyarul úgy hívják, ledér. A frivol szó legalább jól hangzik azok fülének, a kik nem értik, magyarul azonban

ledért jelent. Tehát embertelennek és ledérnek nevezte az ellenzék eljárását. Január 21-én azt mondotta, hogy teljesen meddő időfecsérlés az, a mit mi csinálunk; márczius 30-án pedig ezt: »a rombolás, pusztulás áldatlan munkája az, a mit a képviselő urak véghez visznek és valóságos tatárjárás«. Azután itt van az, a mit a polgármestereknek mondott, a mire báró Bánffy Dezső t. képviselőtársam is hivatkozott, hogy t. i. az, a mit a nemzet csinál — tehát nem is az ellenzék, hanem a nemzet — mérges vagy mérgezett illuziókból támadt részegség! (Zaj balfelől.)

Hát miniszterelnök ur, én kérem, hogy az ilyen kifejezések használatától tartózkodjék. Ennek nem lesz jó vége. T. képviselőtársam, ha megéri azt, hogy ezekből a kijelentésekből levonja az ellenzék az okvetetlenül levonható következtést és ha a magyar miniszterelnök kijelentése parlamentileg jogosultakká teszi a szavakat és ezek használatát: akkor ennek a vége nagyon szomorú lesz, mert akkor azután a magyar parlament méltósága, a magyar alkotmány tisztelete alá fog szállani. (Ugy van! Ugy van! a baloldalon. Felkiáltások jobbfelől: Hát a házszabályok!)

Hát miniszterelnök ur és önök, t. többség, legyenek azzal tisztában, hogy az ellenzék ezeket nem tűri el és a megfelelő megtorlás be fog következni. (Helyeslés a baloldalon.)

SRÉTER ALFRÉD: Ugyan! Ugyan! Még ők panaszkodnak! (Zajos felkiáltások balfelől: Víz az öregnek! Elnök csenget.)

Hát Sréter t. képviselőtársam szíves figyelmét egy körülményre akarom felhívni. (Halljuk! Halljuk!) Ez az én részemről nem panaszkodás, mert én bár panaszos szavakat is tudok használni, de nem akarok, mert e nélkül is tudom érvényesíteni azt a tehetségemet, a mi kicsi van. De arra akarom figyelmeztetni t. képviselőtársamat, hogy egészen más az, ha ilyen kijelentést olyan képviselő tesz, mondjuk, a pillanat hevében, a szenvedély fellobbanása alatt, a kinek neve a külföld előtt nem ismert és egészen más, ha ilyen kifejezéseket Magyarország legelső méltósága és tisztviselője arról a helyről használ. (Ugy van! Ugy van! a baloldalon.)

SRÉTER ALFRÉD: Önöknek egész parlamenti viselkedésére volt ez a válasz!

És t. képviselőtársam figyelmét még egy más körülményre akarom felhívni. (Halljuk! Halljuk!) Olyan államférfiúnak joga volna, — bár joga annak sincs, de elnézné a nemzet, — hogy ilyen szavakat használjon, a ki nagy vívmányokat hozott nemzetének, a ki mögött nagy, dicső és hősi mult áll, a ki csatákat nyert nemzete számára, a ki annak alkotmányát, szabadságát biztosította, jövődjét és jelenét megerősítette, nemzeti önértékét hiven szolgálta. Ilyen államférfiúnak talán elnézné az ellenzék és talán megbocsátanók. De a miniszterelnök ur még most nem olyan államférfiú, még most e nemzetnek nem hozott egyebet, mint megaláztatást! (Ugy van! Ugy van! a baloldalon) és még csak anyagi erőnknek a kiszivattyuzását tette lehetővé idegen

érdekek számára. (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Osztrák érdekek!) Tehát olyan programpontokkal állunk szemben, a melyekből ugyan egynek, kettőnek megvalósítása torzul meg van kísértve, a többi kérdésről hallgat az irás és az idő és hallgat a kabinet. Még ez semmi érdem, sőt még az is kérdés, hogy a hely elfoglalására volt-e elég érdem? De a nemzet érdekében még végrehajtva, felmutatva, a nemzet története könyvébe, sziveinkbe beiktatva még semmi sincs, semmi vívmány, önértékünknek, becsületünknek semmi tisztelete. (Igaz! Ugy van! balfelől.) Ilyen hangon, ilyen eredmények után fiatal ember, fiatal miniszterelnök nem beszélhet így ezzel a nemzettel.

GRÓF TISZA ISTVÁN miniszterelnök: Nem a nemzettel. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy zaj balfelől.)

OLAY LAJOS: Eddig ő leczkértetett mindig, most meg-leczkértetik őtet! Eötvösnek feleljen!

Bizonyos, hogy jövőre is lesznek még heves viták, becsületes, buzgó küzdelmek, harczok, legalább erről az oldalról, önök majd csak türik azokat a harczokat, (Derűtlenség a baloldalon) s rábizzák szerencsétlen miniszterelnökökre, hogy az maga védelmezze meg ügyüket. De ha ezektől a szavaktól mi megmenekülünk, ha ezek a szavak nem röpködnek felénk a miniszterelnöki székből, — mert hiszen Gajári Géza t. képviselőtársamnak azt megbocsájtjuk — (Derűtlenség a bal- és szélsőbaloldalon) akkor azok a harczok és azok a küzdelmek tisztességesek lesznek és — hogy szokott szóval éljek — parlamentárisak. De ha marad ez az eddigi

szokás, a mely egyedül a miniszterelnök ur szokása, — az elődeié nem volt — akkor én — igaz, hogy a jótállásomat nem is kérték ebben a dologban — jót nem állok semmiért, hogy jövőre mi következik; nem lesz mindig 30 fok meleg és aratási idő. (Helyeslés balfelől.) Ezt ne felejtse el a t. miniszterelnök ur!

UGRÓV GÁBOR: Majd megjön a cséplés ideje is! (Derűtlenség balfelől.)

De van még a miniszterelnök ur 9 hónapos múltjában olyan dolog, a melyet én meg nem tudok bocsátani. A miniszterelnök urnak sok nyilatkozatában, sok felszólalásában, melyet miniszterelnöki és képviselői székéből tett a mult év május, junius havaiban, részint szóval, részint írásban, részint itt, részint Nagyváradon, részint az ugrai kerület választóihoz intézett levelében, vannak nyilatkozatai, a melyekben fenyegeti a nemzetet elpusztulással, tönkremenéssel, végveszéllyel . . .

HOCK JÁNOS: Golyóval és akasztófával! (Igaz! Ugy van! balfelől.)

Azt nem hallottam! (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: A klubban mondotta!) . . . a mely nyilatkozatokból az tűnik ki, hogy neki Magyarország fennmaradásában, a magyar nemzet jövőjében semmi hite nincs. (Ugy van!) Például november 26-án azt mondja: »a magyar nemzetet megmentjük attól, t. i. ha mi ellenzék az ő tanácsát elfogadjuk, hogy a világ csufjára, saját szégyenére, saját fiainak örülete vigye bukásba.« Azt mondja november 28-án: »Ez a nemzet elpusztul, ha el nem bánik az ilyen ellenzékkel.« Hirdette itt a

miniszterelnöki székéből, hogy oly meggyőződésben is vannak már sokan, hogy Lengyelország sorsára jutunk; azt mondja január 22-én: »Magyarország fennmaradására nézve a legnagyobb feladat visszavezetni a magyar alkotmányos életet a maga szebb és tisztultabb útjára.« stb. Ez alatt azt érti, és ekkor azt fejtegette, hogy mi pedig az osztrákok követeléseihöz, az osztrák javaslatokhoz ragaszkodjunk; szó nélkül fogadjunk el mindent, mert Magyarország fenntartására nézve az a legnagyobb horderejű feladat. Azt mondja január 28-án, hogy akkor vállalkozott az ország kormányának vitelére, a mikor aggodó kebellet látták többen s ő is, hogy ez a nemzet az örvény, a katasztrófa felé tántorog. (Mozgás a baloldalon.)

Hát mit csinált az ellenzék és mit csinált a nemzet? A mit különben ő maga is elismer, mert megjegyzem, t. Ház, hogy a miniszterelnök urnak nemcsak eme nyilatkozatai vannak ám a lapokban megerősítve; vannak olyan nyilatkozatai is, hogy: »Bizom én a nemzet örök erejében; bizom én a nemzet jövőjében, ha az ellenzék leszerel (Élénk derűtlenség a bal- és szélsőbaloldalon) és ha elfogadja az én javaslataimat.« stb. Ilyen nyilatkozatok is bőven vannak, sőt mondhatom, szép alakba öntött, hangulatos nyilatkozatok is vannak közöttük. De amolyanok is vannak, pedig ha Ausztria, a külföld, nemzetiségeink és a dinasztia — e négy czim alá foglalhatók legkomolyabb ellenségeink — látják azt, hogy a magyar kormány feje, a magyar képviselőház legelső embere, Magyarország első tiszt-

viselője és legnagyobb méltósága így beszél Magyarország jövőjéről, életéről, fennmaradásáról; hogy minket Lengyelország sorsa fenyeget, hogy mi a bukás, a katasztrófa elé megyünk, ha ilyen nyilatkozatokat a magyar miniszterelnöktől hall az ellenség, künn és benn az országban: micsoda vélekedésben lesznek akkor ellenségeink e nemzet erejéről és becsületéről? (Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)

Hiszen akkor kénytelenek elhinni, hogy itt csak ugyan minden becsületes ember részeg disznó, (Derültség a bal- és szélsőbaloldalon), hogy itt minden hazafi őrzöng; akkor kénytelenek ezt elhinni, ha ilyen kérdésekben olyan tanukat kapnak, mint a magyar miniszterelnök. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.)

T. miniszterelnök ur, arra kérem, ne versenyezzen ön Lueggerrel, Bécs polgármesterével (Helyeslés balfelől) a magyar nemzet életének, életerejének és jellemének festésében! A ki a nemzet jövőjéről olyan kishitét táplál, mint a t. miniszterelnök ur, annak nem szabad a nemzet vezetésére vállalkoznia. (Ugy van! Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)

UGRON GÁBOR: Menjen kolostorba!

Ha valaki olyanra vállalkozik, a minek sikerében maga sem hisz: mi lesz akkor annak a vállalkozásnak és vezetésnek következménye? Ezek, miniszterelnök ur, magasabb erkölcsi tekintetek, de az ország vezető államférfiának, kormányzójának ezektől eltekintenie nem szabad! (Ugy van! a baloldalon.) Neki saját nemzetét kicsinynek, örültnek, nyomorultnak, tatárjárásnak festeni

a világ előtt sohasem szabad! (Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.) Ez az ellenzék pedig, a mely itt van, ez a magyar nemzet. (Ugy van! Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon. Derültség és ellenmondások a jobb- oldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)

GRÓF TISZA ISTVÁN miniszterelnök: No, ennél jobban a magyar nemzetet ugyan le nem kicsinyithette senki!

NESSI PÁL: Azok ott oláhok, tótok és szászok, ezek: magyarok!

ELNÖK: Csendet kérek!

KUBIK BÉLA: A szászok nem ülnek itt a mi sorainkban! Nem becézi innen őket és a kedves horvát testvéreket senki!

Bocsánatot kérek, t. Ház, hogy ilyen magyarázatokba bocsátkoztam e kérdések felett, de nekem igazat kell, hogy adjon mindenki, a midőn azt állítom, hogy erre a térre a miniszterelnök ur terelte a mi tanácskozá- sainkat, (Ugy van! a szélsőbaloldalon) és hogy ezen a téren lehetetlen, hogy mi tovább is hallgassuk és engedjük, hogy az ellenzéssel így beszéljen.

Áttérek — lehetőleg rövid leszek — magára az udvartartás tüzetes kérdésére. (Halljuk! Halljuk! a szélsőbaloldalon.) Ismétlem, nem fogadhatom el a törvényjavaslatot, nem fogadhatom el a tételt. A tétel, ha jól tudom, abban áll, hogy a mai udvartartás költségei 2 millió korona évi teherrel emeltessenek, sőt még visszamenőleg a múltba is. A miniszterelnök ur bizonyára jól tudja, sőt az aktákat kezelvén, jobban tudja mint én, hogy az udvartartási költségeknek utolsó

emelése 1872-ben terjesztetett elő, 32 évvel ezelőtt. 1873-ban szavaztuk meg.

UGRON GÁBOR: Én ellene szavaztam!

Hát a t. miniszterelnök ur, hogy emlékszik-e, nem tudom — e pillanatban, ha bizonyításra szólít fel, aktaszerűleg bizonyítani nem tudom, de én határozottan úgy emlékszem, hogy az akkori pénzügyminiszter az országgyűlés pénzügyi bizottsága elé részletes előterjesztést tett az udvartartási költségek egész állományának hova fordításáról. Indokolta tüzetesen, nemcsak üres beszéddel, — azaz nem mondom üres beszéddel, hanem nemcsak pusztán beszéddel indokolta, miért van szükség az udvartartásnak költségemelésre, a mely 1 millió forintot tett ki. Felhozta, mennyi volt az udvartartásnak hátraléka és mily nagyok adósságai; akkor felmerült azon kérdés — mert a pénzügyi bizottság jelentése tüzetesen tárgyalatott — hogy ő Felsőge a király, vagyis dehogy a király (Zaj jobbfelől. Halljuk! Halljuk! a szélsőbaloldalon) hanem, hogy ő Felsőge a király nevében azok az urak, a kik az udvartartást csinálják, mire pazarolják Magyarország pénzét. Pedig nem is épen urak ám azok! A mint a rábaközi példaszó mondja: nem mind ur ám az, a ki felházban lakik. Ez az igazság ám amaz urak legnagyobb részéről, a kiktől a királyi udvar áll. Cseléd ám azoknak legnagyobb része. S harminczkét év előtt tisztán láthattuk, hogy azok, az udvartartási cselédek, miként pazarolják Magyarország pénzét, mire, mily czim alatt, mily összegben, s akkor a pénzügyi bizottság előtt kistült,

hogy például pusztán jótékonyági, közművelődési, közoktatási, diszítési és nem tudom micsoda czélokra az udvartartás Ausztriának adott évenként 900,000 forintot, Magyarországnak is adott, de csak 25—30,000 forintot. De azért nekünk ép úgy kellett 1 millió forinttal emelni a költséget, mint a hogy az osztrákok tették.

Hová tették, nem tudom, mert az osztrák dolgokat evidenciában nem tartom; hiszen ha tették, tehették. Már most akkor paktum jött létre, talán az első és utolsó paktum, a melyet elv szerint helyeseltem, de gyakorlati tartalmára nézve akkor sem, hogy ő Felsőge pedig legyen köteles — nem ezzel a szóval mondták, mert ez nem udvarképes szó (Derültség) — hanem legkegyelmesebben méltóztassék ezentúl Magyarországnak művészeti, közművelődési, jótékonyági és egyéb nemzeti nem tudom micsoda czéljaira évenként ugyanakkora összeget fordítani, mint a mekkorát Ausztria számára fordít. Teljesen határozottan emlékszem, mert a bizottsági tárgyaláson jelen voltam; lehet, hogy az akkori sajtóban van nyoma, hiszem, hogy a képviselőház tanácskozásaiiban is van nyoma, hogy akkor a kormány az ország pénzére való tekintettel a Felsőge nevében ilyen javaslattal, ilyen indokkal, ilyen jóakaratu kéréssel jött a nemzet törvényhozása elé. Nem pedig azzal, hogy fizessenek, mert meg kell lennie, és fizessenek még az elmúlt időkre is 2 millió korona emelést.

Hogy áll ez a dolog? A tisztelt miniszterelnök ur azt jól tudja, hogy ő Felsőge, a mi dicsőségesen ural-

kodó, alkotmányos királyunk, a miniszterek intézkedéseit annyira ellenőrzi, akár a rendelkezési alap, akár saját tárczáik körében, hogy ha 20,000 forintnál nagyobb pénzösszegig terjedő kötelezettséget, adományt, vagy ajándékot, vagy szerződést kötnek a miniszterek, azt ő Felsége elé kell terjeszteni, mert ő Felsége legfőbb felügyeleti és ellenőrzési, rendelkezési és jóváhagyási jogát gyakorolni akarja. Már pedig akárki akármilyen véleménynyel legyen akármilyen felséges urról, a ki szabadon futkározik ezen a világon fel és alá, a magyar nemzet van annyi, mint Ferencz József, s ez a nemzet mindig van annyi, mint akármelyik király. S ha a király fenntartja magának méltán azt a jogot, hogy a költségekkel szemben, a melyek időnként felmerülnek, a 20,000 forinton túlterjedő lényeges kiadásokat, adományokat, ajándékokat látni akarja, hogy jóvá hagyhassa, vagy jóvá ne hagyja, nekünk azt a 11 milliót látnunk kell. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.) E nemzet jogának és méltóságának kell annyinak lenni, mikor saját pénzéről van szó, mint a mennyi annak a királynak van, a mikor a mi pénzünkről van szó. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.) Tessék a nemzet elé arról a tizenegy millióról részletes költségvetést terjeszteni, mire kell, mert vaktában, bolondjára, részeg fővel, örülten — mert akkor lesz a nemzet örült — azt meg nem szavazza, (Élénk helyeslés és tetszés a bal- és a szélsőbaloldalon) mikor még látnia sem szabad, hogy hová lesz hát az ő 11 milliója.

Ezer kifogásom és okom van arra, hogy el ne fogadjam e javaslatot; ez okaim tulnyomó részét előttem szóló képviselőtársaim már elmondották. De ez az egyetlen ok elég nekem arra, hogy mindaddig, a mig ebben javulás nem történik, a mig a kormány ő Felségének 11 millióra terjedő költségvetését az utolsó sarkantyus huszárosizmáig, a mi neki kell, ide nem terjeszti, — önök számtalanszor hivatkoznak angol példákra, pedig az angol parlament, a mig utolsó zsebkijadását nem ismeri a királynak, egy krajczárt sem ad neki — a mig nem látom a költségvetésben, hogy mire kell ez a 11 millió, azt meg nem szavazom, mert az udvari szolgák kezére a nemzet keserves pénzét nem bízom. (Zajos helyeslés, éljenzés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon. Szónokot számosan üdvözlék.)

A HÁZSZABÁLY KÉRDÉSE.

I.

A BESZÉD TÖRTÉNETE.

1.

(A hárszabály fontossága. — Miért nem keszdeményessem a hárszabály-karcsot előrelátásom dacára? — Gróf Tisza István indítványa 1804 március 5-én. — Az indítvány tartalma. — Gróf Tisza értekezési beszéde. — Thaly Kálmán bekeajánlata. — Az 1904-ik évi törvényhozási alkotások.

A beszéd nagy jelentőségű; mondhatom, történelmi érdekű, noha se alakilag, se tartalmilag nem tartozik kiválóbb beszédeim közé. De azon a határon hangzott el, azon a napon, a mely közel negyven évi békés, alkotmányos életünket a zavartól, az alkotmányi viszonyok megháborodásától, az alkotmány felfüggesztésétől s általában állami létünk súlyos vonaglásától, talán halálos betegségétől elválasztja.

A beszéd ezime is fölötte szerény, mondhatni semmi különös figyelmet nem érdemel, semmi különös várakozást nem gerjeszt az olvasóban. A nemzet életében s történelmében végre is parányi tünet az a kérdés,

vajjon minő hárszabályok közt mozog a törvényhozás képviselőházának tanácskozási rendje. Soha a nemzetek alkotmányát és szabadságát a miatt súlyos veszedelem nem érte, még csak nem is fenyegette. Csak a mi országunk különös államjogi helyzete, melyhez hasonló nincs és sohase volt a világon, csakis ez idézhette fel azt a rettentő vihart, mely fölöttünk éveken át tombolt s alkotmányos életünk majd minden kincsét elpusztulással fenyegette s a mely az 1906-ik év tavaszán megállapodott ugyan, de a melynek súlyos és fájdalmas következményeit önállóságunk, szabadságunk és nemzeti önbizalmunk összezsugorodásában ma is érezzük s a mely még mindig nagy veszedelmek csiráit hordja méhében.

Azonban kiesiny okok nagy következményeket nem szűlnek. Bármily kisszerűnek látszik is az alkotmány sérthetetlenségének s a szükséges és jótékony közszabadságoknak biztosítékai közt a népképviselők hárszabálya és tanácskozási rendje: végre is ezekkel függ össze, sőt jelentékeny részben ezektől függ a szólás-szabadság, a törvényhozók függetlensége s a nemzet akarat szabad és hű nyilvánulásának lehetősége. Tehát a hárszabály-kérdés mégis igen nagy kérdés s ha ezt súlyos belső betegségek fenyegetik: annak mindig nagy következményei lehetnek. De ha valósággal fenyegetik, annak is kétségtelenül nagy oka van.

A nemzet nagy tömegei nem láttak tisztán s tökéletes és biztos ösztönnel nem érezték meg időnként, mi készül, mi történik. Ma se látnak még világosan. Még

ma se tudják, ma se akarják elhinni, hogy a magyarság erejének megbénítása, Ausztria állami gépezetének kiterjesztése s abba Magyarország állami létének alárendelt géprészletként való beillesztése volt tervben is, készülőben is. A több százados habsburgi beolvasztási törekvés, az 1867-iki alkotásoknak minden nemzeti és önállósági tartalomtól való megfosztása: ime ez volt kitűzve a törekvések vége gyanánt s erre szolgált volna egyik eszközül és módul a képviselőház ház-szabályainak vaskos módosítása s az ezek által biztosított szabadságok eltörlése.

Engem a gondviselés éles látás képességével ruházott föl oly dolgokban, melyekre különösen figyelek; magyarságunk sok dolga is ezek közé tartozik. Nyomban észrevettem, Tisza István gróf kormánya mit akar e ház-szabály kérdésével. Az egész kérdés történetében jelentékeny cselekmények nagy részét nekem kellett végezni. Sokat láttam, sokat észleltem, sok munkát teljesítettem. Az ellenzésnek, a bírálatnak, a nemzet fölvilágosításának feladata volt különös tisztem. Mindjárt kezdetben nem tudtam teljes buzgóságot kifejteni. Nem követelte egyéni és politikai helyzetem. Nem voltam pártvezér, a kezdés kötelessége nem hárult vállaimra. De ha lehettem volna is, élemedett korom, irodalmi sok irányu munkásságom s kényelmességet kedvelő hajlandóságom miatt arra a szakadatlan fáradozásra s szünetet nem ismerő buzgóságra semmi esetben se vállalkoztam volna, a mely nélkül tisztes pártvezérséghez jutni csaknem lehetetlen. Anyagi helyzetem se

tűrte volna a nagy áldozatokat, pedig ezekre is szükség lett volna; izlésem és erkölcsi felfogásom pedig mindig irtózott a benső rokonszenv hián levő szövetkezésektől, a pártvezérség megszerzése pedig ezek nélkül a mostani viszonyok közt szinte lehetetlen. A közéletnek elszánt közharczosa maradtam tehát, a mi egyéni természetemmel legjobban összevágott.

Sohase szüntem meg figyelmeztetni a nemzetet, mit akarnak a ház-szabály kérdésének bolygatásával. Ez a beszédem is lényegesen e körül mozog. Azonban én nemcsak kortársaim számára, hanem a jövő nemzedékek számára is törekszem írni, azért kell a ház-szabály kérdésének történetét nagyobb részletességgel feljegyznem, mint beszédem története talán szükségessé tenné.

Már báró Bánffy Dezső kormánya alatt 1897-től kezdve emlegették a ház-szabály módosításának szükségességét, de Bánffy a legfontosabb közszabadságok egyikének sérthetlenségét tartá szemé előtt s azért a kérdésnek még csak komolyabb megfontolását se tartotta szükségesnek. Őt felette rút s eddig példátlan mesterkéltségű obstrukció buktatta meg nagy részben és pedig megfelelő ok és szenvedély nélkül. Az utána következő Széll Kálmán kormánya alatt, okulva a közvetlen s közeli tapasztaláson, 1899-ben módosították a ház-szabályokat, de a szólási és tanácskozási szabadságot s a képviselői függetlenséget a módosítás nem sértette. Széll Kálmán hadügyi előterjesztései miatt heves viták támadtak minden fontosabb kormányjavaslat fölött, tehát úgy az ő kormányzatának utolsó idején, mint

gróf Khuen-Héderváry Károly kormánya alatt is a szabadelvű kormánypárt számítóbbr és vérmesebb elemei folyton emlegették, hogy szigorubb ház-szabályokra van szükség. Ezek közé tartozott már több év óta gróf Tisza István is, a kinek kormányzása alatt, a mint kormányát az 1903-ik év második felében megalakította, bizonyos nyilatkozatok sajtóban, pártgyűléseken s képviselőházban folyton sürgették a ház-szabályok szigorubbá tételének kívánatosságát, sőt szükséges voltát. Csakhamar 1904. évi márczius 5-én a képviselőház ülésében gróf Tisza István kormányelnök előterjesztette ház-szabálymódosító indítványát.

Az indítvány következő:

INDITVÁNY.

Tekintve, hogy a jelenleg érvényben álló ház-szabályok a képviselőház egy része által rendszeresen üzött obstrukció által előidézett változott helyzetben céljuknak többé meg nem felelnek és azok további fenntartása a nemzet legszentebb érdekeit és magát az alkotmányt is végveszélylyel fenyegeti, minélfogva egy oly szerves ház-szabályreform megalkotása, mely a szólásszabadság sértetlen megóvása mellett a képviselőháznak rendjét, méltóságát és munkaképességét biztosítsa, égetően sürgős szükségét képez: tekintve másrészt, hogy ugy magának ezen ház-szabályreformnak keresztülvitele, mint az állam mindennapi szükségleteinek kielégítését célzó és az ország mérhetetlen kárára elintézetlenül feltorlódtott törvényjavaslatok

gyors letárgyalása s ezáltal összes alkotmányjogi és közgazdasági viszonyainknak a fenyegető anarkiából való megmentése csak ugy remélhető, ha a létező ház-szabályoknak e célból ideiglenes hatálylyal bíró rendkívüli intézkedésekkel való kiegészítése utján a nemzeti akarat gyors érvényesülése biztosítottatik, a következő indítványt adom be:

Határozza el a Ház, miszerint az 1903. és 1904. évi indemnitási, költségvetési és ujonczmegajánlási, valamint az ujonczlétszám változatlan megállapítására vonatkozó javaslatok, továbbá az ország pénzügyi és közgazdasági viszonyainak egy évnél hosszabb időre nem terjedhető ideiglenes rendezését célzó törvényjavaslatok és a megalkotandó új ház-szabálynak, mely azonban a törvényjavaslatok érdemleges tárgyalására vonatkozólag a klotürt nem hozhatja be, letárgyalásának tartamára, de legfeljebb egy évig terjedő hatálylyal a létező ház-szabályok akkép egészítettnek ki, illetve módosítottanak, hogy az elnöki előterjesztések tárgyában a benyújtott törvényjavaslatok előzetes tárgyalását illetőleg a Ház legfeljebb két szónok meghallgatása után egyszerű szavazással dönt és ez alkalommal a törvényjavaslat előzetes tárgyalásával megbízott bizottság jelentésének behozására záros határidőt tűznek ki, az egyes javaslatok tárgyalása megkezdésekor vagy azok tárgyalása közben ötven képviselőnek az elnökhöz írásban beadott indítványára vita nélkül egyszerű szavazással meghatározhatja az azok letárgyalására szánt időt, melynek letelte után további tanácskozásnak,

vagy bárminő kérdés közbevetésének helye nincs. Az összes határozatok vita nélkül, egyszerű szavazással és a 288. szakasz 4., valamint a 230. szakasz második bekezdésének hatályon kívül helyezése mellett hozatnak meg, a harmadszori megszavazás nyomában a részletekben való elfogadás után foganatosítandó és az ülés fel nem oszlatható, míg a javaslat részleteiben is el nem fogadtatott. A 203. szakasz utolsó bekezdése hatályát veszti; minden ülés a napirendre tűzött javaslat tárgyalásával veszi kezdetét; e tárgyalás semmiféle okból és ezímen a napirend tárgyalására szánt idő letelte előtt meg nem szakítható és a 196., 197., 204. és 206. szakaszokban körülírt teendők ezen idő letelte után az ülés végén intézendők el. A 207. és 223. szakaszoknak a tárgytól való eltérés kérésére, valamint a zárt ülés megtartására vonatkozó határozmányai hatályon kívül helyeztetnek. Az elnök a 215. és 226. szakaszok alapján való felszólalást, ha ilyen felszólalások az idő kihuzása céljából történnek, egyáltalán megtilthatja. Végre, a mennyiben a 255. szakaszban említett rendzavarás, valamint az elnök elleni engedetlenség egyéb eseteiben azonnali intézkedés szüksége forogna fenn, az elnök azt vagy azokat, a kik a rendzavarást vagy engedetlenséget folytatják, az ülésből kitiltja s ezen határozatát, valamint a Háznak a mentelmi bizottság javaslata alapján hozott kizárásai határozatait foganatosítani tartozik, egyuttal az ügyet a mentelmi bizottsághoz teszi át, melynek a 255. szakaszban körülírt rendszabályoknak a rendzavarókra és

engedetlenkedőkre való alkalmazását czélzó indítványa a Ház legközelebbi ülésében a bizottság többségi s esetleg kisebbségi előadójának meghallgatása után vita nélkül egyszerű szavazással döntendő el.

* * *

Ez indítvány csak futó áttekintésre is mintegy tizenöt új és felette fontos rendelkezést javasol a nélkül, hogy a rendelkezések különböző tárgyára, irányára és fontosságára való tekintettel ama rendelkezések önálló szakaszokban vagy pontokban szövegeztettek volna. Ellenkezik ez a törvényszerkesztésnek mind elméleti, mind gyakorlati törvényeivel. Miként lehessen ezt ötödfél száz képviselőnek gondosan letárgyalni s miként szólhat minden egyes képviselő tizenöt különböző természetű fontos javaslatról egy beszédben.

Mindezt azért gondolta ki a kormány elnöke, hogy a tárgyhöz minden képviselő csak egyetlenegyszer szólhasson, részletes vita ne lehessen s minthogy kevés embernek izlése, gondolkozása és tanulmánya terjedhet ki egy időben, egyszerre annyiféle különböző tárgyra: ennél fogva még az általános vitától is visszariad az ellenzék tulnyomó része.

A javasolt rendelkezések fontosabb pontjairól beszédben van szó.

Az indítvány szükségességét azzal indokolja a kormányelnök, hogy a most érvényben álló házszabályok — további fentartása a nemzet legszentebb érdekeit és magát az alkotmányt is végveszélylyel fenyegeti.

Súlyos szó, szinte félelmet gerjesztő, ha az ország kormányának elnöke ejti ki nyíltan a törvényhozás előtt. S ártalmas a nemzet tekintélyére nézve úgy bent, mint kint még akkor is, ha nem igaz. S nyilván semmivel se indokolta a kormány elnöke azt a borzasztó veszedelmet, noha ezentul is ismételve nagyon sokszor hangoztatta.

Például öt nap mulva, márczius 10-én. E napon pártját értekezletre hívta össze, mert az indítványt a következő napon kellett volna indokolnia a képviselőházban. Az értekezleten egyebek közt ezt mondá párt-hiveinek meggyőzésére:

„Én fájó szívvel látom, hogy a magyar nemzet sorsa ismét lejtőre jutott. Én nyílt szemekkel látom az örvényt, a mely lábaink előtt tátong, a melybe feltartóztatlanul belerohanunk, melybe feltartóztatlanul bele fogunk sodortaini, hacsak nem lesz bennünk bátorság, nem lesz bennünk hazafiúi belátás, nem lesz bennünk erkölcsi erő szembeszállani még bizonyos tetszetős jelszavakkal, tetszetős látszatokkal is és megmenteni a nemzet számára a békés, a biztos fejlődésnek kínálkozó eszközeit. Őseink bölcsesége 1867-ben egy óriási, világtörténelmi megpróbáltatásnak szenvedései között megmentette, életre keltette a magyar alkotmányosságot és megszerezte annak olyan biztosítékait, melyekkel négyszáz év óta ez a nemzet nem dicsekedhetett. A mi nemzedékünknek sokkal könnyebb, sokkal enyhébb, nem mondom, hálásabb feladat jutott: tovább élni ezen a biztos

alapon, a melyet elődeinknek hősiessége, önfeláldozó hazaszeretete, bőven kiontott vére teremtett. Siralmas volna ennek a nemzedéknek szerepe a világtörténelem ítélőszéke előtt, irtózatos volna a felelősség, a mely reá háramlanék, szégyen, guny, megvetés tárgyát kellene, hogy képezze, ha az, a mit apáink oly nehéz viszonyok közt szereztek, a békének, a biztonságnak, az összhangnak mai boldog korszakában, a mi tehetetlen kezünkben szétmállanék. Ebben a meggyőződésben, ettől a tudattól áthatva és avval az erővel, a melyet egy nagy, szent és igaz ügynek szolgálata nyújt, ajánlom a képviselőháznak indítványom elfogadását.

Ime e dagályos szavak. A szenvedélyes buzgalomnak, a kitörő hazafias fájdalomnak, a jövő komor képén elborult léleknek szólás-mondásai. Gróf Tisza István nem érzélgős egyéniség, hanem hidegen fontolgató lélek, — ily hangon beszélni nem az ő természete s több mint félszázad óta nem is az államférfi kormányzó szokása. De a nagy veszedelem okait most se sorolta föl. Nem is sorolhatta. Döntő czáfolattal jött rá ez az esztendő.

Következő napon lett volna az indítvány tárgyalása megkezdve. Kossuth Ferencz nem volt jelen betegsége miatt a képviselőházban, Thaly Kálmán helyettesítette, mint a függetlenségi párt tiszteletbeli elnöke. Szót kért:

„Kérve-kérem — ugymond — a miniszterelnök urat, hogy ha ezen oldalról az utolsó pillanatban még garancia nyújtatik az iránt, hogy a visszavontnak

jelzett ujonczozási törvényjavaslatot hirtelenében keresztülboesátjuk: akkor mentse meg ezt a szerencsétlen országot attól, hogy a házzsabályokért rendkívüli elkeseredéssel vivandó nagy, végzetes harcznak menjünk elébe. Ezen a módon még kiegyenlíthetnek minden ellentétet az utolsó pillanatban. Kérve-kérem tehát én ősz fejjel, őszinte szívvel, békés akarattal, mélyen megindulva a t. Háznak minden oldalát, nehogy szememre vethessék valaha nekem, a ki pártelnököm betegsége folytán őt itt most helyettesitem és szemére vethessék a függetlenségi pártnak azt, hogy a békejobbot oda nem nyújtottuk volna még az utolsó pillanatban is.

Nyomban felszóllalt Thaly szavainak elhangzása s a zaj lecsillapulta után gróf Tisza István.

•Erre a legtisztább hazafiságtól sugalmazott felszólításra minden gondolkozás és habozás nélkül kijelentem, hogy a mennyiben a Ház minden oldala részéről kötelezettség vállaltatott arra, hogy az 1903. évi ujonczok megajánlására vonatkozó törvényjavaslatot a lehető legrövidebb idő alatt keresztüleresztik . . . (Halljuk! Halljuk! Nagy zaj és nyugtalanság a bal- és szélső-baloldalon.) Mondom, a mennyiben egy ily világos kötelezettség vállaltatnék a Ház minden oldala részéről: én kész vagyok a házzsabályok ideiglenes módosítására vonatkozó indítványomat visszavonni, a — sajnálatomra — most már visszavont törvényjavaslatokat azonnal újra benyújtani és azok további alkotmányos tárgyalását kérni.

Thaly és Tisza szavaira nemes felbuzdulás vett erőt az összes pártokon. Békesség támadt a pártok és képviselők közt, a kik még csak imént csaknem dühös ellenségül tekintettek egymásra. A függetlenségi párt két árnyalatból állott. A mindig békülő s harmadfél év alatt már többszörösen leszerelő Kossuth-árnyalatból s a most különösen harczias Lengyel Zoltán és Polónyi-féle árnyalatból s mind a kettő komolyan készen volt a békére. Így volt az Ugron-párt, a Nemzeti-párt, a Nép-párt s a kiseded Bánffy-párt is. Magam is örömmel láttam e fordulatot már azért is, mert ebben gróf Tisza István vészjósló szavainak egyenes czáfolatát láttam. S valósággal azt kezdtem hinni magam is, hogy Tisza gróf is véglegesnek tekinti a békét s megáll azon a végzetes uton, melyen megindult.

E hitemben a tavasz és nyár eseményei nyilván megerősítettek. Az 1904-ik év gazdagon termette a törvényeket. Az ellenzék becsülettel állta a kötést s például az 1903. évi ujonczjutalékról szóló törvényjavaslatot alig két huszonnégy óra alatt elfogadta. Törvénytárunk összesen harminczkilenc törvénnyel gyarapodott a nyári szünet előtt. Sok fontos törvény is. Két költségvetési törvény készült el, az 1903-iki és 1904-iki. Máskor hónapokig szokott tartani egynek egynek tárgyalása. Kilenc helyi érdekű vasutiktattatott törvénybe. Az állami és vármegyei alkalmazottak s a községi és körjegyzők fizetéses illetményei új szabályozást nyertek, valamint az állami vasutak alkalmazottainak illetményei is. A katonai nevelő- és

képzőintézeteknél újabb 1073 állami alapítványi hely rendeztetett be magyar ifjak részére s az oktatásban a tiszteknél a magyar nyelv bővebb érvényesülést nyert. Fontos és érdekes tárgy egyéb törvény is készült.

Gróf Tisza István személyét és politikai egyéniségét az ellenzéki pártok nem kedvelték. Nem is adott rá okot, holott arra, hogy ne kedveljék, már gyűlölködő, ócsárló, kicsinylő gyakori beszédével is sok alkalmat nyújtott. És mégis meggyőződött ő maga is, hogy mindaz a hajmeresztő dolog, melyet az örökös obstrukcióról beszélt, csak üres rémlátás s hogy oly kormány, mely igazságra törekvő módon kezeli az ügyeket s mely az ellenzékkel szemben férfiasan, de egyuttá gyöngéden és méltóságosan folytatja az eszmék harcát, az életben levő hárszabályok segélyével megóvhatja az ország érdekeit, sikeresen szolgálhatja a fokozatos fejlődés ügyét s növelheti a parlamentnek s általában az alkotmánynak tekintélyét és méltóságát.

2.

(Az ugrai levél. — Minő gondolkodás birta erre gróf Tisza Istvánt? — A levél egyik pontja. — Gróf Tisza november 3-iki értekezleti beszéde. — A 21-es házszabály-bizottság. — Gróf Tisza november 14-iki értekezleti beszéde. — Beszédem. — A Danólféle indítvány. — Ennek ismertetése.)

Azonban a mi bekövetkezett, azt bizonyítja, hogy gróf Tisza István nem ezt a tanulságot szerezte az 1904-ik év békés és sikeres törvényhozási munkálkodásából. Az ugrai levél s a mi azután történt, leg-

alább azt bizonyítja, hogy a béke, melyet ő az ellenzékkel márczius 11-én kötött s melyet az ellenzék híven megtartott, az ő részéről nem volt se jól meggondolt, se őszinte. Ő legalább csufosan megtörte azt.

Igaz, hogy sötét gondolatai voltak az ugynevezett obstrukcióról. Márczius 4-iki beszédében az alkotmány elpusztulását, a nemzet állami létének végveszélyét jövendőli meg, ha — mint mondja — az obstrukció tovább tart. Rémséges tünetek kápráznak szemei előtt. Nincs költségvetési törvény, tehát az államot és társadalmat fizetési zavarok fenyegetik. Nincs ujonczmegajánlási törvény, tehát az ujonczok hiánya miatt behívott tartalékos legénység szenvedése leirhatatlan. Elzüllick parlamentárizmusunk, lesülyed államunk tekintélye, szerbek és oláhok ellenséges nemzetiségi mozgolódásokba bonyolódnak.

Igy beszélt s beszéd közben két csodálatos, sőt ijesztő kijelentést tett.

»A törvények iránti tiszteletet rombolják le — ugymond — a küzdők. Bennünket is arra bírják, hogy túltegyük magunkat a törvényes intézkedésen.«

Ime az alkotmánysegzés első gondolata. Vagy legalább az arra irányuló törekvés első vakmerő vagy ha úgy tetszik, őszinte kijelentése. Az ellenzék nem tartotta egészen komolynak a kijelentést. Nyíltan bevalom, magam se. A kijelentés szerint a kormány és a többség tenné magát túl a törvényen. Vajjon, hogy lehet ezt a többségről föltenni? Hát a király hogy engedhetné meg kormányának, hogy megszegje a tör-

vényt s ezzel halomra döntse az alkotmányt? És miként lehetne ilyen merényletet elkövetni oly erős, hatalmas ellenzék ébersége és erélye ellen?

De ugyane beszéd némi jelenségeit mutatja annak, hogy a különben hidegen gondolkozó kormányelnök agyában az őrzőgö gondolkozás tünetei is pillanatonként ki-kitörnek. A parlament — ugymond — tehetetlen, guny tárgya lett ellenségeink előtt. Az ellenzéknek nemzeti küzdelme, obstrukciós harcza valóságos tatárjárás. Elkieseredett szívvvel látja a viszonyokat. — «Most már elérkezett az utolsó idő, kéri a küzdőket, álljanak meg az örület útján. A magyar nemzetnek élni kell . . . a ki ennek útját állja, azt össze kell tiporni!»

Ily hangon csak ránk zuhanó közvetlen és súlyos veszedelem idején szabad beszélni kormányzó férfunak, a kire az ország szeme néz s a kinek feladata nem a riasztás és rettegtetés, hanem a megnyugtató és kiengesztelés. Mindenesetre oktalan volt oly időben, a mikor egy hét múlva a legünnepélyesebb békekötés jött létre az ellenzékkel s a mikor a törvényhozási időszak könnyű szerrel a törvényalkotás gyümölcseit oly bőségesen termette.

Mi idézhette hát elő Tisza gondolkozásában ezt a háborodottságot, mely a legszebb béke közepén fél esztendő múlva az ugrai levelet sugalmazta?

Bizonyára az a nyomás, melyet az osztrák és habsburgi hatalmaskodó erők ránk és viszonyainkra gyakoroltak. Semmi kétségem, hogy gróf Tisza István, a mikor kormányalakításra vállalkozott, egyuttal vállal-

kozott ama katonai és pénzügyi terhek elfogadására s ama vám- és kereskedelmi viszonyoknak Ausztriával való rendezésére is, a melyre elődei, a Széll- és Khuen-Héderváry-kormányok s utódai, a Fejérváry- és Wekerle-kormányok vállalkoztak. Kormányzati törekvéseit jelző nyilatkozataiban ugyan nem mondta ezt meg világosan, valamint azt se mondta meg, hogy megfelelő ellenérték gyanánt a habsburgi politika a magyar nemzet számára semmi nemzeti vívmányt meg nem enged. De ő jól tudta ezt, valamint bizonyosnak tartotta azt is, hogy a parlament éber és hazafias ellenzékei azokat a mérhetetlen s egyelőre ki sem számítható terheket a nemzet vállaira rakni megfelelő ellenérték nélkül se könnyen, se gyorsan nem engedik. Erős, elszánt, nagy többsége daczára is félt a Széll- és Khuen-Héderváry-kormányok sorsától. Lemondani nem akart; mindenáron a hatalom birtokában, sőt annak élén akart maradni, más megoldást nem talált, tehát elvégre a hárszabályok módosításának ürügyén akarta az ellenzékét megtörni, ha mindjárt maga az alkotmány is össze lenne törve.

Igy született meg az ugrai levél eszméje.

Az ugrai levél Geszten kelt 1904-ik évi október 4-én, Tisza István gróf akkor Biharvármegye ugrai kerületét képviselte, levelét e kerület választóihoz intézte, innen nevezte el a közélet ugrai levélnek. A fővárosi lapokban október 5-én jelent meg.

A levél szövege meglehetősen hosszú s szépen és gondosan fogalmazott s jelentékeny írói tehetségre vall.

De nagy gyöngesége ennek is az, a mi a kérdésben tartott egyéb fontosabb felszólalásainak. Csak egyszerűen úgy állítja, hogy a mostani házszabályok mellett alkotmányunkat nagy veszély fenyegeti, de állítását komolyan bebizonyítani még csak kísérletet se tesz. Csak föltevéséből, csak lehetőségekből következtet a márczius 11-iki béke s az egész évi munkaszakon át nyugodtan folytatott sikeres törvényhozó munkálkodás daczára. Állításait szenvedélyes hévvel erősíti, de azok azért a figyelő és gondolkodó agyat meg nem győzik.

Főgyöngesége mégis abban áll, hogy semmiképen meg nem mondja: miért kell hát a házszabályokat oly kegyetlenül módosítani, hogy azok, a mint a márczius 5-iki indítványból kitűnik, a parlamenti szólás-szabadságot s az ellenzéki képviselők függetlenségét s tanácskozási jogait megsemmisítsék? Egyetlen szóval se utal arra, hogy a habsburgi és osztrák erők fokozása s ezzel arányban a magyar nemzeti erők csökkenése a nyilvánvaló törekvés, mely ugyan a mai ellenzék s a mai házszabályok miatt alkotmányosan nem sikerülhet, épen ezért kell a házszabályok által biztosított lényeges szabadságokat megnyirbálni.

A levél egyik pontja így szól:

„Igaz, az alkotmányos rend ez idő szerint helyreállott. De a közelmúlt minden tanulsága arról győz meg: minő ingatag alapon áll az egész parlamenti életünk. Damokles kardja függ a nemzet feje felett. Ötletszerűen összeverődő bármely kicsiny csoport megállíthatja a képviselőház egész gépezetét, gáncsot vethet

a magyar nemzetnek előretörékvő utjába, reánk zudíthatja a közelmúlt összes veszélyeit és megaláztatásait. Semmit el nem értünk, míg e szégyenteljes állapotot nem orvosoltuk. Bűnös könnyelműség és kötelességeinkről való gyáva megfeledezés volna, ha fel nem használnók a helyreállott rend első nyugodt időszakát arra, hogy megszerezzük a magyar alkotmányos élet állandó biztosítékait. A szólásszabadságot, a parlamenti viták utjáni küzdelmet parancsoló végszükség nélkül nem szabad korlátoznunk. De a magyar parlament nem lehet játékszer jelentéktelen töredékek kezében, a magyar nemzet sorsát nem szolgáltatathatjuk ki ezek szeszélyeinek.

Ime e levéllel adta hírül jó eleve gróf Tisza István az országnak, hogy ő mindenáron meg akarja változtatni a házszabályokat. És pedig annak daczára, hogy, a miként beismeri, az alkotmányos rend ez idő szerint helyreállott, úgy akarja megváltoztatni, hogy a szólás-szabadságot és a parlamenti viták utjáni küzdelmet — miként gondolatát szavakba önti — korlátozni kell. Ezt ugyan — ugymond — parancsoló végszükség nélkül nem szabad tenni, de levele más helyén mégis azt mondja, bűnös könnyelműség és kötelességeinkről való gyáva megfeledezés volna, ha a kedvező alkalmat fel nem használnók a házszabály módosítására.

A levél az összes ellenzéki pártokat nagyon meglepte, miként a dolog természete hozta magával s miként a hírlapok akkori elmékedéseiből nyilván kitűnik. A közönséges józan elme hihetetlennek tartotta,

hogy a kormány elnöke ily gyorsan és ily durván szegje meg azt a békét, melyet ő maga ünnepélyesen a parlament színe előtt kötött meg márczius 11-én. Azt meg épen nem hiszem magam se, hogy a tervezett módosítás a márcziusi indítvány borzalmas pontjai szerint legyen megint előterjesztve, hiszen ezt a kormányelnök egyenesen visszavonta, az ellenzék pedig még soha se volt kezesebb és jámborabb a kormány iránt, mint a márczius óta lefolyt félesztendő alatt.

Most már azonban gyorsan fejlődtek a dolgok.

Az őszi ülészak megkezdésekor azonnal sietett gróf Tisza István a saját pártját, a parlamenti többséget megnyerni terveinek s rábírní a házszabály szigorú módosítására. A november 3-án tartott szabadelpvüparti értekezleten hosszú, érdekes, támadó beszédet tartott, melyben egybek közt így nyilatkozik:

„A ki az én igénytelen személyiségem működését és nyilatkozatait csak a legkisebb figyelemmel is kísérte, az rég tisztában lehetett velem, hogy a házszabály-revizio kérdését a magyar nemzeti politika egyik olyan kardinális fontosságú kérdésének tartom, a melynek elodázásáért a felelősséget semmi körülmények között magamra nem vállalom. A kérdések második csoportja a Ház rendjének, méltóságának fenntartása körül forog. A ki oly szerencsés vagy oly szerencsétlen, hogy már körülbelül husz év óta tagja a Háznak és vizsgálva a magyar képviselőház atmoszférájára, hangjára, egész megjelenésére a 80-as években, azzal a mai állapotot hasonlítja össze, az valóban megdöbben

és elszomorodik. És gondolkozhatunk egyes kérdések felett bárhogyan, de magyar ember, ha belemélyed ezekben a dolgokba, lehetetlen, hogy be ne lássa azt, hogy a parlamenti hangnak ez az elfajulása, eldurvulása valósággal gyökerében támadja meg a parlamentet, valósággal a végveszedelem csiráit rejti magában egész nemzeti létünkre nézve. Mert mi lesz egész nemzeti életünkben, hogyan fejlődhetik életképesen és erőtéliesen a magyar alkotmányos élet, hogyha tiszteletet, becsületet, tekintélyt, kegyeletet nem tud ébreszteni maga iránt? Ha nem képes vonzerőt gyakorolni a haza minden polgárára? Ha nem képes megnyerni rokonszenvét és tiszteletét barátainknak és nem képes tekintélyt tartani és imponálni ellenségeinkkel szemben? És mi lesz a magyar nemzet egész jövő fejlődésével, ha a magyar parlament nem nagy eszmékért folytatott nagy küzdelmek góczpontja lesz, a mely beragyogja fényével az egész magyar közéletet, hanem ellenkezőleg a szellemi sivárságnak, a hang durvaságának, a közélet elfajulásainak válik iskolájává?.

Sok igazság van gróf Tisza István kormányelnök e panaszában és szemrehányásában. Csakhogy ez őt az utolsó években még sokkal inkább terheli, mint az ellenzéket s mint pártjában és azon kívül másokat. Soha senki se beszélt ridegebb és durvább hangon az ellenzékéről, mint épen gróf Tisza. Az ellenzéknek nálunk a ráerőszakolt keserű harcban, melyet a nemzeti jogokért és érdekekért vív, sokkal inkább el lehet nézni, ha olykor-olykor szenvedélyes szavakban

tör ki, mint a kormánypártnak vagy épen a kormány tagjainak. Az ő kezükben van a hatalom és az erőnek nagyobb része, de erősebbnek is lenni, a hatalmat is korlátlanul élvezni és gyakorolni s a mellett még az ellenzékkel durván, ridegen is bánni: az emberi lelkek benső természete hozza magával, hogy ez nemcsak ingerlő, hanem egyuttal utálatos is. Ily szemrehányással élni hát épen gróf Tisza nem volt illetékes.

A következő napon röviden indokolta indítványát, hogy a képviselőház alakítson és küldjön ki 21-es bizottságot, melyben az ellenzéknek néhány tagja is részt vegyen s mely a házszabály módosítása iránt dolgozzon ki s terjesszen a Ház elé javaslatot. Érdemleges javaslatot se gróf Tisza, se pártja nem hozott a képviselőház elé, a márcziusi pedig vissza volt vonva. A számítás az volt, hogy a függetlenségi pártnak Kossuth-féle békülékeny árnyalata bemegy a bizottságba s a szigorító módosítások egy részének legalább megnyerhető lesz s így az ellenzék többi árnyalatai is némileg meg lesznek bénítva.

Rögtön beláttam ezt, közöltem gondolatomat báró Bánffy Dezsővel s ő egy budai új-párti nyilvános lakomán nyomban kijelentette s indokolta, hogy ellenzéki férfiú a 21-es házszabály-bizottságban nem vehet részt. Ez a bátran és mereven kiejtett szó erősen hatott az összes ellenzéki pártok gondolkodására s ezért megállapodtak abban valamennyien, hogy a bizottságban nem vesznek részt, legyen a felelősség egyedül a kormányé és kormánypárté az egész javaslatért.

Az indítvány tárgyalását a parlament a következő napon megkezdette. Néhány napig folyt a vita, de nem nagy élénkséggel. Semmi jele nem mutatkozott annak, hogy az ellenzéki pártok valami nagy kezerőséggel és harcias indulattal folytatják a vitát. Biztosnak látszott azonban, hogy az indítványt el nem fogadják s a bizottságban részt nem vesznek s talán egész hónapon keresztül folyik majd a tanácskozás, mielőtt az indítvány fölött szavazás történhetnék. Pedig az ellenzék most még nem is tudja, miféle szigoritást, vitazárt vagy egyéb könyörtelen rendszabályokat léptet majd életbe a módosítás. Tisza és pártja ezt meg gondolta. S meg gondolta azt is, hogy ezzel a vitával végre se lehet elérni semmit, mert hiszen majd a kiküldendő 21-es bizottság előterjeszti jelentését s a javaslatát s a mikor ezt az ellenzék meglátják: haragjuk elemi erővel tör ki s akkor a vitának se elejét, se végét, se természetét belátni, se végeredményét kiszámítani nem lehet.

Tisza és benső hivei ennek elejét akarták venni. Azt gondolták ki, hogy ha a Ház elnökeinek valamelyikét tervüknek sikerül megnyerni, hevenyészetten határozati javaslatot nyújtanak be s azt a Ház elnöke a házszabályok lábbal tiprásának segélyével valamely furfangos módon megszavaztatja s elfogadottnak kijelenti. E határozat úgy, mint márcziusban, egyetlenegy hosszú pontból fog állani s ebben benne lesznek az összes módosítások. Előrelátható volt, hogy a parlamentben rettenetes vihar fog kitörni, de erre készen

tartják a Ház üléseit elnapoló királyi leiratot s majd a mikor hetek múlva ujjal megnyitják az üléseket, a világ s az emberek addig sokat felednek, első haragjuk elpárolog s a bevégzett tények nyomása alatt esendesebbé válnak.

Hallottuk ugyan bizonytalan kósza hírekből, hogy a kormány nagy meglepetést, nagy kudarcot készít titkon az ellenzék részére, de a hírek alakatlanok voltak s tartalmuk többféle. Azt se hittük, hogy az elnökök bármelyike is valamely erőszakos és undok alkotmánysegésre vetemedjék, a meglepetésre hát az ellenzéki pártok nem voltak elkészülve.

Az elnököt, Perczel Dezsőt megnyerték a tervnek. Ez a férfi nemes, előkelő nemzetségből származott, mely jeles fiakat, kiváló közéleti alakokat, dicsőséges hadvezetőket adott már az országnak. Ő maga is régen képviselő, korábban vármegyének tisztje, a Bánffy-kormányban a belügyek kormányzója volt. Szerény, rokonszenves alak minden párton. Se különös nagyra-vágyást, se beteges hiúságot, se nagy igények támasztását senki rajta soha észre nem vette. Erős egyéniség nem volt, nagy dolgokat tőle senki se várt, de arra se gondolt volna soha senki, hogy alacsony politikai cselekvényekre, alkotmánypusztító hitvány cselekvényekre képes lehessen.

November 14-én este a szabadelvű párt a saját körhelyiségében népes értekezletet tartott s itt gróf Tisza István hosszú, tartalmas és heves beszédben tárgyalta a házszabály módosításának kérdését. Beszédje

folyamán és végén egyebek közt ez indítvánnyal állott elő:

„Azt hiszem, t. barátaim, a pártnak ismét ahhoz az eszközhöz kellene nyulnia, a melyet márcziusban vett kezébe és csak azért tett le ismét a kezéből, mert alkalmazásának szüksége akkor elesett.

Én tehát azt volnék bátor kérni, hogy határozza el a párt, miszerint azon czélból, hogy egy, az általam már ismételten jelzett keretekre szorított, mérsékelt házszabályreform megvalósítható legyen és azzal a világos körülhatárolással, hogy ezen ideiglenes házszabálymódosítás hatálya mellett csak az országnak halaszthatatlan folyóügyei, t. i. az 1905-iki költségvetés, az ezzel kapcsolatos dolgok, az indemnitás — és azt hiszem, hozzávehetjük a Horvátországgal kötött pénzügyi egyezményt, mert különben ex-lexbe jutunk a horvát kérdésben — és a változatlan ujonezlétszámnak 1905-re való megszavazása, tehát csak az országnak ezen halasztást nem tűró folyóügyei és a házszabályjavaslat legyenek elfogadhatók, hogy, mondom, ezen idő- és térbeli korlátozással a házszabályok ideiglenes módosítása vitessék keresztül.

Az indítvány tehát, a mely nézetem szerint benyújtandó volna, a maga dispozitív részében lényegileg egyeznék a tavasszal benyújtott indítvánnyal; a befejező része módosulna annyiban, hogy a tavaszi az akkori sürgős ügyekre, a mostani pedig a most előttünk álló sürgős ügyekre szólana.

Én arra kérlek benneteket, legyetek kegyesek elhatá-

rozni egy ilyen javaslat benyújtását és annak benyújtásával a pártelnökséget bízni meg.

T. barátaim! úgy látszik, hogy belejutunk a harcnak akutabb stádiumába. Én azt hiszem, a ki illuziókban nem él, a ki nyitott szemmel nézi az eseményeket, azt ez a fordulat nem lephette meg és nem is hozhatja ki sodrából. Mi nekimentünk ennek a küzdelemnek abban az erős meggyőződésben, hogy az ország legszentebb, legnagyobb érdekei parancsolólag kívánják ezt és meg vagyok róla győződve, hogy fog vinni bennünket az a tudat, hogy a magyar nemzetnek, a magyar nemzeti politikának tesszük ezzel a legnagyobb szolgálatot.

Ez a beszéd és indítvány világosított föl engem egészen, hogy gróf Tisza a márcziusi borzasztó javaslatot akarja a törvényhozás népképviselői részére ráerőszakolni. Ennek hatása alatt, figyelemmel gróf Tisza Istvánnak november 15-én előttem történt felszólalására, határoztam el magamat hevenyén beszédem megtartására.

Beszédem után oly zajos, hosszantartó és hatalmas helyeslés, taps és éljenzés tört ki az ellenzéki pártok oldalán, hogy a tanácskozást folytatni épen nem lehetett. Az elnök hát rövid időre felfüggesztette az ülést s eltávozott helyéről.

Már beszédem alatt is, de kivált a szünet alatt gróf Tisza Istvánnal pártjának több kiválóbb férfai félrevonult s a fölött tanácskoztak, hogy beszédem hatása alatt, beszédem által mintegy erőszakosan felhiva

s annak ellensúlyozására nem volna-e célszerű az új házzabályjavaslatot nyomban benyújtani, előterjeszteni.

A javaslat Daniel Gábor-féle nevet visel történelmi súlyú korirásainkban. Több nap óta készen volt már. Lényeges rendelkezései már az év elején elkészültek s egyes eszméi már akkor fogalmazási alakba öntettek. Sok tanácskozáson, százféle apróbb-nagyobb módosításon ment keresztül, míg végleges alakjához eljuthatott. Képzeltelen furfangossággal készült a végből, hogy a mikor a köztanácskozások folyamán a kormány és a többség az ellenzékét el akarja hallgattatni s a neki kellemetlen ellenzékiiszónokot a képviselőházból el akarja távolítani s így lehetetlenné s munkaképtelenné tenné: ezt a házelnök segítségével nyomban teljes eredménnyel megcsinálhassa.

Abban állapotok meg, hogy beszédem után haladéktalanul beadják a határozati javaslatot s a beadást Daniel Gáborra bizzák.

A javaslatnak nincs kelte. Alá volt már írva néhány nap óta. Aláírták: Daniel Gábor, Podmaniczky Frigyes, Apáthy Péter és Vojnits István. E képviselők a szabadelvűpártnak elnökei.

Beszédem után alig nyílt meg újra az ülés, Daniel Gábor jelentkezett szólásra s a nagy zajban alig hallható szavakkal ennyit mondott:

— A szabadelvűpárt elnökségének megbizásából terjesztek be egy határozati javaslatot.

S odaadta papírját Szóts Pál jegyzőnek, ki arról felolvasta a javaslatot.

Igy szól:

A DANIEL-FÉLE HÁZSZABÁLY-MÓDOSÍTÁS.

Határozati javaslat. Tekintve, hogy a jelenleg érvényben álló házszabályoknak égető szükségét képező reformja a képviselőház egy része által kilátásba helyezett rendszeres obstrukcióval szemben a jelen házszabályoknak hatályban maradása mellett meg nem valósítható, minélfogva a 21-es bizottság megválasztása előtt ideiglenes hatálylyal oly módosításokat kell a házszabályokon eszközölnünk, melyek az egész munkálat sikerét biztosítsák, határozza el a Ház, hogy a tárgyalás alatt lévő indítvány feletti érdemleges határozathozatalt a jövő ülészakra halasztja és az elkészítendő új házszabály életbeléptéig, legfőlebb egy évig terjedhető hatálylyal és annak világos kikötése mellett, hogy az alábbi rendelkezések hatálya alatt csak az 1905. évi államháztartásra vonatkozó és azzal kapcsolatos javaslatok, beleértve a Horvát-Szlavonországokkal kötendő pénzügyi egyezményt is, és az 1905. évi és a folyó évinél nem magasabb ujonczlétszám megállapítására és megajánlására vonatkozó javaslatok, valamint a házszabályoknak olyan módosítása tárgyalhatók, mely a klotürt az appropriacionális és indemnítási törvényjavaslatok kivételével más törvényjavaslatok érdemleges tárgyalásánál nem hozza be — a létező házszabályokat akként egészíti ki, illetőleg módosítja, hogy az elnöki előterjesztések tárgyában benyújtott törvényjavaslatok előzetes tárgyalását illetőleg a Ház legfőlebb két szónok meg-

hallgatása után egyszerű szavazással dönt és ez alkalmal a törvényjavaslat előzetes tárgyalásával megbízott bizottságnak jelentésének beadására záros határidőt tűz ki, az egyes javaslatok tárgyalásának megkezdésekor vagy azok tárgyalása közben 50 képviselőnek az elnökhöz írásban beadott indítványára vita nélkül, egyszerű szavazással meghatározhatja az azok letárgyalására szánt időt, melynek letelte után további tanácskozásnak vagy bármiféle kérdés közbevetésének helye nincs, az összes határozatok vita nélkül, egyszerű szavazással a 228. §. 4., valamint 230. §. 2. bekezdésének hatályon kívüli helyezése mellett hozatnak meg s az ülés el nem oszlatható, míg a javaslat részleteiben is le nem tárgyalatott, a 305. §. utolsó bekezdése hatályát veszti, minden ülés a napirendre tűzött javaslat tárgyalásával veszi kezdetét, e tárgyalás semmiféle okból és czímen a napirend tárgyalására szánt idő letelte előtt meg nem szakítható s a 196., 197., 204. és 206. szakaszokban körülírt teendők ezen idő letelte után az ülés végén intézendők el. A 207. és 223. §-oknak a tárgytól való eltérés kérésére, valamint zárt ülés megtartására vonatkozó határozmányai hatályon kívül helyezettnek, az elnök a 215. és 226. paragrafusok alapján való felszólalást — ha ilyen felszólalások az idő kihuzása czéljából történnek — egyáltalában megtilthatja, végre, a mennyiben a 255. §-ban említett rendzavarás, valamint az elnök elleni engedetlenség egyéb eseteiben azonnali intézkedés szüksége forogna fenn, az elnök azt vagy azokat, a ki vagy a kik a rendzavarást vagy engedet-

lenséget folytatják, a képviselőházból kitiltja, ezen határozatát, valamint a Háznak a mentelmi bizottság javaslata alapján hozott kizárási határozatait fogantatosítani tartozik, egyuttal az ügyet a mentelmi bizottsághoz teszi át, melynek a 255. paragrafusban körülírt rendszabályoknak a rendzavarókra és engedetlenekre való alkalmazását célzó indítványa a Ház legközelebbi ülésében a bizottság többségi s esetleg kisebbségi előadójának meghallgatása után vita nélkül egyszerű szavazással döntendő el, végül a kitiltás hatálya alatt álló képviselő a kitiltás tartamára eső tiszteletdíját elveszti, az országgyűlés épületébe be nem léphet s e tilalom áthágása miatt, mint újabb engedetlenség, a 255. paragrafusban körülírt eljárás alá esik. Beadják: Daniel Gábor, Podmaniczky Frigyes, Apáthy Péter, báró Vojnits István.

A határozati javaslat felolvasása után, mielőtt az ellenzék felocsudhatott volna ámulatából, a soron levő képviselőt hívta fel az elnök szólásra. Ennek beszéde alatt azután zárt ülés tartásában állapodtak meg az ellenzék tagjai.

A zárt ülésen Rakovszky István, Visontai Soma, báró Kaas Ivor, Ugron Gábor, Lengyel Zoltán, gróf Apponyi Albert s Holló Lajos szólaltak fel s erélyesen követelték, hogy mind a szőnyegen levő bizottság-kiküldési javaslat, mind a Daniel-féle törvényesen s az életben levő házszabályok szigorú megtartásával tárgyalassék.

Ennek hangoztatását azért látta az ellenzék már

előre szükségesnek, mert el volt terjedve az a hír, hogy a kormány orvul, valamiféle álnok meglepetéssel akarja a Daniel-féle javaslatot megszavaztatni.

Gróf Tisza István a tárgyalás módjára nézve nem tett semmiféle határozott ígéretet, hanem a tárgyalásra bejelentett összes egyéb kormányjavaslatokat visszavonta, hogy az új házszabálykészítésnek törvénybe ütköző alaki akadály ne legyen. A törvény ugyanis úgy rendelkezik, hogy házszabály csak akkor alkotható, ha már a napirenden levő mindenféle javaslat előbb letárgyaltatott és szőnyegen egy sincs. Ezt 1848 óta minden országgyűlés szigorúan megtartotta.

Ellenben az elnök Perczel Dezső kijelentette, hogy ő a maga részéről a Daniel-féle javaslat tárgyalása közben házszabályszerűen fog eljárni. Az ellenzék részéről hangosan kérdezték: »hát elnöktársai?« Erre az elnök nem felelt semmit.

A nagy és ocsmány alkotmányszegés titkon el volt már határozva s harmadnap mulva be is következett. Az ellenzék minden lehető rosszat sejtett ugyan, de semmi bizonyost nem tudhatott.

* * *

Ime ez a hirhedt Daniel-féle házszabály-javaslat. Minden rendelkezése szokatlan és ártalmas a mi viszonyaink közt, de különösen sértők, veszedelmesek, ingerlőn bosszantók s az alkotmányos szabad tanácskozás s a parlamenti rendes életműködés teljes megsemmisítésére s ezzel az alkotmány megszüntetésére

teljesen alkalmasak különösen a következő rendelkezések:

hogy az elnöki előterjesztések tárgyában a képviselőház legfőlegb két szónok meghallgatása után egyszerű szavazással dönt s még arról sincs intézkedés, hogy legalább az egyik szónok az ellenzék soraiból jusson szóhoz;

hogy a törvényjavaslatok előzetes tárgyalásával megbízott szakbizottságnak záros határidő tűzhető ki jelentésének beadására; minthogy pedig a szakbizottságokból az ellenzék férfiai a többség és a kormány kénye szerint amugy is kizárhatók, tehát nagyon kényes és nagyon fontos ügyekben megtörténhetik, hogy egyrészt az előkészítő és tájékoztató tanácskozás és tárgyalás végképen elmarad, másrészt pedig az ellenzék épen nem nyer értesülést előzetesen a fenforgó nagy kérdésekről;

hogy ötven képviselő írásbeli indítványára a törvényjavaslatok letárgyalására szánt időt a többség kiszabhatja akár a javaslatok tárgyalása közben, akár azok tárgyalásának megkezdése előtt. Ez a nemzet törvényhozási jogának egyenes megsemmisítésére vezethet, mert e szerint alkothatók törvények a nélkül, hogy azokhoz a nemzet képviselői hozzászólhatnának;

hogy az elnök az egyes képviselőket a Házból kitilthatja, erőhatalommal kivezetheti, hosszabb időre, sőt az országgyűlés egész idejére a mentelmi bizottság segédkezésével kizárhatja s napidijától megfoszthatja. Ily esetben a választókerületek képviseletlenek maradnak

s az országgyűlés csonka leend. A Daniel-féle javaslatban semmi órendszabály vagy orvoslási mód nincs e bosszantó következmény ellen.

A mikor beszédemet november 15-én tartottam, mindezt még egész határozottan nem tudtam, mert hiszen beszédem befejezte után terjesztette elő Daniel képviselő a neve alatt ismert javaslatot. De sejtettem részint a szállongó hírek után, részint a márcziusi házszabálmódosító javaslat alapján.

Hogy beszédem oly keserű és szavaim oly erősek: ezek után egészen természetes.

II.

A BESZÉD.

1.

(Az obstrukció története. — Az 1908-iki obstrukció valódi oka. — Gróf Tisza módosítása. — Az 1888-iki és 1901-iki nagy viták. — Az 1898-iki obstrukció. — Gróf Tisza javaslatának bírálata.)

Tisztelt Ház! Mióta ez áldástalan kérdés szőnyegre jött, mióta e kérdés felett tanácskozunk, mindennap habozva gondoltam e tárgyra, akár jöttem a képviselőházba, akár nem — igen sokszor ide sem jöttem — meg voltam arról győződve, hogy komoly férfiaknak, komoly érvekkel ebben a kérdésben nem érdemes már felszólalni.

Abban a habozásban, mely rajtam erőt vett, nem tudtam magamat elhatározni, hogy ebben a kérdésben én is felszólaljak. Nem is sokat gondolkoztam felette, nem

tartottam érdeemesnek, nem is készültem rá, eszméime se rendeztem. Azonban azok után, a mikről a mai lapokban értesültem, az után, a mi tegnap a szabadelvűpárt értekezletén történt és a miniszterelnök ur mai felszólalása után hallgatnom gyávaság volna és hitványság. Elhatároztam, hogy felszólalok és megkísértem, hogy a tisztelt miniszterelnök ur által ugynevezett fogalomzavarba némi rendet, némi tisztaságot, némi világosságot hozzak, mert az a gyalázatos játék a szavakkal és eszmékkel, a mely a tisztelt miniszterelnök ur részéről és sajtója részéről hetek óta, hónapok óta folyik, a nemzetnek az az ocsmány félrevezetése, az ellenzéknek az az undorító, gyalázatos vádolása, gyanúsítása, melyet a miniszterelnök ur rendszerré tett, lehetetlen, hogy az ellenzék férfait, hogy minden józaneszű embert ki ne szólítson a harcra e módszer ellen. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.)

Két története van az obstrukció kérdésének. Az egyik, az újabb történet ez évből, a másik a múlt, az általános történet, a melyről a tisztelt miniszterelnök ur itt a Házban tudtommal keveset szólt, de a melyet a Házon kívül a maga gyűléseiben vagy gyűlekezeteiben per longum et latum tárgyalt, még pedig akként, hogy az ő parlamenti és történeti felfogásában egyetlen igaz szót én nem találtam. Álljon elő akárki, álljon elő az akadémiától kezdve a legutolsó asztaltársaságig és a parlamentnek és a nemzetnek történetét merészelve velünk szemközt úgy adni elő, a mint ő asztaltársaságaiban tette, majd megtalálja rá a feleletet a tudó-

mányban, az irodalomban, a hazafiak lelkiismeretében és a parlamentnek kötelességükhöz hű tagjaiban. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

A tisztelt miniszterelnök ur képes volt a tiszteletreméltó nagy pártot, a melyet én láttam nagy dolgokban is, saját pártját vakká, siketté, bolonddá tenni. (Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.) Mert hogy 250—260 képviselő közt, midőn azzal a tervvel előállott tegnap, a mely az ő márczius 5-iki javaslata, 250—260 férfi, honfitársunk közt egyetlen ember ne akadna, a ki óvó szavát az ellen felemelje, ez a sülyedségnek akkora foka, a melyet én vén ember létemre sohasem láttam. (Élénk éljenzés és taps a bal- és szélsőbaloldalon.)

Magam is voltam a többség tagja, mikor nem olyan vezérünk volt, mint gróf Tisza István. Maga Deák Ferencz volt a vezér, ő adott elő terveket, javaslatokat; hetekig, hónapokig vitattuk azokat becsülettel, komolyan, a haza sorsa és jövője iránt honfi-aggodalommal; pedig ő volt a vezérünk. És mégis hetekig tartott, míg végre előjöttünk a Házban vagy a bizottságban, vagy az osztályokban a javaslatokkal. Tanu rá abból az időből gróf Apponyi Albert is, hogyan folytak akkor a tanácskozások az értekezleteken, pedig Deák Ferencz vezetett akkor bennünket. És most előáll gróf Tisza István olyan javaslattal, a melylyel a jelent megmélyezi, jövőnket megrontja és becsületünket ebben a parlamentben örökre semmivé teszi. (Ugy van! Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.) Tudja, hogy bizottság elé nem fogja terjeszteni javaslatát, tudja, hogy az

osztályok elől elzárja azt, pedig Isten, világ, a józan ész és saját törvényeink szerint minden képviselőnek igazán ott kellene szeme közé nézni a kérdésnek. Tudja azt a párt is és elhangzik az indítvány, de egyetlen kérdés, aggodalom, bírálat, a honfigondnak egyetlen szava nem nyilatkozik meg. (Felkiáltások: Szégyen!)

(OKOLICSÁNYI LÁSZLÓ: Szentiványi felszólalt!)

De nem ebben a dologban. Szentiványi nagy vétket követett el, mert abban a rettenő órában még talált a tisztelt miniszterelnökben dicsérni valót. Ilyen helyzetben lehetetlen becsületes hazafinak hallgatni. Azért szólalok fel.

Két története van ennek az obstrukciónak. 1903-ban, mondja a miniszterelnök ur és mondja általában a világ, obstrukció volt ebben a Házban. Elitélik azt az obstrukciót. Jól van, ahhoz nem szólok; kiki vélekedjék a maga ítélőtehetsége és a maga jóindulata vagy rosszindulata szerint arról. De a tisztelt miniszterelnök ur sohasem lát egyebet, mint mindig csak az obstrukciót. Mint a részeg kappanról beszélnek, csak a körülte húzott krétavonalat látja s azt hiszi, az gátolja őt a mozgás szabadságában. (Élénk derűtség, éljenzés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.) Sohasem lát egyebet, mint hogy az obstrukció a többség akaratának nyilvánulását gátolja, sohasem lát egyebet, mint hogy az obstrukciót olyan férfiak is kezelik, — én is, más is — mint Polónyi és Lengyel és ezzel telelarmázza saját pártját, telelarmázza hirlapjait, telelarmázza az országot, hogy hogyan bizzuk mi az ország sorsát Polónyira és Lengyelre,

ugy mint tegnap este is mondta... és miért nem bizzuk inkább az ország sorsát gróf Tisza Istvánra.

Bocsánatot kérek, annak az obstrukciónak más oldala is van, a minthogy a gyémántjegecnek is sok oldala van, pedig az mindenütt mégis gyémánt. És a miniszterelnök ur az obstrukciónak többi, igazi, valószínű részleteiről nem beszélt. Mik voltak azok? Nézzük csak meg. Előállt egy kormány, ő előtte a harmadi előállt oly javaslatokkal, a melyekkel az osztrák császársághatalmát növelni akarta. Nevezük az osztrák császárt, ha úgy tetszik önöknek, magyar királynak. Én ugyan minél kevesebbet nevezem így, mert a magyar királyt sohasem látom, hanem mindig az osztrák császárt, (Derűtség a szélsőbaloldalon) tehát az osztrák császárnak és magyar királynak hatalmát növelni akarta a hadsereg létszámának óriási felemelésével és az azzal együtt járó óriási anyagi terhekkel, a melyeket a mi nemzetünk, társadalmunk már-már alig bír el. Emelni akarta a királynak és az uralkodónak hatalmát, erősíteni a mely hatalom és a mely erők igen gyakran a magyar nemzet ellen használtattak fel és a mint tegnap a tisztelt miniszterelnök ur saját pártjában mondta, hogy fájdalom, jöhet idő, a mikor az megint a magyar nemzet ellen fog felhasználtatni.

Mit csinált ezzel szemben az ellenzék? Mit csinált, nem obstrukcióval, hanem tisztességes, komoly, sőt fenséges eszmecsereben, fenséges vitában? Az ellenzék azt mondta és arra az álláspontra helyezkedett, hogy ha a király hatalmát és erősítet fokozni ti akarjátok, az

osztrák császár hatalmát ti még nagyobbá akarjátok tenni, akkor megfelelő erőt nyujtsatok a nemzetnek is, hogy abban a harcban, a mely folyt eddig, folyik most, a mely folyik ezentul is, de időnkint vulkánikus kitörésekben is nyilvánulhat, hogy ebben a harcban megfelelő erőszaporodással álljon a nemzet is a hatalommal szemben. Ha ti a hadsereg létszámát emelni akarjátok, ne üldözzétek a magyar hadseregben a magyar nyelvet, ne üldözzétek a magyar nemzet »Szózat»-át és »Himnusz»-át, küszöböljétek ki szelleméből, nyelvéből, intézményeiből mindazt, a mi német, hozzátok helyébe mindazt, a mi magyar, hogy a mit veszítünk a létszám felemelésével és annak irtózatossá válásával, azt ellenértékül legalább fajunk erősödésében nyerjük meg. (Igaz! Ugy van! a szélsőbaloldalon.) Ez volt az ellenzék álláspontja; és mert ez álláspontjához kötelességszerűleg, hiven — gazemberek gyülekezete lett volna, ha nem tette volna meg — kötelességszerűen mindaddig ragaszkodott, a míg a kormány azt magáévá nem tette: ezt nevezi ő obstrukciónak, ezt nevezi ő annak, hogy a parlament rendje, méltósága és tisztessége meg van támadva. Hát miért nem beszél a miniszterelnök ur soha, az obstrukció kérdésének erről az oldaláról, a mely pedig egyedül fontos?

Az a kormány akkor megbukott.

Jött utána egy másik kormány és annak belépésekor oly tünetek merültek fel, a melyek szerint itt egyes ellenzéki képviselőket pénzzel akartak megtántorítani.

Azt mondja a miniszterelnök ur valahol valamikor — nem jegyzem fel minden szavát — hogy hogyan lehet ilyen ostoba csinyt vagy gyerekséget emlegetni? Hát t. miniszterelnök ur, azok a férfiak, kik ezt csinálták, látszólag és a kormány beismerése szerint, azok a férfiak nincsenek itt, ki Amerikában, ki Ausztráliában van, azokat ide tanukként megidézni nem lehet. De ha van ebben a Házban, ebben az országban épelméjű ember, az ugyan el nem hiszi feltétlenül soha, hogy ebben az alávaló dologban a kormány vagy legalább a kormány benső barátainak keze ott nem volt; olyan épelméjű embert pedig ebben az országban eleget talál, a ki ennek az ellenkezőjét hiszi, beszéli és tudja. (Helyeslés a szélsőbaloldalon.)

Mikor az új kormány beléptekor ily tünetek merültek fel a képviselőházban és az általános nemzeti köztudatban, szégyeltük magunkat; mélyen bántott bennünket, ellenzéket, hogy akadhat kormány, a mely felteszi, hogy e parlamentben a nemzetet képviselő ellenzéket pénzen lehet megvásárolni, mert erkölcsös, becsületes emberre nézve irtózatossá válik az, hogy miniszteri széken ülő, nemzetkormányzó férfi felteszi, hogy a nemzet ellenzéki részén egyes emberekkel úgy el tud bánni, mint talán a maga pártján egyes emberekkel. (Taps balfelől.)

Ez ellen a kormány ellen is folyt az ellenzéki harc, még pedig két ok miatt. Megint a katonai intézményeknél meggyalázott és eltiport nyelvünk megmentése érdekében és olyan veszedelmes kormány eltávo-

litása végett, mely ilyen üdvözlettel jött be Magyarországra! Hát obstrukció ez? Hát minek tartaná gróf Tisza István azt az ellenzékét, a mely összetett kezekkel, az ő plakettjeire számítva — mint a milyennel Thaly Kálmánt megtisztelték — tudná nézni az ily eljárást és ne akarná az ő parlamentjének tisztességét és méltóságát megvédelmezni?

Ez volt az obstrukció története. Miért nem emlegeti ezt a t. miniszterelnök ur? Miért mindig az ellenzék egy-két tagjára hivatkozik és könyvekből kiolvasott általános tantételeket, hitvány elveket emleget? (Igaz! Ugy van! Taps balfelől.) Élő nemzet vagyunk mi; szabadságunk, a melynek egyik intézménye a házszabály, élő dolog. Angliába futkosni érvekkért és ostoba tankönyvekből meríteni érveket az ellen, nem engedünk, mert ezek a dolgok nem illenek össze! (Ugy van! balfelől.) A parlament rendje, méltósága és tisztessége előttünk, kisebbség előtt ép oly fontos, sőt még ezerszer fontosabb, mint a t. többség előtt. Az is kétségtelen mielőttünk, hogy a többségnek az ország érdekében érvényesülnie kell minden alkalommal, a mikor a nemzet érdekét képviseli. Hogy ez így van, bizonyítja 37 esztendőnek parlamenti története Magyarországon. Ezek a házszabályok, a melyek most vannak, lényeges rendelkezéseikben 1869-ben, sőt még előbb keletkeztek. 1869 óta nem tudom, hogy hány kormány váltotta fel egymást, de mindegyik fenn tudta tartani, valahányszor a nemzet érdekében való javaslatokkal jött, ezekkel a házszabályokkal a parlament-

nek rendjét, tisztességét és méltóságát. Miért nem tudja fenntartani gróf Tisza István, ki eddig még semmi olyannal nem jött, a minek bécsi szagát ne éreztük volna (Taps a bal- és a szélsőbaloldalon) és a mi a parlamentben általános ajúldozást ne idézett volna elő? Hát a házszabály az oka az obstrukciónak, a rendetlenségnek, ha van és a parlament tisztessége és méltósága megtámadásának? Hát van a világon olyan rakoncátlan férfiú, a ki a parlament méltóságát, tisztességét jobban lábbal tapodná, mint az önök tegnapi értekezleti jelenete? (Igaz! Ugy van! balfelől.) Hát kik önök? Hát mik önök? Nincs ott agy, szív és lélek, a mely megmozdulna akkor, mikor egy kísérletező, teljes életében bankban élő és bankból kilépett ember itt az ország összes intézményeit fel akarja forgatni? (Taps a bal- és szélsőbaloldalon.)

Én a miniszterelnök ur egyéni becsületét és tisztességét nem vonom kétségbe, sőt elismerem; de önök az ő kísérleti és nyilvános működésében arra, hogy ő a nemzetnek legtermészetesebb jogát is megvédje, s hiányos jogait kivívja, sem multjában, sem tehetőségében, sem politikai jellemében, sem eddigi intézkedéseiben biztosítékot nem találnak. (Taps a bal- és szélsőbaloldalon.)

Honnan van az, hogy merényletről beszél gróf Tisza István? Ő beszél merényletről! Hova jutott ez a Ház és hova jutott ő? Ő beszél itt merényletről, a melyet itt az ellenzék csinál. (Derűtség a bal- és szélsőbaloldalon.) Hiszen én is ellenzék volnék, ha volnék, de

már magamban sem bízom, mert már az én korom s az én hanyatlott erőm megfoszt engem attól, hogy kötelességemet egészen teljesítsem. Nincs elég erőm már, ezt értem az alatt, hogy már magamban sem bízom egészen.

De én tanuja voltam, valamennyien tanui voltunk annak, hogy nehéz időben, a midőn a szenvedélyek lángja már magasan lobogott, midőn ennek a Háznak tagjai nem mint ellenfelek, hanem gyakran mint személyes ellenség állottak egymással szemben, egy jó szó, egy becsületes szó, egy nyílt kijelentés rendet csinált, (Ugy van! Ugy van! a baloldalon) a lángok elpihentek, nem lobogott a szenvedély s az egymás iránt való kölcsönös tisztelet erénye mindig ur volt ebben a Házban. Mi ok van tehát arra, hogy most olyan rendszer támasztassék fel, vagy nem is támasztassék, mert ilyen még nem is volt, hanem teremtesék, a hol mi mint ellenségek álljunk egymással szemben, a hol a szenvedély legyen az uralkodó szó, az indulat a vezér s a nemzet jogainak és méltóságának eltiprása a cél? (Élénk helyeslés és taps a bal- és szélsőbaloldalon.) Miért ez a rendszer? Ki találta ezt ki? Mi célja van ennek? Egy ember találta ki, a ki ott ül a miniszterelnöki székben, de még az sem találta ki, hanem kitalálta talán valaki más ott túl, felül, a ki neki parancsol és a kinek alázatos szolgájává elszegődik. (Ugy van! Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)

A legelső obstrukció ebben a parlamentben 1872. évi február hónapban folyt. Azt csinálta a miniszter-

elnök ur boldogult édes apja, akkor még az ellenzék vezére. A második és harmadik obstrukció gyanánt emlegetett véderővita és az államosítás elleni vita közül, lelkem mélyéből teljesen meggyőződve állítom, egyik sem volt obstrukció, hanem becsületes, komoly harc volt az ellenzék és a kormánypárt higgadt elemei részéről, a kikkel együtt kéz-kézben harcoltunk, hogy azon ártalmas, veszedelmes javaslatokat levegyük a napirendről.

Mit akart 1889-ben az akkori kormány? Pedig az akkori kormányra a tisztelt miniszterelnök ur nagyon emlékezhetik. Mit akart? A nemzet újczemegajánlási jogát akarta elsikkasztani; abban a 14-ik vagy hányadik szakaszban, (felkiáltások balfelől: 14!) s annak 25-ik szakaszában a magyar ifjúságot a katonai előmenetel, a katonai vizsgák kényszere alatt a német nyelvre akarta kényszeríteni. (Ugy van! Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.)

Ezt nem hallgatta el az ellenzék; hiszen micsoda ellenzék lett volna az, a mely elhallgatta volna? Harcolt, vitázott, eszméinek és szent nemzeti szenvedélyének egész hevével ment bele a harcba. De obstrukciót nem csinált. Hazudik, a ki a nemzet történetében ezeket obstrukciónak nevezi. (Ugy van! Ugy van! a szélsőbaloldalon.) És nézze meg akárki annak a gondolom 1901-ben folyt államosítási harcnak részleteit, nézze meg az akkori parlamenti naplók lapjait; olvassa el, volt-e a parlamentnek magasabb és magasztosabb vitája, társalgása, eszmecseréje és neme-

sebb elvi harcza, mint a milyent akkor folytatott hónapokon át az ellenzék? Ha a tisztelt miniszterelnök ur azért nem akarja azt a házszabályt, mert ilyen harczok folytak, akkor csak a butákat fogja félrevezetni, nem azokat, a kik e dolgokat ismerik, mert adja a gondviselés, hogy e parlamentben oly magasán folyó, oly nemes elvi harczok minél többször ismétlődjenek, mint akkor. (Ugy van! Ugy van! a szélsőbaloldalon.)

Obstrukció volt, magam is annak tartom az 1898/99-dikit. Nem szólok róla, mert ha elvtársaim vagy barátaim felfogásának gyöngeségét látom, megbeszélem velük négy szemközt, de itt a parlamentben azokról nem beszélek. Én nem helyeseltem harczot, mert nem láttam célját és nem helyeseltem eszközét. Én távol tartottam magam akkor a parlamenti harcznak attól a nemétől, azt én obstrukciónak tartottam. A 72-dikit is annak tartom, nem vettem részt egyikben sem, a 72-dikiben nem is vehettem volna részt; de a mi azontúl folyt itt, nemes elvi harcz, a melyet a t. miniszterelnök ur obstrukciónak nevez, azokban én részt vettem, de azokról én nagyobb joggal mondhatom és mondom, hogy nem volt obstrukció, mint a milyen jogon ő mondja, hogy obstrukció volt.

De mit akar a t. miniszterelnök ur? Itt hangoztatja mielőttünk, hogy ő nem akarja a szólásszabadságot korlátozni. (Derűtség a szélsőbaloldalon.) Azt mondja a saját pártjának is. Én nem tudom, van-e a saját

pártjában is irni-olvasni tudó ember; én nem tudom. Mert ha van, és annyi fáradságot vesz magának, hogy elolvassa azt a márcziusi javaslatot, a melyről tegnap kijelentette, hogy újra előterjeszti és a hatalom és erőszak minden eszközével keresztülhajtja, meglátja, mi van abban.

Például az elnöki előterjesztéshez két hozzászólás után többet szólni nem szabad. Egyszerű szavazással el kell fogadni. Álljunk csak meg ennél a dolognál. Az elnöki előterjesztésekhez nem lehet szólni. Vagyunk itt az ellenzéken össze-vissza talán 150-en, vagy talán 160-an. Két ember szólhat az elnöki előterjesztéshez. Ne a mostani elnökökről beszéljünk, (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Beszélhetünk azokról is!) ne dicsekedjünk mostani elnökeinkkel, (Derűtség a szélsőbaloldalon), hanem próbáljunk egy kicsit könyvekből beszélni, meg versirásból, a mint a miniszterelnök ur teszi. (Derűtség a szélső baloldalon.) Jönnek majd olyan elnökeink, a kiket nem fogunk becsülni, mert nem érdemesek arra, hogy becsüljük. Tesz egy előterjesztést, ketten szólhatnak hozzá. A kormánypártból szólhat az egyik, (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Mind a kettő!) 160 ellenzéki ember közül tehát szólhat csak egy és akkor további vita nélkül, egyszerű szavazással, állj fel, ülj le vezényszóra határozat hozandó.

Ott van például a másik javaslatban, hogy jön a kormány egy javaslattal; fél, hogy megbontja, nem az ellenzék, nem a házszabály, hanem az a javaslat megbontja a ház rendjét, tisztességét, méltóságát. Mit csinál?

Akad 50 rossz ember, gonosz lélek, majd később, nem most, — most nem hiszem, hogy öt akadna — (Derűtlenség a szélsőbaloldalon), hanem akad majd 50 ember onnan, a ki azt mondja: mit vitázzunk, minek rontsuk a levegőt két napig, miért engedjük mi az ellenzéknek szóhoz jutni? Ötvenen beadnak egy irást. És milyen irást, t. Ház? Irást arról, hogy ők unják a vitát, pedig vita nem is volt, meg sem kezdődött és ha a tuloldalalon mindazon jogokkal élni akarnak, a melyekről ma a miniszterelnök ur beszélt, e Házban egyetlen javaslat se éri meg azt, hogy vita alá kerüljön...! Nem éri meg azt, hogy az ellenzék hazafias aggodalommal telt tagjai a kérdéshez hozzászólhasanak és aggodalmaiknak adhasanak kifejezést. És ez, szerinte, nem a szólásszabadság megszorítása, sőt ez a szólásszabadság biztosítása. (Derűtlenség a baloldalon.)

De tovább megyek, tisztelt Ház. Nem tudom, hogy a jövőben hogyan alakítja majd meg a bizottságot a miniszterelnök ur. Nem tudom, hogyan alakítja meg, megteheti azt is, hogy a bizottságból, az előkészítő stádiumokból az ellenzéknek egészen kizárja. Hiszen már boldogult édes apja idejétől kezdve, hogy az ellenzék hozzá ne szólhasson a dolgokhoz és közvetlenül ne nyerhessen értesülést az által, hogy a minisztereket maga elé idézi, az osztályokban való tanácskozást megszüntették, a bizottságokat tetszés szerint állíttatja össze a kormány, a bizottságok elé odamentek a miniszterek, de a parlamentnek és a parlament minden egyes tagjának az a joga, a mely 30—35

esztendővel ezelőtt fennállott, hogy t. i. minden fontos kérdés az osztályokban tárgyalassék és minden osztály minden tagjának jogában álljon a minisztert oda idézni, hogy őt felelősségre vonja és aggodalmának elosztatására felhívja: az már régen, boldogult Tisza Kálmán kormányzata óta nincsen és nem tudom, nem hiszem, hogy gróf Tisza István kormánya ezt vissza akarja állítani.

2.

(Kell-e az előkészítő bizottságban ellenzék? — Deák Ferencz vélete. — Milyen lesz jövőre a tanácskozás? — Az ellenzék osztályozása. — A ködanyai vacsora. — Mit akar a kormányelnök az új házszabályival elérni? — Sokogy se mondja meg.)

De még az iránt sem vagyunk biztosak, hogy a bizottságban kellőkép részelteti-e az ellenzék?

Volt olyan bolond ember hajdan is, a ki azt mondta: mit vesződjünk mi az ellenzékkel, minek ellenzéki ember a bizottságba? — a mire Deák Ferencz azt mondotta: én a bizottságban tanácskozni akarok; hogyan tanácskozzam, ha csupán oly férfakkal vagyok ott magam, a kik velem egyébként is egy véleményben vannak? Oda kell tehát engedni az ellenzéknek. — Nem tudom, hogy mit akar a miniszterelnök ur a bizottságokkal. Egyet tudok s ez az, a mi benne van az ő javaslatában is, hogy t. i. a bizottságoknak a Ház záros határidőt tűzhet ki javaslatok megtételére. Már most, tisztelt Ház, hogyha az a Ház egy kérdést a bizottsághoz utasít és azt mondja neki, hogy a holnap reggel 9 órakor megkezdendő ülésre pedig itt legyen a jelentés, kivált, ha

észreveszik, hogy az ellenzéki képviselők nincsenek a fővárosban, hát ez egyenes kijátszása a parlament ellenőrzésének, a melyre itt a miniszterelnök ur módot és alkalmat igyekszik nyújtani. Hiszen ha a bizottságnak záros határidőt tűz ki a Ház és a kormány s a többség tagjai ugy megfélemedkeznek magukról, mint a tegnapi értekezleten, akkor akármilyen bolondságot és őrütséget megcsináltatnak a bizottsággal. Bolondság és őrütség alatt értem azt, hogyha az ellenzék nagy hazafias tömege ki lesz zárva a tanácskozásokból és ha idő, mód és lehetőség nem engedtetik az ellenzék részére, hogy a kérdést megismerhesse.

Hiszen, tisztelt képviselőház, vannak most már bizottsági és törvényjavaslati kérdések, a melyeknek tanulmányozása az ellenzéknek hetekbe, hónapokba kerül; de hetekbe, hónapokba kerül a többségnek is, ha ezeket tanulmányozni akarja; de ha a miniszter azt mondja: pajtás, ennek meg kell lenni, akkor az a bizottság azt gondolja: ha meg kell, meg kell, megszavazzuk! Az könnyebben teszi magát túl kötelességein, mint az ellenzék. Micsoda ez? Ez nem vitazár, ez nem a szólásszabadság durva megsértése, ez nem az eszmék kizárása, ez nem öntudatlan és akarat nélküli lényekké való lealacsonyítása a törvényhozás tagjainak? Hiszen ilyen nincs a világon sehol. Menjen a miniszterelnök ur pl. Angliába s keressen ott arra példát, hogy a bizottságban se lehessen szabadon hozzászólni valamely dologhoz, minthogy a bizottságot arra utasította a Ház, hogy 24 óra alatt legyen meg a jelentés.

Azt mondotta egyik képviselőtársam, hogy: különben hát mi történik? Az történik, hogy a tisztelt elnök urnak meglesz az a joga, hogy bármilyen személyes megtámadtatásban részesül valaki, pl. én nagykorösi beszédemért a miniszterelnök ur részéről, mert hiszen erre alapítja a maga akasztófa javaslatát, (Élénk helyeslés és taps a bal- és szélsőbaloldalon) megtilthatja az illetőnek a szólást. Félremagyarózott szavak értelmének helyreállítása czimén szintén nem lehet felszólalni, mert az elnök megtiltja. Hárszabályokhoz nem lehet szólni, mert az elnök megtiltja, általában más kérdésről, mint a mit előszab az elnök és az a papiros, a melyet kiosztanak a Házban és a melyen ott a napirend, nem lehet szólni, mert az elnök ur megtiltja. Hát tisztelt elnök ur, én a mostani elnök ur még mindig fogadtétalan tekintélyének beavatkozásától sokat várok. De hiszen emberek vagyunk és remélem, emberek maradunk (Élénk derűtség) elvvel, akarattal, jószándékkal és hazafias érzéssel. Már most, ha az elnöknek tetszik és engem vagy mást megtámadnak, megrágalmaznak, meggyanusítanak itt a Házban, mégis azt mondja: megtiltom, hogy beszéljen, pedig ehhez joga volna, de azért megtiltom, mert így van a miniszterelnök ur javaslatában tervezve.

Hát legyen készen az a t. elnök ur, hogy ha kissé vaskosabb termet és nagyobb tekintély is lesz, mint a mostani, olyan megjegyzéseket talál hallani erről az oldalról és minden oldalról — mert a ki becsületében meg van támadva és meg van gyanu-

sítva, az nem sokat törődik az elnöki tekintéllyel; mert hiszen ha a saját becsületét elveszti, akkor mindent elveszít — mondom, olyan kifakadásokat hall itt az elnöki szék, a melyekről gróf Tisza István urnak még fogalma sincsen. Pedig neki van fogalma, mert multkori felszólalásomban — csak mellékesen jut eszembe — idéztem beszédéből egy csomó szót, a melylyel az ellenzékot traktálta a terézvárosi asztaltársaság előtt elmondott beszédében. Szórol-szóra olvastam fel szavait, még pedig saját félhivatalos lapja, a »Nemzet« közlése alapján. És mi történik? Saját hivatalos lapja, az »Ujság«, nagy csodálkozásomra, mert férfait kiváló embereknek tartom, ellenem idézi a szavakat azzal: ime Eötvös ilyen szavakat használ a parlamentben. (Élénk derűtség.) Azokat, a miket én a miniszterelnök ur beszédéből idéztem, ellenem idézi saját hivatalos lapja és azt mondja, hogy ime, milyen ocsmány beszédet tartottam. (Élénk helyeslés a bal- és szélsőbaloldalon.)

És ha ezt teszi saját lapja kiváló férfiak vezetése alatt, akkor a többi lap mit fog mondani? A t. elnök ur is fog majd hallani eleget olyankor, a midőn valakitől, a kit személyében megrágalmaztak, a szót megvonja és mi lesz annak a következése? Itt van az, a mire nézve Hock János t. képviselőtársam azt mondta, hogy »mert különben«, t. i. az elnök ur berendel egy csomó rendőrt, csendőrt, honvédet, közös katonát és t. képviselőtársaimat úgy kiviteti innen, hogy a lábuk se éri a földet. Ez lesz ennek a következése. (Derűtség balfelől.)

Tisztelt Ház! Van-e itt a Házban valaki, a ki azt hiszi, (Halljuk! Halljuk! a szélsőbaloldalon) hogy ezt az állapotot, akármilyen férfiakból, akármilyen Amerikából visszatért hazafiakból álljon is ez a Ház, — (gróf Apponyi Albert felé fordulva) bocsánatot kérek, ez nem önnek szólt, (Élénk derűtség balfelől) — hogy ezt a helyzetet magyar ember ezen a földön eltűri? (Helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Éa mit akar a t. képviselő ur vagy miniszterelnök ur; mivé akarja tenni ezt a parlamentet akkor, ha itt majd időnkint rendszeresen — mert hiszen tőle és embereitől függ — olyan jelenetek támadnak, a melyeket köznyelven kocsmai dulakodásoknak szokás nevezni? Hol lesz akkor a rend, hol lesz akkor a tisztesség, a méltóság és a tekintély? (Ugy van! a szélsőbaloldalon.) És minek képzei a t. miniszterelnök ur akkor ezt a Házat?

Egy jelenetet vagy helyesebben: egy tünetet kell itt felemlítenem, azt t. i., a mikor a t. miniszterelnök ur itt osztályozza az ellenzék tagjait, mint a birka-falkát, hogy ez ürü, ez toklyó, ez meg amaz; (Derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon) a midőn a t. miniszterelnök ur itt osztályozza az ellenzékot komoly és nem komoly elemekre. Mit akar a t. miniszterelnök ur itt ezzel mondani? Hiszen ezentul is akármilyen rossz vagy jó, sőt akármilyen elvetemült kormánya legyen ennek a nemzetnek, a rend megbontásának egyik sem fog örülni; mindegyik törekszik arra, hogy a zaj lecsillapuljon, a szenvedélyek elaludjanak és itt az

ellenzék részén ne legyen más, mint az ő komoly elemei. Mindegyik miniszter törekszik erre és miként törekszik? Nem akarom meggyanusítani a jövő minisztereit, kormányait azzal, hogy Dienes Márton-féle eszközökkel törekszenek erre, hanem majd ölelkezés, csókolózás, vállveregetés járja; gyere velem tanácskozni, itt egy üres chambre séparée. (Zajos derűtség és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.) Sőt a miniszterelnök urnak elég bátorsága van arra is, hogy az ő szavát használjam: vakmerősége van, ámbar akkora vakmerősége még sincs, hogy itt a mi beszédeinket meghallgassa, mert a mikor a mi beszédeinkre kerül a sor, akkor kivonul, (Derűtség. Ugy van! a bal- és a szélsőbaloldalon) mondom, van a miniszterelnök urnak akkora bátorsága, hogy nem marad a kulisszák mögött e frazeológiájával, hanem még a parlament előtt is az ellenzék némely tagjának nagy sérelmére és homályba borítására itt komoly elemekről beszél, holott mi tudjuk legjobban, hogy kiket ért ő komoly elemek alatt. (Ugy van! a szélsőbaloldalon.) Azt akarja ő, hogy módjában álljon minden pillanatban zavarokat csinálni a parlamentben, felgerjeszteni a szenvedélyeket s azután azt mondani nekünk, hogy: pajtás, légy az én komoly elemem, akkor téged megbecsüllek, a többit pedig kikergetem. (Ugy van! a bal- és a szélsőbaloldalon.)

(BÁRÓ KAAS IVOR: A gazokat, szájhősöket és fattyukat!)

Terézvárosi beszédében még csunyább, még ocsmányabb szavakat használt ellentünk.

Bejelentette tisztelt képviselőtársam, Thaly Kálmán, a helyzet kényszerítő s valóban türehetetlen nyomása alatt, hogy mi harcra készen állunk. Talán erősebb szót használt ezzel, hogy harc, de bizonyos szomorú hangon mondta, hogy harcra készen állunk, már pedig a ki készen áll a harcra, az keményebben beszél. Jobb lett volna ezt mondani: mi pedig megtámadott jogaink megvédésére készen vagyunk, mert mi nem akarunk harcot, mi bele vagyunk kényszerítve ebbe az istentelen harcba, ebbe a szerencsétlen és általunk nem is ismert forrásból kerekedett harcba, hogy megvédelmezzük szabadságunknak legalább azt a részét, a melyet házszabályaink biztosítanak. Védelemre készen állunk, igaza van Thaly tisztelt barátomnak minden szavában, a hogy ő jellemezte a parlamenti állapotot márczius 10-től kezdve máig és minden szava szent igazság, aláírom. Itt ebben a parlamentben senki sincsen, a ki a tanácskozások megakadályozását akarja, senki sincsen, a ki a javaslatokat, még olyan javaslatokat is, melyek nagy aggodalmakat keltettek bennünk, érett tanácskozás után elfogadni ne akarta volna, hiszen itt van az olasz szerződése a tisztelt miniszterelnök urnak; — gyalázatos sértése ez a mi alkotmányunknak, komoly harcot vívtunk ellene, egy hétig tartott a harc és ez ő neki már obstrukció volt, ok volt arra, hogy minden jogot és szabadságot, melyet a házszabály biztosít, eltíporjon. Igaza van tökéletesen Thaly Kálmán tisztelt barátomnak, erre a védelemre mi készen vagyunk és ettől a harctól nem riadunk vissza.

Mit mond most erre a miniszterelnök ur? Ez ám a bátorság, (Halljuk! Halljuk!) ő különben a vakmerőség szót gyakran használja, azt mondja, hogy most Thaly Kálmán álljon elő és vállaljon jótállást azért, hogy az ellenzék rábírja, hogy ezt az ő mérsékelt házszabályrevízióját fogadja el és akkor ő is visszaveszi azt az indítványt. Egy ilyen felszólítás Thaly Kálmánhoz vagy az ellenzék bármely férfiához, ez már csakugyan bátorság, (felkiáltások balfelől: Vakmerőség!) hogy nemcsak ő maga működék közre egy ilyen istentelen javaslat keresztülvitelében, hanem vállaljon garanciát, hogy társait, barátait és pártját is rábírja arra. Erről ne is beszéljünk. Ez a bolondság egyik faja.

Hanem a tisztelt miniszterelnök ur nem egy helyütt, nem itt — itt keveset, de mindenütt másutt, a hol mi nem vagyunk, sokat emlegette azt, hogy ime megkínálta az ellenzék, hogy vegyen részt a 21-es bizottság megválasztásában, hiszen vele egyetértésben akarta az egészet keresztülvinni és ezt is visszautasítja, konokul ellenállt és a jelenségek mutatják azt, hogy majd valamikor obstruál. Pedig hát rosszat sem akartam, mert én a klotürt nem akartam, a szólásszabadságot akartam megvédelmezni, a hadi létszám felemelését stb. nem akartam.

Nem tette az ellenzék? Hát menjünk neki a harcznak, tiporjuk el, törjük össze, rontsuk meg. Ha az a miniszterelnök komoly férfi, akár a mi közreműködésünkkel, akár a mi közreműködésünk nélkül

nem ugyanazt az institueziót akarja megcsinálni? Ha mi félvén komoly aggodalmaktól, azt mondjuk, hogy akkor csináld magad, ne kivánd a mi részvételünket, hát akkor sokkal rosszabbul csinálja meg, mint a mi részvételünkkel? Hát ő csak annyi erőt, a nemzet javai iránt annyi érdeklődést érez magában, hogy nálunk nélkül még szándéka se lehet jó s ha mi ott nem vagyunk a bizottságban, akkor mindent rosszul csinál az a 21 ember? Hát akkor török-tatár támadás lesz Magyarországon és akkor készen lehetünk mindenre? Hát csak akkor mérsékelheti magát, ha mi is ott vagyunk? Micsoda felfogás ez? Méltóztassanak megítélni, mit tesz ez? Hátha ő magára bizzuk az ország sorsát, akkor képes volna eljátszani minden jogainkat? Vagy szerinte az ellenzéknek is ott kell lennie és az ellenzéknek vele közre kell játszania, hogy ő hatalmasodjék? Micsoda felfogás, micsoda filozófia ez? És ő beszél fogalomzavarról, hogy a fogalomzavarokat tisztába kell hozni.

Azt mondja a miniszterelnök ur, hogy még az obstrukciónak csak jelei vannak. Csak jelei. De az egész nyáron készültek rá, előkészületeket tettek báró Bánffy Dezső és Eötvös Károly. Az bizonyos, hogy mi emberek vagyunk. Vacsorálunk néha, mikor van mit. (Derűlttség.) És az is bizonyos, hogy volt eset kétszer, egyszer Kőbányán, egyszer meg a gellérthegyi villában, hogy a vacsoránál ott volt 4—5 más-más ellenzéki párti képviselő is. Politikáról egy szó sem folyt közöttünk. Obstrukciónál nem is álmodott senki. Hanem vagy ötven

kormánypárti sajtóriporter ott volt közöttünk. A fákon úgy ültek, mint a varjúk. (Élénk derűtség.) És igaz az, hogy egy t. képviselőtársam és barátom, Olay Lajos, mikor egy kormánypárti riporter kérdezte tőle, hogy hányan voltak ott, azt mondta, hogy ötvenen; pedig voltunk öten-hatan. (Derűtség a bal- és szélsőbaloldalon.) És a kormánypárt lapjaiban megjelent, hogy nagy koalícionális vacsora volt, ott voltak ötvenen, ott volt köztük báró Bánffy Dezsa is. És a miniszterelnök ur az ilyen riporterrel jelentésekre hivatkozik itt, hogy igazolja az obstrukciónak istentelenjeleit. (Derűtség a bal- és szélsőbaloldalon.) Hát komolyság ez? Hát nem volt igazam, hogy ilyen vitában nem akartam részt venni, mikor a hatalmon levő, a kormányon ülő férfiú ilyen hitvány hírek után indul, hogy a nemzet jogainak megcsorbítására érveket faragjon, hogy az obstrukciót megtörje? Hát komolyság ez?

Azt mondja a miniszterelnök ur, hogy mi a házszabályok revíziójának még gondolata ellen is az obstrukciót szegezzük. Én megmondom, t. Ház, hogy mi az, a mi bennünket bánt; legalább a mi engem bánt ebben az egész kérdésben. A házszabály nem cél. A házszabály mód és eszköz arra, hogy egymás hajába ne kaphassunk, ha indulatoskodunk, hangulatoskodunk, hogy itt egyszerre ne 12 ember beszéljen, hanem elég, ha egy-kettő beszél egyszerre, (Derűtség a bal- és a szélsőbaloldalon) hogy a t. elnök urnak módja legyen rendet tartani, a házszabályok pontjait, egyet, kettőt, hármat felolvasni, szóval, hivatalos appa-

rátussal megy ma minden és statisztikával, irka-firkával, elnöki fizetésekkel, a miket azelőtt nem igen ismertünk. (Igaz! a bal- és szélsőbaloldalon. Felkiáltások: Aelnöki fizetésekkel!)

Hát a házszabály nem cél. 1848 előtt a régi rendi országgyűléseken nem is voltak házszabályok, a persónalisanak elnöki tekintélye, méltósága, közbeszólása, intése elég volt s a nádorispán tekintélye is elég volt, hogy a mágnások se kapjanak hajba, nem is szavaztak igen gyakran, mégis megcsinálták a 48-iki törvényeket is, szerencsére; — csináltak azonban sok hitvány törvényt is hajdan — szóval azelőtt nem is volt házszabály. Most már van. De hiszen ez nem végeztél, mert semmiféle házszabály sem teheti boldoggá vagy nyomorulttá az országot, bárki kezeli is. Jóra való, tisztességes és arra való tehetségű államférfiak a legnyomorultabb házszabályok mellett is jól vezetik a parlamentet, oly államférfiak pedig, mint a tisztelt miniszterelnök ur, semmiféle házszabály mellett sem.

A házszabály tehát nem cél, hanem eszköz, de mit csinál a tisztelt miniszterelnök ur? Az ugrai levelétől kezdve sohasem mondta meg világosan tegnap estig, hogy miként akarja a házszabályokat módosítani. Akárhogy faggatták, akárhogy itatták a banketteken, (Hosszantartó zajos derűtség és taps a bal- és a szélsőbaloldalon) akárhogy muzsikáltak, azt nem mondta meg, hogy mit akar. Bocsánatot kérek, oly államférfiúval szemben, a kinek a multját nem ismerjük, szerencsére talán, és a mit ismerünk, annál fogva nem bizhatunk a jövőjében,

oly államférfiival szemben, a ki itt sötétben beszél a házszabály-revizióról és nem mondja meg, hogy mily természetű akar lenni az a revízió, mily mértékű diszpozíciókat akar bevenni, a jogokkal mit akar csinálni, a kötelességekkel mit akar, nem mond meg semmit, nem világosít fel semmit, ily államférfiival szemben és ily tartalmatlan fenyegetések előtt, a minők az ugrai levélben vannak, — mert nincs benne egyéb, mint káromkodás és fenyegetés: hát ne legyen aggodalmunk, mi menjünk bele készsággal, mi ellenzékenyek? Nem vagyunk mi kormánypártiak, (Zajos derűtség és taps a bal- és a szélsőbaloldalon) hogy vakon, némán, siketül, bolondul belemenjünk valamibe, a mit nem ismerünk. De a tisztelt miniszterelnök ur természetesen csak azokat tartja komoly elemnek, a kik belemennek a látatlanba.

Tegnap már megmondta, hogy ő sem többet, sem kevesebbet nem akart, mint a márcziusi indítványát.

Mérsékelt házszabály-reviziót! Mérsékelt akasztást! Tegnap óta tudjuk már, de erre is csak az áll, hogy ez is csak eszköz. Hiszen gróf Tisza István nem örvendhet annak, hogy a házszabályokban 500 §. legyen, hogy az elnököt fölruházzák szuronnyal, karddal, ágyuk használatával, nem lehet abban semmi gyönyörűsége. Hát miért csinálja? A házszabályokért nem, hanem más valamiért, valamit el akar érni ennek segítségével. (Igaz! Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.) De mit akar elérni?

Nem mondta meg a miniszterelnök ur, sohase

mondta meg, még tegnap sem, még önöknek sem mondta meg. Habár önökre nem is helyez sulyt (Derűtség a bal- és szélsőbaloldalon); nekünk sem mondta meg soha egy szóval sem, pedig valamit el akar érni ezzel a házszabálylyal, mert végcélul, egyedül való abszolút célul — a mint azt Berlinben az egyetemi előadásokon mondják — (Derűtség a baloldalon) ő ezt a házszabály-reviziót nem tartja. Hanem el akar érni valami mást. Mi tanakodunk; kötelességünk, jogunk is, de lelünk háborúsága kényszerít is arra, hogy keressük, micsoda cél az, amit ő ezzel elérni? Azt mondja a miniszterelnök ur, a haza javát célzó, nagyfentosságú javaslatok sima keresztülvitelét, a nemzet szellemi munkásságának a megnemésítését, a parlament méltóságának a régi történeti magaslatra való felemelését.

Ilyen miniszterelnökkel oda emelni a magyar parlamentet, a hol Deák, Kossuth, Széchenyi korában volt? (Élénk helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ilyen házszabályokkal, ilyen törekvésekkel, ilyen többséggel (Élénk helyeslés és derűtség) odaemelni a magyar parlamentet a történeti fény magaslatára? Ha a tisztelt miniszterelnök ur ezt akarná! De nem ezt akarja, ő mondja csak, hogy akarja! Ha ezt akarná, egyetlen ember nem volna ezen az oldalon, ki őt szíve mélyéből, hazafias lelkesedése egész melegével ne üdvözlőné.

Ha ő azt akarná, akkor nem lenne szükség ily gyalázatos házszabályra! Nem lenne szükség arra, hogy a nemzet szabadságának a házszabályok által biztosított részét elvegyük. Mást akar ő. A magyar

nemzet iránt ellenséges habsburgi erők fokozását, — (Élénk helyeslés a szélsőbaloldalon) nem magát a királyt értem — (Élénk helyeslés és taps a szélsőbaloldalon) ezt a nemzetet nagyhatalmi czimen és véd-kéesség czimén az osztrák birodalmi egységbe akarja még jobban belevonni. (Igaz! Ugy van! a bal- és szélsőbaloldalon.) Jönnek az ő javaslatai egymásután, a melyekről bizton tudja, hogy a mig becsületes magyar ember lesz, azok simán keresztül nem mennek a parlamentben. Minden szájra lakatot, minden nyelvre gutaütést, minden lélekre gyalázatot akar rákényszeríteni. (Zajos helyeslés a bal- és a szélsőbaloldalon.) Ezt a nemzetet el akarja árulni. Ha nem ez a végezől, akkor örület az egész. Nem fogadom el a javaslatot. (Zajos helyeslés, éljenzés és taps a bal- és a szélsőbaloldalon.)

SZÓZAT A NEMZETHEZ.

I.

A SZÓZAT TÖRTÉNETE.

(Az ellenzék vacsorája 1904. évi november 18-án. — Találkozásom Polónyi Gézával és Juchá Gyulával. — Felkérésünkm Molnár Jánost. — A koalíció megalakulása. — A vezetők bizottság tagjai. — A nemzeti Szózat intézendő. — Engem kérnek föl közíráshoz.)

1904. évi november 18-án este történt az alkotmány ellen az a merénylet, mely a Daniel-féle házszabály-módosítás neve alatt ismeretes. Az ellenzéki képviselők nagy része nyomban közös vacsorára gyűlt össze s az ellenzéki pártok férfjaiban már ekkor általánosan elterjedt rokonérzés támadt, sőt az alkotmányt fenyegető nagy veszély ösztönszerű előérzetében a szövetkezés gondolata már akkor megszületett.

Jól emlékszem, bennem is szilárd elhatározás érlelődött meg az alkotmány védelmére minden ellenzéki párttal szorosán szövetkezni. Még a néppárttal is s e célból a multak pártviszályaiból származó minden egyéni indulatot és emlékezést nyomban félretenni s elfeledni.

Másokban is ugyan efféle elhatározás támadt. Kicsiny, de jellemző eseteket hozok fel például.

Mikor pártelnök voltam Irányi Dániel halála után 1892-ben: Polónyi Géza sok ellenszenves aknamunkát végzett és sok kellemetlen zavart okozott nekem is, a függetlenségi pártnak is s a szabadelvű egyházpolitikának is. Eljárását nem tartottam megengedhetőnek s abban nemesak pártelnöki állásom, hanem egyéniségem és személyem ellen is gyűlölködő s szünetet nem ismerő haragot láttam. Megmondtam hát neki személyesen s őszinte nyíltsággal 1893-ik évi április 12-én, hogy vele többé az életben közéleti közdolgozokról nem tárgyalok, sőt nem is beszélek. Azóta tizennégy és fél év telt el s vele közdolgozokban csakugyan nem érintkeztem. A vacsora alatt hozzám lépett s a maga nyers őszinte módjával e szavak közben kezet nyújtott:

— Most már itt az ideje, vajda, hogy mi is kibéküljünk.

Semmit se feleltem, hanem annak jelzésére, hogy szívesen egyetérték vele, melegen megráztam kezét.

Hozzám jött Justh Gyula is, a ki egykor pártvezető munkámban még több bajt okozott nekem, mint Polónyi.

— Most már, édes barátom, mi is kimagyarázhatnók a múlt félreértéseit a békés együttműködés érdekében.

Vidámabb oldaláról fogtam föl a dolgot s azt feleltem:

— Ne magyarázzunk ki semmit, hanem felejtünk el mindent s akkor szent lesz a béke.

Megöleltük egymást.

Általában a közös veszély hozott össze bennünket, ellenzéki pártokat, de hogy minden okoskodás, tervezgetés, rábeszélés és kikötés nélkül s a vezérek minden fontoskodása s fényes szónoklása nélkül oly gyorsan és simán jött létre a szövetség: ez nagy örömet s vidám érzést okozott amaz estén mindenkinek. Hazafias, szép gyülekezés volt.

A felköszöntők sorában engem is hallani akartak. Számítottak arra, bizonyosan mondok valami adomát vagy derüs elmésséget.

Molnár János apátra emeltem poharam, mint igen tisztelt és jó barátomra.

Mindenki tudta, hogy Molnár János úgy is mint egyházi főtisztviselője, úgy is mint képviselő, a legtökéletesebb és legelszántabb római katolikus, még pedig érzésben, tudásban s közéleti törekvésben. De azt is tudta mindenki, hogy én meg épen ellenkezőleg nyers, nyakas magyar kálvinista vagyok minden tekintetben. Tehát nyílt és őszinte gondolkodásu és beszédű. Igazán kíváncsi volt a nagy társaság, mi alapon áll elő felköszöntőmben kettőnk közt a béke.

Azt mondtam:

— Közel negyven év óta figyelem az országos köztanácskozásokat, nagy részben mint törvényhozó is. Sok nagy szónokot és sok fényes beszédet hallottam s azok hatása gyakran varázsló, mámorító volt s az

indulatok csodálatos fölgerjesztésére birta a hallgatóságot. De akkora hatása sohase volt egy szónoklatnak se, mint egykori barátom, Kaszap Berezi hatalmas beszédének, pedig csak négy szóból állott. A múlt század nyolczvanas éveiben történt. Kaszap Berezi Hevesvármegyének volt egyik képviselője. Nemes gondolkodás, áldott jó lélek, igaz magyar. De soha a száját se nyitotta föl s a kortörténetek örökre hallgatnak róla e miatt. Tisza Kálmán volt a kormányzó elnök. Tisza Kálmán sok ideig konok, kegyetlen ellenzéke volt Deák Ferencznek s később sokkal rosszabb dolgokat csinált, mint a milyeneket valamikor Deák dolgaiból kárhoztatott. Ezért az ellenzék képviselői s még a függetlenségi pártiak is egy alkalommal szívesen és gyakran idézték ellene Deák szavait, mondásait, bölcsességét. Ez különösen izgatta, ingerelte őt. Végre megunta s valamelyik viharos ülésben így tört ki: »Ha így folynak az országgyűlésen a dolgok, eljön még az az idő, a mikor én rólam is úgy emlékeznek, mint ama nagy emberről, Deák Ferenczről«. E szóra kissé fölemelkedik ülőhelyén Kaszap Berezi s e szavakat mondja: »Kutyául leszünk már akkor!« — El se lehet képzelni, milyen hatása lett e szónak. A mennydörgés nem oly hatalmas, mint a milyen kaczagásba tört ki az egész Ház kivétel nélkül, még a kormánypárti oldalon is. Az emberek felugráltak, úgy kaczagtak és éljeneztek perczekig. Nos hát, ez jut eszembe most, a mikor Molnár János tisztelt barátomra emelem poharam — jó szívvél, meleg érzéssel. Mert hogy mi

valaha egy táborba egyesüljünk s egy irányban jó testvérek egyetértésével törekedjünk és munkáljunk: Kaszap Berezi igazságának kellett elkövetkezni. Csakugyan kutyául lettünk, de nagyon!

Kis dolgok ezek, de jellemzik ama napokat.

Akkor négy vagy öt ellenzéki párt volt az országgyűlésen, a horvátokat, szászokat és nemzetiségeket nem számítva. Ugymint a függetlenségi párt két árnyalattal — az egyik Kossuth vezetése, a másik Ugron-Holló vezetése mellett. Azután a nemzeti párt Apponyival s a néppárt a képviselőházon kívül álló Zichy Nándor gróffal. A szabadelvű pártból lassanként kivonuló ugynevezett disszidensek szaporodtak ugyan, de külön párttá gróf Andrássy Gyula vezetése mellett jóval később alakultak és szervezkedtek. De szervezett és megalakult párt volt az ujpárt Bánffy Dezső báró vezetése mellett. Magam is ezzel állottam szövetségbe az év elején. Függetlenségi elveimtől és harcuzaimtól ugyan egyetlen pillanatra se álltam el, de minthogy a nagy nemzeti eszmékért való nemes küzdelem folyama alatt Kossuthék négyszer leszereltek, Ugronéktól és Hollóéktól pedig engem némi személyi és fontos elvi eltérések választottak el s minthogy én a nemzeti küzdelemnek lehetőleg egységes folytatását láttam szükségesnek, erre pedig Bánffy és pártja nagy buzgósággal készen volt: tehát velük kellett szövötközniem. Fent is állott szövetségem az 1906-iki választásokig, míg a párt a helyzet nagy átalakulása miatt a fokozottabb tevékenységtől vissza nem vonult. Ettől

kezdve magam maradtam egyelőre a történelmi nagy függetlenségi pártból a közélet színterén.

Volt alakulóban még egy kisded ellenzéki párt, a demokrata párt, élén Vázsonyi Vilmostal. A fővárosban hatalmas tömege volt, de képviselője Vázsonyin kívül ekkor még csak egy.

Mind ez ellenzéki pártok és töredékek november 19-én délelőtti tíz órakor közös és együttes értekezletre összejöttek a függetlenségi párt körhelyiségében, hol Kossuth Ferencz elnöklése alatt tanácskoztak és határoztak.

Szövetséggé, latin néven koalícióvá alakult az egész ellenzék. Ettől kezdve általános elnevezése koalíció lett.

Alakított 21 tagból álló bizottságot, a mely állandóan együtt legyen, időnként és a szükséghez képest tanácskozzék és határozzon s a szövetség ellenzékét képviselje.

A bizottságnak Vezérlő-Bizottság lett a neve. Az eszmét s a nevet is hozzá a kurucz korszak nyújtotta, a mely némileg hasonló viharos viszonyok közt a Confoederált Státusok Vezérlő-Commissióját alakította meg. A Vezérlő-Bizottság tagjait a sajtó és a közbeszéd vezéreknek kezdte nevezni.

A vezérek megválasztásában semmi különös tanácskozás és fontolgatás nem volt. Kossuth előterjesztette javaslatként, hogy az ellenzéki pártok elnökei és alelnökei legyenek a vezérek, ezekből alakuljon a bizottság. A javaslatot elfogadták.

Igy lettek bizottsági tagok a függetlenségi pártból: Kossuth Ferencz, Thaly Kálmán, Justh Gyula, Polónyi Géza, Barabás Béla és Komjáthy Béla s a bizottság jegyzőjeként Tóth János.

Az Ugron-Holló árnyalatból: Ugron Gábor, Holló Lajos, Szederkényi Nándor.

A nemzeti pártból: gróf Apponyi Albert, gróf Batthyány Tivadar, Gulner Gyula, Sággy Gyula.

A néppártból: gróf Zichy Aladár, Rakovszky István, Molnár János.

Az ujpártból: báró Bánffy Dezső és Hock János.

A demokratapártból: Vázsonyi Vilmos.

Engem Kossuth külön javaslatára választottak, főleg arra való tekintettel, hogy a szövetség ellenzék nyilatkozatait, kiáltványait s a nemzethez intézendő szövegeit én készítsem.

Később a Vezérlő-Bizottság időnként némileg változott. Tagjaivá lettek: báró Kaas Ivor, Bartha Miklós, gróf Károlyi István és Hentaller Lajos. De utóbb megalkult az alkotmánypárt s ebből tagjai lettek gróf Andrássy Gyula és Darányi Ignác.

A november 19-iki értekezleten még két javaslatot fogadtak el. Az egyik volt: Felirat a királyhoz, a másik: Szózat a nemzethez.

Én a feliratot nem tartottam czélszerűnek. Mi összes ellenzékiek mégis csak kisebbségben voltunk s a kormánypárti nagy többség s a főrendiház semmi esetre se járult volna hozzá. Miként, mi jogszimmetre jutott volna hát a király elé? Amugy is köztudomásu

dolog, hogy a király, míg kormányában bizik, semmi más oldalról jövő tanácsot nem fogad el, sőt meg se hallgat, csak olyat, a mely kormányától ered. Annak pedig semmi jele se mutatkozott, hogy a király bizalmatlan kezdene lenni gróf Tisza István és kormánya iránt.

A felirat tervét mindamelllett az értekezlet elfogadta s megkésztésével gróf Apponyi Albertet bizta meg. El is készült a felirat, alapos és szép munka is volt, de természetesen nem lett belőle semmi; még a képviselőházban se juthatott előterjesztésre és tárgyalásra.

A nemzethez intézendő szózat elkészítésére engem kért föl a szövetség ellenzék. Vállalkoztam rá. Kijelentettem mind a magam, mind a távollevő Bánffy Dezső báró nevében, hogy eddig hirdetett s most is hiven vallott elveimnek e pillanatban félretételével az alkotmány védelmében lelkeim egész erejével és minden tudásával a szövetség ellenzéknek rendelkezésére állok s a küzdelemből kiviszem részemteljes buzgósággal.

Kossuth indítványára még egy megállapodásra jutott a szövetség ellenzék. Végrehajtó-bizottságot választott, öt tagból állott. E bizottság tagjaiul egyhangulag gróf Apponyi Albertet, Eötvös Károlyt, Justh Gyulát, Ugron Gábort és Vássonvi Vilmost választották meg. Különös feladatunk lett volna a sajtóval, az egyetemi ifjúsággal, a fővárosi polgársággal s a vidéki népgyűlésekkel a közelebbi és bensőbb érintkezést fenntartani s az alkot-

mányért való küzdelemben a lelkek hevét és buzgóságát növelni.

A viszonyok azonban úgy alakultak, hogy ez irányban alig akadt különös tennivalónk. A szövetség ellenzék minden tagja buzgón teljesítette hazafias köteleességét.

Az értekezletnek déltájban lett vége. Folytatását esti fél kilencz órára tűztük ki, hogy mind a Feliratot, mind a Szózatot hitelesíteni és aláírni lehessen. Apponyi el is készült a felirattal, de én a Szózattal nem. Nekem felvilágosítani és lelkesíteni kellett nemzetünket, tehát a november 18-án történt dolgokat a történetíró éles figyelésével és tárgyi igazságával kellett előadnom. Ennélfogva munkálatom terjedelmesebb lett.

Csak éjfél előtt félórával lettem készen. Meglehetősen kifárasztott a több mint hat órai komoly, nehéz munka. Nemcsak tartalma miatt volt szükség a gondos munkára, hanem alakja, nyelve s írásmódja miatt is. A nemzet képviselője által a nemzethez intézett szózat világos, tiszta, magyar eszű s tökéletesen magyar nyelvű legyen. Ez az én felfogásom.

A szövetség ellenzék művem hitelesítését a Vezérlő-Bizottságra bizta s ez minden szó változtatása nélkül egyhangulag jóváhagyta.

II.

A „SZÓZAT A NEMZETHEZ!”

(Miórt szövethettek az ellenzéki pártok? — A nemzeti küzdelem oka, története, jelentősége. — Gróf Tisza házasságmódosítása. — A november 18-iki egyenesteti „szavazás”. — E csokmány bűnös természeté.)

Az ellenzéki pártok ma szövethettek egymással. Mától fogva a gróf Tisza István kormánya ellen az egységesen működő szövethetett ellenzék áll a törvényhozásban. Minden ellenzéki párt szigorúan fentartja elveit és fokozott elszántsággal törekszik elvei győzelmére. Ez elvek alapján szilárdult meg iránta a választók bizodalma. E bizodalomnak megfelelni minden ellenzéki párt hazafias törekvése.

Az alkotmány eddig sértetlenül állt és élt. A semmi oldalról meg nem támadott és mindenki által féltő gonddal tisztelt és őrzött alkotmány alapján bizton örködhett a nemzet a törvényhozó és a törvényhozás felett.

Most az alkotmányt és törvényt sértette meg súlyosan és veszélyesen gróf Tisza István kormánya. A tegnapi napon, folyó november 18-án, a késő esti órákban történt meg a bűnös merénylet. Most tehát az ellenzéki pártok legelső és legnagyobb feladata az alkotmányt és törvényt megvédelmezni. Mind a kettőnek megszégését megtorolni, az alkotmány iránt fennállott, de most teljesen megrendült bizodalmat helyreállítani és a hazánkat fenyegető súlyos veszélyeket elhárítani.

Erre szövethettek az ellenzéki pártok!

A ki a szövetséget cserbenhagyja, azt az alkotmány-szegő kormány támogatójának tekintjük és ellenzéki férfinak el nem fogadjuk.

A kormány rideg merészséggel az alkotmány megtörését és a törvény megsértését maga is beismeri. Maga sem áll elő annak megvédésére. Csak mentéséget hoz fel, hogy eljárását megmagyarázza.

Mentsége abból áll, hogy a képviselőház tanácskozásaiban gyakori zavarok voltak a múlt, 1903. év óta és hogy a többség akaratát nem engedte érvényesülni a kisebbség. Így mondja, ezt hirdeti a miniszterelnök.

Szent kötelességünk ezzel szemben ma is, mint mindig, a teljes igazságot tárni fel nemzetünk előtt. A teljes igazság pedig egészen más.

Széll Kálmán kormánya az 1903. év elején azt javasolta, emeljük föl a hadsereg létszámát, ezzel együtt s ezzel arányban a hadügyi költségvetést is. E javaslat elfogadása a nemzet anyagi erejének súlyos megterhelésével és a fiaiktól megfosztott családok nagyobb hátrányával járt volna; — e javaslatot tehát hazafias hévvel és kötelességérzettel elleneztek az akkori ellenzéki pártok. De ez a javaslat a királyi hatalom erősödését is maga után vonta volna; — az ellenzéki pártok lelkiismeretes képviselői kötelessége pedig meg nem engedte, hogy a királynak amugy is fölötte nagy hatalmát egyoldalulag növeljék s másrészt az ugyis fölötte megterhelt nemzeti erőt csökkentésék. A viták folyamán tehát mind élénkebbé vált az az óhajlás, hogy nyelvünk

és nemzeti műveltségünk intézményesen ültetessék be a magyar hadseregbe s a királyi udvartartásba is, valamint a közös intézményekbe s ekként a királyi hatalom erősödésével tartson lépést a nemzetünk erősödése is.

Hosszas, komoly, nemes viták folytak e kérdésekben. Nemzeti társadalmunk minden rétege helyesléssel kísérte a magasztos erőfeszítést s a mi még soha nem történt, az ország távoli vidékéről is küldöttségek százai és ezrei jöttek a fővárosba, hogy küzdelmünket helyeseljék s alkotmányos harezunkban buzdítsanak.

Gróf Tisza István miniszterelnök most különböző változatban azt hirdeti, hogy ez mesterkelt torlasz volt a törvényhozás útjában s hogy ezzel a többség akarátának érvényesülését gátolta meg a kisebbség. De ez az állítás nem felel meg a teljes igazságnak. A nemzet érdekei elől a nagy viták folyamán a többség se zárkózhatott el. De elzárkózni nem is akart. Hiszen az újabb kormányt, gróf Khuen-Héderváry miniszterelnököt, éppen a többség szavazta le és pedig ugyancsak a vita alattival kapcsolatos hadügyi kérdésekben. A nagy vita minden részét nem akarjuk felemlíteni és távol állunk attól, hogy a mesterkelt torlaszoknak, az ugynevezett technikai obstrukciónak, föltétlen jogosultságát elismerjük. De rá kell mutatnunk arra a hallatlan merényletre, a mikor az ellenzék tagjait a kormányzat körébe tartozó egyik magas méltóság, a fiumei kormányzó, pénzadományyal akarta megvesztegetni. S rá kell mutatnunk arra, hogy gróf Tisza István miniszter-

elnök már korábban is, de különösen a kormányralépése óta, folyton súlyosan fenyegette a törvényhozást, hogy a szólásszabadságot s a törvényhozás egyéb alkotmányos jogait tetemesen meg fogja nyirbálni. S végre meg kell említenünk, hogy a nemzeti nyelvünk és műveltségünk megvédelmezéséért több mint egy éven át folyt magasztos küzdelem gróf Tisza István kezén minden kézzelfogható eredmény nélkül sorvadt el; a hadügyi költségvetés 450 millió új teherrel növekedett, a királyi udvartartás költségét évente két millióval felemelték s nemzetgazdasági érdekeinknek Ausztria felől való biztosítása még mindig késik. Ezenkívül minden tünet arra vall, hogy a kormány önálló vámterületi jogunkat már elalkudta s e jogot a jövőre is el akarja altatni s nyílt törvény ellenére törvényben megállapított vámtarifa nélkül köt külkereskedelmi szerződéseket. Mind e cselekmény és mulasztás csak arra volt alkalmas, hogy a törvényhozás izgalmait növelje s a tanácskozások teljes nyugodtságát visszatérni ne engedje.

Ez év márczius havában a miniszterelnök mégis előterjesztette indítványát, melylyel a házszabályok szigorítása czimén a szólásszabadságot s a képviselők egyéb fontos jogait el akarta tiporni.

Tűrheték-e ezt az ellenzéki pártok? Tűrheték-e némán, hogy nemzeti vívmányok helyett fenytés, boszuállás, megtorlás, a szabadságok megnyirbálása vitessék be a törvényhozásba és örökíttessék meg alkotmányunk történetének lapjain?

Ily tervet csak gonosztevő elme gondolhatott ki és csak gonosztevő kéz hajthatott végre.

A házszabályindítvány csak egy nap előtt adatott be s ahhoz még nem szólhatott senki.

Szónokok voltak felírva, a kik még se nem beszéltek, se a szótól el nem állottak, tehát senki által kétségbe nem vont szólási joguktól megfosztattak. A házszabályindítványhoz senki sem adott magyarázatot, se a ki benyújtotta, se a miniszterelnök, se a házelnök. Pedig sok rendelkezése érthetetlen, többféleképp magyarázható.

Az elnök nem zárta be a vitát.

Tizenegy határozati javaslatot nyújtottak már be, a benyújtóknak zárószóhoz volt joguk. E joguktól megfosztotta őket maga az elnök.

Az indítványt szavazás előtt nem olvastatta fel az elnök. A képviselők tulnyomó része nem tudta, hogy mire szavaz. Az elnök nem tette fel a kérdést és nem engedett ehhez szólni.

A szavazó képviselőket nem számlálta össze senki. Se az elnök, se a jegyzők.

S mindez törvénytelen ülésben, csodálatos zajban és zavarban, egyetlen perez alatt történt. A kijátszott, az elárult ellenzéki képviselők tulnyomó része sejtelemmel se birt arról, mi történt.

Mindezt a képviselőház elnöke és a miniszterelnök előrevaló összebeszéléssel cselekedte. Azok cselekedték, a kik az ország legmagasabb méltóságai, legelső tisztviselői s a kik az alkotmány tiszteletére s az alkotmány becsületés végrehajtására hivatvák. A képviselőház

elnöke az ország első és legmagasabb választott tisztviselője. Elődjei hazafi érzelemmel teljes férfiak, nem egynek emlékét fényben őrzi nemzetünk történelme. Tisztje nehéz, hivatása magasztos. A képviselőház jogait, szabadságát, tekintélyét nehéz időkben meg kell védnie többség, kisebbség és kormány ellen is. Meg kell védnie, ha kell, a király ellen is. Dicső emlékü őseink 1848-ban nemzeti vívmánynak s alkotmányos biztositéknak tartották az elnökválasztás jogát.

S ime a képviselőház mostani elnöke gonosztevő lett; gróf Tisza István miniszterelnök büntársa lett.

Lehet-e így törvényt hozni? Elnézhetjük-e mi ez undok eljárást? Elnézheti-e ősz királyunk, kinek lelkére az alkotmánymegtartó szent eskü nehézkedik?

Ha ez büntetlenül marad: örökre vége az ezeréves alkotmánynak. Ha hozzászólás nélkül, ha látatlanul, hallatlanul, olvashatatlanul, ha ellenőrzés nélkül képviselőházi határozattá lehet elnöki gonosztett segítségével bármely indítványt tenni, akkor megszűnik minden törvényes rend, durva erőszak foglalja el az alkotmány helyét s a királyi trón is csak véletlenül s durva erőszakon nyugszik. De akkor a király iránti hűségből is kiesik az a fenséges rész, mely nem egyéb, mint az alkotmánynak és a törvénynek tisztelete. Nem egyéb, mint az alkotmány iránti hűség. Hiszen a királyi trón is csak egyik része az alkotmánynak.

A király nevét, szerepét s az iránta való tiszteletet is súlyosan megsértette a miniszterelnök. Bizalmunk, tiszteletünk s hódolatunk rendíthetetlen az alkotmányos

király iránt. És el nem hihetjük, még feltennünk sem szabad, hogy a király tudta volna, mikor az ülészakbezáró iratot aláírta, hogy azt gonosztett elpalástolására használja fel álnokul első tanácsosa.

A házszabály-indítvány tartalmára ezuttal nem terjeszkedünk ki. Akármily üdvös volna az, létrejöttének módja miatt, mi azt el nem fogadhatjuk, kötelezőnek soha el nem ismerhetjük. De némi ismertetésére mégis megjegyezzük, hogy az indítvány szerint ötven kormánypárti képviselő indítványára minden törvényjavaslatot vita nélkül meg lehet szavaztatni s hogy az elnök a képviselőház tanácskozó terméből a képviselőket fegyveres erővel elhurcolhatja. Hazánkban az utolsó falu tanácskozó testületének is több joga és szabadsága van, mint lenne a törvényhozók képviselőházának.

A képviselőház házszabálya és tanácskozási rendje már régi, kevés módosítással közel 40 éves. Tizenegy országgyűlés, ugyanannyi házelnök és tíz miniszterelnök a teljes szólásszabadság mellett is jónak tapasztalta azt. Mesterkéltséget hosszabb időre csak kétszer emeltek a tanácskozási rend útján. Először 1872 telén és másodszor 1898—99-ben. A többi csak napokig, csak egy hétig tartott. Vagy nem volt egyéb, mint tartalmas, hosszú és lelkes vita. Ha voltak zavarok a képviselőház tanácskozásaiban, azokat sohasem a házszabályok idézték elő, hanem vagy a kormányok nemzetellenes javaslatai, vagy azok törvényellenes cselekményei.

Megingathatatlan meggyőződésünk, hogy gróf Tisza

István kormánya nem a házszabály kedvéért rombolta össze a törvényhozás jogait és szabadságait. Más célja van neki. Komoly, sőt veszedelmes: nemzetünk élete ellen törő. Azokat akarja az új házszabálylyal biztosan elérni. Ha jó céljai volnának, az okos és szükséges szabadságokat nem volna oka összetörni. Nem mondja meg célját, de alig csalódunk, ha felteszszük róla, hogy országunkat még szorosabban oda akarja kötni Ausztriához, egészen az egységes birodalom felépítéséig. Ha másban nem, a fokozottabb mai terhekben s vámterületi önállóságunk s jogos anyagi érdekeink feláldozásában.

Szólásszabadság nélkül nincs független törvényhozás, nemzeti ellenállásunk erejét csak a szabad törvényhozás tarthatja fenn. Ez az előny most is gyöngye Ausztria ellen s a két ország katonai erejével rendelkező király ellen. S a fölötté erős királyi hatalommal szemben most oly képviselőket akar, a kiknek megtilthatja a szólást s a kiket fegyveres erővel kilökhethet a törvényhozás terméből. Hová süllyed így nemzetünk ereje, tekintélye, méltósága, sőt becsülete?

Bevallott célja a többség önkényuralmának biztosítása. Ez, a mi szokott választásaink és romlott kormányrendszerünk mellett nem egyéb, mint a kormánynak s ezzel együtt az uralkodónak önkényuralma.

Ily kormány, ily irány, ily rendszer ellen szent honfi kötelességünk szövetkezve elszánt erővel küzdeni. Mindaddig, míg a tegnapi gonosztettet meg nem toroljuk. Mindaddig, míg alkotmányos szabadságainkat nem

biztosíthatjuk. Mindaddig, míg hazánk boldogságát, szabadságát és dicsőségét vissza nem vivjük.

A szövetséget ellenzéknek vezérbizottsága 1904. november 19-én tartott értekezletéből: Kossuth Ferencz elnök, gróf Apponyi Albert, báró Bánffy Dezső, Szederkényi Nándor, gróf Zichy Aladár, Barabás Béla, gróf Batthyány Tivadar, Eötvös Károly, Gulner Gyula, Holló Lajos, Hock János, Justh Gyula, Polónyi Géza, Rakovszky István, Sághy Gyula, Thaly Kálmán, Ugron Gábor, Vázsonyi Vilmos, gróf Zichy Jenő és Tóth János jegyző.

NYILT LEVÉL SZÉLL KÁLMÁNHOZ

I.

A LEVÉL TÖRTÉNETE.

(Széll Kálmán viszonya Deák Ferenczhez. — Az én baráti viszonyom Széll Kálmánmal. — Levélem megírásának oka.)

A levél történetét voltaképen már maga a levélnek tartalma megvilágosítja. Némi megjegyzéseket mégis előre kell boesátanom. Ma ugyan még mindenki emlékszik a három-négy év előtt történetekre, de a világ feledékeny s könyvem sok dolog emlékét hosszú időig meg fogja őrizni.

Széll Kálmán, mint ifju ember, Deák Ferencznek kedveltje volt. Már édesapja is barátságban s némi távoli rokonságban s mint a nemesi világban hajdan szójárás volt, osztályos atyafiságban volt leányági rokonságnál fogva a Deák-családdal. A nagy költő leányát, Vörösmarty Ilonát vette feleségül. Vörösmartyt is meleg és fönséges barátsággal szerette Deák, leányának pedig, a mikor a nagy költő meghalt, gondnoka és gyámatyja lett. A mikor Széll Kálmán ezelőtt közel

negyven évvel országgyűlési képviselő lett: Deák vezérlete alá sorakozott.

Én is oda sorakoztam s míg a Deák-párt fennállott: addig Széll Kálmánnal az állami közélet mezején egy táborban küzdöttünk. Az 1875-iki fuzió után én nem vállaltam képviselői megbízást, Széll Kálmán pedig a Wenckheim s később a Tisza-kabinetben 1878-ig az ország pénzügyeinek kormányzását intézte mint pénzügy-miniszter. Szives előzékenységgel maga mellé vett a pénzügyminiszteriumba főleg a kataszteri munkálatok kodifikátori részének vezetésére, de állásom csak négy hónapig tartott. 1876-ik évi április hóban köztudomásra jutott a kormánynak Ausztriával kötött közgazdasági s vám- és kereskedelmi egyezménye, ezt én nem tudtam helyeselni, tehát állásomról lemondtam s a függetlenségi párthoz csatlakoztam. Ő megmaradt a szabadelvű-párt és a Tisza-kabinet miniszterének Bosznia elfoglalásáig.

A személyes tisztelet és barátság nem szakadt meg köztünk, noha ritkán találkoztunk. A kit Deák annyira kegyelt, mint őt, azt már annál fogva is nagy becsülésem és meleg rokonszenvem övezte. Deák az 1871-ik év nyarát nála töltötte rátóthi kastélyában. S nála töltötte utolsó évét is az 1876-ik év elején bekövetkezett haláláig. Természetes, hogy Széll Kálmánt is nagy kegyelet és tökéletes tisztelet s rokon szeretet kötötte Deákhoz. Annyira, hogy a mikor később, huszonegy év mulva 1899-ben megint kormányzásra vállalkozott s a kormány elnökségét vette át, alakilag

teljes joggal nyilváníthatta, hogy ő az ország ügyeinek vezetésében Deák szellemének igazi örököse.

Kabinetét és politikáját nem támogattam, sőt mind a kettőnek erős ellenzéke voltam. Ugy véltem, hogy a magyarságnak s a magyar állami létnek szomorú hanyatlása az ő kabinetének működésével kezdődik. De azért évekig nem támadt kedvem ahhoz, hogy akár a sajtóban, akár a parlamentben élénk támadásokat intézzek ellene. A mikor azonban a nagy nemzeti követelések az ugynevezett Nessi-ügygyel az 1902-ik év végén napirendre kerültek: azóta néhány nagy és támadó beszédet tartottam a parlamentben politikája és kabinete ellen. A mi azonban természetesen semmit se változtatott az iránta érzett egyéni nagyrabecsülésen.

A mikor a Tisza István-kabinet az 1904-ik évi november 18-iki merényletet elkövette, Széll Kálmán, bár a szabadelvű kormánypártnak tagja s egyik vezéralakja volt, nyomban félre vonult. 21-én már azt hirdették a lapok, hogy teljesen vissza akar vonulni a közélettől, 22-én már választókerülete és pártja elnökének bejelentette, hogy a képviselői megbízásról lemond s 24-én már valósággal közölhették a lapok lemondó levelét.

A levél hosszú és szép, Széll Kálmánnak legszebb szónoki és irodalmi fogalmazásai közé tartozik. Tele van érzéssel és eszmével, de kétséggel és búskomorsággal is. Kijelenti, hogy az állami közélet mezején gyakorlati munkálkodásra, a mely sikerrel járjon, ez idő szerint nem érzi magát képesnek, minthogy se a

kormányval, se az ellenzékkel egyet nem érthet, sőt nem is rokonszenvezhet.

Ez volt a helyzet, mely arra indított, hogy hozzá a nyílt levelet intézzem. A mit multjáról s a köztünk ifjkorunk óta fennállott egyéni ismeretségről és barátságról főntebb érintettem, az magyarázza meg, honnan merittem a jogot a levél megírásához, de egyuttal az magyarázza meg nyílt levelem tartalmának, irányának s egész észjárásának egyes részleteit is.

II.

A NYÍLT LEVÉL.

(Mit csolokodott a kormány? — Félre lehet-e most állani a küszölem teréről? — Mit mondott Deák Ferencz és mit csolokodott hasonló esetben?)

Tisztelt Barátom!

Bocsáss meg e bizalmas szóért. Közel negyven év óta vagyunk a közélet munkásai. Ez idő nagy részét a törvényhozásban töltöttük el. Mig Deák Ferencz élt, addig egy tábor harcossai voltunk. Mind a ketten számot tudunk adni arról, miért váltak szét utaink.

Tisztellek, becsüllek, bizom benned, pedig kormányodnak elszánt ellenzéke voltam. Minden kérdésben ellenkezhettél nézetünk, de az alkotmány szentségének és sérthetlenségének kérdésében egyetértettünk. Te becsülettel megtartottad az alkotmányt, pedig nehéz fellegek borongtak a te kormányzásod fölött is.

Ország élén álló férfiu soha se látott engem valamit

kérni vagy elfogadni. Te se. De most hozzád fordulok, a kis ember a nagyhoz, a közvitéz a vezérhez. E szavakban ne láss alszerénykedést.

Ne válj meg törvényhozói állásodtól, ne tedd le képviselői tisztet.

Országunk sulyos jövő előtt áll, alkotmányunk váltságba jutott. Nem bölcsesség és hazafiság vezet a kormányt, hanem őrjöngés és boszuérzet. Minden jó emberre, minden hazafira szüksége van elárult nemzetünknek.

Magad hirdetted, — s hited erős volt és tiszta, — hogy te Deák Ferencz hagyományainak vagy há örököse, Deák pedig azt mondta, hogy az igazságért akkor is küzdenünk kell, a mikor a győzelemnek már minden reménye elenyészett.

Elenyészett-e már a te reményed? A miénk még megvan. Még az enyém is, pedig az én kétségeim a legnagyobbak.

A hatalom összetörte az alkotmány alapkövét, a szólásszabadságot s ha győző erővel nem állunk utjába, összetöri a kerületek választójogát is. Hiába övezi a képviselőt a kerület bizalma, — a hatalom azt mondhatja: ez a képviselő nekem nem tetszik, hallgasson el, különben a törvényhozás terméből kihurezoltatom.

Emlékszel-e a nemzet történetére, hogy már volt ilyen esetünk? Emlékszel-e, hogy V. Ferdinánd egyik gonosztevő kormánya Pestvármegye egyik követét, Ráday Gedeon grófot, kizárta a törvényhozásból, mert

a bátor honfiszó, melyet ajkán kiejtett, nem tetszett annak a kormánynak?

Most a kormány romlott többség segítségével nem egy képviselőt zárhat ki, hanem a nemzet minden szószólóját eltávolíthatja. — Itt van összetörve az alkotmány alapköve. Ez a borzasztó igazság. A hatalomnak mind az a zsivaja, a mely most e körül zúg, csak ámitás, csak nyomorult mentegetődzés, álnokság, csak a nemzet megbódítása.

S emlékszel-e, mit tett Deák Ferencz akkor? Pedig csak egyetlen követről volt szó. Keserűbb és főnségesebb harczt még nem látott hazánk törvényhozása, mint a minőt akkor Deák folytatott. De elhagyta-e a csatatért? Letette-e a fegyvert? Elmenekült-e a magányba hite- és reményvesztett csüggeteg lélekkel? Minden érzet közt nem a köteleesség érzete volt-e benne a legerősebb?

Tisztelt barátom!

Jőjj vissza! Állj esatásorba! Köztünk vagy külön, de velünk harcolj s a harcban vezess bennünket. És vezesd azt a szerencsétlen többséget, mely most egy őrzöngőnek van hatalmában. Annak a többségnek vezére voltál, lelke voltál éveken át, most is lesz kebelében, a ki hallgatni fog rád.

Mentsük meg az alkotmányt!

Mi marad nemzetünknek, ha ezt is eltiporják? A királyi hatalmat szédítő magasra emeltük, fejünkön gázol már. A hadsereget urrá tettük magunk fölött, alig van jogunk hozzászólani. Nemzetközi állami

létünk elenyészett, itthon nemzetiségek ádáz gyűlölete van felszítva ellenünk; — anyagi erőnk, vagyoni jólétünk fogyatékán. Csak alkotmányunk volt még meg s ebben küzdő erőnk. Mi marad, ha ennek is vége?

Jőjj vissza!

A te kötelelességed még nagyobb, mint a miénk. Te vezére voltál nemzetednek s első tanácsadója a királynak. A király már agg; napja hanyatlóban. Ne engedd, hogy utolsó napjaiban oda jusson, a hova jutott, mikor trónra lépett. Ne engedd, hogy harezra keljen a hűséges, de kifosztott magyar nemzettel.

Csonka, béna maradsz, ha kivonulsz a képviselők seregéből. Még gonoszabb idők is jönnek ránk, mint a mostani. Lehetetlen, hogy hallgass. De ha kívülről emelsz szót, csak a pusztában kiáltó szó lesz az.

Most nem vagy országunk kormányának élén, most eljuthat hozzád a függetlenségi elvek szerény köz-harczosának szava is. S jusson eszedbe, hogy én nemzedékünk egyszerű krónikása is vagyok s szavam itt-ott még akkor is hangzik, a mikor már régen porladunk. S nem feledik el, hogy a mikor a hazát veszély fenyegette, a régi idők bajtársai barátságából, ifjukorunk küzdelmeinek emlékéből volt hozzád egy bizalmas kéréssem:

Dicsón végezd közpályádat!

Eötvös Károly.

A NAGYVÁRADI NÉPGYÜLÉS.

L

A BESZÉD TÖRTÉNETE.

(A Tisza-nemzetiség Biharban. — Miért kellett népgyűlés Nagyváradon?)

Az 1904. évi november 18-iki merénylet után, melyet a kormány és pártja elkövetett, országsszerte népgyűlések tartását látta szükségesnek az egyesült ellenzék a vidékenkint minden igaz hiva. Ily tiltakozó népgyűlést rendeztek Nagyváradon 1904. évi november hó 29-én. Különös érdekessége, sőt fontossága e népgyűlésnek abból állott, hogy Nagyvárad Biharvármegye székvárosa s a Tisza-családnak közéleti szereplése több mint hetven év óta mind a vármegyében, mind a székvárosban kiváló volt s különösen a múlt század hatvanas éveitől kezdve annak a szereplésnek hatása a vármegye határain túl is messze terjedett. Előkelő állás, nagy vagyon, főuri és tekintélyes rokonság, a vármegyei közélet százféle összeköttetése hatalmas társadalmi tábort alakítottak a Tiszák kiválóbb férfiai köré, a mely a dolgok természeténél fogva egyuttal

politikai tábor is volt. Gróf Tisza István most is miniszterelnök, hatalmának még mindig megvan teljessége, a többség a képviselőházban még mindig állhatatos mellette, megvan iránta a király bizalma is: mind ez oknál fogva a szövetszertett ellenzék különös tisztelte volt, gróf Tisza Istvánt és politikáját közszereplésének épen legbiztosabb székhelyén is megtámadni s erős bírálat alá venni.

Engem is meghívtak a népgyűlésre s egyuttal beszéd tartására szólítottak fel. Kötelességemnek tartottam a fölhívásnak megfelelni. Ugyanekkor Nagyváradra jöttek velem gróf Apponyi Albert, a ki szintén hasonló meghívásban részesült s több képviselő: Vázsonyi Vilmos, Olay Lajos, Rigó Ferencz, Smialovszky Valér, Leszakay Gyula, Marjay Péter, Illyés Bálint, Balogh Mihály, többen közülök biharvármegyei kerületek képviselői.

Beszédemet, melyet gróf Apponyi beszéde után tartottam, gyorsíró jegyezte ugyan föl, de a lapok a nélkül közölték, hogy én azt megtekinthettem s a netaláni tévedéseket kiigazíthattam volna. Most azonban már kiigazítvák a tévedések.

A beszéd a nagygyűlésen nagy és zajos tetszésben részesült. Némi lényegtelen kihagyásokkal van fölvéve műveim e kötetébe. Nem az értekező, nem is a lelkesítő, inkább az izgató beszédek természetével bír, a mit akkori szigorú felfogásom s a közönség akkori érzése és gondolkozása indokol és ment.

II.

A BESZÉD.

(Apponyi gróf szavai és az én szavaim. — Gróf Tisza mentéje. — Mi az alkotmány valóság? — Van-e alkotmányos joga a nemzetnek, ha választott törvényhozást kényszerít a törvényhozásból?)

Apponyi gróf az ő nemes természetének megfelelő finom és tudománybeli jelző szavakat használt most elhangzott gyönyörű beszédében, a mikor a helyzetet megismertette. Előre megmondom őszintén, én is a magam természetének megfelelő szavakkal és jelző mondatokkal akarok beszélni. Az én természetem némileg más, noha nem kevésbé nemes. Az erős ősi magyar természet az, a mely mikor alkotmányunkat és nemzetünket durva kezek bántják, himezetlen nyers szavakba öltözteti gondolatát és érzését.

Apponyi azt mondja, hogy a kormány november 18-án csinyt követett el. Tiszteletreméltó irodalmi és tudóstársasági nyelven mondja, hogy a november 18-iki merénylet csiny volt. Én pedig azt mondom, gonosztett volt, a törvénynek készakarattal való tudatos, elszánt megsértése. A szavakban különbség látszik, de azok igazságában nincs különbség.

Apponyi azt mondja, a csinyt meg kell torolni; — én pedig azt mondom, a gonosztett elkövetőit meg kell büntetni. Apponyi bölcsen és alaposan kifejti, hogy az elkövetett csinyért az új képviselőválasztás nem mentés, bármi lesz is eredménye; — én pedig azt mondom,

hogy erre a gonosztetre csak egyetlen megtorlás van, az akasztófa; — a gonosztett elkövetőjét arra kell felmagasztalni. Ha a nemzetnek megvolna az az ereje, a mely isteni, emberi és történelmi jog alapján megilleti; ha keze-lába meg nem volna kötve; ha jogos akaratával szabadon rendelkezne, az az akasztófa már állana is. Igaz, hogy afféle gonosztettet akkor nem is merne, nem is tudna senki elkövetni.

A kormány táborából azt hangoztatják: nem nagy, nem fontos, nem veszélyes dolog az, a melyet november 18-án cselekedtek, hiszen nem az alkotmányt sértették meg, hanem csak a házszabályokat, a házszabály pedig nem törvény, törvényszegés tehát nem forog fenn. A miniszterelnök az ugrai híres levél óta már vagy huszadszor beszél nyilvánosan a nemzethez e kérdésben. Pártja értekezletein, magántársaságban, képviselőházi ülésen, zöld asztal és fehér asztal mellett egyaránt, még borozás közben is, úgy hogy hallgatói közt, mint a hírlapok közlik, gyakran részeg legények is szerepelnek. S mindenütt csak azt mondja, azt hajtogatja, gondolatai csak a körül az állítás körül vonaglanak, hogy ő csak a házszabályok külső, alaki rendelkezéseit sértette meg, de csak azért, hogy az alkotmányt magát, pedig ez a lényeges, megmentse.

Ez a beszéd tudatos valótlanosság hirdetése, a nemzet félrevezetésére irányuló gonosz irányu rábeszélés, sőt egyenesen kimondom, vásározó czigányok közt szokásos közönséges ámitás, nem pedig az ország főkormányzójához illő mentegődzés. Lássuk csak közelebbről.

Én például a november 18-án történt dolgot gonosz-tettnek tartom egyelőre már csak azért is, mert úgy csináltak, a hogy csináltak. A példa világosít. Ha valakinek joga vagy szüksége van arra, hogy én tőlem husz forintot kapjon, mert éhezik, vagy inség bántja, vagy valami igénye támad, megvan az a tisztos módja, hogy oda jön hozzám s azt mondja: uram, adj husz forintot, mert kell erre vagy arra. Adok, vagy nem adok neki. Ha meggyőz okos szóval, bizonyára adok neki. De ha úgy jön hozzám, hogy se szól, se beszél, hanem orvul beköti a szememet, elnémitja nyelvemet, földre tipor, megkötöz és úgy veszi ki zsebemből a husz forintot: akkor bizonyára gonosztettet követ el. S azon a szomorú november 18-iki országgyűlésen: ez történt. Ilyet cselekedett a képviselőház elnöke és a kormány elnöke s az a sok tagjában részeg és könnyelmű gyűlevész nép, mely a kormány segítségére volt. Hihetetlen az, a mi akkor történt. A nyomban felocsudott ellenzék elől el is futott a képviselőház elnöke, lába se érte a földet, nehogy agyonverjék, mint a veszedelmes ebet. Rögtön hamisítottak jegyzőkönyvet is, nyomban elnapolták az országgyűlést is s másnap oda álltak az ország elé s nagy fennen hirdették, hogy tegnap este kilencz-tíz óra tájban az országgyűlés önkényt megváltoztatta az ország alkotmányát.

Ezeren és ezeren hallják önök nyíltan mondott szavaimat. Ugy folytatom, a hogy minden tisztos magyar ember folytatná. Bármint kuszálják össze hírlapok és kormánytámogató megtévedt emberek a fogalmakat,

őszinte lélekkel kimondom, soha becsületes emberek szeme elé ne jussak, ha igaz valóságában nem úgy történt a dolog, a hogy én elmondom.

Azt hirdeti a kormány elnöke: megmentette az alkotmányt. Ez nem igaz. De ha igaz volna is: a mennybeli üdvösséget se fogadnám el, ha így hoznák elém: ámitással, ravaszsággal, hatalmi erőszakkal.

De nem is üdvösséget hozott november 18-ika, hanem oly rendelkezéseket, melyek megölik a nemzet alkotmányát és sok megbecsülhetetlen értékű szabadságát. E rendelkezések között egy sincs, a mely szükséges vagy czélszerű volna, egyik gonoszabb és ostobább, mint a másik.

Mit jelent ez a szó: alkotmány? Hadd magyarázzam a józan magyar elme szerint, a magam esze szerint.

Azt jelenti az a szó, hogy a község végezze a maga dolgát a községi képviselőtestületben okosan és szabadon; a vármegye is végezze a maga dolgát ugyanakként a bizottsági közgyűléseken és az ország is végezze az országos dolgokat az országgyűlés képviselőházában. Vannak módok és szabályok, a melyek szerint a dolgok elvégzését intézni kell.

Már most, ha a községi képviselőgyűlésen a községi bírónak vagy jegyzőnek joga volna ahhoz, hogy azt, a ki például az új községi adó vagy teheremelés ellen felszólal, nyomban lefülelje és kidobja, vajjon lehetne-e akkor a község dolgát alkotmányosan intézni? Ugy-e nem?

A községeknél ezt nem is merik megkísérelni. Van

vagy huszezer község az országban; olyan elégedetlenség, zenebona és ellenállás következne, hogy vagy huszezer koponyát csakhamar betörne az ily bolond új alkotmány.

Vagy ha a vármegye gyűlésén valaki olyat mondana, a mi a főispánnak nem tetszik s a főispán vak hevében ezért az illetőt fegyveres csendőrökkel nyomban kivezetetheti vagy kidobathatja: alkotmányosság volna ez? Vajjon intézhetné így a község, vagy a vármegye a maga dolgát becsülettel, tisztességgel és a közérdek javára?

Ugy-e nem?

Most gróf Tisza István miniszterelnök azt a jogot törekedett magának megszerezni, hogy szolgálómódjára engedelmeskedő ötven képviselő indítványára minden kényes, nehéz, az ország terheit szaporító s az alkotmányos szabadságokat veszélyeztető kormányjavaslat fölött nem enged, vagy nyomban megszüntet minden képviselőházi tanácskozást s azonnal megszavaztatja a magáról és a nemzetről megfelelő többséget. Hát alkotmány ez? Hát miként tisztulnak akkor a nézetek a közkérdések fölött s miként láthat tisztán és világosan a nép, ha már még a képviselőházban se lehet szabadon tanácskozni?

Pedig ha bitor kormányzók akarják, még egyébként se lehet. Mert joga lesz a képviselőház elnökének s a kormánynak és engedelmes többségének azokat a független gondolkozású férfiakat s országos képviselőket, kik neki nem tetszenek, a képviselőházból karhatalmi erővel, darabontokkal kidobtatni, kizárni s képviselői napidijuktól is megfosztani.

Hát alkotmány ez?

Jó magyar népünknek már csak egy igazi országkormányzó joga van. Kicsiny jog, gyöngye is, erőtlen is, százfélékép kijátszák e jogát is, de ez még legalább eddig megvolt. S ez abból áll, hogy minden ötödik esztendőben az országos képviselőválasztás alkalmával védőt, pártfogót, szószólót, ugynevezett képviselőt választhat magának az országnak nagy tanácskozó és határozó gyűlésébe, hogy ott őt jólelkűen képviselnie s jogából, szabadságaitól s vagyonából kifosztani ne engedné. De most ime bitor kormány áll elő s házszabálymódosítás czimén így szól a néphez:

— Oh te balga nép, nem adok én te rád és jogodra semmit. Választhatsz ugyan magadnak képviselőt szabadon, de ha az nekem nem tetszik s nem úgy viseli magát, a mint nekem tetszik, akkor bizony én őt a képviselőházból karhatalommal kidobatom.

Ily szomorú, ily kétségbeejtő a helyzet, oly bitangságba kerültek nemzetünk jogai és érdekei november 18-án s az ekkor végrehajtott gonosztett óta.

Ha hát mégis akad valaki, a ki önök előtt, tisztelt uraim azt mondja, hogy a kormány november 18-án csupán csak az eddigi házszabályokat sértette meg, de az alkotmányt nem bántotta, mondják meg a szemébe nyíltan, hogy vagy nem tudja, miről beszél, vagy ha tudja: akkor hazudik ezigány módra.

Ha a november 18-iki gonosztett érvényben marad: akkor a népnek minden alkotmányos joga halálos veszedelembé jutott. Nem segít ezen se új képviselő-

választás, se semmi más kuruzsló szer, csak az segít, ha a gonosztettet megtoroljuk, érvényességét megsemmisítjük s minden következményét elhárítjuk, alkotmányunkat pedig újra visszaállítjuk, a hogy volt.

Obstrukcióról beszél a kormány untalan. Azt mondja, ez akadályozta őt a munkálkodásban. Tudatos, hitvány valótlanosság ez az állítás is, a melyet a maga igaz nevének hazugságnak szokás mondani.

Tessék mindenkinek megnézni a magyar törvénytárt. Szent István óta készül ez a törvénytár, de kilencszáz esztendő óta alig volt olyan év, a melyben annyi törvényt nyugodt tanácskozással tudtunk volna alkotni, mint az idén, urunk születésének 1904-ik esztendejében. Meggyőződhetik erről mindenki, a ki olvasni tud is, akar is.

Utolsó szavam mondom ki ezuttal.

Meg fogja látni mindenki, hogy a szövetkezett ellenzék minden tagja őszintén, bátran, fáradhatatlan buzgalommal és kötelességérzettel védeni fogja az alkotmányt erőinek fogytaig. De ha maga a nép nem segít bennünket, ha össze nem jön vidékenként s haragos és lelkes felbuzdulással nem támogat: akkor mi magunk meg nem óvhatjuk az alkotmányt. De azért reményünk meg nem csökken s bizalmunk szilárd a jövőre nézve. Megállunk a magunk helyén, mint a katona, a míg vagy nem győzünk, vagy a küzdelem hevében el nem hullunk!

HONFITÁRSAINKHOZ!

— Kiáltvány a nemzetes a Vezérő-Bizottságból 1904 decs. 14-én. —

I.

A KIÁLTVÁNY TÖRTÉNETE.

(Karhatalmi örök a képviselőházban. — Mire kellett a darabontok? — A darabontok hívére december 18-án. — A nagy közbizony véleménye az első pillanatban. — A vezérő bizottság rám bizza a nemzet felvilágosítását)

1904. évi december hó 13-án gróf Tisza István miniszterelnök kezdeményezésére s hozzájárulásával Perczel Dezső, a képviselőház elnöke és Csávossy Béla, a képviselőház háznagya, mintegy negyven főből álló karhatalmi személyzettel rakta meg reggeli 9 óra előtt az országgyűlés palotájának azokat a részeit, a melyeken a képviselők járnak, társalogni és tanácskozni szoktak. A déli főkaput rendőrök szállták meg, a lépcsőkön, folyosókon, az elnöki és háznagyi hivatalos helyiségek ajtóinál ujonnan alkalmazott s különös egyenruházatu, katonás alaku fiatal erős férfiak foglaltak állást, fegyver nélkül, de katonailag fegyelmezett és begyakorolt állással és testtartással. Nyilván, mintha őrálláson lettek volna. Ugyanily férfiak álltak a

miniszteri termekhez vezető folyosókon s kivált a miniszterelnöki termek ajtóinak közelében. Ezeket a férfiakat, mint csakhamar köztudatra jutott, a honvédség és csendőrség csapatáiból toborzották össze és fogadták föl s látták el ruházattal és utasítással. Közvetlenül kik jártak el ebben, nem nyomoztuk ki, mint-hogy közjogilag nyilvánvaló, hogy ezt a házelnök, háznagy és miniszterelnök rendelkezése nélkül senki se cselekedhette, — kétségtelen tehát, hogy ezért ők a felelősök, valamint az is kétségtelen, hogy mások nem lehetnek közjogilag első sorban felelősök. Ezeket a karhatalmi embereket félig-meddig hivatalosan is, de a közönség és a hírlapok szinte ösztönszerűleg darabontoknak nevezték. Fölfogadásuk, egyenruházásuk és begyakorlásuk az országgyűlésnek november 18-án történt elnapolása óta s a december 13-ára rendelt újra egybehívása közt lefolyt 24 nap alatt történt. S az egész szervezést oly titokban intézték, hogy részleteiből a nagyközönség körébe alig szivárgott ki valami. Az országház tisztviselőisége és szolgáló személyzete természetesen sokat megtudhatott jó eleve a részletekről, de tudásából semmit se juttatott a nyilvánosság elé. Bizonyára gróf Tisza István vaskezére gondoltak, a mikor a hivatalos titoknak vélt előkészületi intézkedések minden hírét titokban tartották. Meg kell még jegyeznem, hogy ily karhatalmi természetű országgyűlési személyzet felállítására se őseink 1848-ban, se mi 1867 óta soha nem gondoltunk, az érvényben levő házszabályok tehát az ily személyzet szolgálati,

fegyelmi és vezényleti, valamint ellátási dolgairól teljesen hallgatnak. De erről még a november 18-án vakmerő erőszakkal és jogtalan merénylettel felszínre hozott Daniel Gábor-féle házszabály se tesz említést.

Az ok, a mely a kormánynak és a képviselőháznak elnökét a darabontok szervezésére s a képviselők tanácsstermében való felállítására bírta, nyilvánvaló.

A Daniel Gábor-féle házszabályt komolyan s való-sággal életbe akarták léptetni. Ebben benne van, hogy egyes képviselőket, s nem egyet, hanem egyszerre többet is, esetenként karhatalmi testi erőszakkal távolítanak el a tanácskozó teremből. Hihetetlen botrányok és dulakodások nélkül s igen könnyen bekövetkezhető vérengzés nélkül ez el se képzelhető. A politikai szenvedély, a fölzaklatott indulat, a méltatlanul előidézett keserűség pillanatonként csodálatos kitörésekre, halálos felrobbanások előidézésére képes, a mikor a bár egyénileg józan és higgadt férfiak nagy tömegben vannak együtt. S nemcsak nálunk képes, hanem minden parlamentben. Éppen a mi korunk volt szemtanuja annak, a mikor egy-két évtized előtt az angol képviselők tekintélyes számu része ökölrel rohant egymásnak, a tanácskozó terem közepén véres testi dulakodást rögtönzött s tekintélyes törvényhozók, neves férfiak egymást földre gázolva fetrengtek a terem padozatán.

Már most képzeljük el azt az ellenzéki magyar képviselőt, a kinek lelke tele van egyéni és faji önérettel, szívében ott dül a nemzet habsburgi történetének minden gyásza és keserűsége, valamely kérdésben

hazafias hévvel és iránynyal felszólal, szavai talán a mindennapi szokáson és a szükségesen is túl erősek és kemények, de szentül meg van győződve, hogy igaza van s hogy felszólalásával honfűkötelességet teljesít s alkotmányos jogát gyakorolja, s ime az elnök rácsönget, rárivall, a szót megvonja tőle s felhívja, hogy rögtön hagyja el a termet önként, mert különben erőhatalommal kidobhatja.

Vajjon mi történik ekkor?

A képviselő nem engedelmeskedik. A gúnyt és kinevettetést magára szabadítani nem akarja. Különben is föl van hevülve s társai és elvbarátai még jóhiszeműleg szitják tüzét. Daczol. Az elnök utasítja a karhatalmi erőket, testi erőszakkal távolítsák el a képviselőt. De őt szorosan körül fogják barátai. A padok köze szűk, sok darabont oda se férne, de egyébként se eresztenek közel egyet se. Azonban a darabont katonafegyelem alatt áll, a parancsnak eleget akar tenni, ha halál lesz is a vége. Az elnök ugyan felfüggesztette az ülést, székét el is hagyta, de azért zsúfolásig van tele a terem s a karzatok és írók helyisége recseg, ropog a nagy tömeg sulya alatt. Senki se tudja elgondolni, mikor és miként lesz vége a látványnak és dulakodásnak. És azt se tudja biztosan elgondolni, mi lesz a vége?

Ilyen „fogd meg, húzd ki” üsd, nem apáde szerepre a képviselőház szokott szolgáló személyzete nem vállalkozik, azért kellett erre katonákat, esendőröket darabontokká felfogadni, a kik a törvényhozó egyéni-

ségének és állásának tekintélyét nem érzik s a kik a testi dulakodáshoz már hozzászokták korcsmában, köztereken, gonosztevők között.

Ez volt a főok a karhatalom beszegődtetéséhez. Volt azonban más ok is. Sok képviselőben ugyanis csillapíthatatlan düh, elkeseredés és bosszúérzet támadt november 18-án gróf Tisza István kormányelnök és Perczel Dezső házelnök ellen és sokan nem csináltak abból titkot, sőt uton-útfélen mondogatták, hogy e két férfit alkalmas helyen és időben testi épségükben tétlegesen bántalmazzák. Az ő személyes védelmükről is kellett hát gondoskodni s ámbár nem minden szóbeli fenyegetés komoly dolog s ámbár barátaik is készen álltak minden észrevehető támadás visszautasítására, mind a mellett e végett is ezélszerűnek vélték a karhatalomról való gondoskodást.

Valóban december 13-án reggel 9 órakor, a mikor az első képviselők beléptek a tanácskozó terembe: szemmel láthatólag s nagy megütközésükre ott állt előttük az elnöki székhez vezető lépcsőkön jobbról-balról három-három s fönt az elnöki zsöllyeszék mögött is három vagy négy darabont, de volt ugyanannyi a miniszteri székek előtt is katonás állásban és fejtartással.

Mi történt december 13-án az országház helyiségeiben s különösen a képviselők tanácstermében, hosszú volna részletesen elbeszélni. Szemtanuja voltam s talán másutt, más alkalommal leirom. Méltó tárgy arra, hogy ismerjék az ezentúl támadó nemzedékek is. Az

eredmény az lett, hogy az önérzetükben, függetlenségükben s alkotmányos jogaikban vakmerően megtámadott képviselők ellenzéki része közvetlenül gyakorolt testi erőszakkal a darabontokat az ülésteromból kiverte, az elnöki széket s az oda fölvezető lépcsők korlátait összetörte, a miniszterelnöki széket szétszaggatta s a miniszterek székeit a kormánypárti padokban szétdobálta. A romokból és törmelékekből a terem közepén a ház asztalának helyén máglyát rakott s annak tetejébe valamely rudra egyik kivert darabont rongyos katonabakkancsait lobogóul kitűzte.

Ezt a képet látta gróf Tisza István miniszterelnök, a mikor néhány percet tiz óra után barátai és miniszterestársai kíséretében a teremben megjelent. Tanácskozásról többé szó se lehetett. A ház elnökei elő se jöttek, pedig ott voltak az országház valamelyik helyiségében.

Az eset nagy feltűnést, sőt mondhatni, rettenetes hatást keltett rögtön a fővárosban és csakhamar az egész országban. Vak Béla király aradi országgyűlése s az ónodi részleges országgyűlés óta ilyféle esemény a magyar nemzet történetében elő nem fordult s általában a nagy világ minden törvényhozó testületében szokatlan s hosszú századok óta alig néhányszor fordult elő.

Meg kell vallanom, a főváros magasabb értelmiségű köreinek nagy része sulyosan megbotránkozott s éles szavakkal volt hajlandó az ellenzék haragjának elemi kitörését s egyes ellenzéki képviselők cselekményeit

elitálni. Kaszinók, körök, egyesületek, magasabb intézetek férfiai a fölött kezdtek tanakodni, hogy valamely nemzeti tüntető nagy nyilatkozást kell tenni a kormány mellett s a nemzeti irányu ellenzéki szövetséges pártok ellen.

Ez nem lepett meg engem, gróf Tisza még mindig miniszterelnök, a képviselők és főrendek nagy többsége mellette van, a hatalom minden eszköze az ő birtokában, a sajtója széles és erős, a királyi udvar felfogása is az ellenzék cselekményét bizonyára kedvőtlenül ítéli meg; — természetesnek tartottam a nagy felháborodást. Azt is előre lehetett látni, hogy a külföldi sajtó erősen elítéli az eset miatt a magyar közállapotokat, nálunk pedig igen sok a bárgyu ember, a kire nézre a külföld véleménye az irányadó s nem az, mit parancsol a magyarság joga és érdeke s a dolgok belső igazsága.

Hanem az mégis meglepett, hogy mikor délután öt órakor a Vezérlő-Bizottság tagjai a függetlenségi párt körhelyiségében tanácskozássra összejöttünk: ott is nagy komorságot és lehangoltságot vettem észre. Többen voltak, a kik helytelennek tartották, kárhuzatosnak vélték az egész megtörtént jelenetet és élesen elitelték az ellenzék hevesebb tagjainak hevenyészett erő kifejtését. Többen sóhajtoztak, mit szól rólunk a külföldi műveit közvélemény.

Én tisztában voltam gondolataimmal s egész felfogással. Napközben éppen a fölött tünődtem s rájöttem az okos és szükséges igazságra. Azt mondtam:

— Ne sopánkodjunk. Az történt, a minek meg kellett történni. Az ellenzék minden más, talán enyhébb eljárása ártott volna tekintélyünknek s politikai becsületünknek. Rövid kiáltványt fogalmazok a nemzethez, megmagyarázok benne mindent s a ma megnyert czata sikereit nem teszi kétségessé semmi.

Egyhangulag megnyugodtak szavaimban, sőt a mikor látták, hogy irószerekhez nyulok: Kossuth bezárta az értekezletet s eltávozott mindenki, kértem, hitelesítő bizottságot hagyjanak itt legalább. Nem hagytak azt se.

— Jó lesz az ugy, a hogy te jónak látod.

Csak gróf Apponyi Albert maradt ott s várta meg a munkálat elkészültét. Igen gyorsan fogalmaztam s egyetlen szóigazítás nélkül. Apponyi gróf átolvasta nagy figyelemmel s örömmel jóváhagyta. Csak annyira kért, nem lenne-e jó az egyik sorban használt »elgázolni« szó helyébe ezt tenni »eltiporni«.

Mosolyogva elfogadtam javaslatát.

Igy jött rögtön sajtó alá. Minden lap egész terjedelemben s feltűnő alakban hozta. Hatása óriási lett. S nemcsak a fővárosban, hanem a vidéken is. Elnémult a kárhóztatás itthon is, külföldön is. A bekövetkező választásoknál is a kiáltvány észjárása lett döntő a kormány megbuktatásában. Hiába mennydörgött még néhány napig gróf Tisza István. Belátta mindenki, hogy kötelességükhöz hű, bátor hazafiak másként nem cselekedhettek, csak ugy, a hogy cselekedtek.

II.

A KIÁLTVÁNY.

Mi történt december 18-án? — Perczel bírája. — Megmaradunk az alkotmányos küzdelem mezéjén.)

Honfitársaink! Mai napon a törvényhozásnak, a nemzet képviselőinek tanácskozó házában pandurok, esendőrök serege töltötte meg. A képviselők kapuját már rendőrök foglalták el. Az elnöki és háznagyi termeket, folyosókat, a miniszterek útját mindenütt darabontok őrizték. Magában a képviselők tanácskozótermében az elnöki szék környékét karhatalmi béres szolgák tömege szállta meg.

Karhatalmi erőszak végrehajtóit telepítették a nemzeti törvényhozás szentegyházába.

A nemzet e megalázását nem tűrhettük.

Jogunk és kötelességünk volt az erőszak szegődvényeseit legalább a tanácssteremből eltávolítani. Kötelességünket teljesítettük.

Megsemmisítettük az elnöki széket is. A mely széken november 18-án az irtózatot bünt elkövették, azt ott szemünk előtt tovább nem tűrhettük. Legyen e mai nap emlékeztetés arról, hogy a nemzetünk ellen elkövetett gonosztetteknek még nyomait is erőnk teljességével az enyészetnek átadni törekszünk.

Béke és testvéri szeretet élt nemzetünk kebelében évtizedek óta, a békés és alkotmányos küzdelem testvéri nemes versenye volt minden viszályunk. Még az

elmúlt 1903. év vitája sem irányult másra, mint az országtól követelt óriási újabb terhek ellenében nemzeti nyelvünk elismerésére s becsületünk megvédésére. E vita is ez év márcziusában megszűnt s az elmúlt évszázadok folyamán egy esztendő se telt el, melyen oly sok és oly nagyfontosságú törvényt oly nyugodt tanácskozással alkottunk volna, mint a folyó esztendőben.

A felhőtlen ég villáma nem oly váratlan s nem oly oktalan, mint a kormánynak s a képviselőház elnökének a törvényhozásra lecsapott novemberi gonosztette.

Ha e gonosztett megtorlatlan marad: Magyarországnak nem lesz többé szabad népképviselője, nem lesz többé független törvényhozása.

Hiába választanak a kerületek szabad és bátor férfiakat törvényhozóul, a törvényhozót karhatalom némitja el s hazaáruló erőszak vonszolja ki a törvényhozás templomából.

Ezt a gonosztettet követte el, történelmünket, önértetünket, fajunk jellemét, tiszta hazafiságunkat így gyalázta meg a novemberi merénylet.

Tisza és Pereszécsény volt a bűnös cselekedet szítója és elkövetője.

És nem állapodtak meg e cselekedetnél. A törvényhozás két tábora közt eddig fennállott testvéri szeretet helyébe az ádáz gyűlölet érzetét akarják meggyökereztetni. Hogy a testvérharcban elhervadjanak honfírényeink s erőink fogytán nyakunkra tehesse jármát az idegen hatalmi erőszak.

Pereszécsény bűnéhez hasonlót nem ismer a nemzetek története. A ki a nemzet választottja s a kinek a törvényhozás rendjét és szabadságát meg kell védelmeznie mindenki ellen, a pártosság bűnrészesévé válik s tudatosan eltiporni szegődik azt a kincsünket, mely szabadságunk közt a legnagyobb: a törvényhozás függetlenségét.

De mi megmaradunk az alkotmányos küzdelem mezején. Hívek a királyhoz és igaz, hű fiai nemzetünknek. Gonosztévők nem lehetnek királyunk hű tanácsosai s nemzetünk becsületes kormányzói. Mi békés úton, az alkotmány korlátai közt törekszünk megvédelmezni a nemzet jogait. A nemzeti önértet és saját becsületérzésünk sérelme nélkül, minden pillanatban készek vagyunk a törvényhozási békére.

Ma eltávolítottuk a karhatalom szegődöttjeit.

Holnap katonai erőszak rohama jöhet reánk. De akkor is teljesítjük kötelességünket. Erős fegyvereink vannak nekünk is. A fölséges király esküjébe s a nemzet örökkévaló erejébe vetett bizodalunk.

Isten óvja meg nagy veszélytől hazánkat, nemzetünket, királyunkat, alkotmányunkat.

Budapest, 1904 december 13.

*A szövetszertett ellenzék
Vezérő-Bizottsága.*

KIÁLTVÁNY A DECZEMBERI ELNAPOLÁSKOR.

I.

A KIÁLTVÁNY TÖRTÉNETE.

Az országgyűlésnek 1904. évi november hó 18-án királyi leirattal történt elnapolása december 19-ikére történt, e napon tehát újra meg kellett volna kezdeni a tanácskozásokat. Azonban e napon újra királyi leirat napolta el az országgyűlést december 28-ikára.

19-én este a szabadelvű párt értekezletet tartott. Az általános érület fölötte hűvös volt. Ugy látszott, sokan unják már a helyzetet s mintha gróf Tisza István mellett nem lelkesülnének úgy, a miként eddig. Tisza azonban hosszú beszédet tartott s megkísértette a párttagok fellelkesítését. Beszélt egyebek közt a közeli új választásokról s nagy fennen kijelentette bizodalját abban az irányban, hogy a nemzet az általános választásoknál neki ad igazat s az ellenzékét elítéli.

— Én azt hiszem, — ugymond, — hogy a magyar nemzetet a maga hagyományos politikai bölcsessége

nem fogja cserben hagyni s a mi táborunktól nem fogja a magyar nemzet többsége a bizalmát megvonni azért, hogy olyanokra ruházza, a kik most a közös gyűlöletben, a közös szenvedélyben a legvakmerőbb játékot űzik összes politikai elveikkel. Ebben a biztos reményben nézhetünk a választások elé!

19-én délelőtt 11 órakor a Vezérlő-Bizottság tanácskozott s Kossuth előadta, hogy az országgyűlés feloszlata küszöbön van, készülünk tehát a választásokra s mindenekelőtt alakítsunk bizottságot, mely a választási ügyeket intézze s melylyel a képviselők a kerületük állapotairól szóló alapos ismertetések közöljék. Egyidejüleg rövid kiáltványt kell intézni a nemzethez, mely adjon tájékozódást a mostani helyzetről. Ennek elkészítésére Eötvös Károlyt kell felkérni arra, hogy az esti hét órakor tartandó Vezérlő-Bizottsági ülésen s a kilencz órakor tartandó összes ellenzéki értekezleten kész javaslatát terjeszse elő.

Igy készült a kiáltvány, melyet mind a bizottság, mind az általános értekezlet változtatás nélkül elfogadott s lelkesen helyeselt.

II.

A KIÁLTVÁNY.

(Miképpen a törvényhozásnak sürgősen végső? — A süvetkesell ellenséki pártok együttes eljárása a választás alatt.)

Honfitársak! A kormány megint elnapolta az országgyűlést. Királyi leirattal napolta el, hogy képviselők

a házszabály alapján meg se nyithassák az üléseket s ne folytathassák tanácskozásait.

Pedig nehéz kérdések megoldásának súlyos kötelessége áll előttünk. A költségvetés, az adó és katonateher törvényessége s a kormány fölhatalmazása nélkül az újév elején, melytől csak néhány nap választ el bennünket, törvénytelen állapotba jut az ország kormányzata.

Ezeket kívül halasztást nem tűrő alkotmányos kötelességünk első sorban a kormány és házelnök felelősségre vonása, kik a novemberi gonosztettet elkövették, az alkotmányt lábbal tiporták, a törvényhozás békés munkáját meggátolták s a hazafi lelkek nyugalmit országszerte gonoszul megzavarták s jövőnk iránt bennünk súlyos aggodalmakat keltettek fel. A felelősségre vonással együtt és egyszerre a jogfolytonosság visszaállítása s az alkotmány visszaállítása lenne törvényhozói kötelességünk.

De az országgyűlés már november eleje óta nyugodtan nem munkálkodhatik, a kormány által folyton elkövetett újabb és újabb merényletek a nyugodt munkálkodást nem engedik. Sőt a kormány kétségbe nem vonható bizonyossággal többféle módon oly kijelentéseket tesz, hogy ezt az országgyűlést királyi elhatározással az újév első napjaiban végleg feloszlatja.

Alkotmányszegő merényleteit ezzel is csak folytatja, sőt tetézi. A kormány múlt évi számadása s az országnak jövő évi költségvetése fölött a törvényhozás már egyáltalán nem határozhat, ily határozat nélkül

pedig az országgyűlés idő előtt való feloszlatása alkotmányszegés. De a kormány felelősségére a királyi eskünek egyenes megszegése is lenne ez. A királyi eskü egyik fontos biztosítéka az alkotmánynak. A királyi esküre áhitattal és kegyelettel gondol a királyhoz mindig hűséges magyar nemzet s azt szentnek és törhetetlennek tekint. A királyi eskü megszegése szentségtörés és hogy az bekövetkezhetnék valaha, még ez a gondolat is bűn a király ellen és a nemzet ellen.

Ha azonban az új választások, melyeket alkotmányos körülmények közt annyira óhajtottunk, most, noha alkotmányszegéssel, mégis bekövetkeznének, a küzdelemtől meg nem hátrálhatunk, nekünk minden törvényes és alkotmányos fegyverrel a megszegett alkotmányt helyre kell állítanunk, meg kell védelmeznünk s utódaink számára becsülettel s tisztán fenn kell tartanunk.

Küzdelmünk nehéz lesz. Nem a házszabály módosítása; nem a tanácskozások szabadságának az obstrukció ellen való biztosítása a kormány ezéje. Ezeket csak ürügyként, csak lelketlen ámitás céljából emlegeti a kormány. Ő némává, harczra és ellenállásra képtelenné akarja tenni nemzetünket, hogy a pénz- és véradó kérdéseiben, az ugynevezett nagyhatalmi és birodalmi kérdésekben szavunkat és erélyünket többé fel ne használhassuk. Ezért akarja intézményeink közé becsempészni az ötven képviselő vitazárását vagy ehhez hasonló hatályú más intézkedést s ezért akarja karhatalommal a hazafias képviselőket a tanácskozás terméből kihuzcolni s az országházból kizárni. Akkora szabadságot igenis

Szent István birodalmának is meg akar hagyni az országgyűlésen, a mekkora Ausztria tartományainak megvan, de többet nem. Így akarja felforgatni 1848-at is, sőt 1867-et is, hogy teljessé tegye a beolvasztást is.

Ezért folyik a harc. Ez a mi súlyos honfiai aggodalmunk. Ez teszi nehezzé kötelességünk teljesítését. A merényletet e célra mindenütt megkezdte már a kormány s az új választásokkal teljesen biztosítani akarja merényletének minden következtét.

Ily helyzetben a mai napon elszánt, lelkes egyetértséssel elhatároztuk a következőket:

1. A szövetkezett ellenzéki pártok álnokul megrohant alkotmányunk és állami létünk védelmére szövetségben maradnak a választások alatt is, a választások után is mindaddig, míg hazafias, szent célunkat el nem érjük, míg a törvényes és alkotmányos állapotot vissza nem állítjuk s míg az ország ellenségeit az ország kormányából el nem távolítjuk.

2. A politikai ügyek vezetésével a Vezérlő-Bizottságot újra megbiztuk.

3. A választókerületekben a szövetkezett ellenzéki pártok mindegyike elveinek érintetlen fentartása mellett az alkotmány védelmére egymást kölcsönösen támogatja s a kormány nyilvános jelöltjei, valamint a kormány által támogatott ál ellenzéki jelöltek ellen is egész erővel s teljes egyetértéssel küzd.

4. Az egyik vagy másik kerületben netalán beálló benső vitákat és személyi kérdéseket a Vezérlő-Bizottság törekszik kiegyenlíteni.

5. A törvényhatóságokat felhívja, hogy az országgyűlés törvénytelen feloszlása ellen tiltakozzanak és csak a tiltakozás után vagy ezzel egyidejűleg rendeljék el a választásokat.

Polgártársaink, szent az alkotmány! Legyen szent és komoly a harc is, melyet megmentéséért vivünk. Fegyverünk: a törvény, a rend, a hazafias elszánt buzgalom!

Éljen a haza!

Éljen a király!

Éljen az alkotmány!

Kelt Budapesten, a szövetkezett ellenzék 1904. évi december hó 19-én tartott értekezletéből:

A szövetkezett ellenzék Vezérlő-Bizottsága:

Kossuth Ferencz
elnök.

Tóth János
jegyző.

Gróf Apponyi Albert, báró Bánffy Dezső, Barabás Béla, gróf Batthyány Tivadar, Eötvös Károly, Gulner Gyula, Hock János, Holló Lajos, Justh Gyula, Polónyi Géza, Rakovszky István, Sághy Gyula, Szederkényi Nándor, Thaly Kálmán, Ugron Gábor, Vázsonyi Vilmos, gróf Zichy Aladár, gróf Zichy Jenő.

A NAGY ALKOTMÁNSZEGÉS MEGTORLÁSA.

I.

(Az alkotmányosság természete. — A vezérő bizottság engem bizott meg a megtorlási eljárási és indítvány javaslatának elkészítésével.)

Az 1901—1905-ik évi országgyűlés folyamán 1904. évi november hó 18-án a képviselőház elnöke, Perczel Dezső, egyetértve gróf Tisza István miniszterelnökkel, felforgatta a tanácskozás rendjét, többszörösen megsértette a képviselőház szabályait s azokkal együtt, kik titkába be voltak avatva, nagy alkotmánysegést követett el. Még súlyosabb merényletet követett el a törvényhozás ellen ugyanaz évi december 13-án, a mikor a képviselőház tudta nélkül Csávossy Béla háznagygyal egyetértve, titkon karhatalmi természetű erővel rakta meg a képviselőház járatait, csarnokait s tanácskozó termét is.

Az egész eljárás külső jelenségeinek hű leírása s alkotmányjogi méltatása a már közlött nyilatkozatokon kívül bent van indítványomban s képviselőházi beszédben.

A további fejlemények nagy történelmi eseménynyé tették ez alkotmánysegést. Az országgyűlést idő előtt bezárták. A király a nemzetet új választásra hívta föl. Az új választás megbuktatta gróf Tisza István kormányát s egész politikáját. Az újabb kormány báró Fejérváry Géza elnöksége alatt azonban nem az új többség sorából alakított. Többségtelen és alkotmányellenes kormányzat lépett életbe. Az alkotmányt sok fontos és lényeges részében megsértették, mellőzték, sőt egyenesen fel is függesztették. Önkényuralom váltotta föl az ország alkotmányos életét.

Az ellenzéki pártok már az alkotmánysegés napján szövetkeztek egymással s 21 tagból álló vezérő-bizottságot alakítottak az ország alkotmányi ügyeinek vezetésére s a kormány és kormányzat működésének éberebb ellenőrzésére. E bizottságnak tagjává engem is megválasztottak.

Az ujonnan összehívott 1905—1906-iki országgyűlés tartama alatt szakadatlanul működött a vezérő-bizottság. Az új választás folytán s az időközi választásokkal a szövetkezett pártok nagy többségre jutottak. A vezérő-bizottság fölvetette azt a kérdést is, hogy az országgyűlés minő megtorlást gyakoroljon Perczel Dezső volt képviselőházi elnök s társai ellen az alkotmánysegés miatt. A kérdés kifejtésével s a képviselőház elé terjesztésével engem bizott meg. Indítványomat 1905. évi április 12-én nyújtottam be s élőszóval az április 13-iki ülésen indokoltam.

A nemzeti hadseregért vívott alkotmányi harcaink

történetéhez tartozik ez a kérdés is. Az alkotmány-szegést is azért csinálták egyenesen, hogy hadügyi terheink óriási szaporodását becsempészhessék törvénykönyvünkbe s hogy az országnak nemzeti hadsereg iránt való hangos panaszát és jogos követelését álnokul s egyszersmind erőszakkal is elnémitsák.

Azért vettem föl e tárgyat gyűjteményes műveim e kötetébe.

Az olvasó előtt is feltűnő s majdan a történetbuvár és történetíró előtt is rejtélyesnek látszik, hogy határozati javaslatom inkább enyhe, mintsem az alkotmány-szegés súlyos vétkének megtorlására megfelelően alkalmas lehetne. Hiszen csak kárhoztatja és elítéli a házelnök és miniszterelnök merényletét, holott ilyen büntetést csak azok ellen szokott az országgyűlés alkalmazni, a kik a parlamenti illemt és tisztességet sértik meg könnyelműségből vagy indulatból s ezzel megsértik egyttal a törvényhozás és kormány tagjainak jogos egyéni érzékenységét vagy becsületét is.

Azonban határozati javaslatom eredetileg másként hangzott. Törvényes büntetést, miként az indítványban kifejtettem, megfelelő törvény hiányában nem indítványozhattam, de a két vétkes államférfi cselekvényét érzékenyen meg akartam bélyegezni akként, hogy a cselekvény s a ráillesztett megtorlás mintegy közmondássá váljék, ily alakban menjen át a köztudatba s oktató és ijesztő hatása legyen még a következő nemzedékekre is. Határozati javaslatom tehát ehhez képest eredetileg így hangzott:

•Mondja ki a Ház határozatban: Ugy a most élő, mint a következő nemzedék tudja meg, hogy Perczel Dezső, mint a képviselőház elnöke s gróf Tisza István, mint a kormány elnöke, az 1904-ik évi november hó 18-án és deczember hó 13-án egyttesen elkövetett cselekményükkel és ennek foganatosítására irányuló intézkedéseikkel megszágték az alkotmányt és megsértették a nemzetet.◊

Az indítványt e határozati javaslattal egytt közöltem báró Bánffy Dezsővel, mint a vezérő-bizottságnak szintén egyik tagjával, a ki ugyan helyesnek találta, de azért abban állapodtunk meg, hogy személyesen fölkeressük gróf Andrássy Gyulát, vele is előzetesen közöljük s így a vezérő-bizottság hozzájárulását is lehetőleg biztosítjuk. Április első napjai egyikén látogattuk meg budai palotájában, de a határozati javaslathoz meggyerni nem tudtuk. Nagyon erősnek találta. Én hát a közegyetértés biztosítására fogalmaztam a sokkal enyhébb javaslatot, melyet úgy a vezérő-bizottság is, a képviselőház is változtatás nélkül elfogadott.

II.

INDITVÁNY.

(Mi történt 1904. évi november 18-án? — A házszabályok megőrlésének sok esete. — Mi történt 1904. évi deczember 13-án? — Az alkotmánysegítés lényege. — Kik a vétkesek?)

Mondja ki a Ház határozatban:
Perczel Dezső házelnöknek s gróf Tisza István miniszterelnöknek 1904-ik évi november hó 18-án a

december hó 13-án együttesen elkövetett cselekményét és ennek foganatosítására irányuló intézkedéseiket kárhóztatja és elítéli.

Indokaim a következők:

Az 1905. évi január hó 4-én királyi trónbeszéddel feloszlattott 1901—1905-iki országgyűlés folyamata alatt a képviselőháznak mult 1904. évi november 18-án tartott esti ülésében szokatlan és szomorú esemény történt. Ez esemény a képviselőház házszabályainak, a tanácskozási rendnek s a képviselők szólásszabadságának erőszakos megsértése. Ehhez szintén szokatlan, sőt példátlan események kapcsolódtak, ugymint a képviselőház jegyzőkönyvének és naplójának hibás, hézagos, a történeteket hiven fel nem tüntető, tárgyilag tehát kétségtelenül hamis tartalommal lett elkészítése és a mi szintoly súlyos, a képviselőháznak 1904. évi december 13-ra összehívott ülésén a képviselők nyilvános és szokott tanácskozási termében karhatalmi szolgálatra hivatott teremszolgáknak nagy tömegben való elhelyezkedése, melylyel a törvényhozás tagjai, a nemzet választott képviselői esetleg ugy személyes szabadságukban, mint közjogi függetlenségükben súlyosan megsértettek.

Ez eseményeket az alkotmány szentsége és sértetlensége okából s a népképviselőlet becsületének s ugy a nemzet, mint a király előtt mindig megőrzendő tekintélyének érdekében meg kell ítélni. A kölcsönös elhallgatásnak itt nincs helye. E dolgokra a feledés fátyolát borítani súlyos könnyelműség volna. Erő-

szakosságra hajlandó s a nemzeti jogokat nem tisztelő kormányról emlékezik már a történet s ily kormányok támadhatnak jövőben is. Oly példát, melyre támaszkodhatnának, nem szabad nekik nyújtani s az előfordult eseményekkel szemben akként kell intézkedni, hogy az intézkedés tanulságos, de egyuttal elijesztő legyen azokra nézve, kik a nemzeti jogok ellen könnyelmű vagy bűnös kezűket valamikor fölemelni merészelnék. Meg kell vizsgálni ennél fogva azokat a kérdéseket, hogy mi történt?

kik és mi módon követték el az alkotmány sértő cselekedeteket?

a cselekvők felelősségét miként állapítják meg a törvény, a törvényerejű szokás s az alkotmánynak senki által kétségbe nem vonható alapelvei? S végezetül minő megtorlás gyakoroltassék azok ellen, a kiket a komoly és higgadt megfontolás vétkeseknek talál?

A törvényhozásnak tiszte saját hatáskörében büntetni is, kegyelmezni is, de tisztének teljesítése csonka lenne, ha a nemzet nem láthatná tisztán, mi az, a miért büntetett s a miért netalán megkegyelmezett?

Az említett november 18-án két ülést tartott a képviselőház. Az első délelőtt 10 órától kezdve délután 2 óráig folyt le s a második délután 4 órától kezdve esti 9 óra és 45 perczig, miként a naplók, a köztudat s az ülésen jelen volt képviselők igazolják. Mind a két ülés tárgyalásai közben nagy és folytonos izgatottság uralkodott már maga a tárgyalás alatt álló kérdés miatt is s az izgatottságot természetesen fokozta,

hogy a kormány erőltetett kívánságára, bár némi megszakítással, reggeli tíz órától esti csaknem tíz óráig tartott az ülés és tanácskozás. A pártok csaknem ellenséges indulattal álltak egymással szemközt főleg azért, mert két-három nap óta már az hírelt, hogy a kormány a képviselőház elnökével egyetértve, sőt összebeszélve, váratlanul s meglepetéssel, sőt erőszakosan akarja a Ház tanácskozási rendjét gyökeresen megváltoztatni s a képviselők szólási szabadságát megbénítani. E hír pedig hitelt talált annál fogva, mert a Daniel Gábor és társai által benyújtott határozati javaslat tartalma kétségtelenül a tanácskozási rend gyökeres változtatására s a szólási szabadság megbénítására irányult.

Esti 9 óra már elmúlt, a mikor a kormány elnöke, Tisza István gróf szólásra jelentkezett. Beszéde alatt még zajosabb, zavarosabb s izgatottabb lett a képviselőház. A zajban nem lehetett a beszédet hallani, csak egyes szavakat érthettek meg a legfigyelmesebb hallgatók is. Mikor és miként végződött a beszéd: ezt a miniszterelnök közvetlen közelében levő néhány képviselón kívül senki biztosan nem tudhatta. De teljesen bizonyos az, hogy egy pillanatban a kormány háta mögött ülő képviselők egy része Perczel Dezső képviselőházi elnöknek zsebkendő-lobogtatásával való intézésére hirtelen felállott s indulatos és zajos hangon e szót kiáltotta: szavazzunk! Maga a képviselőházi elnök is elnöki székében felállott, személye körül s személyének érintésével is az elnöki emelvényen levő jegyzők

közbeléptével némi dulakodás látszott, az elnöki emelvényre jobbról-balról több képviselő rohant fel, az egész tanácskozó teremben óriási zaj támadt, a képviselők felálltak s a legfeljebb 5 perczig tartó jelenet után a képviselőházi elnök szokatlan gyorsasággal elnöki helyéről eltávozott s a tanácskozó termet is rögtön elhagyta. Hogy e jelenet alatt ki mit mondott s ki mit cselekedett: ezt azokban a pillanatokban az óriási zaj és zavarodás miatt s a képviselők nagy részében felzaklatott indulat miatt senki biztosan meg nem határozhatta. Maguk a gyorsirók se tudtak jegyezni semmit, annál kevésbé teheték ezt a jegyzők s az egyes képviselők.

A következő napon a hírlapok közléseiből s leginkább a később készült naplóból s az ülési jegyzőkönyvből értesültek arról a képviselők, hogy állítólag súlyos közjogi természetű s következeiben mérhetetlen fontosságú törvényhozási cselekmény hajtatott végre, a mennyiben a napló és a jegyzőkönyv szerint Perczel Dezső elnök a Daniel Gábor-féle határozati javaslatot el, vagy el nem fogadás végett szavazásra kitzte, a szavazást megtörténtnek s a javaslatot elfogadottnak jelentette ki s egy ugyanazon napon november 18-án kelt királyi leirattal az országgyűlést elnapoltnak s az ülési jegyzőkönyvet hitelesítettnek nyilvánította s az ülést nyomban bezárta.

Feltétlenül bizonyos, hogy se a napló, se a jegyzőkönyv hiven nem adja elő a megtörtént dolgokat s feltétlenül bizonyos, hogy ez oknál fogva tárgyilag

mind a két okirat hamis. Hogy mikor, miként, mi célból és kik készítették az okiratokat, ez is a komoly bíráló egyik tárgya.

E kérdés fontossága azonban alig jöhet figyelembe ama kiszámíthatatlan s megmérhetetlen veszély mellett, a mely az ekként elkövetett cselekmény s az ily elnöki eljárás mellett az alkotmányt és a nemzet összes jogait s minden szabadságát fenyegeti.

Ily eljárás mellett s ily cselekménnyel akár mily kisebbség, ha az elnök bűnösen vele összejátszik és egyetért, gyökeresen megváltoztathatja, sőt el is törülheti az alkotmányt, meghamisíthatja vagy meg is semmisítheti a népképviselői jogokat, értéktelenné teheti a legbecsesebb szabadságokat. Ily eljárás mellett s ily cselekménnyel súlyosan megtámadható a királyság intézménye s a trón biztossága is s ha ez megtorlatlanul marad: megszűnik a törvény tekintélye, vak merényletekre érzi magát feljogosítva a nemzet ellen forralt minden eselszövényt s megszűnik a törvényhozás rendje, nyugalma és üdvös munkássága.

Ugyane veszély állhat elő akkor is, ha az elnök ily eljárásra, ily cselekményre a többséggel vagy a többségre támaszkodó kormánnyal játékosan össze. A többség csak úgy érvényesülhet alkotmányosan s a törvényhozási határozatok megalkotásában cselekvő szerepe törvényesen csak úgy lehet, ha az elnök a házszabályokat, a tanácskozási rendet s az alkotmányos élet által szentesített törvényerejű szokást mind önmaga szigorú hűséggel megtartja, mind pedig a többséget

elnöki hatalmával azok szigorú megtartására vezeti és irányítja. E nélkül minden úgy mondott határozat csak kisebb vagy nagyobb számú képviselők magántermészetű nyilatkozata s a törvény alaki parancsainak megszegésével se alkotmányos többség nem támadhat, se törvényhozási határozat nem hozható.

November 18-án az elnök a törvénytelenések egész hosszú sorát követte el s az alkotmányt sok súlyos esetben sértette meg.

A tárgyalás napirendjén egy házszabályi bizottság alakítását javasoló indítvány volt. Tárgyalása már több nap óta folyt. A tárgyalás folyamán több szónok több indítvánnyal állott elő és ezek közt Daniel Gábor képviselő is maga és társai nevében határozati javaslatot adott be, mely elfogadtatás esetén az eddigi tanácskozási rendet gyökeresen felforgatta s a képviselők szólásszabadságát súlyosan korlátolta, képviselői függetlenségét pedig mértéktelen módon megsértette, sőt megsemmisítette volna. A tárgyalás szokott törvényes módon folyt s szólásra a képviselőház jegyzőinél még többen fel voltak jegyezve s az erre szolgáló főljegyzési lapok szokott helyen, az elnöki emelvényen kifüggesztve. A szólni jelentkezők közt volt Benyovszky Sándor is, kinek a képviselőház külön határozattal engedte meg a felszólalást.

Ez volt a tanácskozás állapota, a mikor Perczel Dezső elnök önkényűleg a következő jogsértéseket követte el:

1. Benyovszky Sándor gróf képviselőt meggátolta jogos és szabályszerű felszólalásában.

2. A szólásra már jogosan jelentkezett s valósággal feliratkozott szónokok, ugymint Bedőházy János, Holló Lajos, Zboray Miklós, Egry Béla, Nagy Sándor, Sebeas Dénes, Vertán Endre és Marjay Péter képviselők jogos és hivatászerű felszólalását erőszakkal meggátolta.

3. Az indítványozóknak kellő alakban benyújtott indítványukhoz záróbeszéd tartását biztosítja a szabály és törvényerejű szokás s ennek dacára az elnök az indítványozókat a záróbeszéd megtartására fel nem hívta s annak megtartását egyenesen meggátolta.

4. A vitát be nem zárta s bezártnak ki nem jelentette.

5. A szavazásra kitűzött kérdés helyes szövege és feltevése iránt a képviselőházat meg nem kérdezte s az e tárgyban való felszólalást önkényesen meggátolta.

6. A tárgyalás alatt levő javaslat s az ebben beadott indítványok feletti szavazás sorrendjét meg nem határozta, se e sorrend meghatározása iránt a képviselőházhoz kérdést nem intézett, sőt az ez irányban támadható felszólalásokat lehetetlenné tette.

7. Hogy az elnök a szavazásra felhívta a képviselőket: senki sem hallotta, a zsebkendővel való integetését pedig azokon kívül, a kik a merényletes cselekményre titkon összebeszéltek, senki nem értette, de mint szokatlan és törvénytelen jeladást, elfogadni sem volt jogosítva senki.

8. Az állítólagos szavazásánál észrevehető többség egyáltalán nem jelentkezett. Szemtanuk szerint szándékos szavazás végett a képviselők harmadrésze is alig állott fel. Ellenben a kérdést nem hallva, a viharos

jelenetek alatt álló helyzetben volt csaknem minden képviselő. Ellenpróba nem volt. A szavazók összeszámítása meg nem történt. S mindennek dacára az elnök a Daniel-féle javaslatot elfogadottnak jelentette ki.

Mindezen önkényes, törvénytelen s alkotmányszegő eljárásnak és cselekményeknek valóságát magának az elnöknek közreműködésével készült napló, mely a november 18-iki 520-ik számú esti országos ülésről szól, teljesen bizonyítja.

9. Ez a napló is vétkes cselekedet eredménye. Nagy része nem a rendes gyorsírói jegyzetkből készült, hanem különösen utolsó részét, melyben éppen a merényletes eljárásról van szó, köztudat szerint maga az elnök bizonyos Peregrinyi gyorsíró segítségével készítette, holott ez a gyorsíró jelen sem volt a gyorsírók hivatalos helyén. E részletet, valamint az eljárást hűtlenül feltüntető jegyzőkönyv készítésének történetét földeríteni a vizsgálat vagy legalább a házszabályok szerinti bírálat lesz hivatva.

10. Hasonlóan súlyos, de ezeknél még vakmerőbb és még veszélyesebb sérelem esett az alkotmányon a múlt évi december hó 13-án.

Királyi leirattal ugyanis az elnapolt országgyűlés december hó 13-án délelőtti 10 órakor újra megnyitott. S a mikor a képviselők az ülés megkezdése előtt néhány percczel összesereglettek s a képviselők tanácsstermében megjelentek: e teremben több mint 20 karbatalmi férfit találtak katonai rendben elhelyezkedve, még pedig csapatonként a főbejáratoknál, azután

a képviselők padsora előtt, végre az elnöki emelvényen s annak mindkét oldali feljáró lépcsőzetén.

Erről előzőleg a képviselők nem tudtak semmit, a karhatalmi erők elhelyezkedése tehát bennük méltán nagy meglepetést, sőt súlyos megbotránkozást keltett és pedig annál inkább, mert a hírlapok korábbi közlései szerint a karhatalmi erők hivatása egyes képviselők erőszakos eltávolítása s ekként a képviselők egyéni és személyes szabadságának még közvetlen testi erőszakkal is eszközözendő korlátozása lett vagy lehetett volna.

A képviselők, ha gyávaságot elkövetni s meghunyászkodással a nemzeti önérzetet meggyalázni nem akarták, ezt egyetlen szempillantásig se tűrhették.

Az országháza s benne a képviselők tanácskozási terme a nemzet tulajdona. A nemzet ide küldi szabadon választott képviselőit, hogy azok itt az ország közszükségei fölött szabadon tanácskozzanak s a nemzet jövődjéje és becsülete fölött örködjének. E magas tisztséget igazán csak akkor teljesíthetik, ha teljesen szabadon teljesíthetik s ha semmi erkölcsi, hatósági vagy karhatalmi nyomás, beavatkozás vagy fenyegetés nem nehezedik rájuk. S éppen ezért a képviselők számára önmaguk által rendelt tanácskozó helyiségbe országos ülés és tanácskozás alatt senki be nem léphet, csak maguk a nemzet képviselői és csak azok, a kiknek maga a képviselőház ezt előzetesen megengedi.

Századok óta gondosan őrzik tanácskozó termüket a nemzet választott képviselői. Ősi alkotmányos és törvényerejű szokás szerint még a király is, a mikor esküt

tesz s a mikor megkoronázzák, a mikor tehát az országgyűlés színe előtt meg kell jelennie, oda csak az országgyűlés előzetes tudtával s meghívására vonulhat be. A főrendiház üzeneteit korábban egy főrendi követ szokta a képviselőház elé nyújtani s még az ily főrendi üzenethordó követ is csak a képviselőház előzetes tudtával és engedelmével léphetett országos ülés alatt a tanácskozó terembe.

S ime, a december 13-iki országos ülésben a csendőrségből és honvédségből kiválogatott karhatalmi erőkkel volt megrakva a képviselőház!

Maga az elnök s maguk a kormány tagjai képviselőházon kívüli nyilatkozataikban akként törekedtek védelmezni az eljárást, hogy azok a karhatalmi erők nem csendőrök s nem a fegyveres hatalom tagjai, hanem csupán teremszolgák voltak. De ez a védelem nem komoly. A képviselőházi elnök és háznagy rendelkezhetik csak teremszolgák elhelyezése, szolgálata, elfogadása és elbocsátása iránt, de létszámuk tekintetében is kizárólag csupán a képviselőház előzetes tudtával és megegyezésével. A házszabályok világos rendelkezései s a soha meg nem szakadt törvényerejű szokás erre nézve semmi kétséget nem engednek.

A merénylet tervezői azzal is mentegődöznek, hogy törvény szerint a karhatalmat joga van az elnöknek a szükséghez képest alkalmazni. Ez a mentegődözés is hiú. A tanácskozó teremben országos ülés alatt nincs helye karhatalmi beavatkozásnak. Ott a rend és nyugalom fentartása csak a házszabályokban meg-

határozott módon történhetik. Szükség esetén az elnök, ha másként a kellő rend és nyugalom be nem következik, bezárja az ülést s ott hagyja székét. Karhatalom s esetleg nemzetőrség fölött az elnök csak akkor rendelkezhetik, ha a képviselőház sérthetlenségét s a képviselők szabadságát kívülről fenyegeti megtámadás. De nem is okos ez a mentegetődzés. Hiszen november 18-ika óta nem is volt országos ülés s az elnapolás után december 13-án lett volna az első ülés s ezen már az ülés előtt elhelyezkedtek a karhatalmi erők. Tehát oly időben helyezkedtek el, a mikor huszonnégy napi szünet után az első ülés lett volna, de még az se kezdődött meg; a mikor még tehát sejteni se lehetett, hogy a tanácskozási rend megzavartatnék. Ha tehát rendzavarás nem történt, de egyáltalán addig nem is történhetett: miért kellett karhatalmi erőt alkalmazni? Mi ellen és ki ellen?

Más czélja nem lehetett az elnöknek, mint a képviselők fenyegetése s akarva, nem akarva, a képviselőház függetlenségének megsértése.

A miniszterelnök, Tisza István gróf és társai főleg képviselőházon kívüli beszédeikben még két mentésre hivatkoznak. Az egyik az, hogy a házszabály nem törvény s a házszabálysértés nem törvénysértés. De ez a mentés elvileg még rosszabb, mint maga a vétkes cselekmény. A házszabály alakilag nem törvény ugyan, hanem igenis törvényerejű szokás és törvényerejű szabályrendelet, még pedig alkotmányunk és törvényeink értelmében a legfontosabb. Hiszen a házszabályok

megsértésével semmiféle törvény alkotmányos módon egyáltalán nem alkotható. De még alakilag is épp oly kötelező ereje és joghatálya van, mint minden törvénynek, a mint ez a Hármas Könyv Előbeszédének 8. cz. 1. §-a és 11. cz. 5. §-a és az 1869. évi IV. t.-cz. 19. §-a szerint kétségtelen.

A másik mentés, a melyre hivatkoznak, a *salus publica*: — mint mondják, az obstrukció meggátolása. Azonban eltekintve attól, hogy az 1904-ik év a törvények alkotásában a leggyümölcsözőbb évek közt is első helyen áll, ledérség nélkül tehát ez év eleje óta obstrukcióról beszélni se lehet; — és eltekintve attól, hogy az obstrukció biztosan csak úgy gátolható meg, ha annak valódi okai megszüntettetnek; a *salus publica* az államnak a törvények végrehajtására hivatott köztisztviselői által a törvények megsértésére s az alkotmány megszegésére se ok, se mentés soha nem lehet, hiszen éppen a törvények hű megtartása s az alkotmány tisztelete a legfőbb *salus publica*. Főnnálló törvényekkel s törvényerejű szokással szemben a *salus publica* felismerésére csupán a törvényhozó hatalom a maga egészében illetékes, senki más.

A kik megszegték az alkotmányt, azzal is védekeztek, hogy ezt csak egyszer, csak egyetlenegyszer cselekedték. E védekezés nem jóhiszemű s tartalmára nézve valótlan és erkölcstelen is, mert a ki az alkotmánysértés álláspontjára helyezkedik s azon megmarad: az folyton és következetesen sérti az alkotmányt, folyton és következetesen megtöri a jogfolytonosságot.

A meglepett, sőt megbotránkozott képviselők hiven és nyomban teljesítették hazafi-kötelességüket. Tanakodás nélkül kerekén felhívták a karhatalmi egyéneket, hogy mint idegenek s jogtalanul betolakodók: hagyják el az országos tanácskozás termét. A mikor pedig az ismételt felhívásra se távoztak: erővel eltávolították őket. S egyuttal az alkotmányszegő elnök által használt széket és elnöki emelvényt nyomban megsemmisítették. Intő példának jövedőre s nemes tanulásul mindenkorra s minden nemzedék számára. A pillanatnyi késedelem is ártalmas lett volna nemzetünkre. A ki elkövette azt, hogy a képviselőház tudta s előzetes beleegyezése nélkül karhatalmi erőt ültetett orvul és alattomban az országos ülés tanácskozó termébe: az, ha nyomban meg nem torolják, elköveheti azt is, hogy fegyveres erőt ültet oda. Hova lesz akkor a szólásszabadság? Hova a törvényhozás szabadsága és függetlensége? Hova az alkotmány szentsége és üdvös volta? — Ha egyrésztől szent és sérthetetlen fenségben és magasságban ül trónusán a királyi felség s felségét a nemzet hűségén felül a törvények minden szigora védelmezi s másrésztől karhatalmi erők fenyegető jelenlétével árnyékolják be s alacsonyítják le a nép előtt saját választott képviselőinek törvényhozó gyülekezetét; minő erkölcsi hatást gyakorol e látvány mindenfelé? Hova lesz akkor a király és nemzet egymás mellett élő egyenlő joga és erkölcsi hatalma? De hova lesz a nemzet becsülete?

Igy áll a tény. Ugy kezdődött s úgy folyt le, a miként előadtuk. Belső természetét s alkotmányjogi

fontosságát hiven vázoltuk. S most másodsorban ki kell terjeszkednünk arra a kérdésre: kik és mily részességgel s a felelősség mily mértékével követték el azt a ténnyt?

A november 18-iki alkotmányszegés fő tettese Perczel Dezso, képviselőházi elnök. A december 13-iki alkotmányszegés fő tettese ugyanő és vele együttesen Csávósy Béla háznagy. Bármiként nevezzék a karhatalmi erőül szolgáló egyéneket: ezeket a képviselőház tudta nélkül elfogadni s a képviselők tanácskozó termében elhelyezni oly cselekmény, a melyért első sorban a képviselőház elnöke és háznagya felelős. Ha más cselekedte volna is: az ő alkotmányos tisztük volt ezt meggátolni s a képviselőháznak előre bejelenteni.

De a legsúlyosabb felelősség terheli Tisza István gróf miniszterelnököt is, a ki köztudat szerint ugy a képviselőházban, mint azonkívül ismételt alkalommal a cselekvőkkel és cselekményekkel való teljes egyetértését nyilvánította és a ki szintén köztudat szerint e merényletre a cselekvőket rábirta. A november 18-iki merényletben való részességét egyébként maga a napló is teljesen bizonyítja.

Súlyos felelősség terheli Nyiri Sándor honvédelmi minisztert is, a ki a karhatalmi erőül szolgáló egyéneket a csendőrség és a honvédség állományából az elnök és a háznagy rendelkezésére bocsátotta, noha valószínűleg nyiltan tudta, hogy ez egyének mi célra fognak felhasználtatni.

A képviselőház elnöke s háznagya képviselők; elnöki

és háznagy tisztük válhatatlanul összefügg képviselői minőségükkel. A mit tettek, e minőségükben tették, azért őket a bíróságok útján való felelősségrevonástól mentelmi joguk megvédi. A mit tettek s a miként részben a naplót és jegyzőkönyvet megszerkesztették, ez ugyan a büntetőtörvények rendelkezéseibe súlyosan ütközik, de a törvényhozás méltósága és tekintélye s egyuttal függetlensége még sem engedi, hogy rájuk nézve a mentelmi jog idevonatkozó különös törvény hiányában nem létezőnek tekintessék.

Gróf Tisza István és Nyiri Sándor miniszterek felelősségrevonását világosan szabályozzák a törvények s alaki törvényes ok nincs is, mely az illetékes bíróság elé állításukat akadályozná. Azonban kétségtelen, hogy ők az alkotmánysegző cselekményekben csak részesek és cselekvőknek csak másodsorban s nem első sorban tekintendők, minthogy a házelnök és a háznagy elhatározása és cselekvése nélkül az alkotmánysegzés ily alakban létre nem jöhetett.

Az alkotmánysegzés részleteinek ezen ténybeli és jogi állapotában tehát a két miniszter vád alá helyezését se indítványozhatjuk.

Azonban a mentelmi jog nem föltétlen s a képviselői minőségben kimondott szóért s elkövetett cselekményért csak a királyi hatalom s az állami bíróságok s hatóságok beavatkozása ellen nyujt menedéket, de érintetlenül s épségben hagyja magának a képviselőháznak bíráló- és ítélő-jogát. E jog csakugy sujthat, mint föl is menthet.

Ebben az esetben sujtó ítéletre van szükség. A mit a képviselőházi elnök cselekedett, arra nincs példa a törvényhozó testületek történetében. Az elnököt a nemzet választottainak közbizalma emeli magas fiztségére azért, hogy a tanácskozások rendjét biztosítsa, a házszabályok szentségét minden irányból jöhető támadás ellen megvédjé s ekként a törvények alkotásának módját szabadnak, alkotmányosnak és tisztának megőrizze. Az elnök a nemzet legelső választott tisztviselője s a nemzet akaratóból a legmagasabb méltóság. Perczel Dezső elnök minderről megfeledezett s elvakult kormányférfiakkal s másokkal is összejátszva és szövetezve, megsértette a törvényeket.

1905. évi április hó 12.

Beadja:

Eötvös Károly s. k.

Nagy-Kőrös városa orsz. gyűl. képviselője.

III.

INDOKOLÓ BESZÉD.

(Az indítvány csője. — Az indítvány ellen tetsző kifogások. — Egyik országgyűlés a másiknak ténye fölött mondhat-e ítéletet? — Időmulás. — Miért áll még a Tiszahormány? — Perczel Dezső nyugdíja. — Az országgyűlésnek oly fontosnak kell lenni, mint a királynak.)

Tisztelt képviselőház! Az elnöki kijelentés szerint tisztemben áll tegnap benyujtott indítványomat indokolni. Az indokolásban rövid lehetek, minthogy indítványom indokolása magában a kinyomtatott indítvány-szövegben benne van már. Mind a mellett, ámbár a

tüzetes indokolástól e miatt felmentve érezhetném magamat, némely téves nézet eloszlatására és bizonyos nem érdektelen körülményekre, a melyek indítvánnyal összefüggenek, a lehető legrövidebben ki kell terjeszkednem.

A múlt év november 18-iki és deczember 13-iki képviselőházi jelenetek után és azokra való tekintettel az országgyűlés előtt kétféle intézkedés szüksége merült fel. Az egyik inkább közjogi természetű, a másik inkább politikai, személyi természetű. Az egyik intézkedésnek az volt a hivatása vagy célja, hogy ha netalán valamely közjogi természetű tény történt november 18-án és deczember 13-án, azt jogforrásnak soha semmiféle fonák felfogás se segítse elfogadni, az törvénykönyvünkben, törvénykönyvünk mellékleteinek minden lapjából örökre és végleg kitöröltessék, az semmisnek és joghatálytalannak jelentessék ki.

Ez megtörtént. Szükséges és elengedhetetlen volt ez a választások eredménye után; szükséges és elengedhetetlen volt az elnöki kijelentések után is, a melyek az elnöki magas helyről történtek.

A másik intézkedés nézetem és ama férfiak nézete szerint, a kikkel egyetérték ebben a tekintetben, szükséges volt azért, hogy ha azokban az eseményekben, a melyek november 18-án és deczember 13-án történtek, elkövetett valamely vétség; ha azokban megsértetett a nemzet vagy ennek méltósága; ha merénylet követett el a törvényhozás függetlensége és a képviselők politikai szabadsága és függetlensége ellen: azok, a kik

a vétséget elkövették, a képviselőház ítéletét el ne kerülhessék, mert ha elkerülhetik, akkor a törvényhozás a maga tisztító munkáját csak félig teljesíti, de talán még félig sem. Meg kell tehát a képviselőháznak bírálnia azt, hogy mi történt; hogy a mi történt, van-e abban a nemzet ellen sértés, van-e a törvényhozás tagjai vagy a kormány egyes tagjai részéről vétség, miben áll az, a törvényhozás miként gyakorolja megtorló jogát azokkal szemben?

Az a megtorló jog, miként indítványom indokolásában benne van, lehet sujtó, lehet elítélő, következeiben lehet teljesen felmentő is. De akár az egyik, akár a másik, magának a képviselőháznak tisztán kell látnia, hogy akár ha ítél, akár ha felment, ha megkegyelmez, ne vaktában tegye azt, hanem a dolgok ismeretének teljességében.

Indítványom ellen felhozható nem egy kifogás; közbeszélgetésekben, a sajtóban fel is hoztak nem egyet; ki lehetünk téve annak, hogy mikor az indítvány tárgyalásra kerül, azokat a kifogásokat felhozzák itt is.

A legelső és legtermészetesebb, mintegy önként kínálkozó kifogás az, hogy egyik országgyűlés miként ítélkezhessek a másik felett, egyik többség miként ítélkezhessek a másik felett. Ha váltakozik a többség, a mint váltakoznak az országgyűlések is, ez arra a fonák állapotra vezethetne bennünket, hogy egyik többség a másik felett folyton ítélőszéket ülve, játékká tenné a törvényhozást. Ez a kifogás, ez az észrevétel, ez a bírálat az indítvánnyal szemben mintegy önként kínálkozik.

Azonban, t. képviselőház, ennek a felfogásnak erkölcsi tartalma nincsen. Hiszen maga az a kérdés, hogy az egyik országgyűlés a másik felett ítélkezhet-e vagy sem, egészen üres kérdés, mert hiszen minden országgyűlésnek teljesítenie kell a maga feladatát, már pedig minden országgyűlés feladatai közé tartozik elődei sok intézkedéseinek javítása, módosítása, változtatása, eltörlése, magyarázata. Az a körülmény, hogy egyik országgyűlés a másiktól határoz, ítélkezik vagy bírálatot mond, már az országgyűlés természete, a törvényhozás legbensőbb lényege szerint nem létezik; üres kérdés az, nem egyéb, mint elmebeli játék. Az, hogy egyik többség a másik felett ítélkezhet-e vagy nem, összefügg voltaképpen azzal a kérdéssel, hogy egyik országgyűlés mondhat-e ítéletet a másik felett. Ha az egyik többség nem mondhatna ítéletet a másik felett, akkor mire való volt az új választás, akkor mit ér annak politikai és erkölcsi eredménye? Akkor mit jelent az a királyi szó, hogy döntsön a nemzet? Akkor mit jelent a kormánynak — a múlt országgyűlés kormányának, fájdalom, még a mai nap kormányának is — fennen hirdetett az az elve, hogy kiállunk oda a térre, várjuk a döntő ítéletet, a mely titeket el fog tiporni. Hát akkor mit jelent a nemzet elhatározása és mi a rendeltetése, ezélja, létezési joga ennek a többségnek?

A kérdést erről a pusztán alaki oldaláról megítélni nem lehet és nem is szabad. Csak egy példát hozok fel. Törvényhozásunk történetében volt ezelőtt 190

évvel egy országgyűlés, a melynek többsége szinte megfoghatatlan módon úgy alakult, — ennek megvizsgálásába ma is érdemes volna belemenni, mert mai időnkre, viszonyainkra is komoly, elijesztő, de minden tekintetben feltétlenül tanulságos lenne megismerni a módot, a melyen létrejött az a többség, — hogy azt mondta, hogy II. Rákóczi Ferencz fejedelmünk, szabadsági és függetlenségi harcainknak egész nemzeti életünk történetén át egyik legfenségesebb hőse rebellis volt, perduellis volt, a valóságos szabadságnak ellensége volt. Ezt kimondta az a többség. Hát vajjon nyolcz évvel később, vagy akár 13 évvel később, mikor megint országgyűlés volt, vagy 26 évvel később, sőt akár most, 190 esztendő mulva is nincse-e jogában a többségnek azt mondani, hogy az a többség, a mely azt kimondta, vak volt, bolond volt, áruló volt, ostoba volt?

Hock János (közbeszól): El kell törölni azt a törvényt.

Ezt megtenni a mai többségnek a nemzettől nyert bizalom iránt való hű kötelességénél fogva jogában áll, a mint hogy sohasem engedem kétségbe vonni komoly férfiak részéről, hogy jogában nem állana. Ha pedig ez jogában áll a 190 év előtti többséggel szemben, akkor jogában kell hogy álljon a három-négy hónappal ezelőtti többséggel szemben is.

Kétségtelen, lesznek, a kik abban a véleményben vannak, hogy ez az indítvány most elkésett, idejét multa; ennek az indítványnak korábban, a maga idejében kellett volna megtörténnie; időszerűtlen,

alkalomszerűtlen és inopportuna. De, t. Ház, minden opportunitási és inopportunitási kérdésben felmerül a lehetőség és a lehetetlenség kérdése. Én úgy tudom, de ezt szentül tudom ám, hogy a múlt országgyűlésen a tényleges állapotok szerint ebben a kérdésben nyilatkozni nem volt alkalom. Arról, a mi november 18-án történt, nem szólhattunk december 13-ig, mert nem volt országgyűlés, a királyi leirat elnapolta. Deczember 13-án nem szólhattunk azért, mert karhatalmi erők voltak itt, a kik ellen védekezni kellett. Három vagy négy napig tartottak az ülések s mire belemelegedhettünk volna a kérdésbe, mire módunk, alkalmunk lett volna nyilatkozni ebben a kérdésben, azt tárgyalni, megvizsgálni és megfontolni, akkorra megint elnapoltatott királyi kézirat az országgyűlés. Deczember 27-én vagy 28-án összejöttünk ismét, de mielőtt a kérdést tárgyalhattuk volna, az országgyűlést királyi leirattal megint elnapolták január 4-ig. Január 4-én pedig megint nem tárgyalhattuk a kérdést, mert már akkor a király ő Felsége egyszerűen szétosztott, szétkergetett bennünket, felosztatta az egész országgyűlést.

De akár időszerű, akár időszerűtlen ennek a kérdésnek mostan való tárgyalása, az bizonyos, hogy a választás előtt nem volt idő és mód ennek tárgyalására. Össejött az új országgyűlés. Régen együtt vagyunk már, régen nem dolgozunk mi semmit. De talán nem szükséges azokra az okokra rámutatnom, a melyeket pl. a t. miniszterelnök ur sokkal jobban

ismer, mint én, de a melyeket nagyjából én is ismerek és mindenki ismer, hogy miért vagyunk mi tehetetlenségre, munkátlanságra kárhóztatva. Itt a nemzet bizalmának letéteményesei az új többség, az új képviselőház. Február 14-ike óta most már ide oda két hónap telt el s még eddig nem tehattunk semmit; nem tehattunk semmit azért, mert egy nagy kérdés áll előttünk: a nemzet többsége bizalmának megfelelő kormány alakítása, és egy másik nagy kérdés áll előttünk: ő Felségére, öreg királyunkra való tekintet és gyöngédség.

Ezek voltak azok az indokok, a melyek miatt eltelt az idő, a nélkül, hogy mi ehhez a kérdéshez hozzászólhattunk volna. De abból, hogy eddig nem szólhattunk hozzá, sok minden következhetik, de az nem, hogy tehát ezentul nincs értelme e kérdés tárgyalásának, hogy tehát most se szóljunk hozzá. Oly dolgok történtek 1904 november 18-án és deczember 13-án, a melyek felett hallgatással átsiklani nem lehet, a melyeket el nem felejtethünk, a melyeket meg kell bírálnunk és meg kell ítélnünk. Az a törvényhozás, a mely ezt elmulasztaná, saját komolyságáról és méltóságáról mondana le. Azután a mi az opportunizmust illeti, hát igenis, az opportunizmus nagy dolog, czél-szerű, szükséges dolog politikai intézkedéseknél, politikai kérdésekben. De midőn arról van szó, hogy a nemzet ellen saját tisztviselői követtek el törvényesértést, akkor azt meg kell vizsgálni, meg kell bírálni és meg kell ítélni, akkor az opportunizmus alkalmazá-

sának nincsen helye, akkor az opportunizmus, az elhallgatás, átsiklás és a dolgok elrejtése azt jelentené, hogy: mi is hallgatunk, tehát ti is hallgassatok. De nekünk nincs okunk ettől félnünk, nekünk jogunkban és módunkban áll a nemzet elé nyíltan és bátorn odaállani és azt mondani: a mit hibáztunk, vétettünk vagy mulasztottunk, álljanak elő vele ők; de a mit ők vétettek, ők hibáztak és mulasztottak a nemzet ellen, az alkotmány és a törvényhozás függetlensége ellen, azt meg kell bírálunk és meg kell ítélnünk. Meg fogjuk eszelekedni.

De aztán van egy mellékes indok. Kellemetlen dolog ennek az indoknak a fejtegetése. Nem kellemes, de kötelesség. A betegség is rossz, annak gyógyítása is néha kellemetlen és mégis meg kell tenni. Azt kérdelem: hogy miért ül itt ez a kormány még mindig? Mit keresnek ezek a férfiak itt mint a nemzet kormányzói, mint annak elsőrangú tisztviselői? Hiszen a mi felfogásunk szerint, a mely nálunk már nemzedékek óta meggyökeresedett és a mely felfogás megfelel a nemzet érdekének, nekik itt már helyük nincsen. Mert nem a nemzet tartja őket itt és nem annak bizalma, hanem valami más. De a mint mondtam, politikai indokból szemet hunynánk erre, addig a meddig, nem a végletekig, de szemet hunynánk. De ezek a kormányzó férfiak, a mai kabinet, a hatalmat is gyakorolják. Nem szenvedőlegesen ül itt ez a kormány, habár talán szenved is, nem passzivitásból él és laborál, hanem folytonosan dolgozik.

HOCK JÁNOS (közbeszól): Nevezi ki a bárókat!
 És jutalmakat, kitüntetések, ezimeket osztogat, szerződéseket kiterjeszt, prolongál, meghosszabbít, nemesít, bárósít, jogokat öregbit és a nyugdíjakat korrigálja. Megragadom az alkalmat, bár nem szívesen teszem, mert egyénileg nem természetem, csak istenadta kötelességem és tisztem hozza magával; megragadom az alkalmat, hogy kérdést intézzek a t. miniszterelnök urhoz az iránt, hogy igaz-e az, a mi az én értesülésem, jóhiszemű, komoly férfi részéről halloítottam, hogy Perczel Dezső képviselő ur miniszteri rendes nyugdíját, a mely eddig 8000 koronát tett, azóta, hogy a november 18-iki és deczember 13-iki események történtek, sőt azóta, hogy a nemzet a maga bizalmát vezető férfiai iránt megmutatta, illetőleg megvonta, azóta Perczel Dezső miniszter nyugdíja felemeltetett 8000 koronáról 15.360 koronára?

OLAY LAJOS (közbeszól): Vérdíjat adott neki a miniszterelnök!

GULNER GYULA (közbeszól): Nem lehet ez igaz!

OLAY LAJOS (közbeszól): Az állami számszék elnöke megtagadta a felvilágosítást! Ez disznóság! Pedig úgy van, én néztem meg a számokat! Gyalázat! Vérdíjat adnak a hóhérnak!

Bővebb meggyőződést nem szerezhettem magamnak, de azt közölték velem komoly és teljesen megbízható férfi részéről, a ki a dologban jól értesült, hogy ez az ügy a belügyminiszter urnál, a ki egyttal a t. miniszterelnök ur, folyó évi 2632. elnöki szám alatt

nyert elintézését. És azt közölték, hogy a pénzügyigazgatóságnál folyó évi 2365. elnöki szám alatt van ez a dolog és a már fölemelt nyugdíjról, illetőleg annak esedékes részletéről szóló nyugtatvány is.

OLAY LAJOS (közbeszól): Április elsejéről!

MEZŐFI VILMOS (közbeszól): A nép éhezik és kivándorol és így dobják ki a nép adófilléreiből gyűlt ezreket!

KUBIK BÉLA (közbeszól): Felosztják talán maguk között az ország pénzét!

T. képviselőház! Ez a kormánynak olyan ténye, a milyenhez hasonlóról én nem hallottam. És éppen most történik ez, a mikor az országgyűlés e kérdéseket tárgyalja és éppen azon férfival történik ez a közigazgatási és kormányzati eljárás . . .

GULNER GYULA (közbeszól): Nyílt provokálása a nemzetnek!

. . . és a kérdésnek ilyen természetű elintézése, a ki a nemzet ellen vétett.

De nem folytatom ezt, t. képviselőház, mert be kell várnom a kérdésre adandó feleletet. Meglehet, hogy a kérdés a maga egyszerűségében talán elkülöníthető attól, a melyet most tárgyalunk és a melyre az én indítványom vonatkozik. De ezt azért hoztam fel, hogy jellemezzem, minő eljárást követ most is az a kormány, a melytől a nemzet bizalmát teljesen megvonta egy olyan választáson, melyet ők maguk ledér büszkeséggel idéztek elő és a mely kormány a bizalomtól teljesen megfosztva, hónapok óta — január 26. óta, tehát majdnem egy negyed éve — itt ül és

nem szerényen és passzív magatartást tanusítva, hanem hatalmát gyakorolva, titkon még olyan irányban is, a mely iránynyal a nemzet megnyilatkozásából származott ez a törvényhozási többség egyet nem érthet. Ilyen körülmények között egész természetes és indokolt, hogy mi a magunk részéről mindent elkövetünk, hogy az az idő minél előbb bekövetkezzék, a mikor ők a nemzet bizalmának megfelelő államférfiaknak adják át helyüket.

Ha tehát későn történt is ez indítvány beadása, még mindig idejében, sőt még mindig korán történt, ha egyik célja az is, hogy végre már a nemzet bizalmának megfelelő férfiak üljenek a miniszteri székekbe.

T. képviselőház! Kétségtelenül lesznek, a kik akképen vélekednek, hogy az indítvány nagyon enyhe és hogy maguknak a megtörtént tényeknek és ama tények végzetes közjogi természetének a logika törvényei szerint nem felel meg egészen az az ítélet, a melyet mi indítványozunk, hogy tehát itt nemcsak kárhöz-tatásról és elítélésről, hanem vaskosabb feddésről, vád alá helyezésről is lehetne szó.

A kérdésnek ezen oldalát mi, kik ezt a kérdést tárgyaltuk, jól megnéztük, jól megvizsgáltuk.

Valami érzelgősség, vagy különös érzékenység nem bántott bennünket és ha csak ezen mult volna, akkor ez az indítvány talán valamivel súlyosabb is lett volna. De jól megfontoltuk a kérdésnek ezt az oldalát és igen erős és hatalmas jogi és közjogi okokat találtunk arra nézve, hogy a vád alá helyezés indít-

ványától tartózkodjunk. Azok az okok fel vannak sorolva az indítvány indokolásában, azoknak az okoknak ismétlésébe talán nem szükséges belebocsátkozni. De bizonyos, hogy a mi november 18-án és december 13-án történt, annak elkövetője, a valódi, a főcselekvő, a ház akkori elnöke. Bizonyos, hogy a kormány tagjait, különösen annak elnökét lehetetlen mással vádolni, mint azzal, hogy azokban a cselekményekben teljesen egyetértett az elnökkel, lehetetlen a kormány elnökét mással vádolni, mint azzal, hogy az eszme valószínűleg tőle eredt és így az elnököt és a háznagyot ama cselekményekben csak segítette, azokban csak részes volt. A főcselekvő nem a kormányelnök, a főcselekvők nem a miniszterek voltak: ők csak részesek jogi, de különösen politikai értelemben.

T. ház! Mikor mi a törvények pártatlan alkalmazását és becsületes, a nemzet érdekében való kezelését javasoljuk, akkor nekünk is szigoruan szem előtt kell tartanunk a törvényeket és alkalmas törvények hiányában, miután magát az elnököt vád alá nem helyezhetjük, mert — ismétlem — nincs rá törvény, a másodsorban cselekvőkre nézve is ilyen indítványt mellőznünk kellett. Ez a nézet vezetett bennünket. A kik tisztábban látnak, mint mi, megfontolhatják ezt jobban. Szabadságában, módjában áll mindenkinek, hogy megfelelő indítványával előlépjen, a melynek indokait én is tisztelném.

De lesznek talán olyanok is, a kik még ezt az indítványt is szigorunak fogják találni. Legalább a sajtónak nem egyirányu nyilatkozatából ezt veszem

észre és kétségtelenül fel kell tételezni az ezen oldalon (jobbra mutat) ülő több tisztelt képviselőről, hogy abban a nézetben lesznek, hogy ez az indítvány is szigoru, hogy általában az a tény, hogy ilyen indítvány létezik, akármilyen legyen az különben, tulságosan szigoru megítélése azoknak az eseményeknek és indokolni fogják ezt a felfogásukat azzal, hogy hiszen őket a jóhiszeműség vezette.

Hát bocsánatot kérek, mikor arról van szó, hogy a törvényeket megtartjuk, vagy megszegjük, akkor ez a szempont tekintetbe nem jöhet. Magánembereknél talán lehetne erről szó, de mikor az ország tisztviselői, mikor a törvények végrehajtására vállalkozó, arra jogosult és azért köztisztviselőben és díjazásban részesülő köztisztviselők sértik meg a törvényt, akkor a jóhiszeműség kifogásának nincsen helye. A mikor megsértették a törvényt, a melynek megtartására esküt tettek, a melynek megtartása egyedüli feladatuk és kötelességük, akkor jóhiszeműségről nem lehet beszélni. Nem lehet beszélni még arra való tekintettel sem, a mit a t. miniszterelnök ur az országgyűlésen és azon kívül ismételve hangoztatott, hogy t. i. előtte a salus publica lebegett, — a közjó, országunknak, nem tudom, micsoda veszedelmektől való megmentése stb.

Majd kiterjeszkedem én erre is, t. Ház, de ismétlem: a fennálló törvényekkel, törvényerejű szabályrendeletekkel és törvényerejű szokásokkal szemben a salus publicát egyedül a törvényhozás van jogosítva felismerni és senki más.

Mihelyt a kerek földön bárkinek, akár magának az uralkodónak is, ezt megengednők: azzal az önkényuralmat engednők meghonosítani és az erőszaknak s a jogok és szabadságok minden tekintet nélkül való eltiprásának nyitnánk kaput. Hogy pedig a magyar nemzet életében minő szokott lenni az önkény és erőszak, azt e nemzetnek 400 esztendőös keserves története bizonyítja. Itt jóhiszemről és salus publicáról szó nem lehet, de ha lehetne is, kérdem: lehet-e már ennél enyhébb bírálatot mondani? Hát azt várná talán valaki, hogy mi gróf Tisza István miniszterelnök urat és Perczel Dezső volt elnök urat megdicsérljük? Hogy mi ódát és dithyrambot zengjünk arról, a mi november 18-án és deczember 13-án történt? Azt el nem hallgathatjuk; erkölcsi életünk integritása követeli, hogy előhozzuk, hogy ne érhessen bennünket a gyanu, hogy hát miért hallgattuk el. Nyilatkoznunk kell felőle, de dithyrambot nem írhatunk; nyilatkozásunk egyéb nem lehet, mint a törvények korlátai között és a törvényeket szentül szem előtt tartva, annak az eljárásnak, azoknak a cselekményeknek és azon cselekvőknek súlyos megbírálása és súlyos elítélése, tettüknek és tisztí személyüknek súlyos kárhoztatása. Ennél kevesebbet nem tehetünk.

De minek indokoljam ezeket bővebben? Magában a helyzetben van oka annak, a miért nekem és nekünk ezt az indítványt meg kellett tennünk. A kinyomtatott és t. képviselőtársaim között kiosztott indítványban és annak indokolásában ki vannak fejtve azok az okok és azon okok közjogi természete, a melyek az indítványt

szükségessé, nélkülözhetetlenné teszik; ezért nem is tartom szükségesnek azokat ismételni; de egyre rá kell mutatnom. Annak természetét, a mi november 18-án és deczember 13-án történt, legalább egy tekintetben bővebben akarom megismertetni, mint a hogy az eddig akár a sajtóban, akár egyesek nyilatkozataiban ismer-tettetett.

T. ház! Két palotája van ennek a mi nemzetünknek. Az egyik ott van Budavár ormán; arra van hivatva, hogy ne üresen álljon, hanem ott rezideáljon a magyar nemzet és Magyarország felséges királya; — másik palotája a nemzetnek itt van: a Duna balpartján s ennek az a rendeltetése, hogy a nemzet törvényhozó hatalmának osztályos, egyenrangú részesei, e nemzet választott képviselői itt rezideáljanak, itt tanácskozzanak. Mindkét palotának természete hozza magával, hogy amott az ország királya szabadon lehessen és hozzá hivatlanul és az ő tudta nélkül senki a világon be ne tola-kodhassék; ennek a palotának pedig rendeltetése és természetete az, hogy itt a nemzet választottjai szabadon tanácskozhassanak s a nemzet jövője és becsülete felett őrködjének, hogy a nemzet közszükségletei a lehetőség határain belül kielégíttessenek. És természetete e palotának az is, hogy a képviselőház tanácskozó termébe a képviselők előzetes tudta és engedélye nélkül semmiféle idegen, se fegyveres, se fegyvertelen erő be nem tola-kodhatik.

Pedig ez történt deczember 13-án a november 18-iki cselekmény következtében. Ez a két cselekmény tehát

a maga teljességében abból áll, hogy a törvényhozás függetlensége meg lett támadva, hogy a képviselők személyes szabadsága is esetleg fenyegetve lett, hogy ama merénylet hatása alatt mindaddig, míg ama merényletnek minden része meg nem semmisített, el nem távolított, a nemzet törvényhozásának, választott képviselőinek függetlensége nem lehetett tiszta, nem lehetett biztos, a míg a nemzet választott képviselőinek gyülekezete fölött oly kormányhatalom áll, a mely a törvényhozás tanácskozási termében is karhatalommal rendelkezett.

Ez történt. Ilyen eset ezeréves alkotmányunk életfolyamán soha, de soha nem történt. Ilyen vakmerőséget soha egyetlen kormányférfi, vagy a kormányhatalom élén álló férfi el nem követett. Erre példa nincsen se nálunk, se másutt. Hiába hivatkoznak Bihar vármegye közgyűlésére, Bihar vármegye közgyűlése, — ámbár az alkotmány védelme alatt álló alkotmányos hatóság — a melyet a törvény alkotott, de még sem az egész nemzet választott képviselőinek gyülekezete, még sem törvényhozás, még sem a nemzeti fenség kettős részese közül az egyik, mert az egyik a király, a másik pedig mi volnánk, ha volnánk. Deczember 13-án nem voltunk azok, darabantok ellenőrzése alatt állottunk.

Hová jutottunk? Minő pokoli terv volt ez? Hogy áll a kérdés, a mint indítványom indokolásában érintem, a nemzet előtt? És hogy áll a kérdés a világ előtt? A nemzet szuverénitásának egyik részese a

király, a maga fenségében ott ül, ott ragyog; védi és körülrajongja őt a nemzet hűsége, hódolata és bizalma és a mi hatalom az állam birtokában van, törvényekkel, izommal és fegyveres erővel mind azt a fenséget védelmezi. Egyebet sem csinál, mint azt védelmezi. Az Isten fogalmához hasonlítja, szent és sérthetetlen, a mint 48-iki bölcs törvényeink mondják. Szent és sérthetetlen; miként az oltárhoz, csak imádva lehet a népnek hozzá közeledni és rendszerint mégis a nép minden tagja előtt nincsen ajtaja nyitva; hozzá csak azok közeledhetnek, csak azok vannak jogositva hozzá menni, a kik kérnek, vagy a kik jutalmat köszönnek meg; de ismétlem, a nemzet bizalma, szeretete és hűsége és a törvény és a hatalom minden eszköze védelmezi a király szentséges fejét.

Azzal a fenséggel egyenlő magasságban kellene állani a törvényhozás nemzeti részének, a népképviselőnek, az országgyűlésnek is. Ugyanazon magasságban, szentségben és sérthetlenségben kellene állania a nemzetgyűlésnek is. Most ez a kormány, ez a miniszterelnök és az az elnök, a ki ott ült ezelőtt néhány hónappal az elnöki székben, úgy állítják oda e két erőt a nép elé, hogy ime az egyik, a király, az atyaiisten, a másik, a nemzetgyűlés, mely darabantokkal kezeltetik. Mit gondoljon az a nép, az a mi jó népünk, a mely hűséggel néz és gondol királyára, de kegyelettel és bizalommal kell, hogy gondoljon saját választott nemzeti tanácsára is? Mit gondoljon az a nép, mikor az egyik erő mellett az atyaiistent megillető minden

dicsőség és hatalom dolgozik, a másikat pedig mulandó hatalmukban hitvány, mert még arezjátékoktól is függő miniszterek, kormányférfiak akarják vezetni, őrizni darabantokkal és ezen kívül még ezer meg ezer gyalázó kifejezésekkel is illetik.

Hova vezet az, t. képviselőház, ha mi ily politikának, ily kormányzásnak egyetlen egy pillanatig is tért engedünk?

Hova vezet ez, ha megtorlatlanul hagyjuk azokat a cselekményeket, a melyek ezt a rendszert akarták Magyarországon meghonosítani? Hova vezet ez? Először összezavarja az elméket, azután összezavarja és felforgatja az erkölcsöket, kiöli a hazafiságot s bizalmat csak oly tényezők iránt gerjeszt az elméjében megzavart, erkölcsi felforgatott népben, — mikor gyenge a nemzedék, mert hiszen nem minden nemzedék gyenge, hogy ilyen szeliden fejezzem ki magam, — mondom, bizalmat csak oly tényezők iránt gerjeszt, a kiktől bizalmának jutalmát mindjárt meg is kapja, a mikor a hazafiság szent tanai már nem nyomnak semmit, a mikor a mindennapi érdekek, még nem is a legtiszteltebb érdekek kelnek versenyre és nevezik versenységüket a közügy harcának.

Mikor ilyen volt az a rendszer, melyet ez a kormány meg akart honosítani, e rendszer ellen kérelhetetlenül kellett harcolnunk, mi e rendszer fenmaradását kötelesek voltunk meggátolni minden eszközzel, melyet a nép bizalma, istenadta erőnk és lelkiismeretünk ad nekünk. Mi ezt meggátoltuk s ennek a jövő-

ben való meggátlása eme indítványunknak is egyik célja.

Egyetlenegy dologra kell még kiterjeszkednem, de erre az egyre azért kell kiterjeszkednem, mert én számítok arra, hogy a t. miniszterelnök ur, vagy valaki más elő fog állni azzal, hogy hiszen ők irtózatos bajnak, veszedelemnek tartották az obstrukciót és jóhiszeműleg, az obstrukció gyökeres megszüntetése végett — nem akarom ezt a szót használni, pedig nincs benne semmi sértő, a magyar irodalom és a magyar nép szívesen használja, — hogy e miatt vetemedtek arra, a mi november 18-án és december 13-án történt. Nem akartam ezt a szót használni, de most a beszéd hevében jobb szót igazán nem találok.

Ismételem tehát, hogy nem zárkozom el az elől, hogy ha a t. miniszterelnöknek és elvbarátainak az a nézete, hogy az obstrukció csakugyan olyan veszedelmes és olyan rettenetes következtetésekkel fenyegette a nemzet jóhírét és legalább közeli jövőjét, a mit a miniszterelnök urtól hallani nem egyszer volt alkalmam, még a legutóbbi napokban is: mondom, érteném, hogy annak gyökeres meggátlására törekedett minden elképzelhető és elképzelhető eszközökkel, ezt szinte természetnek tartanám. De, t. Ház, azt az obstrukciót, a mely végleg meggátolja vagy huzamosabb időre meggátolja a törvényhozás működését, azt az obstrukciót én is elítélem, annak gyökeres eltávolítására én is szívesen felajánlom azt a csekély erőt, a melyet a Gondviselés rendelkezésemre adott, de nem ilyen külső, ilyen fonák,

ilyen semmire se való, törvénytelen módon. Annak az obstrukciónak gyökeres meggátálása csak egy módon biztosítható és azon feltétlenül biztosítható, még pedig az obstrukció igaz okainak megszüntetésével.

T. képviselőház, mi volt az obstrukció? Hiszen az a szomorú, az a sajátságos, hogy a mióta az ugrai levél megjelent, a mióta ez a kérdés napirenden volt, sohasem volt alkalmunk hozzászólni. Igaz-e? A t. miniszterelnök urnak — nem hiszem, nem óhajtom, hogy a nemzet vezetésében még máskor is jelentékeny része legyen, de attól félek, hogy még ezentul is lesz, ha hamarosan nem is, de talán később még lesz — addig is csak azt ajánlom figyelmébe, hogy nézze végig az obstrukció történetét. Mi volt, mikép kezdődött?

Kolozsvárott nemzeti ünnepen katonai zenekar játszott, Magyarország hadseregének zenekara és egy magyar országgyűlési képviselő azt énekelte: Isten áldd meg a magyart! És ezért azt a képviselő urat katonai bíróság elé állították, állásától, tisztí rangjától meg akarták fosztani, üldözték azért, mert Magyarország kellő közepén, Mátyás király nemzeti ünnepén, az ő emlékezetének ünnepén azt énekelte, hogy: Isten áldd meg a magyart! s tették ezt a magyar kormány hozzájárulásával és beleegyezésével! Ki sem kérte azt a képviselő urat a katonaság, hanem bíróság elé akarta állítani és esetleg elhűrezolni azért, mert azt énekelte a magyar nemzet egyik fia, a magyar képviselőház egyik tagja, hogy: Isten áldd meg a magyart!

És e miatt kezdődött az obstrukció 1902 november vagy december havában. Ez obstrukció volt és a t. kormány és a t. miniszterelnök ur azt gondolta, hogy ezt az obstrukciót meg kell szüntetni, de nem úgy ám, hogy szabad legyen énekelni az Isten áldd meg a magyart Magyarországon, hanem úgy, hogy a darabantok hordják ki a képviselő urakat, a kik énekelik!

Mi ez, t. képviselőház? Ez az az obstrukció, a melynek természetéről a t. miniszterelnök ur mindig hallgatott, csak a külsőségét, a tüneteit látta és csak a tünet ellen vitézkedett, de az igazi okát nem szüntette meg, sőt az igazi okát táplálta és hizlalta.

Mi történt azután? Miért folyt az obstrukció? Én ugyan nem láttam obstrukciót, én csak hatalmas, erőteljes vitát láttam, úgy vettem benne részt magam is, technikai obstrukciónak nyoma sem volt. De legyen; jó, mondjuk: obstrukció volt. De miért volt? Nagy erővel, hatalommal követelte a kormány, hogy emeljük fel a véradót és ezzel arányos lépésben emeljük fel a pénzadót, terheljük meg a magyar nemzetet sokkal súlyosabban, mint eddig.

Mit felelt a nemzet? Talán obstruált?

Elvállalta az új terheket is vérben, pénzben. Pedig a nemzet szegény, egy idegen, bár szövetséges állam nagyhatalmi ábrándjainak ily módon való istápolására a mi nemzetünk szegény. A haza céljaira, a hazafiság céljaira még elég gazdagok vagyunk; de egy idegen eszmekörnek, idegen ábrándoknak hizlalására szegények vagyunk. Mégis a nemzet azt mondta: elfogadjuk,

de a mely mértékben a nemzet erői esőkkenek az új terhek folytán itt, ugyanazon mértékben erősödjenek amott. Hadseregünkben lássék meg a magyar nemzet, legyen abban nemzeti elem is, a nemzet érdeke, joga, méltósága és becsülete bevitessék oda is! A magyarság, a magyar szellem, a magyar műveltség, a magyar oktatás legalább saját országában legyen az első. Semmit sem követel a nemzet mást; azt mondta: kicsiny az ahhoz az áldozathoz képest, a mit én mint nemzet hozok, de ha követelitek tőlem ezt az irtózatosságot, adjátok meg a nemzetnek is a magáét.

Ezek az áldozatok nemesak ama nagy ábránd szolgálataért szükségesek, de azonkívül a királyi hatalmat is növelik, a királyi hatalom pedig Magyarországon már ugysis sok, ugysis elviselhetetlen. Az utolsó harmincz esztendő alatt annyira szaporították a királyi hatalom, hogy ugysis türehetetlen itt; hogyha tehát valaki a királyi hatalmat újra és újra növelni akarja, ha husz-harmincz ezerrel akarja felemelni a létszámot és 250 vagy nem tudom, hány millió koronával újra növelni akarja a királyi hatalmat, de ugysis, hogy ezzel szemben a nemzet erői ne növekedjenek, holott arra volna szükség, hogy a királyi hatalomnak ama nagy erői mérsékeltesse és hozassanak összhangba a nemzettel, nem pedig e helyett vég nélkül, tekintet nélkül, korlátlanul növelni a királyi hatalmat, a nemzet erőit pedig újabb terhekkel folyton esőkkeneni, és ha ekkor a nemzet képviselői, az akkori kisebbség, elszánt lélekkel azt mondja: ezt az átkozott politikát mi nem

segítjük, hát ezt nevezi a t. miniszterelnök ur obstrukciónak?

Tessék az igazi okot megszüntetni, tessék oly politikát kezdeményezni, a mely, habár a nemzetnek minden jogos igényét nem teljesíti is, de legalább a nemzetnek ad valamit, mely e nemzetet nem sérti, nem tiporja, nem nyúzza, nem fosztja meg utolsó erejétől; tessék ily politikát csinálni, és meg fogja látni, hogy e teremben obstrukció erről az oldalról nem lesz. Ezek a rettenetes tanulságok kényszerítőleg vezetnek ezen indítványhoz, e tanulságokból kényszerítőleg foly ez az indítvány, a melyet annak idejében kérek tárgyalásra kitűzni és elfogadni. (Zajos helyeslés, éljenzés és taps a baloldalon. A szónokot számosan üdvözlék. Élénk felkiáltások! Öt perc!)

ELNÖK: Az ülést öt perczre felfüggesztem.

AZ ÚJ HÁZSZABÁLY.

I.

A BESZÉD TÖRTÉNETE.

(A Wekerle-kormány házszabály-változtatása. — A Wöbödget minő ok bírta erre? —
A Nagy Emil-féle javaslat. — Beszédem hatása.)

A Wekerle-kormány az 1908. évi február hóban gyökeresen felforgatta a képviselőház tanácskozási rendjét s lényegesen megcsonkította a törvényhozói szólásszabadságot. Oly határozattal, melynek tartalma képtelen s a korábbi országgyűlések alatt képzelhetetlen lett volna, megtoldotta a képviselőház házszabályait.

Sajátságos és igen szomorú részlet ez a legújabb korszak nemzeti történetéből. Olyan magyar ellenzék, mely az ország életbevágó nagy kérdéseiben a hamisítatlan tiszta, egyenes nemzeti irányt képviselné, többé a képviselőházban nem alakulhat s ha megalakulna is: nem működhetik, a kormánynak bármily esetleg nemzetellenes cselekményeit kellő szabadsággal és függetlenséggel nem bírálhatja meg s a nemzet nagy rétegeit feladatának természetéhez képest nem világo-

síthatja föl. Oly hatalommal ruházta föl az elnököt és a többséget, hogy ha ezek hatalmukkal önkényük szerint akarnak élni, a magyarság hazafias ellenzékét mindig képesek lesznek eltíporni. Ha pedig oly erős lesz az ellenzék, hogy eltíporni vagy egyáltalán nem lehet, vagy pedig könnyedén nem lehet: az esetben a parlament a kínos összetűzéseknek, a keserű gyűlölködésnek s a botrányos zavaroknak lesz állandó színtere.

Az osztrák túlnyomó erő, a habsburgi törekvések, az egyeduralmi s az uralkodó személyére irányuló tekintetek teljes erőben maradnak, semmi csonkítást nem szenvednek s szakadatlanul arra törekednek ezen túl is, a mire eddig törekedtek, hogy a magyarságnak s a magyar nemzeti államnak megerősödését minden áron meggátolják. Ezzel szemben a nemzet védekező és ellenálló erejét a parlamentben az új házszabály teljesen megcsonkítja, sőt a rendes működés terén sok fontos részben meg is semmisíti. Szomorú jövőndő bekövetkeztének képét tárja hát fel előttünk a házszabály módosítása.

Ezért határoztam el magam arra, hogy a tervezett módosítás ellen felszólalok. Régen elment már a kedvem a képviselői hivatástól. Az 1906—1911-ik évi országgyűlésre már éppen nem akartam képviselői megbízatást vállalni. Különös és véletlen körülmények kényszerre alatt vállaltam el végre. A képviselőház tárgyalásaira éveken át nem mentem, sikertelennek tartottam minden nemes ellenzéki küzdelmet. De a mikor

a rettenetes házszabály-módosítással előállottak: erkölcsi lehetetlenség volt tovább is hallgatnom. Hiszen a gróf Tisza István-féle házszabály-módosítások ellen is én voltam az egyik legbuzgóbb harcos és legfáradhatatlanabb munkás, hűnek kellett tehát magamhoz maradnom a Wekerle és Kossuth-kormány hasonló javaslatánál is.

Ez a kormány is örökösen az obstrukciót emlegette mint olyat, a mely kikerülhetlenül szükségessé teszi a szólási jognak és tanácskozási rendnek szigorú korlátok közé szorítását. Ez az indok azonban, minthogy benne úgy se volt belső igazság, nem hódította volna meg az elméket. Elcsépett és unalmassá vált indok volt ez, melyet gróf Tisza István is hiába törekedett kizsákmányolni. Ujabb indokot látott a kormány és a többség és sajtója a nemzetiségi és horvát képviselők gyakori felszólalásában és horvát nyelvű beszédében, melylyel az 1906-ik és 1907-ik években a parlamentet nehányszor elárasztották. De ebben se volt egyéb baj és veszedelem, mint az idegen nyelvű beszéd bosszantó volta. De ezen segíteni se a házszabály feladata. A mikor a magyarság tekintélye egész s rossz kormány és habsburgi cselezővény által nincs megtépve, a magyar parlament mindig elég erős arra, hogy az ártalmas vagy bosszantó nemzetiségi izgalmak ura legyen önmagában.

A valódi ok egészen más:

A parlament többsége az ugynevezett függetlenségi 48-as Kossuth-pártból áll s e párt van most egyéb

kisebbségi pártokkal szövetkezve a kormányon. De kormányra csak multjának megtagadásával, elveinek tényleges, de be nem vallott elárulásával s azzal az állandó s már utálatossá vált számítással jutott s ezzel erősködik most is, hogy ő azért Kossuth Lajos elveit követi, ez elvek az ő vezérelvei s két-három év letelte után újra azok megvalósítására törekszik.

A nagy függetlenségi kormánypárt tetemes része szégyenli ez állapotot, de be nem vallja. Fél is tőle. Fél, hogy a nemzet kiábrándul s akkor nem adja meg neki a többséget s a többséggel együtt a hatalom birtoka és élvezete is elenyészik. Fél attól, hogy ez biztosabban és gyorsabban bekövetkeznék, ha bármily kis független magyarság szabadon emelhetné fel szavát a parlamentben.

Hogy ez meg ne történhessék, hogy ennek mindenképpen elejét lehessen venni, a meddig csak lehet, ezért gondolták ki a képtelen házszabály-módosítást,

Nem a kormány adta be a javaslatot, hanem egyes képviselő. Nagy Emil. A mint hogy gróf Tisza István kormányelnöksége alatt is így történt. Azt is szintén el akarják a nagy közönséggel hitetni, hogy első sorban nem a kormány, hanem a többségi pártok tartják szükségesnek a parlamenti szólásszabadság megbénítását.

A javaslat szám szerint huszonhat fontos rendelkezést s ugyanannyi pontot tartalmaz. A pontok különböző természetűek. Szólnak a sürgős tárgyalásról, napirendről, az indítványok, interpellációk és bizott-

sági jelentésekről, jegyzőkönyv-hitelesítésről, zárt ülésről, kérdések föltevéséről, névszerinti szavazásról, szavazatok megszámlálásáról, a személyes kérdésekről, az új házszabály érvényességének határaitól s több efféléiről. De azért minden egyetlen pontba, egyetlen szakaszba van összetömve.

Tehát még alakilag is szokatlan s minden józan észszel s a törvényalkotás és szerkesztés minden okos és gyakorlati szabályával ellenkezik. Ez is a gróf Tisza-féle javaslat utánzása külsőleg és alakilag, hogy az egyes pontokhoz és rendelkezésekhez pontonként senki ne szólhasson s az általános vitával legyen vége az egész ügy tárgyalásának.

A Nagy Emil-féle javaslat a következő:

•A házszabályok 198. §-a alapján indítványozom, hogy a házszabályok 249. §-a után mint új szöveg iktattassék be:

Százötven jelenlevő képviselő írásban benyújtott kérelmére, ha ahhoz az elnök is hozzájárul, a Ház az elnök indítványára elrendelheti valamely tárgynak sürgős tárgyalását és az ülések tartamának meghosszabbítását. A sürgős tárgyalás elrendelésére vonatkozó indítványnak a tanácskozási idő tartamára is ki kell terjeszkednie. Az indítvány akár a tanácskozás előtt, akár a tanácskozás tartama alatt előterjeszhető. Az indítvány felett a Ház legközelebbi ülésének kezdetén hoz határozatot. Az indítványhoz legfeljebb négy képviselő szólhat és az ülés addig nem osztható el, amíg a határozat meg nem hozatott, miért is e szava-

zásnak másnapra való elhalasztása nem kérelmezhető. A határozat hozatalához legalább 150 képviselő jelenléte szükséges. A tanácskozás ideje megszakítható s a megszakítást nem számítva, ülésenkint 10 órára terjedhet. Ezt meghaladó s a megszakítást nem számítva, ülésenkint 16 óráig terjedhető tanácskozási idő csak később, ugyancsak 150 jelenlevő képviselő írásban beadott kérelmére az elnök hozzájárulásával s ennek indítványára fenti módon hozandó újabb határozattal és a beadott szavazatok legalább kétharmadával rendelhető el. A megszakítás csak egyszer eszközölhető s ez két órán túl nem terjedhet. Az ülések tanácskozási idejére vonatkozó határozatok a határozat hozatalát követő üléstől kezdve lépnek hatályba. Sürgős tárgyalások esetén a házszabályok a következő változtatásokkal nyernek alkalmazást.

Elnök előterjesztését, úgy a kérvények és irományok bemutatását is, a napirend tárgyalására szánt idő eltelte után teszi meg. Ugy szintén a napirend tárgyalására szánt idő elteltével tétetnek meg az indítványok és interpellációk, terjesztetnek elő a bizottsági jelentések és hitelesítettik az aznapi ülés jegyzőkönyve is. Az elnök megengedheti, hogy indokolt esetekben napirend előtti felszólalások tétessenek vagy sürgős interpellációk terjesztessenek elő. A mennyiben az elnök az e tárgyban hozzá intézett kérelemhez hozzá nem járul, a kérdés feletti döntés s a napirend előttre szánt felszólalás az elnök bejelentése alapján csak a napirend tárgyalására szánt idő eltelte után történhetik

meg. Zárt ülés is, a mennyiben annak tartásához az elnök nem járult, csupán a napirendre szánt idő után tartható meg. A tárgytól való eltérésnek sürgős tárgyalás esetében nincs helye és ily kérelem elő sem terjeszthető. Szavazás előtt a kérdések mikénti feltevése felett a Ház egyszerű szavazással dönt. A napirendre tűzött tárgy általános tárgyalása befejeztetvén és a javaslat általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadtatván, a javaslat részletei felett, szintugy a javaslattal kapcsolatos minden indítvány, ellenindítvány és módosítvány felett is névszerinti szavazásnak csak akkor van helye, ha ennek elrendelését száz jelenlevő képviselő írásban kívánja. Ezekben az esetekben csak az elnök által, vagy száz jelenlevő képviselő benyújtott kívánatára rendelhető el a szavazásnak a legközelebbi ülésre való áttétele is. Egyszerű szavazásnál a szavazatok megszámlálását száz tag kívánhatja. Egyszerű szavazásnál a szavazás előtt öt perces szünet kivánásának nincs helye. A szavazás megkezdése előtt az indítványok és módosítványok újra felolvasásának szükségessége felett az elnök saját hatáskörében dönt. Az elnök jogosult, ha azt tapasztalja, hogy a házszabályok 215. §-ának a), b) és c) pontjaiban körülírt felszólalási jog a képviselők részéről csakis a tárgyalás menetének megakasztása céljából vétetik igénybe, a Házhoz kérdést intézni az iránt, vajjon nem látná-e szükségesnek az elnököt arra felhatalmazni, hogy a sürgősnek minősített tárgyalás tartama alatt annak megszakításával a szót a házszabályok 215. §-ának a),

b) és c) pontjai alapján csak azon esetben adja meg, ha a felszólalás szükségét a maga részéről is indokolt-nak látja. Az elnök ezen kérdése felett a Ház vita nélkül, egyszerű szavazással dönt. Az egyszer megadott felhatalmazás a sürgősnek minősített tárgyalás befejeztéig érvényben marad és ezen idő alatt a házszabályok 215. §-ának a), b) és c) pontjaiban körülírt felszólalások, a mennyiben az elnök a napirendre szánt idő alatt az engedélyt meg nem adta, csakis a napirend tárgyalására szánt idő eltelte után történhetnek meg.

Ennek a szakasznak intézkedései csakis a jelen országgyűlés alatt a költségvetési, illetőleg költségvetési felhatalmazási javaslatok, továbbá az általános választójogra vonatkozó javaslatok és a magyar szent korona országait egyedül érdeklő egyéb ügyekben birnak érvénnyel. Az általános választójogra vonatkozó törvényjavaslatok képviselőházi tárgyalásának befejezése után, de azok törvényerőre emelkedése előtt a Ház a házszabályok végleges és általános módosítása iránt hoz határozatot, mely a letárgyalt általános választói jog alapján egybehívandó új országgyűléstől kezdve lép érvénybe. Az e határozat feletti tanácskozásoknál ennek a szakasznak rendelkezései alkalmazandók, de a végleges házszabály esetleges későbbi módosításánál igénybe nem vehetők. Beadja: Nagy Emil s. k.

* * *

Beszédemet 1908. évi február hó 25-én tartottam. Elöttem már többen szóltak a kérdésről, közvetlenül előttem gróf Andrássy Gyula belügyminiszter.

Beszédem észrevehető jelentékeny hatást idézett elő. A kormány újból megfontolta a javaslatot s annak néhány rendelkezését, melynek képtelenségéről fejtegetéseim folytán mindenki meggyőződött, lényegesen enyhítette. Különösen azokat a pontokat, melyek a házelnök jogait mindenható önkényne akarták bővíteni és emelni.

II.

A BESZÉD.

1.

(Az 1839-iki obstrukció története. Ezt Deák Ferencs csinálta. — Az 1890-iki obstrukció. — Az 1872-iki és a Bánffy-kormány elleni 1898-iki obstrukció. — Az 1878-ik évi költségekkel való. — A függetlenségi párt vezetői 1906 óta minden kormánnyal paktáltak alattomban.)

T. képviselőház! (Halljuk, halljuk!)

HENCZ KAROLY: Halljuk a vicceket!

Nem viccek lesznek, és ha azok lesznek, azok rossz viccek lesznek, mert a belügyminiszter ur rossz érvelésére vonatkoznak.

T. képviselőház! (Halljuk, halljuk!) Igazán örömmemnek adok kifejezést, hogy a t. belügyminiszter ur ebben a kérdésben felszólalt és legalább némi, ha nem is tökéletes alkalmat nyújtott arra, hogy betekintsünk amaz indokokba, a melyek a kormányt és a többséget

ennek a Nagy Emil-féle javaslatnak benyújtásánál vezérelték. Sajnálom, hogy nem lesz ma már időm arra, hogy a t. belügyminiszter ur érvelésével egész terjedelemben s azzal a részletességgel foglalkozzam, a melyet az ő indokai megérdemelnének. Nincs idő rá, eleget sajnálom.

HENCZ KAROLY: Ezért kell a 16 óras ülés! (Élénk derűltség.)

Hát körülbelül a 16 óras ülést t. képviselőtársam, — nincs szerencsém ismerni — bizonyára magának szánta, nem nekem, mert ha ő beszélne és komolyan foglalkoznék olyan nagyfontosságú dolog indokaival, a milyenről szó van, a 16 órának a közepében elfeküdnék bele. (Derűltség.) Hanem hallgatni, mulatni 16 órán át is lehet.

Hát t. képviselőház, mert a t. belügyminiszter ur egész előterjesztésének minden részletére lehetetlen kiterjeszkednem, azért annak főbb részleteire akarok csak kiterjeszkedni.

Beszédem folyamán, a mint gondolataim rátérnek, fogok azokkal tüzetesen foglalkozni, megjegyzem azonban, hogy igaza van abban, hogy szinte restel az ember foglalkozni egy ilyen házszabályrevízióval való, mert minden igazság már elesépt dolog, a mit e körül pro vagy kontra felhoztak. Igaza van, elesépt igazság. De azok között az elesépt igazságok között mégis talán legtökéletesebben agyon van csépelve, ha örökké az obstrukciót emlegetik, mert hogy Nagy Emil, meg Tolnay képviselőtársam

az obstrukciót emlegetik, azon nem esodálkozom; hisz ők abban a fiatal gyerekkorban vannak még, a melyből — hála Istennek — a belügyminiszter ur kinőtt. Hát ő előttük lehet ez nem elesévelt dolog. De ha a belügyminiszter ur is az obstrukciót emlegeti, a miben kitörött gróf Tisza Istvánnak is a nyaka és ha örökké azt emlegeti mindenki, ez első sorban kötelességemmé teszi, hogy ennek az obstrukciónak a történetével valamelyest magam is foglalkozzam. (Halljuk, halljuk!)

Tolnay t. képviselőtársam annak a magyar történelmét nem ismeri, Nagy Emil t. képviselőtársam igen rosszul ismeri, a t. belügyminiszter ur pedig, a hogy mai előadásából látom, igazán nem is akarja ismerni. Azt elismerem, hogy Angliáét, Franciaországát stb., szóval az egész külvilágét ismeri, de a magyar obstrukció történetét nem ismeri, úgy hogy erkölcsi és politikai kötelességem, akármennyire elesévelt dolog is ez, ezzel mégis tisztába jönni. (Halljuk, halljuk!)

Hát, t. belügyminiszter ur, az obstrukció történetéről régóta sokat beszélnek itt már és én elhiszem, hogy a t. belügyminiszter ur már 1904-ben vagy mikor ilyen házszabályrevízió törte a fejét, még pedig az obstrukciónak ellenszereként; elismerem, hogy mások többet beszéltek erről és hogy Tisza István gróf volt miniszterelnök ur még sokkal többet beszélt az obstrukcióról. Az én tudomásom szerint Magyarország törvényhozásában a legelső obstrukció 1839 végén kezdődött és tartott 1840 márczius végéig. Azt az obstrukciót pedig

nem Lengyel Zoltán t. barátom csinálta, hanem Deák Ferencz. (Felkiáltások: Különbség van a kettő között! Akkor a többség obstruált!)

Nem igaz! Történelmileg nem igaz! Majd elmondom a történetét. Ha már obstrukcióról annyit beszélnek az urak, legalább tudják meg, hogy a magyar obstrukciónak mi az igaz története és azt ne hamisítsák meg. Nem többséggel csinálták. Többséggel kezdték, kisebbséggel végezték és mégis sikerre jutott. (Ugy van! bal felől). A dolog következőleg történt: A mit itt elmondok a magyar nemzet történetéből, ez most is aktuális, mert most még csunyább, még infámisabb dolgok részint most történnek, részint fognak történni rövid idő alatt. (Halljuk, halljuk!) Mert a mint Magyarország örök ellenségei, a kik közül nevezünk meg egyet az ő furesa nevéen Bécsnek, vagy Ausztriának vagy a habsburgi politikának, ha ezek látni fogják, hogy a nemzeti országgyűléssel úgy el lehet banni, mint a hogy önök eddig elbántak, — majd a legközelebbi jövőben az 1839-iknél még szomorubb, még irtózatossabb dolgok történnek. (Ugy van!)

Akkor a dolog úgy történt, hogy gróf Ráday Gedeont megválasztotta Pest vármegye egyik országgyűlési követévé és a királyi udvarból, a melyben a király — eszembe jutott most (Derűltség), különben tessék a történet lapjait megnézni. — (Derűltség.) A királyi udvarból lényegileg azt mondta a király vagy nevében a kancellária, hogy a mikor a király felszólítja a vármegyét, hogy maguknak követeket válaszszanak, (Halljuk!

Halljuk!) mindig az a feltevés és az az alkotmányos szokás, hogy azok törvénytisztelő, józan, higgadt elméjű férfiak legyenek. Minthogy pedig gróf Ráday Gedeont a bécsi magyar kancellária nem tartja olyannak, ő meg nem engedi, hogy az országgyűlésen helyet foglalhasson.

Erre azután gróf Ráday Gedeon az országgyűlésen csakugyan nem foglalt helyet, de követtársa jelentette a dolgot az országgyűlésnek és erre nem Lengyel Zoltán t. barátom, hanem Deák Ferencz mondta azt, hogy ha az országgyűlés azt eltűri, (Halljuk!) hogy a király nevében a kancellár vagy akár maga a király azt mondhassa: én ezt elfogadom követnek, amazt meg nem, akkor inkább tépjük össze a mandátumunkat és menjünk haza szégyennel, gyalázattal, de a nemzet becsületét ilyen alkotmányra, ilyen országgyűlésre ne bizzuk.

De ez a beszéd nem sokat ért volna, ez nem is lett volna magában véve obstrukció, hanem a király akkor is katonát, nagy újoncz-kontingentiát követelt: a királyi propozícióban az volt a fődolog — akkor a kormányelőterjesztések, a mint a t. belügyminiszter ur igen jól tudja, királyi propozíció néven szerepeltek — és Deák Ferencz azt mondta: Nem adunk egy katonát se . . .

NAGY György: Helyes!

. . . míg a nemzet ellen elkövetett súlyos sértés nem orvosoltatik. Így kezdte Deák Ferencz az obstrukciót és higgye el a t. belügyminiszter ur, hogy a midőn mi valamikor elhatározzuk magunkat az

obstrukcióra, a mire én különben soha sem határoztam el magam és határozottan ellenzem és utálok az obstrukciónak u. n. technikai nemét, (Élénk helyeslés a jobboldalon és a középen.) de ha az én barátaim csinálják, nyiltan nem kárhoztatom (Derültség.) — midőn ez a nemzet valamikor obstrukcióra határozta el magát, vagy midőn a parlamentnek azon oldala vagy pártja, a melyhez én is tartozom, erre szánta rá magát, mindig hasonló, a nemzet ellen elkövetett durva és istentelen sértés alkalmával határozta erre rá magát. (Ugy van! a baloldalon.) Ámde, a mikor önök az obstrukcióról beszélnek, miért hallgatnak örökké azokról az okokról, a melyek azt szinte előidézik? (Ugy van! a baloldalon) és a melyek, ha fenn nem forognának, obstrukcióra e házban soha sem gondolt volna senki? (Ugy van! a baloldalon. Felkiáltások: Chlopy! soha!) «A szólásszabadság kérdésében», ez volt annak az obstrukciónak neve, a melyet Deák Ferencz akkor kezdeményezett, a szólásszabadságnak irtózatossá megsértése forgott akkor szőnyegen. Ezért volt br. Wesselényi Miklós börtönben s hasonló természetű ok miatt volt börtönben Kossuth Lajos is. Hol van a kereskedelemügyi miniszter ur? Szeretném egy kissé emlékezetébe hozni ezen dolgokat. (Mozgás és derültség.)

Az u. n. országgyűlési ifjak hasonló természetű okok miatt voltak börtönben, a kik közül az óriási reményekkel körülövezett, szép tehetségű ifju Lovassy meg is őrlött a börtönében. Azt mondta Deák Ferencz, hogy

ha a nemzet ellen ilyen durva és veszedelmes sértéseket követett el a kormány; ha a kormány még azt is cenzurával határozza meg, hogy ki lehessen képviselő és a vármegyének megválasztott képviselőit kizárhatja az országgyűlésből, akkor Deák Ferencz nem ad katonát soha egyet sem! Ez volt az ok és az volt a cél, hogy barátja br. Wesselényi Miklós és a többi elítéltek, a kik a szólásszabadság megsértésével hasonló módon vádolva, a börtönben ültek, kiszabadíttassanak; míg azok szabadságukat vissza nem nyerik, addig ő katonát nem ad.

Ez volt az első obstrukció az én tudomásom szerint a magyar országgyűléseken. Deák Ferencz elérte célját. Április közepére br. Wesselényi Miklós és Kossuth Lajos, valamint az országgyűlési ifjak szabadon bocsátattak. Ráday Gedeon paktumot csinált az akkori koalícióval (Derűtség bal felől), hogy a koalíciónak valami szívességet tegyen és az összeütközésnek személyére vonatkozó okát megszüntesse, lemondott követi mandátumáról. Eleget kárhoztatták érte és méltán és alaposan. (Ugy van! bal felől.) Azonban Deák Ferencz terve sikerült és a mikor ez sikerült, akkor a nemzet szokott lojalitásával megadta a szükséges ujonczlétszámot.

SZASZ JÓZSEF: Széll Kálmán is megadja! (Mozgás jobb felől.)

T. belügyminiszter ur, még egy obstrukcióról tudok, de az furcsa. Azt se az angol, se a francia, se az olasz, se a többi parlament soha sem követte. Midőn

a legelső közös ügyeket, »mixta negotia« ezim alatt, az 1580-iki országgyűlésen bemutatták, az országrendei azt mondták, hogy ők semmiféle közös ügyeket, habár mixta negotiának vannak is nevezve, nem fogadnak el. Azonban a királynak valami atyafia, a ki királyi biztos volt az országgyűlés vezetésénél, (Derűtség) azt követelte az országgyűléstől, hogy azokat a közös ügyeket el kell fogadni. Osztrák közös ügyek, habsburgi közös ügyek — el lehet képzelni, ha most olyanok, a milyenek, milyenek voltak ezelőtt 300 esztendővel? Este az országrendei, a vármegyék, városok választott követei stb., szóval az országgyűlés tagjai összebeszéltek, ha olyan nagyon követelik Bécsből azokat a közös ügyeket — Fraknoi országgyűlési gyűjteményében le van írva az egész — akkor beszéljen Ő Felségének az atyafia, a kívül akar, ők pedig hajnalban szépen lóra ültek és haza mentek mind és másnap egy követet sem találtak ott, nem volt országgyűlés.

Ezt az obstrukciót én a legjobbnak tartanám ma is (Derűtség) oly javaslatokkal, oly delegációkkal, oly politikával szemben, a melyet önök üznek másfél év óta ebben az országban, a nagy nemzeti, vagy nem tudom miféle névvel illetett rendszer és kormány alatt. Én azt szeretném, ha a képviselőtársaim reggelre felkerakednének és itt hagynák önöket ezeken a padokon.

Azután 1839-től kezdve tudtommal nem volt obstrukció, mindössze kettő és pedig az egyik 1872 februárjában folyt, a másik folyt 1898 késő ősze vagy tél eleje óta 1899 január, februárban. Az első tárgy-

talán, nem is volt jelentékeny dolog. Az egykori balközép kezdte és sikerült sziréni hangokon az akkori szélsőbaloldalt is az obstrukcióba belevonni. Folytak itt a házban, nem ebben, hanem a másokban, a nappali és éjjeli tanácskozások, megvolt már akkor is a 16 órás ülés.

Egy bang (balfelől): Na lám! (Derűltség.)

Megvoltak ám akkor a 16 órás ülések, ugy folytatták a tárgyalásokat az országgyűlésen 16 óra alatt, hogy pl. az egykori követtársunk, Dóry János egy szerb dalt, Polit Mihály képviselőtársamnak valami rokondalát, a mely a magyarság elleni gunydal volt a szerb atyafiaknál, elkezdte énekelni.

Az elnök nem fogta olyan szigoruan fel a dolgot, mint most, de annyit mégis megtett Somssich Pál, hogy rácsengetett Dóry János képviselőtársunkra és azt mondotta, hogy ő abban a véleményben van, hogy a magyar országgyűlés mégsem arra való, hogy szerb népdalokat adjanak benne elő. Szigorubb rendezabályokat nem alkalmazott, de ez is elégséges volt. Sok humor volt abban az obstrukcióban, de haszna semmi sem lett, mert a mi ellen az akkori balközép azt kezdeményezte, abba a következő valamelyik országgyűlésen a balközép egész seregével belement. Hanem volt egy technikai obstrukció 1898. év végén és 1899 elején a Bánffy-kabinet ellen. (Halljuk, halljuk!) Azt az obstrukciót a boidogult nemzetipárt szötte, fonta, kezdeményezte (Halljuk, halljuk!) és sikerült abba az obstrukcióba még az akkori szélsőbal vezetőit is bele-

vinni és a párt nagyrésztét úgy, hogy a legvadabb kálvinista tagjai is összecsokolódtak abban az obstrukcióban Molnár János spát urral. (Zajos derűltség. Halljuk!) Akkor láttam életemben az első technikai obstrukciót. Őszintén mondom, megundorodtam tőle. (Derűltség.)

A hogy az ment hétről-hétre, napról-napra, hónapról-hónapra, a milyen munka az volt, a régi vármegyék az olyan munkát még a vályogvető cigányokra sem bízták volna. (Derűltség.) És pedig az u. n. nemzeti-párt, a néppárt (Halljuk!) és a függetlenségi párt nagy része vitte azt a munkát. Mi lett a haszna? Semmi. Az eredménye? Szomorú. Ma is nyögünk alatta. A t. belügy-miniszter ur belügyminisztersége is csak úgy volt lehető, hogy az akkori nagy tévedést a parlament elkövette.

Nekem szomorú tapasztalásom van ebben. De én több obstrukciót, a mely megérdemli ezt a nevet, nem láttam.

Ott volt a véderő-vita. Miért? Mert az akkori Tisza Kálmán-féle kormány javaslatának 14. §-ában — és ennek félretételében nagy érdeme volt éppen a t. belügy-miniszter édes atyjának — az ujonezmegajánlási jogot akarta megesorbitani, meggyengíteni és elhalaványítani. (Igaz!) A javaslat 25. §-ában pedig a hosszabb szolgálati idő kényszere alatt magyar művelt ifjakat akart germanizálni és a német nyelvet kényszerrel akarta rájuk erőltetni. De nem volt obstrukció, t. miniszter ur. Az sem volt obstrukció.

GR. APPONYI ALBERT vallás- és közoktatásügyi miniszter: Nem is volt.

De komoly, kegyetlen vita volt, a mely tartott egy évig, mindaddig, a míg erős elszántsággal és összebeszéléssel mi, mint az ellenzék férfiai, úgy a 48-as és függetlenségi párt, mint a nemzetipárt részéről mindaddig, a míg Tisza Kálmán kormányát meg nem tudtuk buktatni, soha egy napig nem engedték szünetelni a vitát. De nem volt technikai obstrukció és nem volt obstrukciós szándék. A nemzet ellen súlyos sértést, Magyarország alkotmánya ellen nagy merényletet követtek el, ezzel szemben küzdöttünk. Mi más kötelességünk lett volna, mi más jog, mi más orvosság lett volna a fenyegető veszedelem elhárítására, mint azt a kormányt elsöpörni a helyéről? De nemcsak a mi kötelességünk volt ám, nemcsak az ellenzéké első sorban, hanem első sorban a többségnek kötelessége volt. És ezt a szót, ezt az intő kérést akarom intézni önökhöz, ámbár azt sem tudom, hogy a többség hol van. Még nem vagyok tájékozódva ebben a parlamentben. (Derűtség. Felkiáltások: Ritkán jár közénk! Jöjjön gyakrabban!) Éppen arra akarom figyelmeztetni a t. többséget és kérni, hogy ennek az országnak alkotmánya és alkotmányának biztosítékai nemcsak a mieink, árva 15—20 ellenzéki férfiúé, hanem az alkotmány és annak minden biztosítéka az önök javára és az ország javára sokkal jobban van, mint a mi javunkra. Mert önök nemcsak a munkát, a melyet az önök vállalára rak úgy, mint a mi vállainkra, nemcsak azt a munkát viselik, de a munka édes díjaként hatalmat is gyakorolhatnak és élvezhetnek, a mit mi

nem tehetünk és nem is akarunk tenni! (Igaz! a baloldalon.)

Hozzáteszem, hogy megoltalmazni az alkotmány biztosítékait önöknek legalább is akkora joguk és kötelességük, mint nekünk és bizony az akkori többségnek is kötelessége lett volna. Nem tette. De tette az akkori ellenzék és kisebbség.

Attól a rendszertől, Istennek legyen hála, megszabadultunk. Azt hittük, hogy végkép. Dehogyan végkép. Utána jött egy pár kormány, a melyekkel szemben az ellenzék is enyhébben viselkedett, de már a következő kormány be akarta hozni az államosítást. Tartottunk egy vitát a parlamentben, a mely tavasztól jól eltartott a nyár közepéig, augusztusig tartott, de soha egy pillanatig sem volt obstrukció. A szónokok egymás után keltek fel és az alkotmány nagy biztosítékának, a vármegyék épségének, erejének és nemzeti voltának megvédésére tartották a tartalmasnál tartalmasabb beszédek egymás után. Volt olyan bolond ember, a ki azt akkor is obstrukciónak nevezte, mert 3 hónapig tartott; de olyan bolond még nem volt, a ki akkor elhitte volna, hogy ez obstrukció. (Derűtség.)

Nem olyan világ volt akkor még, mint most, mikor már elesévelt igazságok alatt nyögünk, hogy mikor az unjonezmegajánlási javaslat tárgyalása alkalmával a vita a 3-ik napon tartott, már az egész sajtó bőgött, hogy ime, benne vagyunk megint az obstrukcióban. (Derűtség.) A harmadik napon már bőgött az egész sajtó, t. i. az a sajtó, a mely a kormány sugalmainak

szívesen odatartja a fülét. Egyéb sajtót én meg most nem is ismerek. (Derűtség.) Pedig méltóztassék t. belügyminiszter ur visszaemlékezni, — ámbár inkább érdekli a miniszterelnök urat, meg a pénzügyminiszter urat, hogy az 1873-iki költségvetés a bizottságban és a Házban nyilvános ülésekben 9 hónapig tárgyalatott. 930 beszédet tartott a parlament a költségvetés tárgyában. (Nagy derűtség.) Kecskeméti Kis Miklós volt a Háznak egyik jegyzője akkor, az a szónokok nevét felírta — zsidóknak van olyan thóra-alaku pergamentjük — egy hosszú papírra és azt bekötötte, ott volt a 930 szónok egymásután. Elkezdtük decemberben a tárgyalást 1872-ben és bevégeztük 9 hónap múlva. Eddig tartott a vita és az a híres pergament, ha nem csalódom, valahol a muzeumban van elhelyezve. (Derűtség.)

Egy hang (jobb felől): Komolyabb dolgokat kérünk!

No majd leszek komolyabb is. (Halljuk, halljuk!) Nem minden példája a magyar alkotmány történetének ilyen mulatságos dolog.

Akkor élt még Deák Ferencz, az volt a többségnek a vezére és a kormánynak a támogatója. Nem habodott fel azon a vitán, nem is tartotta azt obstrukciónak, se veszedelmesnek, se kárhózatónak. Igaz, hogy akkor nem órákat vagy napokat, vagy heteket, nem prekluzív terminusokat tűztek ki a miniszterek, hogy valamely törvényjavaslat törvényerőre emelkedjék; de Deák Ferencz nem látott abban obstrukciót és kegyetlenül szétütött volna a közt a kormány közt, a mely abban obstrukciót látott volna.

Hiszen Magyarország nem gazdag ország. Angliára hivatkozik a t. belügyminiszter ur és a többiek is, Tolnay, meg Nagy Emil, a kik bizonyára az egész külföldet ismerik, de azt tudom, hogy a mi viszonyainkat nem ismerik, (Derűtség) mert ha ismernék, nem jajgatnának annyit az elesépet — mint a t. belügyminiszter ur mondta — igazságok felett. Nem volt obstrukció. Több vitánk volt, de nem volt obstrukció.

Nem volt több obstrukció, csak kettő. Az egyik 1872 februárban kezdődött, a másik 1898 októberben kezdődött. 1902 végén kezdődött azután nálunk a katonai kérdés. Gr. Tisza István képviselő, később miniszterelnök ur akkor lett oly válhatatlanul szerelmes az obstrukció emlegetésébe. 1902. októberben kezdődött s lassanként fejlődött tovább — akkor Széll Kálmán képviselőtársam volt a miniszterelnök — és lassanként belejöttünk a nemzeti követelések hangsúlyozásának korszakába. A t. belügyminiszter ur ugyan nem jött bele. (Mozgás jobbfelől.) Mi bele mentünk. Csak a végén jött bele, mikor már legalább alakilag sikerült a dolog annyira, hogy a kormányt át lehetett vállalni, addig nem jött bele. (Élénk ellenmondás.)

MELCZER Géza: Azzal nem lehet Andrássyt vádolni!

A nemzeti követelések hangoztatásával bizony nem lehet vádolni, ezt csak mi végeztük magunk. Hanem mi történt? Nem tudom egészen biztosan, mindenképen előadni, a mi a Széll-kabinet katonai programja volt, mert azt lassanként, részletenként, pontonként,

hol egy, hol két pontonként hallottuk, de végleges, határozott programképen nem. De egy bizonyos volt. Katonai létszámemelést követelt a kabinet és mint-hogy abban mi a király hatalmának oktalan és tul-ságos növelését láttuk: azzal szemben a nemzet erejének és hatalmának megfelelő pótlását követeltük és követeltük azt, hogy a hadseregnek magyar része legyen magyar és nemzeti. (Igaz! Ugy van! balfelől.)

Ez volt a nemzeti követelések kezdetének, erkölcsi, politikai és lélektani alapjának a történetben való fellépése. Volt obstrukció? Én nem láttam. Magam is tartottam egy pár beszédet, 4-et, vagy 5-öt 2 év alatt, de hogy obstrukció volt, azt nem vettem észre.

SZÉLL KÁLMÁN: Én láttam. Én vettem észre! (Élénk derűtség és taps.)

T. képviselőtársam sem sokáig vette észre, mert kabinetje az alatt a vita alatt összeomlott.

De a mit most akarok mondani, t. belügyminiszter ur, azt ő észre is vehette, mert őt fenyegette, engem nem — természetesen én erről az oldalról nem láttam — hanem mondhatom azokról az indokokról, a melyek engem vezettek, hogy ott obstrukció szándéka vagy gondolata nem volt; de nem volt a függetlenségi párt akkori tagjainak a szívében sem az a gondolat, hogy obstruáljanak, hanem volt az, hogy a király hatalmának ily vad növelésével, ily rettenetes mértékben való növelésével szemben a nemzet erejét és jogait is növeljük. E mellett vagyok én ma is, e mellett leszek ezentúl is.

Igaz, fájdalmasan konstatalom, hogy az akkori függetlenségi párt vezetői, nem az egész párt, hanem a vezetői, minden negyedévben egyszer paktáltak a kormányval. (Derűtség.) Nem egy kormányval, hanem a hány kormány csak volt. Olyan kormány nem jöhetett a világra, hogy azok vele ne paktáltak volna. (Derűtség.) Széll Kálmánnal, Héderváryval, újra Héderváryval, újra Tisza Istvánnal, aztán — ki is jött Tisza István után — (Zajos derűtség. Felkiáltások: Fejérváry!) a Fejérváry-kormányval már nem maga a függetlenségi párt paktált, hanem az összes nemzeti elemek paktáltak és átvették Kristóffy programját. Ezzel is jöjjünk már tisztába. Mert, t. belügyminiszter ur, ismét szíves figyelmébe ajánlom, mikor az obstrukcióról van szó, tessék meggondolni, micsoda nemzetelleni merényletek kényszerítik arra a jó, az igazi hazafiakat, hogy egy kicsit nagyobb tűzzel, egy kicsit nagyobb haraggal — hogy úgy mondjam — álljanak a nemzeti jogok védelmére. A t. belügyminiszter ur — csak most mellékesen jut eszembe, hiszen roppant gazdag volt a beszéde, nagyon sok tárgyat ölelt fel, nagyon sok érdekes, habár nem teljes argumentumot hozott fel az állításai mellett — de egyik szavában azt mondta, hogy nemzeti reformok nélkül, tegyük azt fel, higgyük azt el józan ésszel, ez a kormány létszámemelést nem fog javasolni.

Hát t. belügyminiszter ur, azt mondom én, a mit a Széll-kabinetnek mondtam 1903 tavaszán, hogy akármit ígér a honvédelmi minisztere vagy a miniszter-

elnöke ennek a kabinetnek, de a mi a nemzet javára lehetne igazi vívmányként, nem lesz abból semmi, ez a kabinet régen meghalt, régen eltemetjük, régen fel is támad, (Derűtlenség.) de a mi a nemzet javára szóló ígéretét illeti, abból nem lesz semmi. Ezt mondom a t. belügyminiszter urnak is most, hogy az is elesévelt igazság ám, hogy mikor valami kegyetlen, istentelen javaslatot keresztül akarnak itt a Házban kergetni, akkor mindig előállanak és józan eszünkre apellálnak, hogy higgyük azt, hogy nemzeti reformok nélkül nem fognak előjönni ilyen létszámemeléssel. Elő fognak jönni, ha a t. belügyminiszter ur nem, a másik t. belügyminiszter ur, de elő fognak jönni. (Ugy van! Ugy van! balfelől.)

Nagy György: Azért kell a revízió!

De addig, míg önök ülnek azon a helyen és addig, míg Bécs, vagy az udvar, vagy a Habsburgok napról-napra nyugodt lelkiismerettel győződnek meg arról, hogy önök részéről pedig a magyar nemzet igaz jogainak és igaz törekvéseinek komoly képviselését nem várhatják (Zaj és mozgás), addig semmiféle nemzeti engedménnyről itt szó sem lehet.

2.

(A nemzeti vívmányok. — A házszabály-irányítvány alakilag. — Ki az a Nagy Emil? — Az elnöki teljhatalom. — A házszabály képtelenségei: a napirendi vita, az irányítványok fel nem olvasása, a személyes kérdések. — Az 1848 előtti elnökök. — Miért udvari ember most az elnök? — Deők nem engedte. — A szavazatok megszámlálása. — A magyarságot akarják elnyomni.)

Hogy milyenek lehetnek azok a nemzeti engedmények, azon nem töröm a fejemet, tudom, hogy semilyenek sem lesznek. (Derűtlenség.) De a t. kabinetnek már módjában lett volna, sőt feladata lett volna a Bécsben, a Reichsratban, meg az osztrák delegációban elhangzott igen komoly és illetékes nyilatkozatok után némileg tájékoztatni bennünket, hogy miféle reformokról, meg nemzeti vívmányokról lehet itt szó. De a kabinet nem tartja ezt szükségesnek. A t. belügyminiszter ur azt sem tartja szükségesnek, hogy a választási törvény dolgairól tájékoztasson bennünket.

GR. ANDRÁSSY GYULA belügyminiszter: Majd fogom.

Hát ha úgy szereti az angol példát, tud-e az angol parlament ifjabb időbeni történetéből valamit, hogy olyan nagy kérdésben, a milyen nálunk a választói jog ilyen reformjának kérdése, a kormánynak titkolódzása, a belügyminiszter ur suttogása mellett... (Ugy van! Ugy van! balfelől.)

Nagy György: Titokban csinálni ilyen reformot, járja?

... hogy a miniszterek elbujtak volna holmi sötét zugolyokba és egyszerre csak meglepetéssel álltak volna a parlament elé és azt mondták volna: vagy térdet, fejet hajtotok, gazemberek, vagy én elmegyek

a helyemről? Tud-e erre példát? Nem ez az angol gyakorlat, hanem az, hogy mikor nagy reformról van szó, nem is akkoráról, mint ez, sokkal kisebbről, akkor jó eleve száz és száz beszéddel az illetékes miniszter tájékoztatja róla a közönséget és a sajtóban is tárgyalják a kérdést.

GR. ANDRÁSSY GYULA belügyminiszter: Mikor készen van!

KOVÁCS ERNŐ: De ott van a megfelelő házszabály!

Hát t. képviselőtársam azt hiszi, hogy ez megfelelő házszabály? (Derültség.)

Legyen kegyes megengedni a t. képviselőház, hogy egy kicsit részletezzem, hogy mi ez a házszabály? (Halljuk! Halljuk!) Csak egy kicsit, mert nincs idő! (Derültség.) A t. belügyminiszter ur beszédjére még rátérek. — Csak, minthogy ezt a nem tudom mit, nem indokolta senki, még a belügyminiszter ur se, Nagy Emil se, nem is tudom, hogy ki ez a Nagy Emil... (Nagy derültség. Felkiáltások a baloldalon: Ott ül!)

Hát nem üres elmésség akar ez lenni, t. ház, hogy nem tudom, ki az a Nagy Emil, mert ez az írás sem tudja, a belügyminiszter ur sem tudja, senki sem tudja. (Derültség.) Csak fel akarom hozni annak a példájára, hogy milyen léha módon készül itt minden, nemcsak a miniszterek részéről, hanem a képviselők részéről is, micsoda figyelem nélkül, félvállról, milyen minősíthetetlen módon készülnek az ország alkotmányába és az alkotmány biztositékaiba vágó ilyen óriási fontosságú dolgok.

Hát itt van egy indítvány, czime ninesen, dátuma ninesen, azt mondja: Beadja Nagy Emil. Ki ez a Nagy Emil? Irodafőnök, irnok, vagy gyorsíró, vagy képviselő? Nincs ráírva. (Nagy derültség.) Ennek az volna a módja, hogy ha itt valaki még a külső tekintélyre, a formákra is csak ad valamit, aláírná: Beadja Nagy Emil, Jásznagykunszolnok vármegye Szolnoki kerületének képviselője. (Derültség.)

GÖNTHER ANTAL igazságügyminiszter: Ezt úgy is tudják!

Azt mondja az igazságügyminiszter ur, hogy ezt úgy is tudják. Hát figyelmeztetem az igazságügyminiszter urat, hogy 15 év mulva alig tudják kiánsni az aktákból, hogy ki volt most az igazságügyminiszter. (Derültség.) Hát ha már most akad egy olyan szerencsétlen ember, a ki a magyar alkotmány elpusztításának a történetét akarja kibuvárolni s elkezd buvárokodni és nagy akadémiái szemüvegekkel ráakad erre az okiratra, honnan tudja, hogy ezt ki adta be? (Derültség.) Kelete sincsen, czime sincsen, aláírása sincsen és azt sem tudja, hogy ezt képviselő adta be, vagy kicsoda és mi jogon és miképen. Ez külső dolog, de nem tartom kicsi dolognak.

Külső dolog az is például, hogy itt egy tökéletes 4-ik 5-ik iskolásbeli diák pensumának a tudományával van az megesinálva, olyan magyar nyelven, a melytől régen elszoktunk Budapesten, olyan magyar nyelven, a melyet a magyar irodalom szép prózája már nem ismer, olyan mondatfűzéssel, olyan lehetetlen szerke-

zettel (Helyeslés a baloldalon), a melynél a Daniel Gábor féle javaslat is különb volt. Pedig én azt gondoltam, hogy az már az ultimó, a mi magyar agyból és tollból kijöhet. És ide lökik ezt ki közibünk. (Derültség.) Megpróbáltam 6-szor elolvasni, nem értettem sem 6-szor, sem egyszer. (Derültség.) Tegnap azután szerencsém volt a t. belügyminiszter ural itt a folyosón érintkezni, akkor rávettem a fejemet, hogy nem lehetne-e ezt megérteni valahogy?

A következőt értettem meg egyelőre belőle: (Derültség.) Ez a dátum és aláírásnélküli valami, a mit mi — egy egész nagy ország törvényhozása — most itt tárgyalunk, a Ház elnökének akkora jogokat ad, a mekkora Tibettől idáig semmiféle Dalai Lámának sincsen. (Élénk derültség.) Azt mondja egyik pontja pl., hogy sürgősségi kérelmet 150 képviselő csak akkor nyújthat be, ha ahhoz az elnök is hozzájárul. Mit jelent ez, hogy 150 képviselő is csak akkor kérhessen valamit, ha az elnök is hozzájárul? Hát ha 150 jó magyar hazafi találkozónék még valaha valamikor ebben a házban és a nemzet érdekében akarna valamit kívánni, az elnök erre azt mondhatja, hogy nem járulok hozzá? (Ellenmondások.) Méltóztassék csak az első sort megnézni. (Derültség.) Azt mondja: A ház a sürgős tárgyalást és a tanácskozási idő meghosszabbítását csak az elnök indítványára rendelheti el. Tehát az a 150 képviselő hiába kéri; még akkor sem rendeli el, ha az egész ház akarja; csak akkor, ha az elnök is indítványozza.

Ha az elnök megköti magát, hogy nem indítványozza, hiába lenne akármilyen rettentő szüksége ennek a nemzetnek arra, hogy a sürgősség rögtön keresztülmenjen: az el nem rendelhető, ha az elnök nem járul hozzá. Pedig volt ám ilyen szükség. Emlékeztetem a t. belügyminiszter urat 1848 nyarára, a mikor oláhok, szerbek ölték, pusztították a magyart; Horvátországban készítették Magyarország ellen a császári és királyi orvtámadást, a mikor minden nap, a mely elmúlt volna, ezer meg ezer magyar életét vette volna el: a sürgősséget akkor meg kellett adni. Most azonban hiába kéri 150 képviselő is, ha az elnök nem járul hozzá, nincs! (Ugy van! a szélső baloldalon. Felkiáltások balfelől: Ebből az következnek, hogy szigorítani kell a házszabályokat! Zaj.)

Köszönöm ezt a logikát. Tehát se 150 képviselőnek, se az egész országgyűlésnek nincs joga, ha az elnök hozzá nem járul! Tessék csak elolvasni. Különb az a szerencséje annak a javaslatnak, hogy nem olvassa el senki, (Derültség) mert ha önök, a többség tagjai, elolvasták volna, mint a hogy én megkísérlettem, (Derültség) nem pártolnák azt sem most, sem később. (Zaj.) Ez egy olyan kesze-kuszaság, olyan lehetetlenség, minden alkotmánynak, jognak, politikai tisztességnek olyan összegázolása, a milyenről Daniel Gábor indítványából sem lehet fogalmunk. (Derültség. Zaj.)

Ugyanezeket a jogokat biztosítja az elnök részére a tanácskozási időnek 16 órára való kiterjesztése dolgában. Az is csak akkor rendelhető el, ha az elnök

hozzájárul. Ebben, azt mondhatnám, van még egy kis szerencse. De várjuk meg a végét. Azt mondja: csupán az elnök engedheti meg a napirend előtti felszólalást és a sürgős interpellációt, de ugyanó meg is tagadhatja; a Ház e kérdésben ezen javaslat szerint csak a napirend leírletése után dönthet. T. i. a napirend előtti felszólalás dolgában csak a napirend kimerítése után dönthet. (Derűtség.)

NAGY GYÖRGY: Gyönyörű észszerűség! (Zaj.)

Hát ez a javaslat akkor üt patkót a lóra, a mikor már megdőglött. (Zajos derűtség.) És a sürgős interpellációt is csak a napirend befejezte és a napirend feletti tanácskozássra szánt idő bevégezése után lehet megtenni. (Zaj.) Nagyon kíváncsi lettem volna, ha a t. belügyminiszter ur ennek az időnek a statisztikáját, — mert ebből áll ma, ugy látszik, minden államférfiui tudomány, rovat-statisztika, iktató, kiadó stb. (Derűtség) — összeállította volna. Már most tegyük fel, hogy van 16 óras ülés. Elkezd a t. elnök ur az ülést reggel 10 órakor, időközben 2 órai szünet van, az a 16 órába nem számítható be, (Felkiáltások: Nem!) én legalább ugy értem, mert világosan nem értem (Zaj.) — tehát ha 10 órakor elkezdik az ülést, akkor az a 18 óra végződik hajnali 4 órakor. Már most tessék hajnali 4 órakor napirend előtt felszólalni. (Zajos derűtség.)

NAGY GYÖRGY: Igazi koalíciós munka, jellemzi a koalíció egész munkáját!

MOLNÁR JENŐ: És képviselőnek ilyet be lehet adni! (Zaj.)

De hajnali 4 órakor kerül a sor az elnöki előterjesztésekre, irományokra, a bizottságokra és egyéb dolgokra. A pénzügyi bizottság nagy bölcsen majd határoz a azután vár az ember hajnali 4—5 óráig, csak akkor terjesztheti elő a jelentést. Hát lehet képviselőket, bizottsági tagokat, elnököket, jegyzőket, előadókat ilyen dologra kapni? Tisztességes dolog az ilyen? Ugyan szálljanak magukba a t. többség tagjai, hogy mi lesz akkor, ha itt dühösen tárgyalnak, mert ha 16 óras lesz az ülés, akkor már itt jókedve kevés embernek lesz. És mikor az emberek rosszkedvűek és fáradtak és éjszaka van, méltóztassék majd megnézni, milyen ülések lesznek akkor. A t. belügyminiszter ur mondta azt, hogy hova lesz a nemzet becsülete, ha így megy. Én is kérdem: De hova lesz a nemzet becsülete, ha így megy; ne méltóztassék éjszakai ülést tartani, hiszen látták már, hogy megy az.

Már most van egy más dolog. 150 embert össze lehet toborzani, hogy kérje ezt a 16 óras ülést. Tegyük fel, hogy az elnök ur hozzájárul. Már most azt kérdem, lesz-e garancia arra, hogy az a 150 ember itt üljön és innen ki ne mozduljon; nehogy az ellenzék, a mely 70—80 tagból áll, 150 képviselőnek ledér tréfálkozási kedve arra kényszerítse, hogy 16 órán át legyen itt, ők maguk pedig az alatt menjenek a moziba, a kabaréba. (Zajos derűtség.) És lesz-e arról gondoskodva, hogy a mely elnök hozzájárul ehhez a vad, bolond dologhoz, hogy az az elnök 16 órán át ott üljön és le legyen lakatolva jobbról-balról,

mert hogy az ellenzék tagjait, a nemzet szószólóit ilyen butaságra kényszerítse, ő maga pedig menjen a moziba és a kabaréba, ez talán még se járja. (Zajos derűtség. Igaz! Ugy van! balfelől.)

NAGY GYÖRGY: Öt ember sem fog itt lenni. Soha sem lesznek itt! (Zaj. Halljuk! Halljuk!)

De azután más is van ebben az indítványban. Az elnöknek feltétlen jogot ad a szavazást másnapra, vagy a legközelebbi ülésre rendelni; ez az elnök feltétlen joga. A képviselőház akar ma szavazni, az elnök pedig azt mondja: én a szavazást holnapra rendelem. Valami ok miatt, talán nem tetszik neki a Ház aroza, elrendeli és holnapra halasztja a szavazást. Nem akarják talán nekem elhinni? Olvassa el ezt valaki, ha tud arabul, olvassa el, hogy mi van ebben? (Élénk derűtség.)

Az elnöknek joga van, feltétlen joga eldönteni, hogy a szavazás előtt felolvastassanak-e az indítványok, ellenindítványok és módosítványok. Hiszen fontos javaslatoknál, a milyen lesz majd, remélem, a választási törvényjavaslat is, igen fontos és sok indítvány, módosítvány és ellenindítvány érkezik ide és ha a 16-ik órában kerül a szavazásra a sor, elrendeli az elnök, hogy ne olvastassék fel semmi, de azért csak tessék szavazni. Mi ez? Hát kölykek vagyunk mi, vagy azok leszünk, (Derűtség) hogy így lehet velünk játszani?

NAGY GYÖRGY: A magyar nemzet alkotmányából ilyen játékot csinálnak!

Hogy lehet ilyen bután és bolondul játszani

egy nemzet alkotmányával, jogaival, egy parlament komolyságával? Mi akkor a parlament tanácskozása, ha ez így lesz? Pedig az elnöknek megint feltétlen joga van a 215. §. a), b) és c) pontjai szerint, ha valaki megsértetik, vagy szavai félremagyaráztatnak, megtagadni az engedelmet arra, hogy a megsértett képviselő magának nyomban elégtételt szerezzen. Hát hol van az az elnök a világon és melyik Isten ruházhatja fel az elnököt azzal a joggal, hogy ha egy képviselőt durván megsértenek becsületében, nyomban ne tiltakozzék ellene? És hogyan szabad az elnöknek olyan jogot adni, a melylyel ezt megtagadhatja, vagy megtilthatja? (Igaz! Ugy van! a baloldalon.) Irtózatos állapot ez! Még a gondolat is! Mivé akarják önök sülyeszteni a képviselőket, az ő becsületüket, tekin-télyüket, jóhiszeműségüket?

És kik azok az elnökök? Nem a mostaniakról beszélek, hanem általában a Ház elnökeiről. A magyar parlamentben nem azok ám az elnökök, a kik régen voltak. A belügyminiszter ur erről a kérdéstről sem szólt egy szót sem. Általában a belügyminiszter urnak különös zseniálitása van abban, a kérdés nehezebb oldaláról nem is beszélni, hanem elcsépett tételeket megvilágítani. Pedig képessége volna rá, a mit ugyan minden miniszterről nem ismerek el. (Derűtség.) De én az ő irodalmi működését figyelemmel kísérem és egyik nagy művéből, a mely nemzetünk világtörténeti nagy kérdéseit vitatja, világítja meg, részletezi, bontogatja, azt látom, hogy volna hozzá

képessége, (Derűtség) ha megvolna benne a jó igyekezet, (Derűtség) ennek a kérdésnek nehezebb oldalait is megbirálni, vagy felderíteni.

1848-ig, mindenki tudja, a királyi személyes jelenlétnek a törvényszéken való helytartója volt az elnök — *personalis praesentiae regiae in judiciis locumtenens* stb. — szép czifra czime volt, csaknem olyan czifra, mint a mostani udvari tanácsosoknak. (Derűtség.) Ezek rendszeren valóságos belső titkos tanácsosok is voltak, feltétlen biztossággal exzellenziás urak voltak, (Halljuk! Halljuk!) és az udvari szolgáló személyezethez tartoztak. (Derűtség.) Hanem a gyengébbek kedvéért elnevezték őket Magyarország zászlós urainak, főurainak, vagy minek, szóval, a personális bizonyos tekintetben közjogi méltóság is volt. Az országgyűlés ettől szabadulni akart. Már 1825-től kezdve hangzottak a parlamentben, vagy akkor nem parlamentnek nevezték, mert ez rossz szó, akkor a követek táblájának nevezték, alsó táblának, mert a parlament szó magyarra fordítva rossz szó volt, körülbelül hasonlított a fecsegéshez. (Derűtség.) Legalább is közelálló volt hozzá.

Hát elődeink, a követek, igenis törekedtek arra, hogy megszabaduljanak a király által kinevezett udvari szolgának beosztott, a nemzet bárói méltóságára emelt czifra erőszakoskodótól, a mi volt akkor az alsó táblának az elnöke. Igen erős, nehéz vita után, a mely folyt az országgyűlés vezetőférfiai közt és az udvar közt, 1848 márcziusban és áprilisban, igen nehéz harcok után a nemzet kivivta

magának azt, hogy legalább a képviselőház maga választ magának elnököt. Választott is, volt szerencsém ismerni, a mióta képviselőház van Magyarországon, minden elnököt. De a mig Deák Ferencz élt, addig ő alatta a képviselőház elnöke valóságos belső titkos tanácsossá nem lehetett, mert Deák Ferencz akként gondolkodott, hogy ez az országnak, a nemzetnek egyetlen választott tisztviselője . . .

SZÉLL KÁLMÁN: Somsich az lett!

. . . Ez udvari személyezetté nem lehet — Somsich akkor lett, a mikor már nem volt elnök — ezt udvari személyezetté lealacsonyítani nem lehet. (Élénk helyeslés a baloldalon. Zaj.)

A Tisza-rendszer kezdete óta pedig divatba jött a Ház elnökeit rögtön valóságos belső titkos tanácsosokká kinevezni és ezzel az udvari . . . — még majd rosszra megy a nyelvem — az udvari személyzet sorába besorozni a magyar képviselőház elnökét is.

Már most én a mostani elnökökben bizom, meglehetősen no, pedig talán ők is már valóságos belső titkos tanácsosok, vagy legalább azok lesznek. (Felkiáltások: Már azok!) De mégis bizom bennök egy kicsit. Hanem jöhetnek olyan elnökök és biztosítom a belügyminiszter urat, hogy ha ilyer politikát folytatunk még egy kis ideig, jönnek olyan elnökök majd, a kiket önökre, miránk is, a Háza is valami külső körülmények parancsolnak. Olyan elnökök, a kik ezen jogoknak a birtokában úgy bánnak ezzel a parlamenttel, mint a cselédjükkel. Nem is lehet másként.

Ilyen jogokat egyes embernek adni egy nemzet képviselőtének soha semmiféle körülmények között nem lehet. (Élénk helyeslés a baloldalon.)

NAGY GYÖRGY: Zsarnokot tenni egy parlament nyakára — rabszolga-gondolkodás.

Az a törvényhozó, t. képviselő urak, a ki saját kötelességének teljesítésére szánt erejét, saját alkotmányos jogát ilyen elnöki hatalom alá önként rendeli, az a törvényhozó ezzel önként valósággal elismerte, hogy ő egészen hitvány ahhoz, hogy egy nemzetnek a törvényhozója legyen. (Zaj.) Annyi jognak és annyi szabadságnak kell a nemzet törvényhozójában lenni, hogy ilyen Dalai Lámát a nyaka közé, meg a feje felé ne ültessen. (Zaj. Helyeslés a baloldal felső padjain.)

NAGY GYÖRGY: A magyar nemzet képviselete zsarnokot ültet saját fejére, a mikor más helyen kiirtják a zsarnokot! (Zaj a jobb- és a baloldalon.) Pénzen vásárolunk 12.000 forinttal majd zsarnokokat! (Zaj. Az elnök csenget.) Szabad, független országnak ilyen tenni. (Folytontartó zaj a jobb- és a baloldalon. Elnök csenget.) Keserü igazságok ezek! (Zaj. Elnök csenget.)

ELNÖK: csendet kérek!

A t. belügyminiszter ur magáévá tette e javaslatot. Ebben az is benne van, hogy a képviselőnek nincs joga a Háztól annak megengedését kérni, hogy felszólalásában a tárgytól eltérhessen. Mikor szokták ezt kérni a képviselők? Mikor szó van pl. ilyen házszabály-szigorításról. De előttem a t. belügyminiszter

ur az angol parlament példáiról beszélt s a képviselő, ha kérni akarja, hogy neki is engedjék meg, hogy az angol parlamenti példákról beszéljen: ettől el van tiltva.

Azután itt van az, hogy névszerinti szavazást nem rendelhet el a Ház, csak ha az elnök akarja, vagy ha 100 képviselő kéri. — De ha elrendelik a névszerinti szavazást, vagy a rendes, egyszerű szavazást, a szavazatokat megszámlálni csak úgy lehet, ha 100 képviselő kéri, vagy az elnök a maga tetszéséből elrendeli.

Bocsánatot kérek, hiszen a szavazatokat vagy a szavazókat megszámlálni minden képviselőnek, minden gyorsírónak, minden irodaszemélyzetbeli embernek abszolút joga van, ha csak a két szemét ki nem verik először. (Derűtlenség.) Minden képviselőnek abszolút joga van erre; de nem is teheti, hogy meg ne számlálja; és ha 5—6—10 képviselő azt mondja: nem jól van a dolog, nem az a többség, tévedés van a jegyző urnak a számításában, hát nem szabad megszámlálni, hanem csak ha 100 képviselő összeáll, szerződést köt, összeesküszik, kaucziót tesz le, azt bekebeleztetni birtokára (Derűtlenség) s akkor előáll kérni és ha az elnök hozzájárul, akkor meg lehet számlálni, hogy a szavazásnak mi az eredménye.

Nos hát, ezekben az ostobaságokban elég mélyen belementünk; — ne menjünk még tovább. — De talán ne menjünk ennyire se. — Hiszen végre is a parlament tekintélyét őrizzük.

De a t. belügyminiszter urat kérdem, hogy ha ő

elképzeli magának, hogy a mikor majd a nemzet elleni nagy merényletek csőstől-seregestől jönnek ránk, a mikor a többség azért mégis meg lesz itt keményen szerkesztve, de majd mégis lesz itt 50—60 magyar ember, a ki a nemzet jogait meg akarja védelmezni, a mikor majd az indulatok magas lángokban csapkodnak fel s a mikor az emberek nem ellenfél és ellenpárti gyanánt, hanem ellenség gyanánt állanak szemközt; ha majd bekövetkezik, bekövetkezhetik az a veszély, a mit a belügyminiszter ur is lát és emleget és a mit ezek a fiatal barátaink, Nagy Emil, meg Tolnay itt örökké eleséplél igazságként hirdetnek, mint nemzetiségek, horvátok, szoczialisták, stb., akkor, a mikor majd az indulatok oly haragosan tombolnak itt közöttünk, mi lesz ezzel az elnökkel? Hiszen szétszedik majd azt az elnököt. (Ugy van! balfelől.) Az pedig majd a Habsburgoknak ad igazat mindenben, nem a nemzetnek, mert az valóságos belső titkos tanácsos lesz.

NAGY GyÖRGY: Esküt tesz, mint titkos tanácsos! Hűségesküt tesz!

És nem a nemzet embere lesz. Hát mi lesz akkor, micsoda jelenetek lesznek itt? Hiszen a görög parlament, meg a szerb, meg a bolgár mind aludtfejű élőszelid ember ahhoz képest, a milyenek itt lesznek majd, a mikor a nemzetet nagyobb veszélyek fenyegetik, vagy legalább durvább módon, mint most, mert nagyobbak már nem fenyegethetik. (Igaz! Ugy van! balfelől.)

NAGY GyÖRGY: Éppen, hogy szeges korbácsot nem adnak az elnök kezébe!

Azután kíváncsi voltam az okokra, a melyek vezérlik nem ugyan a többség sok tagját, mert erre nem vagyok kíváncsi, hanem a t. belügyminiszter urat, mert a belügyminiszter ur tud is gondolkodni, szeret is, noha nem helyesen. (Élénk derűlttség.) Mik hát azok az okok, a melyek vezetik a gyarló elméket ilyen keszeszűz dolgokra? Felhoznak hármat. Először azt, hogy a nemzeti akaratnak a többség által való megnyilvánulásának akadályát ne legyen. (Zaj. Elnök csönget.) Felhozzák másodszer az obstrukciótól való félelmet és felhozta éppen a t. belügyminiszter ur a nemzeti-ségi vagy nemzetközi, a horvát stb. bajokat.

T. belügyminiszter ur! Ószinte szeretek is lenni, tudok is és most akarok is. Mind kis bajunk ez nekünk. A nagy baj a habsburgi politika. (Igaz! Ugy van! balfelől.) A nemzetiségekkel 900 esztendőn keresztül tisztességesen meg tudtunk lenni. (Ugy van! balfelől és a nemzetiségi padokon.) Sem ők nem tettek minket szerbbé, ruténná, tóttá, románá, sem mi nem tettük őket magyarrá. Megvoltunk békeességben. Horvátországgal 800 év óta testvéri viszony állott fenn és a Dráva két partja között nem lehetett különbséget tenni, (Zaj. Halljuk! Halljuk! Elnök csönget) melyik a jobbpart, melyik a balpart, melyik a jobb magyar, melyik a rosszabbik. Testvérül szerette egymást a magyar a horvátal. Hanem belenyult a Habsburg-kéz és a horvátokat ellenségünké tette. Ellenségünké tette a tengerpartot, a szerbeket, a románokat és a ruténeket, bár ezeket sikertelenül, de némi sikerrel

ellenségünké tette a tótokat is és most már Ausztriában szabadon tombol az a törekvés, a mely a mi jó németjeinket a magyarság ellenségévé akarja tenni.

T. képviselőtársam, Széll Kálmán tanuságot tehetne arról, hogy a vasvármegyei határszéli nép jóra való magyar érzésű ember volt mindig — pedig istentelen svábok voltak nyelvükben — de jóra való magyar hazafiak voltak. Majd meglátjuk, mit csinál azokkal a habsburgi kéz, vagy a pángermán, illetőleg más néven most már alldentsch és egyéb törekvés. Ez ellen akar a t. belügyminiszter ur ilyen házszabályal védekezni? A helyett, hogy a magyarságot emelné, erősitené, iskolában, intézményeiben, vagyonában, jogaiban és alkotmányának biztositékaiban (Igaz! Ugy van! balfelől), ezzel akar ez ellen védekezni?

GR. ANDRÁSSY GYULA belügyminiszter: Ezzel is!

Nem is. A horvát nyelvnek az ősforrása az is. Ez itt nem segít, semmit sem segít. Megmondom előre, hogy ha ez törvénynyé, illetőleg házszabályá válik, nem a horvátok ellen lesz alkalmazva, sem a románok, sem a nemzetiségiék ellen, hanem mi ellenünk, magyarok ellen. (Ugy van! Helyeslés balfelől).

MEZŐFI VILMOS: Az ellenzék ellen!

NAGY GYÖRGY: Az igaz függetlenségiék ellen! A labanczok fegyvere lesz a kuruczok ellen! A bécai fegyvertárban lesz egy újabb fegyver!

Pedig, t. miniszter ur, nem sokáig lesz erre szükség; én ellenem legalább nem fogják majd ezt alkalmazhatni, mert én, ha Istenem éltet és józan eszemnél

meghagy, ugysis itt hagyom ezt az országgyűlést, mert én ilyen nemzetgyilkos politikának tanuja lenni nem akarok. (Élénk helyeslés balfelől.)

NAGY GYÖRGY: Nem engedjük, szükségünk van Eötvös Károlyra!

Ajánlom Lengyel Zoltán képviselőtársam határozati javaslatát elfogadásra. (Hosszantartó, többször megújuló élénk éljenzés és taps a baloldalon.)

TARTALOM.

	Oldal
Tájékoztató	1
<p>(Könyvem tartalma: — Működésem általános ismertetése. — Milyen a törvényhozási, kormányzati és közéleti irodalom nyelve és írásmódja? — A múlt példái. — Példa kell arra, milyennek kellene lenni az irodalom nyelvének. — Az én munkáim valósággal életem és korom emlékiratai. — Mindig ki kell tüntetni a magyar nemzet igasságait.)</p>	
A képviselők megvesztegetése	11
<p>I. (A nemzeti követelések. — Minő pártközi helyzetet talált gróf Khuen-Héderváry? — Kossuth és pártja lezere. — Pap Zoltán felaszólása. — Tizezer koronát letelez a ház asztalára. — A vesztegetési kísérlet története. — A vesztegetés erkölcsi és politikai természetű. — Tóth János indítványa a vizsgálat tárgyában. — A kormányelnök hozzájárul.)</p>	
<p>II. (A vizsgálat. — Gróf Szápáry László beismerése. — Gróf Khuen-Héderváry Károly tanuvallomása. — Az én tanuskodásom. — Miként gondolkognak a kaszinó némely körében. — Gróf Szápáry vétségének természetű.)</p>	
	20
Magyarország külön állam.	
I. A beszéd története	30
<p>(Gróf Khuen-Héderváry kormányzása alatt nem volt nyugalom. — A chlopyi hadiparancs. — E hadiparancs bírálata. — Ó felségs magyarázata. — Barabás közbeszólása. — Viháros támadások Barabás ellen.)</p>	

	819
	Oldal
II. A beszéd	41
<p>A) (Ausztriában, súlyos támadásokat intéznek Magyarország önálló állami léte ellen s a többség mégis a magyar nemzeti ellenzéknek támadja szenvedélyesen. — Mit mondott Deák 1861-ben a királyról? — Mi a Hadur? — A kolozsvári Nessel-ügy a zavarok kezdete. — A kormány ígéretel üres hitegetések. — A többség nem teljesíti kötelezettségét.)</p>	
<p>B) (A nagy egész. — A kényszerített birodalmi egység. — Deák nézete. — A többség mulasztása a bajok főoka. — A hadseregnek németesítése és osztrák császárosítása 36 év óta erősebben folyik, mint azelőtt.)</p>	
	53
A kilenczes bizottság	62
<p>(A Széll és a gróf Khuen-Héderváry-kormányok alatti folyt hadügyi viták. — A kilenczes bizottság tagjai. — Javaslatok. — Gróf Tisza István módosításai. — A javaslat sorsa.)</p>	
Ujcz-ajánlási törvény 1904-re.	
I. A beszéd története	72
<p>(Felaszólásom indoka és célja. — Gróf Tisza István felelete beszédemre. — A 9-es bizottság programja.)</p>	
II. A beszéd	75
<p>(Az osztrákok paczkáznak velünk s a kormányelnök mégis a magyar ellenzékét ócsárolja. — Miért nem fogadjuk el a külföldi példákat tanulsággul? — Politikai desperádók. — Én se bizom a kormány ígéreteiben. — A nemzeti követelések. — Ohajtom az ugynevezett obstrukció megszüntetését. — A kormányelnök nem egyenlő módon érintkezik az ellenzék árnyalataival.)</p>	
III. Válasz gróf Tisza István feleletére	89
A királyi udvar költségei.	
I. A beszéd története	91
<p>(A törvényjavaslat főindokai. — Az ellenzéki határozati javaslatok. — Az udvartartásra adott magyar pénzt egészen Ausztriában költik el. — Egyéb okaim a beszéd tartására.)</p>	
II. A beszéd	98
<p>(A kormányelnök gróf Tisza István politikai múltja: minden kormánynak mindenkor támogatása. — Irodalmi múltja jelentéktelen, közszereségi múltja szerencsétlen. — A személyeskedés</p>	

semmi sikert nem biztosít. — Gróf Tisza kormányprogramja. — A régi kormányok nagyobb tiszteletben részesítették az ellenzékét, noha az se nagyobb, se tekintélyesebb nem volt, mint a mostani. — A ki a nemzet jövőjében nem bizik: annak nem szabad a nemzet kormányzására vállalkozni. — Miért ellenzem az udvartartási költséget?

A házszabály kérdése.

I. A beszéd története 122

1. (A házszabály fontossága. — Miért nem kezdeményeztem a házszabály-harcot előrelátásom daczára? — Gróf Tisza István indítványa 1904 márczius 5-én. — Az indítvány tartalma. — Gróf Tisza értekezleti beszéde. — Thaly Kálmán békeajánlata. — Az 1904-ik évi törvénykezési alkotások.)

2. (Az ugrai levél. — Minő gondolkodás birta erre gróf Tisza Istvánt! — A levél egyik pontja. — Gróf Tisza november 8-iki értekezleti beszéde. — A 21-es házszabály-bizottság. — Gróf Tisza november 14-iki értekezleti beszéde. — Beszédem. — A Daniel-féle indítvány. — Ennek ismertetése.) 134

II. A beszéd 153

1. (Az obstrukció története. — Az 1908-iki obstrukció valódi oka. — Gróf Tisza módazero. — Az 1899-iki és 1901-iki nagy viták. — Az 1898-iki obstrukció. — Gróf Tisza javaslatának bírálata.)

2. (Kell-e az előkészítő bizottságban ellenzék? — Deák Ferencz nézete. — Milyen lesz jövőre a tanácskozás? — Az ellenzék osztályozása. — A kőbányai vacsora. — Mit akar a kormány-elnök az új házszabállyal elérni? — Sehogy se mondja meg.) 167

Szózat a nemzethez.

I. A szózat története 181

(Az ellenzék vacsorája 1904. évi november 18-án. — Találkozásom Polónyi Gézával és Justh Gyulával. — Folkőszöntőm Molnár Jánost. — A koalíció megalakulása. — A vezérő bizottság tagjai. — A nemzethez Szózat intézendő. — Engem kérnek föl készítésre.)

II. A „Szózat a nemzethez!” 190

(Miért szövetsztek az ellenzéki pártok? — A nemzeti küzdelem oka, története, jelentősége. — Gróf Tisza házszabálymódosításai. — A november 18-iki ugynevezett „szavazás”. — E cselekmény bűnös természeté.)

Oldal

Oldal

Nyílt levél Széll Kálmánhoz.

I. A levél története 201

(Széll Kálmán viszonya Deák Ferenczhez. — Az én baráti viszonyom Széll Kálmánnal. — Levelem megírásának oka.)

II. A nyílt levél 204

(Mit cselekedett a kormány? — Félro lehet-e most állani a küzdelem teréről. — Mit mondott Deák Ferencz és mit cselekedett hasonló esetben?)

A nagyváradi népgyűlés.

I. A beszéd története 208

(A Tisza-nemzettség Biharban. — Miért kellett népgyűlés Nagyváradon?)

II. A beszéd 210

(Apponyi gróf szavai és az én azavaim. — Gróf Tisza mehetsége. — Mi az alkotmány valóság? — Van-e alkotmányos joga a nemzetnek, ha választott törvényhozóit kizárhatják a törvényhozásból?)

Honfitársainkhoz!

I. A kiáltvány története 217

(Karbatalmi erők a képviselőházban. — Mire kellett a darabontok? — A darabontok leverése december 18-án. — A nagy közönység véleménye az első pillanatban. — A vezérő bizottság rám bizza a nemzet felvilágosítását.)

II. A kiáltvány 225

(Mi történt december 18-án? — Perczel bűne. — Megmaradunk az alkotmányos küzdelem mezőjén.)

Kiáltvány a decemberi elnapoláskor.

I A kiáltvány története 228

II. A kiáltvány 229

(Mit kellene a törvényhozásnak sürgősen végezni? — A szövetszett ellenzéki pártok együttes eljárása a választás alatt.)

A nagy alkotmányosság megtorlása

I. (Az alkotmányosság természeté. — A vezérő bizottság engem bizott meg a megtorlási eljárás és indítvány javaslatának elkészítésével.)

Eötvös K.: Harcz az alkotmányért.

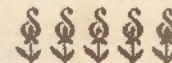
	Oldal
II. Indítvány	237
(Mi történt 1904. évi november 18-án? — A házszabályok megsértésének sok esete. — Mi történt 1904. évi december 18-án? — Az alkotmányozás lényege. — Kik a vétkezők?)	
III. Indokoló beszéd	253
(Az indítvány célja. — Az indítvány ellen tehető kifogások. — Egyik országgyűlés a másiknak ténye fölött mondhat-e ítéletet? — Időmulás. — Miért áll még a Tisza-kormány? — Porczoi Dezső nyugdíja. — Az országgyűlésnek oly fenségszéknek kell lenni, mint a királynak.)	
Az új házszabály.	
I. A beszéd története	276
(A Wekerle-kormány házszabály-változtatása. — A többséget minők birta erre? — A Nagy Emil-féle javaslat. — Beszédem hatása.)	
II. A beszéd	281
1. (Az 1889-iki obstrukció története. Ezt Deák Ferencz csinálta. — 1890-iki obstrukció. — Az 1872-iki és a Bánffy-kormány elleni 1898-iki obstrukció. — Az 1888-ik évi költségvetési vita. — A függetlenségi párt vezetői 1903 óta minden kormányval paktáltak alattomban.)	
2. (A nemzeti vívmányok. — A házszabály-indítvány alakilag. — Ki az a Nagy Emil? — Az elnöki felhatalom. — A házszabály képtelenségei: a napirendi vita, az indítványok fel nem olvasása, a személyes kérdések. — Az 1848 előtti elnökök. — Miért udvari ember most az elnök? — Deák nem engedte. — A szervezetek megszámálása. — A magyarságot akarják elnyomni.)	301

JÓKAI MÓR ≡ ÖSSZES MŰVEI NEMZETI KIADÁSA

100 KÖTETBEN, VÁSZONDISZKÖTÉSBE 600 K.
100 . FÉLBŐRKÖTÉSBE . . . 500 .
100 . FÜZVE 400 .

2000 IVEN,
ERŐS PAPIRON,
NYOLCZADRÉT
ALAKBAN,
DISZKÖTÉSBE,
KÖTETENKÉNT
ÁTLAG 201 VEVEL.

A 100 kötetes nemzeti kiadás tartalomjegyzéke.

1. Erdély aranykora.	46. A magyar előidőköl.	74/75. A kis királyok. I/II.
2/3. Törökvilág Magyarországon. I/II.	47. Egy asszonyi hajszál.	76. A tengerszemű hölgy.
4/5. Egy magyar nábob. I/II.	48/49. Sziamútvok. I/II.	77/78. A lélekidomár. I/II.
6. Kárpáthy Zoltán.	51. Szerelom bolondj.	79. A gazdag szegények.
7. A janicsárok vengrijai. — Fehér rózsák.	52. Fekete gyémántok.	80. Rákóczy fia.
8. Hétkőnapok.	43/44. Eppour si muove.	81/82. Fráter György. I/II.
9. A régi jó táblabírák.	45/46. Ka mégis mozog a föld. I/II.	83. Péter Péter. — Asszonyi kiró.
10. Csataképek a magyar szabadságharcból.	47/48. Az arany ember. I/II.	84. A cigánybőr. — Minden poklokot keresztül.
11/12. Dekameron. I/II.	49. Virradóra.	85. Nincsen ördög. — A Maglár-család. — A ki holta után áll bosszút.
14. Arnyképek.	50. Föld felett és víz alatt.	86. A fekete vész. — Lenczi fráter.
15. Szegény gazdagok.	51. Rab fiágy.	87. A két Tronk. — Tronk Frigyes.
18. Népvilág.	52/53. A jövő század regénye. I/II.	88. Férge rózsák. — A Krácz. — A három királyok csillaga.
17. Politikai divatok.	54/55. Az élet komédiásai. I/II.	89. Magpóta. Tegy jót.
18. Szomorú napok.	56. A Damokoszok.	90. De kár megvőnődni.
19. Véres könyv.	57. Szép Mihály.	91. Napraforgók és újabb beszédek.
20. Délvirágok. — Océánia.	58. Targallyak.	92. Ouzi fény és újabb elbeszélések.
21. Hangok a vihar után.	59. Fősz az északi pólusig. — A ki a szivét a homlokán hordja.	93. Mesék és regék.
22. Vadon virágai.	60. Bálványos vár.	94. A barátfalvi jóvita. Újabb elbeszélések.
23. Erdélyi képek.	61. Megtörténi regék.	95. Levento. — Utazás egy sírdomb körül.
24. Új földesur.	62/63. A kik kétser halnak meg. I/II.	96/97. Eletemből. I/II.
25. Milyenek a nők. Milyenek a férfiak.	64. Görög úr.	98/99. Költmények. I/II.
26/27. Egy az isten. I/II.	65. Egy hírhedt kalandor.	100. A Jókai-jubileum története.
28. Mire megvőnőznék.	66. Szabadság a hó alatt.	
29/30. A kőszívű ember fia. I/II.	67/68. Szeretve mind a vérpadig. I — II.	
31. Az elátkozott család.	69. Még egy csokrot.	
32/33. Névtelen vár. III.	70. Egy játékos, a ki nyer.	
34. Felfordult világ. — Észak honából. — A debreczeni lunatikus.	71/72. A lócsel fehér asszony. I/II.	
35. Szécsend alatt. — Az életből ellesve.	73. A három szarvanyfej.	

60
RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET RÉSZV.-TÁRS. BUDAPEST.

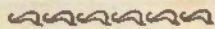
ABONYI LAJOS

MUNKÁI ≡

Első egyöntetű =
illusztrált diszkla-
dás 20 kötetben

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

ENDRŐDI SÁNDOR

ILLUSZTRÁLTÁK

GARAY ÁKOS, GARA RICHÁRD
POGÁNY WILLY ÉS SARKADI EMIL

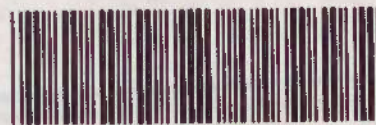
Egy-egy kötet ára
fűzve 4 kor., rend-
kívül díszes vászon-
kötésben 6 korona

Tartalom:

- A mi nótáink.** Regény 2 kötetben, Sarkadi Emil rajzaival.
A fonó krónikája. Elbeszélések 2 kötetben, Sarkadi Emil rajzaival.
Itt a szép Alföldön. Elbeszélések 1 kötetben, Garay Ákos rajzaival.
Az egyetlen pallosa. Regény 1 kötetben, Sarkadi Emil rajzaival.
Árvaleányhaj. Elbeszélések 1 kötetben, Garay Ákos, Gara Richárd és Sarkadi Emil rajzaival.
Magduska öröksége. Regény, Garay Ákos rajzaival. — **A pónos molnár románcza.** Elbeszélés, Gara Richárd rajzaival. A kettő 1 kötetben.
Apró regények. 2 kötetben, Gara Richárd rajzaival.
E két kötet tartalma: **Az özvegy tehénkéje.** — **A Tyuki prókátor kllensel.** — **A fejetlen barát.** — **A fekete kutya**
Kenyér és beostlet. Regény 2 kötetben, Garay Ákos rajzaival.
Agról-ágra. Elbeszélések 1 kötetben, Pogány Willy rajzaival.
A betyár kendője. Elbeszélések 1 kötetben, Garay Ákos rajzaival.
Kandalló mellett. Elbeszélések 1 kötetben, Pogány Willy rajzaival.
Az utolsó kurucvilág. Regény 2 kötetben, Garay Ákos rajzaival.
Pásztortűz. Elbeszélések 1 kötetben, Garay Ákos rajzaival.
Tarlóvirágok. Elbeszélések 1 kötetben, Pogány Willy rajzaival.
Emlékek. — **Életrajz.** 1 kötetben, Sarkadi Emil rajzaival.

2

Muzeális
NKE EKK KTK Kari Könyvtár

00073270

K2s

Politológia 201701

